

Philosophia.

R
3004

RPL, 606a

C. 606a

N. 700
Colli. unius A. tantum misit.
est fit
in horas
PETRI RAMI

VEROMANDVI, ELO-
quētiæ & Philosophiæ professoris Regiæ
Institutionū Dialecticarū libri tres, Au-
domari Talæi prælectionibus illustrati,

AD

CAROLVM LOTHARINGVM
Cardinalem.

Cum gratia & privilegio Regis ac Senatus.

PARISIIS.

Ex typographia Matthæi Daudis, via amy-
gdalina, ad Veritatis insigne.

1 5 5 2.

PETRI RAMI ELO-
quentiæ & Philosophiæ pro-
fessoris Regii Institutionum
Dialecticarum Præfatio,

A D
GAROLVM IOTHARINGVM,
Cardinalem.

ON ignoras (Cardinalis & prin-
ceps illustrissime) quem admodum
quondam tempestate vexati nau-
ta Deo munus aliquod offerebant,
cuius ope sibi viderentur ad por-

tum perducti. Sic enim poeta,
Fortè sacer Fauno solis oleaster amaris
Hic steterat, nautis olim venerabile lignum:
Seruati ex undis vbi figere dona solebant
Laurenti diuo, & voras suspendere vestes.

Aenci 11

Quare si tua singulari benevolentia Aristote-
lici iudicij fluctibus erepti tabulam aliquam nau-
fragij nostri tibi offerimus, verendum, credo, mihi
non erit, ne magis de præteritis malis conqueri,
quàm debitam tibi & gratiam, & gratia mate-
riâ testificari videar: præsertim cum mihi certum
sit, nõ modo non pugnando, sed omnia qua in ista
causâ aduersarij mei libita fuerint, patienter
ferendo, nouam victoriam reportare. Neque solum
ad humanissimum Thrasibuli exemplum, & vn-

a. ij.

4-VIA

4036

53131472

siōp, atque iniuriarū obliuionem iurare, Verūm omnes amulos ad ingenij atque industria contentionem ea lege prouocare, vt si me, quod facillimū est, honestis studiis & vigiliis vicerint, Deo optimo maximo gratias habeam, quod vel aduersarios mihi deesse noluerit, quos honeste imitari possem. Euerimus igitur omnibus tempestatis sauisi-
ma procellis ac ventis, Aristotelico iudicio iactanti: liceat tamen ἀμυστοῦ usurpare, liceat hanc in partem etiam errare, vt existimemus excitandi & confirmandi ingenij gratia, in tantum rerum discrimen, quasi aliquod certamen nos incidisse: Cogitemusque potius de singulari clemētia tua: qua tam atroci turbine liberati, rescisāque Aristotelici iudicij sententia, pristina libertati restituti sumus. Atque, vt beneficij tui latitia & gratulatio ex intimo penitus animo promatur, nō solum carmen à Lyrico poeta, sed lyram ipsam iam nunc assumamus,

Horat. l.
Carm.

Mecænas, at auis edite regibus,

O & praesidium & dulce decus meum

perge ista tua caelesti & diuina virtute frui, afflictos excitare, miseros consolari, oppressos liberare periculis, supplicibus non solum dexteram, sed etiam operam, industriam, metem denique totam prestare. Charum, mihi crede, esse principem, bene de ciuibus suis mereri, diligi, coli gloriosum est. Qui vero metui, q̄ amari: quiq̄ potentiam, quam

aquitatem suam predicari malunt, hi verum iter gloria prorsus ignorant. Multa sunt & eximia laudes tuae: generis amplissimi claritas, natura atque ingenij dona prorsus admiranda, plurima litera & diuina & humana magnis studiis acquisita, tanta in hac etate sapientia, quātam ad res maximas perspicendū seni satis sit optare, singulares honores additi: vt & principatum inter Francia pares & summum in maximi administratione regni locum obtineres: quin etiā amplissimo de tua virtute pontificis maximi iudicio nūc nuper in Cardinalium ordinē cooptatus esses: Quae laudes tamen si maxima sunt, hominum tamen celebratione & sermone continetur. Verūm mansuetudinis, beneficentia, charitatis gradibus (dicā verò libere quod vere possum) in calum ipsum mihi vidēris ascendere. Quare virtutem tam praestantem, princeps omnium humanissime principū, conserua ac retine: eique dicatas (vt gratia materiam cum gratia quoque tibi persoluam) Institutiones dialecticas accipe. In quibus tecum nostri homines clarissime percipiet, nos improbis calumniis & biennio iam ante apud Frānciscum regem, & proximo superiore mense apud Senatum Parisiensem vexatos atque agitados esse. Neque enim Dialecticam oppugnamus (vt ignari rerū & imperiti homines nobis obtrectant) sed insigniorem atque absolutiorem, quam is adhuc nota fuerit,

Quid institutio-
nes haec dif-
ferant à
Dialecti-
cā Aristoteleorū

astendimus. Nos enim huius artis & descriptionem & illustrationem, & usum faxit tandem Deus optimus maximus, ut homines intelligant, quam differentem ab Aristoteleis ostendamus.

Differen-
ti in pra-
ceptis.

ut sermonis (cuius ars est Grammatica) sic rationis (cuius doctrina est Dialectica) vis est quadam generalis & vniuersa. qua ut illic quidvis loquimur, ita hic prouidemus, aestimamus, percipimus. Hanc generalē ratiocinandi virtutem definiendo complectimur: inuentionis & dispositionis partibus primū distinguimus. deinde vtriusque partis singulas particulas suo loco & ordine persequimur: nullum, quod ab Aristoteleis tradatur, verum praceptum omittimus: nullum tamen aut inutile ponimus, aut iteratione nugatoria saepius iteramus. Aristoteleis subiectam huic arti generalem illam vim rationis tam multis libris organi logici (sic enim Aristotelica Dialectica nominantur) nusquam definiunt: duas illas veras partes inuentionis & dispositionis, falsis fragmentis pradicabiliū, pradicamentorum, interpretationum, analyticorum, topicorum, elenchorum confundunt. In quibus & multa necessaria (quae complectimur) omittunt: de causarum, subiectorum, adiunctorum, dissentaneorum, comparationum, distributionum, testimoniorū, coniunctorum conclusionum partibus & modis, deque omni vix ac rationis ordine: & saepe docent inutilia, ut vix, ac ne vix

quidem decima pars tam proluxa commentationis illam verae rationis scintillam contineat: & quae dialectica vel inuentionis, vel dispositionis propria praecipunt, tam saepe, tamque nugatorie repetunt, tamque obscure cum ceteris inutilibus inuoluunt, ut rara quadam milij grana densis & confusis spinis obruta videantur. Dialecticam igitur nihil hic oppugnamus. Nos (quod illustrationis est) nullum in arte praceptum ponimus, quod perspicuis insignium hominum testimonio & exemplis non explicemus, Ciceronis maxime & Virgilij: sed reliquorum quoque authorum, quos Latine praecipiente sequi licuit. Aristoteleis praecipunt ad perspicue docendum exemplis opus esse non obscuris, qualia sunt apud Chariliū: sed illustribus, qualia sunt apud Homerum. At tanquam somniantes id praeceperint, nullam in tam magno tot voluminum corpore salis cuiusquam micam asserunt: nullum exemplum, non modo Homericum, aut Platonium (ut nos Virgilianum vniquodque fere ac Ciceronianū) sed ne Charileum quidem adhibuerunt: imo vero in maxima tot institutionum (quas habent) parte vix illum falsum saltē, consingere queant: ita ab omni humana consuetudinis ratione prorsus abhorret. Dialecticam igitur nihil hic oppugnamus. Nos (quod ad usum postremo attinet) artis exercitationem tam late adhibemus, quam longe patet vis natura & ar-

Differen-
tia in ex-
plicitis.

Differen-
tia in usu

tis: ut iuuentus huic disciplina dedita, propositi
 vel poetæ, vel oratoris, vel cuiusvis exempli consi-
 lium ex argumenti genere, iudicium ex conclu-
 sionis specie, methodum ex perpetua dispositionis
 ordine perspiciat: aliquid deinde simile conetur
 & efficiat: atque omnes artis partes ad confir-
 mandam ingenij solertiam, & animi mentisque
 prudentiam exprimat: in eoque sicut antea Gram-
 matica cum Rhetorica: ita nunc Rhetorica cum Dia-
 lectica exercitationem & Usum scribendo dicen-
 doque coniungat. Hac enim coniunctione (ut in
 oratione hac de re dicta, & ad te missa docui-
 mus) ualde speramus futurum, ut artem non solu
 clariorem atque perfectiorem, sed Usum etiã fru-
 ctumque præstantiorem consequamur. Aristoteles
 inertis atque insulsa confusio (quam in organi-
 sui commentis habent) consentaneam exercitatio-
 nem adiungunt: nullius insignis authoris inuen-
 tionem, dispositionemue suis præceptis explicant:
 nec idcirco virtutes eius vel assequi, vel imitari
 curant: de solis inanum præceptiuncularum spinis
 in schola (quasi Dialectica ad scholasticas de se
 duntaxat altercationes inuenta sit) triennium fe-
 re totum clamitant. contemnunt poetas, remouent
 oratores, omnes elegantis & ornata disciplina
 homines respuunt: usque philosophiam suam la-
 befactari putant. ut interea cum proprie & or-
 nate loqui (si forte ista bona antea percepissent)

dedidicerint, temere & pertinaciter cuius oblo-
 qui (quod dediscendum postea sit) didicerint, id
 est linguam & cor amiserint, magnam in Dia-
 lectica & præclaram laudem se consecutos arbi-
 trentur: quinetia vociferentur irati, Theologiam
 à nobis & artes enervari (his enim Verbis Ari-
 stotelica accusationis caput fuit) si tam misera,
 tamque bonis ingenis exitiosa calamitati medi-
 cinam adhibere cupiamus. Dialecticam denique
 nihil hinc oppugnamus, Verum clariorem & per-
 fectiorem omnino demonstramus. Sed his institu-
 tionibus collationis inducta ΠΡΩΤΩΝ Μ, ΑΥΤΩΝ
 ΠΟΛΟΣΙΩΝ (cum maius otium nobis erit) dilige-
 tius & accuratius exequemur. Quamobrem hac
 vna (ut suspensi tibi pro naufragio donarij vota
 concludam)

-metabula sacer
 rotina paries indicet humida
 Suspendisse potenti
 Vestimenta maris deo.

Horat.
 Carm.

PETRI RAMI ELO-
quentiæ & Philosophiæ pro-
fessoris Regii
Institutionum Dialecticarum
Liber primus.

DIALECTICA, virtus est differendi, quod vi nominis intelligitur: *ἡ ἀλέγειν* enim, vnde Dialectica nominatur, & differere vnū idēque valēt, idēque est disputare, disceptare, atque omnino ratione vti: hoc primū est huius artis nomen: ³ postea verò Logice, eadem tamen significatione dicta est. Quibus nominibus Latini contenti nullum suæ linguæ proprium quæsiuerunt. ⁴ Tametsi enim Cicero & Quintilianus, hic disputatricem, ille disceptatricem velut aliud agentes videantur appellasse: vterque tamen Græca vocabula maluit: ⁵ & nos pro Latinis licet cum illis vta-

mur. ⁶ Comparatur autē Dialectica, ⁷ sicut facultas artium reliquarū, natura, doctrina, exercitatione. ⁸ Natura nanque differendi principium iustituit, institutū doctrina propriis & idoneis præceptis instruit, instructū ab arte exercitatio in opus educit, atque ita absoluit. ⁹ Vt si puer hic instituendus sit, ¹⁰ is naturaliter propensus est ad ratiocinandum: idque licet imbecillius, tamen per se ipsum efficiet: ¹¹ certius autem multo, constantiusque cognitis artis præceptis & exercitatione adhibita.

STVDIVM nostrū in hac, quā instituimus, Dialectica commentatione duplex erit: Vnum non solum præcepta huius artis, sed etiam præceptorum exempla singula planius & vberius interpretandi: alterum, hæc eadem cum libris organi dialectici, qui Aristoteli tribuuntur, comparandi. nam & facilis interpretatio lucē aliquam dialecticis institutionibus adferet, & perpetua comparatio, quæ Dialecticæ partes in organi Aristotelici libris prætermittæ, & quo ordine quæque expositæ sunt, admonebit.

¹ Principio generalis definitio Dialecticæ ponitur, quæ natura, præceptis, & vsu confirmata est. Sic enim primò declarandū & explicandū fuit quod hîc erat optimū & perfectissimū: velut, exempli gratia, Dialectica definitur perfecta virtus, nō quidem moralis, sed virtus mentis ac rationis, qua qui sit præditus, differere & ratiocinari, & quidvis ratione expedire possit. Quoties enim ratione vtimur, toties dialectico munere fungimur. Nec tantum ad scholasticas concertationes hæc differendi ratio pertinet, vt quida putant: sed tā latè pa-

tet, quàm vis humanæ mentis: atque vt Grammatica circa puritatem sermonis, Rhetorica circa ornatū versatur: sic Dialectica communis rebus omnibus ratione tractandis, id est, inueniendis & disponendis prudentia quædam est, qua omnes artes inuētæ & descriptæ sunt: quæ cum differunt, non sua quadam & propria, sed communi dialecticorū facultate differunt. Dialectica enim generales differendi, id est, inueniendi & disponendi leges tradit, quibus reliquæ artes cōmuniter vtuntur, vt nō potius grammaticus & rhetor, & arithmeticus, reliquarūque artium & facultatum homines differant, quàm dialecticus grāmaticus, dialecticus rhetor, dialecticus arithmeticus, dialecticus geometra. Et quantum reliquarum artium præcepta à Dialecticæ præceptis separantur, vsus tamen aliarum artium Dialecticæ vsu carere non potest, sicut in peroratione dicetur.

Quid Aristoteles de Dialecticæ virtutis definitione?

In libris organi logici generalis Dialecticæ definitio desideratur, cum tamen sit in præceptis dialecticis positum, & inter omnes philosophos antiquos conueniat, vt in omni legitima institutione & doctrina res primum, de qua agitur, quid sit, explicetur, sicut in Phædro Socrates admonet.

2 Dialecticæ notatio & etymologia, de qua sic Socrates in Alcibiade, τὸ δὲ διαλέγειν ἐστὶ καὶ τὸ λόγον ἀντιλέγειν, παντὸν πεκαλεῖται; Alcib. πάνν γε. Differere, & ratione vti nunquid idem vocas? Alcib. Sanè quidem. Differendi autē nomen ab agricolis & confitoribus traditum esse Varro docet. Vt enim, ait, olitor differit in areas sui cuiuscunque generis res: sic in oratione, qui facit, differere dicitur. Disputare, vt ait idem Varro, est quasi purū facere, & per metaphoram ratione vti, considerare, meditari: quod virtus rationis humanæ vera à falsis, vtilia ab inutilibus, bona à malis discernit. Et

licet vtrunque vocabulum ad vnā partem Dialecticæ dispositionem (si vim & originem metaphorsæ spectamus) pertineat, doctrinæ tamen gratia, pro διαλέγειν per catachresin vsurpabitur ad significandam totā vim dialecticam, quæ in inueniendo & disponendo posita est. Disceptare sumitur ex veteri consuetudine dialecticorū, quæstionem in varias partes distrahentiu: cum alius partem vnā, alius contrariam gymnasticæ exercitationis gratia in scholis arriperet. Sed per catachresin hic tantundem valebit, quantum διαλέγειν.

3 Plato libro 7. de Republica, vt sæpe aliās, Dialecticæ nomine vsus est. Valla libro 3. putat hanc artē primum ab Aristotele logicam fuisse appellatam. Vtriusque autem nominis eadem vis est, cum διαλέγειν & λογίζειν idem significant.

4 Quintilianus libro 2. capite 23. Etiam, ait, disputatrix virtus erit: & cap. 2. lib. 12. Ita hæc pars Dialecticæ, siue illam disputatricem dicere maluimus. Cic. in Lucullo, Dialecticam inuentam esse dicitis veri & falsi quasi disceptatricem.

5 Cicero libro 3. de Finibus, Quamquā ea verba, quibus ex instituto veterum vtimur pro Latinis, vt ipsa Philosophia, Dialectica, Rhetorica, Grammatica, Geometria, Musica Latinè dici poterant: tamen quia vsu perperata sunt, nostra ducamus. Et Academico primo, Enitar vt Latinè loquar, nisi in huiusmodi verbis, vt Philosophiam, aut Rhetoricam, aut Physicam, aut Dialecticam appellē, quibus, vt aliis multis, iam vtimur pro Latinis.

6 Partitio generalis dialecticæ virtutis sequitur ex tribus causis efficientibus, natura, doctrina & exercitatione: quam Plato in Phædro omnium humanarū virtutum cōmunem facit: quæ tribus hisce rebus perfecta sunt: quanuis tamen singularū virtutum sua natura, ars & exercitatio propria sit. Naturā hic voco vim humanæ mentis & rationis ad dillegendum: doctrinam præcepta de argumentis, syllogis & methodo: exercita-

tionem studium & meditationem non solum in perspicendis & interpretandis bonis authoribus, sed in omni genere scriptiois & dictiois.

*Quid Aristoteles de generali partitione
Dialectica?*

Hanc tripartitam dialecticę virtutis diuisionē Aristoteles in tam multis de Dialectica libris non ostēdit, cum tamen sit fundamentum, quo reliqua doctrinę & artis exārdificatio nitatur.

7 Hoc tamen interest, quod in aliis artibus natura & materia, diuersę res sunt: vt in medicina natura est ingenium medici, materia verō est sanitas, morbi, medicamentum, & cętera quę pręceptis medicinę continentur. Contrā verō in Dialectica, eadem res est, natura & materia, quam ars interpretatur, naturalis scilicet rationis virtus, & impetus mentis ad differendum.

8 Tres Dialecticę virtutis causas, quā vim habeāt, ostenditur: natura propensionem, doctrina consiliū & confirmationem, exercitatio perfectionem tribuit.

9 Exemplum ad proximam diuisionem illustrandā adhibetur.

10 Omnis enim homo est particeps rationis, quę quāuis in prima ætate imbecilla & infirma sit, per se tamen aliquid efficit, vt apparet in pueris, qui discere aliquid, & inquirere & commentari cupiunt, & argumentis facillē ducuntur, & cum aliis libetē disputant: idque natura duce sine vlla arte faciunt.

11 Ars enim, vt ait Cicero 4. de finib. & libro 1. de Oratore, dux est certior quā natura: habet enim quedam, quasi ad commonendum quō quidque referas, & quō intuens ab eo quod tibi proposueris, minus aberras. Hic igitur dialecticę artis finis est, hęc vtilitas, hic fructus, vt quod naturali lumine fretus facis, adhibita doctrina, & perspectis omnibus pręceptis argumentorum, syllogismorum, & methodi, melius & certius possis efficere.

1 Naturalis autem propensionis ad differendum fines, quousque progredi possint, ars intuetur, & pręceptis ad vsum naturę congruētibus interpretatur. Ars igitur dialectica, est doctrina differendi. 2 Id verō, de quo differitur, quęstio est: vt si quęras, an dialecticus sit philosophus. Cuius partes duę sunt: altera antecedit, vt in quęstione proposita, dialecticus: altera sequitur, vt philosophus: 3 illa minor, hęc maior appelletur.

4 Dialecticę artis partes duę sunt, Inuentio & dispositio: posita enim quęstione, de qua differendum sit, argumenta quęruntur: deinde iis via & ordine dispositis, quęstio ipsa explicatur: tertia mentis actio in differendo nulla est. 5 Inuentio est doctrina cogitandi & inueniēdi argumenti, 6 id est, probationis ad explicandam quęstionē idoneę: Cuius summa & intermedia genera nulla ad huc vera cognouimus: vt tamen ars distinctius exponatur, vtcūque licebit, ex circumstantiis partiamur. 7 Prima & antiquissima partitio est: vt alia sint insita, alia sint assumpta. 8 Insita quę in partibus quęstionis hærēt: quorū quędam prima sunt, quędam à primis orta. Prioris generis alia rei sunt, alia nominis: & ex illis alia simplicia, alia cōparata: & ē simplicibus alia postremo con-

sentanea, alia dissentanea. 9 Consentaneum argumentum insitum est, quod alteri parti quæstionis, cui consentaneum dicitur, consentit & consonat: cuius quatuor sunt species, causa, effectum, subiectum, adiunctum.

☞ CAUSA, AC PRIMVM FINIS.

1 *Lib. 1.* Causa, appellatur id cuius vi aliquid est: vt finis, forma, efficiens, materia. 2 Finis, cuius gratia fit aliquid: vt Cicero in Legibus finem bonorum ait esse, quod referuntur, & cuius causa sunt facienda omnia. 3 *Pro Ligario* Hoc argumento idem vrget vehemēter Tuberonem, cum armorum cōtra Cæsarem susceptorum
 ,, consilium & finem premit, Quid enim Tu-
 ,, bero, ait, tuus ille districtus in acie Pharsalica
 ,, 4 gladius agebat? cuius latus ille mucro pe-
 ,, tebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ
 ,, tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid
 ,, cupiebas? quid optabas? Nimis vrgeo: com-
 ,, moueri videtur adolescens, ad me reuertar.
 ,, Iisdem in armis fui. Quid autē aliud egimus,
 ,, Tubero, nisi vt quod hic potest, nos posse-
 ,, mus? 5 Sic Iuno cōnubii finem assumit, cum
 AEolo Deiopeiam pollicetur solatii scilicet
 prolisque gratia,
 6 *Aenei. 1.* sunt mihi bis septem præstati corpore nympha:
 Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam
 Connubio iungam stabili, propriamque dicabo.

*Omnes vt tecum meritis pro talibus annos
 Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.*

7 Hæc causa omnium nobilissima est, & ad quam cæteræ referuntur: vt qui sit eam consecutus, reliquas omnes sit assecutus.

☞ FORMA.

8 Forma, est causa per quam vnaquæque res est, id quod est, & à cæteris distinguitur rebus: vt hominis forma, anima compos rationis. Hæc enim causa est, vt homo sit, & à cæteris omnibus rebus sit distinctus. Sic domus, sic navis, sic ignis, sic terræ, cæterarumque rerū omniū, seu naturalis, seu artificiosa sua forma est: 9 quanuis ea quid sit frequenter ignoretur. Huius causæ priuatione chaos describitur in Metamorphosi ab Ouidio, 10
*Ante mare, & terras, et, quod tegit omnia, cælū, Libro 1.
 Vnus erat toto natura vultus in orbe,
 Quem dixerè chaos, rudis, indigestaque moles:
 Nec quicquā, nisi pondus iners, congestaque eodem
 Non bene iunctarum discordia 11 semina rerum.*

Hoc argumenti genere tota illius poetæ Metamorphosis ferè cōtextitur, quemadmodum etiam initio indicat,
*In noua fert animus mutatas dicere formas
 Corpora.*

12 Hæc causa verissimam cognitionem
 b. i.

rei scientiamque efficit: ut si Iupiter ipse cum Pallade de re aliqua disputet, non excellentiorem causam scientiæ aut diuiniorem requirat. Atque idcirco videtur diuinæ sapientiæ permultis in rebus reseruata, hominibus negata.

1 Artis dialecticæ definitio demonstratur ex eo causarum fonte, unde omnes artis partes sumi & demonstrari possunt. Hæc enim ab obseruatione naturalis Dialecticæ proficisci debet, quemadmodum reliquæ artes imaginem aliquam effingere conatur, cuius veritas in re aliqua solida & expressa appareat. Quod si requiras, vbinam reperietur exemplar illud naturæ, quod ars suis præceptis imitetur & exprimat: in variis, inquam, hominum disputationibus & exemplis longa obseruatione & animaduersione inueniri potest. Naturalis autem Dialectica, vis est rationis mentibus nostris insita, per quam disputamus & ratiocinamur, per quam mouemur & excitamur ad inquisitionem & inuestigationem rerum, per quam, ut per Solem mundus, sic animus partibus omnibus illuminatur, per quam multis seculis, antequam vlla de dissendo litera scriberetur, innumerales homines prudenter & acutè disputarunt, disseruerunt, & ratiocinati sunt. In describendis igitur dialecticis præceptis proposita nobis erit naturalis bene differentium consuetudo, ut artem accommodatam naturæ faciamus. Ars igitur dialectica quoniam est imitatio naturalis Dialecticæ, definienda est doctrina disserendi de rebus omnibus, ut tam latè pateat per Poetas, Oratores, Historicos, Philosophos, Legumlatores, scriptores artium & doctores, quam vis illa, & facultas humanæ rationis.

Quid in organo de definitione dialecticæ artis?

Libri organi logici generatim non definiunt artem dialecticam, cuius se magistros & interpretes prædicant, sed Dialecticæ nomine scholasticæ doctrinam tradunt de problemate accidentis, generis, proprii, definitionis.

2 Dialecticæ artis definitio illustratur explicatio-
ne subiecta rei de qua disseritur, quæ generatim dicitur
quæstio, id est, id de quo agitur, quod probatur, quod dis-
putatur, quod ratione explicatur: quod interdum in in-
terrogationem cadit, ut sit plerumque in colloquiis &
dialogis: interdum proponitur tantum, non etiã inter-
rogatur, ut in continua & perpetua oratione, ubi ante-
cedentia consequentibus probantur & demonstrantur.
Quæstio igitur est disputationi subiecta materies, ad
quam tractandam & explicandam argumenta proba-
tionisque referuntur. Ac dialecticæ inuentionis usus
tantum postulat, ut præcipiamus in hac arte duas quæ-
stionis partes videre, maiorem & minorem, unde argu-
menta inueniuntur, & inuenta cum his partibus dispo-
nuntur: præterea nihil.

Quid Aristoteles de quæstionis definitione & diuisione?

Aristoteles nusquam quæstionem generaliter & dialecticè definiuit. Analytico primo, licet verbis non expresserit, re ipsa tamen indicauit partitionem in duo membra, cum duo extrema quæstionis iubet inspicere, & medium, quod in syllogismo cum his legitime collocetur: quam tamen quæstionis commoditatem in dialecticis præceptis explicandis secutus non est: sed quæstionem in posterioribus Analyticis in quatuor genera distribuit, an est, quid est, quia est, & propter quid est: & in Topicis quatuor genera problematis instituit: quæ quæstionum diuisiones non tantum inutile sunt & imperfectæ, sed in arte dialectica prorsus inutiles. in

arte enim communi & generali inutile est subiectam artificis materiam in species diuidere, vt in Grammatica inutile est diuidere, quibus de rebus grammaticus loquatur, & in Rhetorica inutile diuidere quid rhetor eloquatur, & in Arithmetica quid arithmeticus numeret. Sed Dialectica tota communis est & generalis: tota enim inuentio & dispositio communis est omnium questionum. Questio igitur, quæ est materies dialectici, in dialectica arte diuidi in species non debet.

3 Poterat illa subiecta, vel antecedens pars appellari, hæc consequens, vel attributa: sed hæc nomina idcirco in schola trita sunt, quod pars antecedens in questione soleat esse minoris significationis, consequens maioris: licet interdum etiam secus accidat.

4 Artis dialecticæ partes cum partitione naturalis vsus debent congruere. Cum verò de re quapiam proposita differimus, primum rationes & argumenta eius rei quærimus, tum certa via & ratione disponimus ad questionem explicandam: tertium præterea munus rationis in differendo nullum est: vnde constat duas huius doctrinæ partes esse, inuentionem & dispositionem: quarum vsus licet in differendo cõiunctus sit, præcepta tamen de argumētis, syllogismis & methodo separanda sunt, vt in grammatica arte seorsum de literis, syllabis, vocabulis, & eorum syntaxi præcipitur: quanuis earum rerum vsus in eadem oratione confusus & permistus sit.

Quid Aristoteles de diuisione dialecticæ artis?

Tamet si Aristoteles in organo logico dialecticam artem nec generali partitione, nec præceptis separatim positis satis artificiose distinxit: aliquando tamen velut aliud agens in hanc partitionem incidit, vt analytico primo, cum totam Dialecticam statuit in inuentione medij, & in texendo retexendoque syllogismo, & octa-

uo topico, cum dialectico interroganti tria tribuit, inuentionem, dispositionem, & eloquutionem: videtur autem Aristoteles aliis libris dialecticis, qui non extant, hanc veram inuentionis & dispositionis partitionem & doctrinam adhibuisse, cum Cicero in Topicis vtriusque partis eum principem & authorem esse confirmet. Dialecticæ autem artis partes germanæ naturalisque sunt argumentum & argumentatio, id est argumenti collocatio, si argumentationis nomine quamuis argumenti dispositionem intelligamus: sed cum superiora illa duo nomina, inuētio & dispositio, id quod volumus, significant, & in dialecticis præceptis trita sint, in hac significatione mutanda non sunt.

5 Hæc prior pars Dialecticæ magis proprie, vt dixi, argumentum appellaretur: Omnes enim artes (vt ait Plato in Menone) inuentiones quædam sunt, docentque aliquid inuenire: quo modo dispositio dialecticæ inuētio esse possit, quia docet inuenire modos syllogismorum: sed quia nomen hoc vno consensu positum est ad significandam doctrinam de argumentis, retineatur in hac significatione. Inuētio igitur est doctrina inueniendi argumenti, non quod nobis querentibus argumenta ad disputandum suppeditet, sed quod argumentorum genera maximè generalia tradat, & explicet, quorum admonitione ad inquirendum quid de quaque re dici possit, excitamur & ducimur. Hęc igitur ars explicat quid sit argumentum, & argumenti genera rectè atque ex ordine definitionibus, diuisionibus & exemplis idoneis interpretatur.

Quid Aristoteles de inuentione dialecticæ?

Organum logicum hanc primam dialecticæ artis partem nec loco, nec ordine tradit: nec vlla in parte naturale rationis exemplar ad cogitandum quod de re proposita dici possit, describit: nisi quis fortè existimat

b. iii.

hoc ipsum ab Aristotele in Topicis esse perfectum: quod tamen longè secus est, præsertim cum generalia præcepta de argumentis non sint ad omnes quæstiones tractandas, nec argumentorum genera definiantur, legitimèque declarètur, sed vana & inutilis præceptio, quæ nihil penè habet dialecticum, ad disputandum de quadruplici problemate, accidētis, generis, proprii, definitionis proponatur.

6 Argumentum, definitur probatio ad explicandam quæstionem idonea: quod etiam vi nominis intelligitur: nam arguere est ostendere & demonstrare: vt,

- Degeneres animos timor arguit.

Quid Aristoteles de argumenti definitione?

Nihil.

7 Argumēti partitionem licet aliter interpretetur Aristoteles, primus nobis ostendit in Rhetoricis libris, in quibus multò melius, & a se differendum vtilius inuentionem docet, quàm in organo logico: Fabius capite primo libri quinti, Ac prima quidem, ait, illa partitio ab Aristotele tradita consensum ferè omnium meruit, alias esse probationes, quas extra dicendi rationem acciperet orator: alias quas ex causa traheret ipse, & quodammodo gigneret, ideòque illas *επιχρησες*, id est inartificiales, has *κατασκευαστες*, id est artificiales vocauerunt. quam Aristotelis auctoritatem Cicero sequutus, argumentum similiter diuidit in insitum & assumptum: quibus vocabulis, quoniam hæc ars vsu trita habet, nobis vti licebit, definitionibus tamen horum pau Io aliter distinctis, & ad generalem inuentionis prudentiam rectius & melius accommodatis.

8 Insita argumenta quæ herent in partibus quæstionis, aut in vna, aut in pluribus, ut in singulis generibus postea percipietur.

9 Consentaneum argumentum insitum & simplex est, quod alteri parti quæstionis consentit & consonat: vt si quæreretur, an virtus sit experenda, & argumentum sumatur *LAUDABILE*, ipsum Laudabile, consentaneum est antecedenti parti quæstionis, quæ est virtus.

Quid Aristoteles de argumenti definitione?

Nulla constans & certa distributio est argumenti in toto opere logico, tamen de his rebus, quæ speciem quandam habent argumentorum, variæ partitiones existant, cum aliàs quinque ponantur, genus, species, differentia, proprium, & accidens, vt apud Porphyrium: aliàs decem genera, vt in categoriis: aliàs ea quæ dicuntur de aliquo, quæ subiiciuntur, & quæ vtrunque faciunt, vt in prioribus Analyticis: aliàs instrumenta & loci, vt in Topicis. Quare in tam multis libris nullam animaduertere possumus inuentionem & doctrinam argumēti certis & veris generibus aptè distinctam, cum argumentum neque definitum, neque partitum, neque partibus singulis ex ordine expositum, neque ad generalem dicendi vsu accommodatum, neque distinctis præceptis, & in proprias institutiones inclusis explicatum sit, sed indefinitum, indigestum, cum alienis præceptis confusum, ad scholasticas cōtentiones ineptè traductum, multis locis & libris disputatum, vt chaos inuentionis dialecticæ, nõ ars & doctrina propriis & idoneis præceptis informata esse videatur.

DE CAUSIS.

1 Quod ad ordinem argumentorum pertinet, ea præcedunt in docendo, quorum cognitio simplex & prima & seipsa contenta est: ea verò sequuntur, quæ ex antecedentibus quodammodo nascuntur, & intelligentiæ suæ lucem capiunt. In omni autem rerum cogitatione & consideratione primum causæ occurrunt, tum

b. iiii.

effecta his respondēt, & reliqua deinceps eo ordine qui maximē naturalis & idoneus visus est, explicantur. Cū igitur causæ dialecticarum probationum principes & primæ sint, ab his iure principium huius doctrinæ ducitur. Nec vero sequitur, si in disputando à definitione rei de qua agitur ordiendum sit, vt in doctrina argumentorum, definitio quid sit, primo loco exponi debeat: est enim aliud rem quampiam definire, aliud definitionis præcepta communia & generalia tradere: quæ quidem intelligi non possunt nisi ex antecedentibus causarum, effectorum, subiectorum, adiutorum, dissentaneorum, comparatorum præceptis expositis, vt postea perspicuè & clarè docebimus.

2 Finis nomen translatum videtur esse à terminis, quibus res concluduntur: ad finem enim causæ reliquæ referuntur, & vnaquæque res suo fine comprehenditur: sic beatam vitam philosophi finem bonorum appellant, quò omnia consilia, & rectè facta hominum referri debeant. Cū igitur Cicero libro primo de Legibus prouidentiam diuinam commemoratione earum rerum, quas Deus homini tribuit, laudasset, Vidēsne, inquit, vt ex alio alia nescantur? quin labebar longius, nisi me retinuissem, Quintus Frater, Quò tandem libenter enim frater, tecum ad istam orationem prolaberer. M. Ad finem bonorum, quò referuntur, & cuius gratia sunt facienda omnia.

3 Hac interrogacione Cicero multa oratoriè cumulat, quorum finis postea subiicitur: vt hæc argumenti vis sit, Pugnasti contra Cæsarem, vt victor potentiam haberes eam, quam Cæsar habet: ita finis belli aduersus Cæsarem suscepti hoc loco premitur.

4 Metonymia est, qua adiuncta dicuntur pro subiectis personis, vt gladius & arma pro accincto ense & armato.

5 Primo AEneidos hic locus est, vbi Iuno Troianis insensa, cum eos in Italiã prosperè nauigare sensis-

set, ad eos vexandum, & tempestate disiciendum contulit se ad AEolum ventorū regem, & vexationis præmium AEolo proposuit Deiopeiam nympham coniugem, donūque ipsū duplici fine coniugii amplificat, solatio vitæ, & pulchra prole.

6 Iuno enim est aer, de quo nubes creantur: ex nubibus aquæ fiunt, quæ à poetis nymphæ dicuntur, ait Seruius.

Hoc argumento à fine Horatius Torquatū ab avaricia reuocat, *In epist.*

Quo mihi fortuna est, si non conceditur vti?

Et Martialis Sexto dissuadet, ne Romam proficiscatur, *Libro 5.* refellendo consilii fine,

Quæ te causa trahit, vel quæ fiducia Romam

Sexte? quid aut speras, aut petis inde refer.

Causas, inquis, agam Cicerone disertus ipso:

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Egit Aestinus causas, & ciuis, vtrumque

Noras, sed neutri penso tota fuit.

Et Cicero libro 1. Officiorum, Dicendū est qualem hominis honorati & principis domum placeat esse, cuius finis est vsus. Et de Finibus 2. Hi non viderunt, vt ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem: sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendum & agendum esse natum, quasi mortalem deum: contraque vt tardam aliquā & languidam pecudem ad pastum, & procreandi voluptatem, hi hoc diuinum animal ortum esse voluerunt, quo nihil mihi videtur absurdius.

7 Finis à Græcis consentiente cum re ipsa nomine τέλος appellatur, à verbo τελω, id est perficio, quòd rerum perfectio adeptione finis constat, vt domus perfecta est, cū habitatur: & bellum perfectum, cū parata est victoria. Ad finem autem reliquæ causæ referuntur, vt in rebus naturalibus finem tres causæ præcedunt, velut in homine materia, & efficiens, & forma priores

sunt: tum finis sequitur, scilicet usus rationis. In rebus expertibus corporis duæ tantum, efficiens & forma, vt ad valetudinem recuperandam efficientes cause prime sunt, tum forma ipsa sequitur, postremo sine fruimur.

8 Forma Græcis μορφή dicitur vniuscuiusque rei species, & tanquam propria & naturalis nota. Formæ autem officia duo sunt: vnum, vt rem informet, & sic in natura tueatur, vt ea sublata prorsus res ipsa immutetur: alterum, vt rem cuius est forma à reliquis rebus distinguat: suis enim quæque res formis distinctæ sunt, quarum aliæ sub sensu cadunt, aliæ solo animo & cogitatione comprehenduntur. Atque hæc generalis definitio non tantum ad formam rerum naturalium & corporatarum, sed etiam incorporearum, & qualitatum, & quantitatum omnium pertinet, in quibus omnibus formam aliquam & speciem inesse dicimus, per quam singulæ sunt id quod sunt, & à reliquis distinguuntur.

9 In quibusdam rebus aliquando forma melius intelligitur, quam verbis possit exprimi: vt in ædificiis, hostiis, fenestris, tectis, parietis: in quibusdam vix, ac ne vix quidem intelligi aut exprimi potest: rerum siquid naturalium formæ nobis ignotæ sunt, & propriis vocabulis carent, quas ob id facultates occultas Physici appellauerunt.

10 Descriptio est χάρις, quod ante omnia fuisse narrat Ouidius ex sententia Hesiodi, & ex adiunctis circumstantiis chaos ipsum declarat. Dictum autem est ἀπὸ τοῦ χαίρειν, id est, à dehiscendo, quod antequam mundus esset, materia quædam in profundum hiaret.

11 Materia enim semen quoddam erat, ex qua res omnes procreatae sunt.

12 Deus enim ideas, id est, perfectas formarum notitias, in se & in sua sapientia ab omni æternitate habet, vnde rerum sensibilibus formas omnes procreauit. Homo autem in carcere corporis inclusus non modò aliarum rerum formas perfecta scientia & veritate non

comprehendit, sed suam ipsius formam, id est animam rationalem vix, ac ne vix quidem agnoscit: nam & quis & qualis sit animus, magna est inter Philosophos dissentio.

EFFICIENS ABSOLUTA
& adiuuans.

1 Efficiens est causa à qua res est: cuius distributio triplex notanda est, in absolutam primum & adiuuantem: absoluta & perfecta

2 sola & per se rem efficit. 3 Ignis calor perturbatio in utrumque efficiens causa est: Sic Cato contra senes

4 Autis reprehenses, Caret epulis, aiunt: ex-
tructisque mensis, & frequentibus poculis:

5 Caret ergo, ait, etiam vinolentia & cruditate & insomniis. 6 Sic apud Virgilium,

Nysus se solū authorē factæ cædis profitetur,
Meme, adsum, qui feci: in me conuertite ferrum

O Rutuli: mca fraus omnis, nil iste, nec ausus,
Nec potuit.

6 Adiuuans autem causa sola non efficit, sed aliam adiuuat, vel ab alia adiuuatur. In hac causa sunt instrumenta, ministri. 7 sic

Velleius apud Ciceronem contra Platonem
disputat, Quæ molitio, quæ ferramenta, qui

8 vectes, quæ machinæ, qui ministri tanti mun-
neris fuerunt? Vtrunque causarum genus &

9 per se efficientium & adiuuantium Cicero pro
Marcello cōiunxit, cum Cæsaris bellicas laudes cū multis cōmunicat, quod à multis adiu-

*Ab aliis arguitur
in utrumque
partem / raptis
et. bene ut ignis
et per se sapienter
nec vultus ignis
vel est diuisus
vel non
mca dicitur ignis
quæ facta sunt
rei efficiens
vix habent
aliquam argu-
mentum
in se, a se
formam
de Natu.
deorum. 29 in
causa
et ignis
nec calidus*

tus sit: clementiæ gloriâ totâ ei tribuit, quia
 solus eius & author & effector sit. Ait igitur,
 » ⁸ Nam bellicas laudes solent quidam exte-
 » nuare verbis, easque detrahere ducibus, cõ-
 » municare cū multis, ne propriæ sint impe-
 » ratorum. Et certè in armis, militum virtus,
 » locorum opportunitas, sociorū auxilia, clas-
 » ses, com meatus multum iuuant: maximam
 » verò partem quasi suo iure fortuna sibi ven-
 » dicat, & quicquid est prosperè gestum, id
 » penè omne ducit suum. ⁹ At verò huius glo-
 » riæ, Cæsar, quam es paulò antè adeptus, so-
 » cium habes neminem: totum hoc quantun-
 » cunque est, quod certè maximum est, totum
 » est, inquam, tuū: nihil tibi ex ista laude cen-
 » turio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil tur-
 » ma decerpit: quin etiam illa ipsa rerum hu-
 » manarum ¹⁰ domina fortuna in istius se so-
 » cietatem gloriæ non offert: tibi cedit, tuam
 » esse totam ac propriam fatetur.

**EFFICIENS, PROCREANS,
 & CONSERVANS.**

» Altera est efficiētis causæ distributio in
 procreantem & conseruantem. Prioris gene-
 ris sunt parentes, à quibus procreati & geni-
 ti sumus. Dido apud Virgilium ait AENEAM
 Veneris & Anchisæ filium non esse, sed Cau-

cas montis, & Hircanæ tigris: vt duritiam
 & perfidiam eius coarguat, ¹²
Nec tibi diua pares generis, nec Dardanus author *AEN. 4.*
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hircanæq; admorunt vbera tigres.

¹³ In eodem efficientium loco sunt opi-
 fices operum suorū: vt Menalcas apud Vir-
 giliū ex authore laudat opus,

- pocula ponam

Ecol. 3.

Fagina, scilatum diuini opus Alcimedontis.

Contra similiter Damœtas,

ibidem.

Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit.

¹⁴ Conseruantes causæ sunt quæ statum
 factæ rei tuentur, vt leges, vt iudices, vt ma-
 gistratus rerum publicarum. Qui locus à
 Cicerone tractatus est, cū disputat à legi-
 » bus discedendum non esse, Hoc enim, ait,
 » vinculum est huius dignitatis, qua fruimur
 » in Republica: hoc fundamentum libertatis,
 » hic fons æquitatis: ¹⁵ mens, & animus, &
 » consilium, & sentētia ciuitatis posita est in
 » legibus. ¹⁶ Vt corpora nostra sine mente,
 » sic ciuitas sine lege, suis partibus, vt ner-
 » uis, ac sanguine, & membris vti non potest:
 » ¹⁷ legum ministri, magistratus: ¹⁸ legum
 » interpretes, iudices: ¹⁹ legum denique id-
 » circo omnes serui sumus, vt liberi esse pos-
 » simus. Vtrunque genus complexus est Qui-

Pro Cluē.

De Re
med. 1.

dius, cum otia dixit amoris causas esse,
Hæc ut ames faciunt, hæc quæ fecere tuentur:
Hæc sunt iucundi causa cibusque mali.
Otia si tollas, periere Cupidinis arcus:
Contemptæq; iacent, & sine luce faces.

20 Ex hoc cautiarum loco omnis est philosophorum disputatio, de conseruando bene moratæ ciuitatis statu. 21 Hinc nobilis pars medicinæ de sanitate tuenda, & prospera valetudine retinenda.

1 Tertium genus causæ generatim definitur, & triperita diuisione diuiditur, quod eius vsus varius in differendo multiplexque sit. Causa efficiens definitur à qua res est, non quod nomen efficiētis causæ eiusmodi præpositione semper exprimat: nam & hominem ex homine natum & procreatum dicimus, & hominem ex animo & corpore constare, sed quod efficientibus causis præpositionem, à vel ab, sepius tribuamus.

2 Possunt aliæ causæ, vt materia, forma & finis, adhiberi: sed tum efficiens absoluta dicitur, quando ex efficiētibus causis sola est, quæ rem propositam efficiat, vt ignis solus calefacit. Horatius causam mundanæ sceleritatis absolutam pecuniam dicit,

Scilicet uxorem cum dote, fidemque, & amicos,
Et genus, & formam regina pecunia donat.
Et bene nummatum decorat sua dela, venisque.
Ouidius de Remedio Amoris,
Queritur, Aegisthus quare sit factus adulter?
In promptu causa est, desidiosus erat.

Martialis libro 5.
Esse quid hoc dicam, viuis quod fama negatur?
Et sua quod raris tempora lector amat?
Hi sunt inuidie nimirum Regule, mores,

Libro 2.
epistol.

Preferat antiquos semper ut illa nouis.

3 Cicero in Topicis, Cum in Aiæis nauem crispi-fulcans igneum fulmē iniectum est, inflammatur nauis.

4 Intemperantia enim conuiuiorum sola per se efficit cruditatem, vinolentiam, & insomnia.

5 Cum Nyfus & Eurialus multis Rutulis cæsis & spoliatis, à Volscente hoste in sylua premestur, Nyfus elapsus vt Eurialum captum & deprehensum sensit, rediit ad hostem, & se solum auctorem factæ cædis confirmavit, ut pro amico moreretur.

6 Adiuuans autem causa sic diuidi potest, vt quædam sit princeps, quæ ad efficiendum, principem locum tenet, vt in Repub. summus magistratus: eaq; plerumque pro absoluta vsurpatur, vt cum dicimus ab Alexandro victos esse Persas: quædam verò sit velut administra, vt in ciuitate Iudices, Causidici, Medici, Milites, & reliqui ciues statum Reipub. adiuuant. Martialis autem libro decimo colligit causas beatæ vitæ,

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundissime Martialis, hæc sunt:
Res non parta labore, sed relicta:
Non ingratus ager, focus perennis:
Lis nunquam, toga rara, mens quieta:
Vires ingenue, salubre corpus:
Prudens simplicitas, pares amici:
Conuictus facilis, sine arte mensa:
Nox non ebria, sed soluta curis:
Non tristis torus, attamen pudicus:
Somnus qui faciat breues tenebras:
Quod sis esse velis, nihilque malis:
Summum nec metuas diem, nec optes.

7 Velleius Epicureus irridet deum Platonis, à quo negat mundum esse constructum & ædificatum. Argumentum Vellei est ex remotione causarum adiuuantium ad eleuandam diuinam mundi fabricam, Deus non adhibuit ferramenta, vectes, machinas, ministros: non

potuit igitur hunc mundum adificare Deus. Quæ conclusio falsa & impia est, quia Deus non eguit his: solo enim nutu & verbo mundum condidit.

8 Exemplum hoc continet dissimilitudinē rerum bellicarum, & clementiæ Cæsaris, cuius utraque pars causis efficiētibus illustratur. In priore, quæ propositio appellatur, sunt sex adiuuantes, quæ cum Cæsare victoriam compararunt. In posteriore, quæ est *ἀνταπόδοσις*, restitutio Marcelli sola prædicatur, quæ per se clementiæ laudem Cæsari attulit.

9 *Ανταπόδοσις* dissimilitudinis sequitur, quod Cæsar solus sit author & effector clementiæ, quæ illustratur ex remotione causarum adiuuantium.

10 Fortuna enim est earum rerum, quæ inopinatò eueniunt, bellorum autem casus incerti sunt & anticipites.

11 Ex his procreantibus & conseruantibus causis quædam sunt rei partes, quam efficiunt & tuentur, vt natura, ars, & exercitatio dialectica: virtutis: quædam extrinsecus adhibentur, nec insunt in re ipsa, ut architectus extra domum est, quam efficit & conseruat. Cæterum procreandi vocabulum non solum pertinet ad animantes, sed ad frutices, ad elemēta, ad omnes denique res, quæ ex se quouis modo aliquid efficiunt: idque ipsum est progressio, cum res aliqua efficitur: sicut conseruare perfectionis, cum res iam perfecta conseruatur. Ciceronis in Pisonem ex hoc procreantium loco reprehensio grauis est, O familiæ, non dicam Calphurniæ, sed Caluentiæ: neque huius vrbis, sed Placentini municipii: neque paterni generis, sed Bracchatæ cognationis dedecus. Et in epistola ad Octauium, Cuius auus fuerit argentarius, astipulator pater: vterque vero precarium fecerit quæstum. Et pro Murena, Pater fuit equestris loco, auus nulla illustri laude celebratus: vnde Cicero concludit Seruium Sulpitiū non esse prole nobilem. Eiusdem generis sunt urbium conditores,

vt Romulus Romæ. Virgilius sexto Aeneidos, *Quin & auo comitem sese Mauortius addet Romulus, Assaraci quem sanguinis ilia mater Educet: vident vt gemina stent vertice crista? Et pater ipse suo superum iam signet honores? En huius nate, auspiciis illa incluta Roma Imperium terris, animos equabit olympo.*

12 Cum Dido Aeneam, cui nupserat, neque religionē coniugalis fidei, neque precibus vllis mouere ac retinere posset, his probris eū insecratur ex causis procreantibus inter se dissimiliter comparatis.

13 Sic Iupiter Olympius ex Phidia statuario, sic Alexandri imago ex Apelle, sic comædiæ Latinæ ex Terentio & Plauto, sic ornata oratio ex Cicerone & Demosthene, sic quoduis opus excellens ex ingenio & nobilitate sui authoris commendatur.

14 Eadem causæ conseruantes & procreantes esse possunt: & frequenter accidit, vt ab iisdem causis efficiatur & conseruetur, vt à parentibus liberi, a magistratibus ciuitates: ideòque genera hæc causarū cum re ipsa saepe confusa sint, ratione & cogitatione distinguenda sunt, quod alia sit procreandi, alia conseruandi ratio: quanuis plerumque eadem procreatrix & conseruatix causa sit eiusdem rei, vt in Officiis Cicero docet gloriam in repub. comparari amore, gratia, fauore ciuium, & opinione virtutis, eandemque rebus iisdem conseruari.

15 Vt enim ratio in homine, sic lex in ciuitate iubet quæ faciēda sunt, prohibetque contraria. qualis igitur est animus in homine, talis lex in ciuitate.

16 Similitudo ad illustrationem causarum rempublicam conseruantium.

17 Horum enim interest non solum legibus parere, sed etiam leges iubere, & populo imperare.

18 Nam cum iudiciū semper aliqua lege constitutum sit, iudex æquus non solum legem in consilium

aduocat. sed ad eam interpretandā religionē, fidē, equitatem adhibet, vt secundum sententiam legis iudicet.

19 Legibus parendum, vt liberi esse possimus: nam his sublati vis & oppressio dominetur in ciuitate, necesse est.

20 Philosophi disputant Rempub. conseruari ciuium virtute, legibus, iudiciis, magistratibus, consensū populi, vectigalibus: de quibus diligenter & accurate multa Plato, Aristoteles, Theophrastus, & Phalereus scripserunt.

21 Vt apud Hippocratem lib. 6. epydimion, Labor, cibus, potus, somnus, omnia mediocria. Et ibidem, Sanitatis studium est non satiari cibus, & impigrum esse ad labores.

EFFICIENTES SPONTE ET
non sponte.

1 Postrema efficientiū distributio est, vt aliæ sint consilii participes, aliæ expertes. Ex illo efficientium genere est Ciceronis de se
Pro Ligario. „ confessio, Suscepto bello, Cæsar, gesto etiam
„ magna ex parte, nullavi coactus, iudicio meo
„ ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ
„ erant sumpta contra te. 2 Sic Phædria incontinentiam suam confitetur,

In Eunucho.

„ *o indignum facinus: nunc ego &
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et tædet, & amore ardeo, 3 & prudens, sciens,
vinius, vidensq; pereo, nec quid agam scio.*

4 In causis autem, quæ minimè consilio aliquid efficiunt, tum natura, tum necessitas, tum fortuna ponitur.

NON NATURA.

Natura, vt cum eæ res, quæ consilii, rationisque sint expertes, ad euentus tamen suos cohibeant in se efficientiam naturalem: vt venti mari incumbentes tempestatis naturales causæ sunt: vnde sunt illa Virgilio,
*Incubere mari, totumque à sedibus imis
vna Eurûsque, Notûsque ruunt, creberq; procellis
Africus, & vastos tollunt ad littora fluctus.*

Aten. 1.

6 Ex hoc causarum genere tota naturalis philosophia est de mundo, & eius partibus, de ventis, de grandine, de pluuia, de motu terræ, de animalium generatione, progressionem, cæterisque eiusmodi rebus.

NECESSITAS.

7 Necessitas est, cum vi aut humana, aut diuina, aut quauis denique externa cogitur & impellitur efficiens ad effectum. Humana necessitas est Tityri Virgiliani,
Quid facerem? neque seruitio me exire licebat.

Eclog. 1.

Diuina est apud Ciceronem, quum disputat Pompeianorum causam sceleratā non esse. 8 At mihi quidem, ait, si proprium & verum nomen nostri mali quærat, fatalis quædam calamitas incidisse videtur, & improvidas hominum mentes occupauisse: vt nemo mirari debeat humana con-

Pro Liga.

„ filia, diuina necessitate esse superata. 9 Si-
bylla hoc argumento Palinuri querelam re-
prehendit,

tenet. 6. Vnde hæc, o Palinure, tibi tam dira cupido?

*Tu stygias inhumatus aquas, amnemq; seuerum
Eumenidum aspicias, ripamue iniussus abibis?
Desine fata deum fletu sperare precando.*

PORTUNA.

10 Fortuitæ causæ tribuitur quicquid ex-
pers consilii, inopinato aliquo casu contige-
rit. vt si multæ vnus & viginti literarū for-
mæ temerè aliquo proiectæ versum aliquem
efficiant Ennii: talis efficiētia literarum for-
tuita sit. Quod exēplum Cicero, Epicureos
arguens, fortuita atomorum concursione
mundum efficientes, assumpsit, 11 Hoc qui
existimat, ait, fieri potuisse, non intelligo cur
non idem puter, si innumerabiles vnus &
viginti literarum formæ, vel aureæ, vel qua-
leslibet, aliquò coniiiciantur, posse ex iis in
terram excussis annales Ennii, vt deinceps
legi possint, effici: quod nescio anq; in vno
quidem versu possit tantum valere fortuna.

*2. de Na-
tura deo-
rum.*
12 Sic casu, ait idem, Phæreo Iasoni profuit
hostis, qui gladio vomica eius aperuit, quam
sanare medici non poterant. 13 In hoc gene-
re causarum imprudentia connumerari so-
let. Ouidius de Tristibus,

14 *Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?*

Cur imprudenti cognita culpa mihi est?

Inscius Atteon vidit sine veste Dianam:

Præda suis canibus non minus ille fuit.

scilicet in superis etiam fortuna luenda est,

Nec veniam, læso numine, casus habet.

15 Hinc sumitur deprecatio, qualis est,

16 Ignosce pater, errauit, lapsus est, non puta- *Pro Liga.*

17 uit, si vnquam posthac. Et paulò post, Erra-

18 ui, temerè feci, pœnitet, ad clemētiam tuam

19 confugio, delicti veniam peto, vt ignoscas

20 oro. 16 Fortunæ autē nomen ignoratio cau-

sarum confinxit: cū enim aliquid præter
consilium, spēmque contigerit, fortuna vul-
gò dicitur: nec inscitè Iuuenalis,

17 *Nullum numen abest, si sit prudentia: sed te Saty. 10.
Nos facimus fortuna deam, caloque locamus.*

Huius generis causarum consilio & non
consilio agentium magnus vsus est. 18 Hoc
enim præcipuè in æstimatione laudis & vi-
tuperii, pœnæ & veniæ spectatur.

1 Expositis duabus efficiētis causæ diuisionibus,
tertia & postrema restat in efficiētem spontaneam &
non spontaneam: illa consilii particeps est, & certa de-
liberatione vtitur ad agendum, vt deus, angelus, homo:
hæc caret consilio, vt res naturales inanimatæ, & ex
animatis stirpes & bestię.

2 Phædria adolescens exclusus à Thaide, incon-
tinentiam suam arguit, quòd tamen sciat & intelligat
se perire, voluntate tamen pereat.

3 Hoc prouerbii vice à Cicerone vsurpatur, vt in Epistolis, Vt in fabulis Amphiarus: sic ego prudens & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. Pro Marcello, Prudens & sciens ad interitum ruebam. Pro Sestio, Viuus, vt aiunt, vidensque cum victu & vestitu suo publicatus est. Pro Quintio, Huic acerbissimū viuo videntique funus ducitur.

4. Causæ expettes consilii partim naturales sunt, partim coactæ, partim fortuitæ.

5 AEolus oratione & precibus Iunonis adductus ventos ex antris emittit in mare ad vexandas naues Troianorum: hæc igitur est subite tempestatis descriptio ex ventis causis efficientibus, vbi ad incredibilem quandam tempestatem explicandam finxit poeta, quod natura non ferebat, ventos contrarios simul flare: quod figmentum ex Homeri lib. 5. Odysseæ imitatus est Virg.

6 Physici in elementorum mutationibus causas efficientes considerant, calidum, frigidum, humidum, siccum: & pluuiæ, grandinis, cæterarumque rerum, quæ gignuntur in aere, generationem partim ab exhalationibus, partim ab affectione aeris repetunt, & terræ motum ab inclusis exhalationibus: itemque disputant animalia partim coitu, partim sine coitu generari: & eorū progressionē fieri partim alis, partim pedibus, partim costis, partim ventre, partim pinnulis. Nihil denique est in rerum natura, cuius causas efficientes & naturales non exquirant.

7 Causa coacta minima causa est, à qua si quid actum sit, id potius causæ cogenti, quam coactæ imputatur: vt si quis ab alio impulsus quenquam offendat, is non tam reprehenditur, quam qui impulit. Causa autem coacta interdum potest certo consilio agere, vt homo, sed nō tum cum extrinsecus quasi oblata impulsione cogitur ad efficiendum. In hoc genere interdum numerantur causæ, non quæ omnino violenta necessitate impelluntur, sed quæ quasi cogi & impelli videntur:

nam mercator se tempestate coactum esse dicit, vt merces abiiceret, & priuatus à tyrāno se cogi, vt parentem interficiat: attamen neque tempestas, neque tyrannus necessitatem faciendi adfert, quanuis vehementer urgeat: sed quia sic vsus fert, talis causa appelletur necessaria & coacta, ex conditione, vt rhetores loquuntur, sine qua salui aut liberi esse non possumus.

8 Excusat causam Pompeianorum, quod fatali necessitate ad bellum ciuile sint impulsī. Hæc vis à Græcis dicitur *επιμαρτυρη*, id est fatalis necessitas, cum res aliter fieri non potest, atque à Deo constitutum est, intra fatalem cōtinuationem ordinis sempiterni. Sic Ouidius de mundi conflagratione libro 1. Metamorphoseōn, *Esse quoque in fatiis reminiscitur affore tempus, Quo mare, quo tellus, correpta que regia cæli Ardeat.* Et Cicero Philippica sexta, Fuit fatalis, vt ita dicam, casus, quem tulimus, quoquomodo ferendus fuit: nunc si quis erit, voluntarius: populum Romanum seruire fas non est, quem dii immortales omnibus gentibus imperare voluerunt.

9 Dixerat Palinurus, *Da dextram misero, & tecum me tolle per vndas, Sedibus vt saltem placidis in morte quiescam.* Cui Sibylla respondet fieri non posse, vt Stygiam paludem transmittat, quia fata obstant: itaque Palinurus mansionis suæ causa est, sed fato coacta.

10 Est enim fortuita causa in his rebus, quæ præter consilium & opinionem raro contingunt. Cicero lib. 2. de Diuinatione, Quid, ait, aliud fors, quid fortuna, quid casus, quid euentus, nisi cum sic aliquid euenit, vt vel non cadere, atque euenire, vel aliter cadere & euenire potuerit?

11 Lucilius Balbus apud Ciceronem libro 3. de Natura deorum refellit Epicureos à minoribus causis, Characteres literarū temerè proiecti, vix ac ne vix vnquam annales Ennii efficiēt. Nō igitur credibile est tam ex-
c. iiii.

cellentem & admirabilem mundum temerario & fortuito atomorum concursu factum esse. Sic Cicero aduersus Carneadem disserit, qui diuinationem fortuitam esse dicebat, Quicquam potest esse casu factum, quod in se habeat omnes numeros veritatis? quatuor tali iacti casu venereum efficiunt, num etiam centum venereos, si quadringetos talos conieceris, futuros putas? Aspersa temere pigmenta in tabula, oris lineamenta effingere possunt, no etiam Veneris Coe pulchritudinem effingi posse aspersione fortuita putas?

12 Phalereo vulnus salutaris curatio fuit, qui, vt Plinius libro septimo auctor est, iam deploratus a medicis, vomica morbo, cum mortem in acie quaereret, vulnerato pectore medicinam inuenit ex hoste: hostis igitur curationis fortuita causa fuit: non enim sanare inimicu, sed necare volebat, Cicero lib. 3. de Natura deorum, non Phalereum, sed Phareum Iasonem nominat.

13 Potest quidem ea causa particeps esse consilii: sed cum refertur ad euentus fortuitos, imprudentia dicitur, & fortuna: vt Iacere telum in feram voluntatis est & consilii: ferire autem quem nolueris, fortunae: & homo quidem vtriusque euentus est auctor, sed in altero consilium duntaxat adhibuit. Hoc genere Terentius sese excusat in Eunucho,

*Si peccatum id est, peccatum imprudentia est
Poete, non qui furtum facere voluerit.*

14 Excusat Ouidius culpam suam ob casum, quod aliquid fortuito viderit, quo Augustus Caesar iratus est illi: comemoratque similem casum Acteonis, qui cum in monte Gargaphiae feras persequens nudam in fonte Dianam aspexisset, subito a dea in ceruum couersus, & a suis canibus dilaniatus est.

15 Cicero fingit per prosopopoeiam hominem aliquem imprudentia lapsu, & idcirco veniam facti sui deprecantem.

16 Cum enim, ait Cicero in Topicis, nihil sine cau-

sa fiat, hoc ipsum est fortuna, euentus obscura causa, quae latenter efficit: quam Academici interdum deum vocant: quod multa improuisa efficiat & inopinata nobis, propter obscuritatem, ignoracionemque causarum. Itaque causa latens & incerta earum rerum, quae praeter opinionem nobis accidunt, fortuna vocatur: quam non abs re poeta incostantem, volubilem, & incertam fingunt: vt Lucanus libro 2,

Sive nihil positum est, seu fors incerta vagatur:

Fertque refertque vices, nec habent mort alia casum:

Sit subitum quodcunque paras.

Et Ouidius libro 4. de Ponto,

Ludr in humanu diuina potentia rebus:

Et certam praesens vix habet hora fidem.

17 Si intelligimus rerum causas, videbimus omnia deorum consiliis & prudentia regi & gubernari: sed quia reru causas frequenter ignoramus, ideo fortunae locum tribuimus, deamque vocamus: hac enim, vt ait Plinius, veteres deam esse dixerunt omnia gubernantem, quod in tota hominum ratione sola vtranque paginam facit, adeoque sumus obnoxiae fortis, vt fors ipsa pro deo sit, quia deus probatur incertus.

18 Neque enim homines ex fortuitis rebus magno opere laudantur, sed ex spontaneis & voluntariis causis, a quibus virtutes & vitia proficiuntur: & in iudiciis poenam aut veniam magistratus reis statuunt his causis consideratis, vt si scelus sponte commissum est, puniatur: sin casu & imprudentia, condonetur.

☉ M A T E R I A .

1 Materia superest, ex qua res est: sic ex materia cum forma res corporatas effici dicimus: vt homo constat ex corpore & anima, id est, materia & forma. Sic domus appellamus materiam, lapides, arenam, ligna,

cæmenta: hoc argumento regia solis apud Ouidium describitur, quod auro, quod pyropo, quod ebore, quod argento ædificata esset,

*2. Meta. Regia solis erat sublimibus a'ea columnis,
Clara micante auro, flammamq' imitante pyropo,
Cuius ebur nitidum, fastigia summa tegebat.
Argenti bifores radiabant lumine valua.*

² In capiendis consiliis de ædificiis, nauibus, oppidis, materiatisque rebus omnibus, hæc causa locum necessarium habet, & in eiusmodi rerum exquirenda natura materiæ necessaria est consideratio. ³ Sed de singulis causis, & earum quatuor generibus satis. Præstantiam, excellentiamque causarum finis sibi vendicat: dein forma, tum efficiens, materia omnium postrema est. Nam si finis rei constiterit, ceteras esse causas est necesse: non contrâ. si forma, & efficientem, & materiam: non contrâ. si efficiens, materiam: non contrâ. sic videlicet antecedentibus in consequentes suum quodam modo ius est; tamen si in agendo contrâ accidit. materia enim sit prius in ædificando, quam architectus opus vllum faciat: forma succedit: tandem ædificio vtimur, & operis sine fruimur.

⁴ Hic Dialecticæ inuentionis primus sors est, vnde omnis humanæ scienciæ solida, con-

stantque cognitio demonstratioque promittitur: tum enim verè proprièque scire iudicamur, cum rei causas penitus cognoscimus. Ideoque, vt ait poeta,

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Georg. 2.

¹ Materia in his rebus vera & expressa cernitur, quæ sunt participes corporis: vt domus materia est calx, lapides, ligna, tegulæ. hoc argumento Propertius muros Babylonios indicat,

*Perfarum statuit Babylona Semiramis urbem,
Vt solidum cocto cingeret agere opus.*

Et Virgilius Tartarum describit,
*Porta aduersa, ingens, solidoque adamante columna:
Vbi vt nulla virum, non ipsi excindere ferro
Calicola valeant: stat ferrea turris ad auras.*

Sic artis cuiusque materia est in suis præceptis: & res naturales & artificiosæ ex materia cum forma constituuntur. Inrer dum per metaphoram materia dicitur non quæ re vera est, sed quæ materiæ vires & nomè obtinet, vt à Phisicis intellectus patiens hoc nomine dicitur, cum intellectus agens sit vt forma. Aliquando etiam per *Carachresim* materia significat id quod ad agendum propositum est, quomodo Oratoris materia questio est: quæ postrema significatio ad subiectorum locum pertinet.

² In ædificiis ligna, cæmenta, saxa, lapides, & similia ex utilitate quæruntur: & naues sunt faciendæ, vt ait Vegetius, ex cupressu, aut pinu domestica, aut ex larice syluestri, aut abiete, & ex æreis clauis potius quam ferreis: & in ædificandis oppidis materia quæritur, cui nec tempestas, nec caries, nec verustas, nec hostilis machina nocere possit: sicut faciendis lectis, statuis, mensis, scamnis, tapetis, vestibus, cæterisque rebus materia primùm solet considerari: nec verò tantum ad

deliberationem, sed etiam ad laudē adhibetur: sic enim vasa ex are Corynthio aut Deliaico, & Iupiter olympius ex ebore, & gladius ex ferri qualitate, & res quædam ex lapi dum pretio & honore laudantur. Hinc illud magnificum Scauri theatrum, cuius prima pars ex ebore, media ex vitro, summa columnæ ex tabulis inauratis cōstabant: & inter columnas signorum tria numero millia disposita erant.

3 Expositis causarū generibus comparatio eorum inter se sequitur duplex: prima in rebus cōstitutis & absolutis, in quibus si finis constiterit, reliquæ causæ præcedunt, quæ ad eum finem spectant: secunda est in rerum effectione & molitione, in qua primū materia queritur, deinde efficiens, tum forma accedit: postrema autem est finis adeptio.

4 Causarum fons maximus & vberimus est, unde omnis scientia rerum diuinarum & humanarū promanauit, à quibus si veritatem vlla in re optamus nosse & percipere, haurire debemus: si bellum gerendum est, si deliberandum de pace, si artes diligenter explicandæ sunt, si quid denique iudicio & ratione æstimandum vel explicandum, nobis causæ considerandæ & perspicendæ sunt. Cicero cum de Mithrydatico bello diceret, causas eius diligenter omnes excussit, finem primū, gloriam populi Romani, salutem sociorum, vectigalia publica, tum facultates efficientium causarum primū ex Mithrydate, quantum bellum sit, quod coniungant duo potentissimi reges Mithrydates & Tygranes, renouēt agitatur nationes: deinde ex Pompeio vires Romanas opponit, quod in hoc imperatore sit scientia rei militaris, virtus, authoritas, fœlicitas. Pro Milone finē Clodio necandi Milonis posuit spem consulatus, & impunitatis, & efficientes causas meditatatur cædis, quod Clodius esset expeditus in equo, quod stipatus barbaris feruis. Et pro Roscio Amerino remouet omnes causas paricidii, vt suspiciōe quoque tanti facinoris remoueat

denique nullam eruditam disputationem reperies, quæ non exquisitum illud ex causis docendi genus sequatur: recteque Persius, cum homines ad sui ipsius cognitionem excitat, sic ait,

*Discite que ò miserè, & causas cognoscite rerum,
Quid sumus, aut quidnam victuri gignimur, ordo
Qui datus, aut meta quam mollis flexus & vnda.*

Quid Aristoteles de causis?

Nulla causæ definitio est in dialecticis Aristotelis libris: partitio in quatuor species secundo libro posteriorum Analyticorum notatur, quæ abecedariis exemplis & vanis questionibus de fieri & factō esse (sic enim eius interpretes loquuntur) & de iis quæ circulo gignuntur: & an vnus rei plures sint causæ: an vniuersalis causa sit vniuersalis effectus: similibusque tenebris obscuratur: nec porro species causarū via & ordine præceptis perspicuis declarantur: cæteris autem in libris non generaliter, sicut ars dialectica postulat, nec vno in loco, sed singulatim & sparsim quædam de causis Aristoteles tradit, vt de sine, tertio topico: vbi considerationem finis, quæ tota generalis esse debuerat, ad probandam & refellendam questionem moralem de rebus expetendis & fugiendis nimis anguste coarctauit. De forma nihil nominatim, excepto eo loco, qui est in Analyticis posterioribus præcipit: sed eam differentiā appellat in Topicis, quum tamen differentia non sumatur simpliciter, sed significet potius comparationem, quæ alias dicitur dissimilitudo. Efficientium nulla definitio, neque diuisio legitur recta & legitima, sed tantum secundo, tertio, quarto, sexto, septimo Topicis generationum, corruptionum, effectiuorū, corruptiuorum vocabulis quædam efficientium significatio confunditur. De materia illud solum est, quod in posterioribus Analyticis cap. secundo libri secundi in causarū partitione dictum est. Quamobrè primū genus argumenti, quod in dia-

lectica inuentione primùm explicandum erat, quanto reliquorum argumentorum nobilissimum est, & illustrissimum, tanto est ab Aristotele pessimè & vitiostissimè tractatum, nulla adhibita causæ definitione, nulla partium subiectarum facili & perspicua explicatione, nullis propositis exemplis congruentibus & idoneis, sed doctrina partim dissipata, & per dialecticum organum huc atque illuc dissecta, partim multis questionū nugis referta, & ad materiam apodicticorum syllogismorum, scholasticarumque altercationum angustius, quam par sit, stricta, cum vsus causarum omnibus rebus perspicendis & explicandis generaliter accommodari possit & debeat.

EFFECTA.

1 Effecta vocamus ea, quæ de causis existunt. Cum enim propositæ rei causas omnes vidimus, tum postea quærimus, quid ab ea efficiatur. 2 Sic Horatius, cum aliquot ebrietatis causas memorasset, effecta describit,

Epist. 1. *Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes iubet esse ratas, in prælia trudit inermem:
Solicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?*

3 Multæ sunt Ciceronis in Clodium, Pisonem, Catilinam, Gabinium, Vatinius, Antonium, perniciosos Reipub. principes acerbe & vehemētes reprehensiones ex eorum vita atque factis. Huc etiam dicta pertinet, Princeps Romanorum Pompeius ex bellicis fa-

ctis, Cicero ex disertis dictis à Marziale laudis gratia nominatur,

*Illud laurigeros ageres cum lata triumphos, Libro 3,
Hoc tibi Roma caput, cum loquereris, erat.*

Huc consilia referenda sunt. 6 Parmenionem & Phylotam interfici iussit Alexander propter suspicionem coniurationis, vt Curtius & Arrianus scribunt. 7 eadem causa in Lentulum, Cethegum, cæterosque Catilinæ populares deprehensos Romanus Senatus animaduertit. 8 Causarum porro cum effectis, & effectorum vicissim cum causis cognatio magna est, vt causæ ex effectis, & effecta ex causis exquirantur.

DE EFFECTIS.

1 Effecta & effectus, euenta & euentus eadem significatione dicuntur, quæ de causis fiunt: & quantum effectorum nomen propriè ad efficientes causas refertur, quæ sua vi aliquid efficiunt, aliqua tamen ratione cum cæteris etiam causis comparatur: nam & finis alligando, & forma rei naturam constituendo, & materia patiendo etiam adhibentur ad effectum. Itaque effecta de omnibus causis existere possunt. Nec verò tantum in præteritis rebus effecta considerantur, sed etiam in his, quas quis facit, aut facturus sit, vt cū disputatur quid facturus fuerit Alexander magnus, si in Italiam venisset: tum enim effecta Alexandri non præterita, sed futura memorantur.

2 Cum Horatius aliquot ebrietatis causas narrasset, vt curas omnes abiicere, cõuiuio splendido interesse, optima vina effusè & largè potare, ebrietatis effecta

subiungit, quæ sunt arcani significatio, spes, audacia, gaudium, opinio doctrinæ, garrulitas. Sic Virgilius cum in persona AENEÆ optimi reipub. principem instituisset, conuersus ad Romanos breuiter eius facta docet, *Tu regere imperio populos, Romane, memento: Hæ tibi erunt artes, paci quæ imponere morem, Parcere subiectis, & debellare superbos.*

3 Publius Clodius sacra bonæ deæ polluit, Ciceronem Roma eiecit, domum eius incendit, eadem multorum ciuium in foro fecit, templum nympharum combussit. Lucius Piso Consul Ciceronem Clodio prodidit & vendidit, in Macedonia exercitum amisit, socios vexauit, crudeliter, auarè, libidinose vixit. Catilina adolescens iuuenturem Romanam corrupit, in exitium patriæ cõiurauit. Gabinius consul cum Pisonè tribunitios Clodii furores adiunxit, in lustris, popinis, ganeis versatus est, in Syria nihil aliud fecit, nisi pacationes pecuniarum cū tyrânis, decisiones, direptiones, latrocinia, cedes: vexauit publicanos: Ptolemaum contra leges in regnum reduxit. Vatinius quæstor Puteolis à mercatoribus pecuniam extorsit, tribunus plebis Hispaniam furtis expulauit, magicas artes coluit, augur auspicia contempsit & dissoluit. Antonius puer decoxit, adolescens libidinose vixit, quæstor rapinis se impleuit, tribunus plebis bellum ciuile excitauit, magister equitum pro tribunali vomuit, in Pompeii bona inuolauit, consul nudus Cæsari diadema imposuit, in villa Varronis debacchatus est, leges fixit pretio atque refixit.

4 Sunt enim dicta eorum à quibus dicuntur, facta, vt Clodius Fauonio quæretori, qua spe fureret Milone uiuo, respondit triduo illum, aut ad summum quadriduo periturum: & Cicero Pisonem ex eius dictis insectatur, Mihi verò quæ dicere ausus es regere, foris esse Gabinium, sine prouincia stare non posse, sibi quemque consulere oportere. Præterea imperia & edicta magistratum in hoc genere connumeranda sunt: vt in Pisonem,

Edicere ausus es, vt senatus contra quam cõsuisset, ad vestitum rediret. Si tamen dicta ex totius quæstionis affirmatione vel negatione ad eam cõfirmandam vel infirmandam sumantur, testimonia sunt & argumeta assumpta: vt si quis homines ad sapientiam cohortetur, quod Thales Milesius dixerit, optimum viaticum ab adoleſcentia ad senectutem esse scientiam, huiusmodi dictum Thaletis factum est, sed quæstionis & suasionis argumentum assumptum, non in situm.

5 Eodem modo laudes disertissimorum hominum tractantur, vt Xenophontis, cuius ore musas ferunt locutas: & Platonis, qui diuinitus scripsit: & Periclis, in cuius ore musæ sessitarunt: & Aristotelis, qui à Cicerone flumen aureum fundens dicitur.

6 Parmenionem Cleander prius iussu Alexandri percussit, deinde milites exanimè confoderunt: Curtius lib. 7. Philotas cū multis aliis, qui in suspicionem comurationis venerant, dato signo saxis est obrutus. Curtius lib. 6.

7 Consilium coniurationis describitur prima oratione Ciceronis in Catilinam: deprehensio oratione tertia: supplicia coniuratorum in historia Sallustii.

8 Cause & effecta sunt nomina mutue relationis, licet res ipse quæ sunt cause & effecta, interdum simpliciter & sine ulla relatione spectari possint, vt deus & mundus: cause autem ex effectis exquiruntur, vt cùm Physiци ratiocinantur aliquid esse calidum, quod calefaciat, frigidum quod frige faciat: & uicissim effecta ex causis, vt cùm idem disputant, quod quidpiam calidum sit, calefacere, & quod frigidum sit, frige facere.

6 Huius argumenti ab effectis exempla sunt, cùm opifices ex operibus, & inuectores ex inuentis, & authores ex suis factis laudantur aut vituperantur: vt Cicero lib. 2. de Natura deorum, ex mundo, mundi que partibus opificem naturam inquit & commendat: & Appelles ex tabulis pictis, Lysippus ex statuis laudem me-

ruit: & populus Romanus ex bellicis factis: sic Liber pater, quod docuit emere & vendere: Ceres, quod arare, laudatur: & Afsyrii, quod primi literas inuenerunt: & Amphion, quod musicam: & Atlas, quod astrologiam: & Anaximander, quod sphaeram.

Quid Aristoteles de effectis?

Secundus hic dialecticæ inuentionis locus quasi à dialectica esset alienus, ab Aristotele penè neglectus, ac pro nihilo habitus est: in categoriis quædam sunt indicia, ubi agitur de actione: tamen si Aristotelei actionem non effectum, sed progressionem ad effectum vocant: ut edificatio sit actio architecti, ædificiū effectum: nos verò commoditatem doctrinæ sequuti, eodem nomine comprehendimus. Lib. 2. posteriorū Analyticorū vanæ quæstiones, quæ huc spectare videntur, exagitantur, de fieri & factō esse, de his quæ circulo gignuntur, & his similes. Et in tertio Topico locus est ab actionibus & operibus ad disputandam moralem quæstionem, neque legitime, neque dialecticè tractatus. Dialectica enim singularia & propria vnius quæstionis præcepta refugit, postulatque, vt post expositum genus causarum finitima, & cognata his effecta generatim doceantur, & vsus eorum perspicuis exemplis ostendatur: quod Aristoteles nec fecit, nec facere cogitauit.

¶ SUBIECTA ET ADIUNCTA.

1 Subiecta & adiuncta, vt causæ & effecta ad se mutuo referuntur. Subiecta sunt quæ adiunctis subiiciuntur: Adiuncta quæ subiectis adiunguntur. Subiectorum nomen in scholis vsitatissimum non immutandum arbitror; cum melius nullum habeamus. Adiunctorum nomen hic proprium est, 2 & eo Ci-

cero in his præceptis vititur. 3 Subiectorum atque adiunctorum tripertita distinctio, tamen etsi rudis, nec satis polita: tamen dum melior inueniatur, non incommoda notari potest. Alias enim subiectis res sic adiunctæ sunt, vt in his insint: alias vt circumstant tantum: alias vt neutrum, sed vt circa hæc occupetur.

¶ ADIUNCTA QUÆ
insunt in re.

- 4 Primo genere animum dicimus subiectum esse virtutis, vitii, solertiæ, inertie: quia hæc in animo insunt. Corpus, quantitatis, qualitatis, vt proceritatis, paruitatis, valetudinis roboris, pulchritudinis. 5 Cicero de *Pro come.*
 » Fannio Chærea, Nonne ipsum caput, & supercilia illa penitus abrafa olere malitiam, &
 » clamitare calliditatem videntur? Nonne ab
 » imis vnguibus vsque ad verticem summum,
 » si quam cōiecturam affert hominibus tacita
 » corporis figura, ex fraude, fallaciis, menda-
 » ciis cōstare totus videtur? qui idcirco capite
 » & superciliis semper est rasis, ne pilum vllū
 » viri boni habere dicatur. Martialis de Zoilo,

6 *Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine luscus, Libro 12.*
Rem magnam præstat Zoile, si bonus es.

7 Hoc modo terra hominum, mare pid. ii.

scium, aer auium solum, id est, subiectū ab
Ouidio dicitur,

*Fast. 1. Omne solum forti patria est, ut piscibus aquor,
Et Volucris vacuo quicquid in orbe patet.*

8 Hoc modo Virgilius propria arborum
quarundam subiecta in Bucolicis designat,

*Eclog. 7. Fraxinus in syluis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluuiis, abies in montibus altis.*

AD I V N C T A Q V A E
rem circumstant.

9 Secundo genere adiunctorum Dido ve
natum proficiscens apud Virgilium magni
ficē pingitur,

*AEncl. 4. It portis iurare exorto delecta iuuentus,
Retia rara plaga, lato venabula ferro,
Mastylisque ruunt equites, & odora canum vis:
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pænorum expectant, ostrôque insignis & auro
stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magna stipante caterua
Sydoniam picto chlamydem circumdata limbo,
Cui pharetra ex humero, crines nodatur in auris:
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.*

Vestitus & comitatus equitum, peditum,
canum, non erant in regina: sed reginam ip
sam circumstant. tota ferè Ciceronis ad Ca
tilinam deprimendum disputatio ex Catili-

Catil. 2.

na comitatu sumitur, vnde sunt illa, ¹⁰ Quis
tota Italia veneficus, quis gladiator, quis la
tro, quis ficarius, quis parricida, quis testamē
torum subiector, quis circūscriptor, quis ga
neo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier
infamis, quis corruptor iuuetutis, quis cor
ruptus, quis perditus inueniri potest, qui se
se cum Catilina non familiarissime vixisse fa
teatur?

A D I V N C T A Q V A E
circa occupantur.

11 Tertio genere adiunctorum continen
tur ea quorum subiecta vulgò obiecta dicū
tur: vt visus colores, auditus soni, odores
odoratus: his enim accidit vt videantur, au
diantur, odoratu percipiantur. ¹² Sic virtu
tibus & vitiis subiecta sua sunt, circa quæ oc
cupentur & exerceantur. Cicero in Verrem,
Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in
suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in cō
tumeliis efficere potuisset, eas omnes fese
hoc vno prætore per triennium pertulisse.
Propertius,

*Nauiæ de ventis, de tauris narrat arator,
Enumerat miles vulnera, pastor oues.*

Libro. 2.

Simile est illud Virgilii,

¹³ *Torua leana lupū sequitur, lupus ipse capellā: Eclog. 2.*
d. iii.

*Florentem cytisum sequitur lasciva capella:
Te Corydon, ô Alexi, trahit sua quæq; voluptas.*

Huc referenda est grauis illa quæstio de subiectis artium, & accuratè partienda.

*tm dialecti
infortu' b
lectici*

14 Aliud enim subiectum ars, aliud artifex qui arte utitur, sibi proponit. Dialectica ars subiectum & propositum habet ad explicandum naturalem, rationis usum in magnis ingeniis, in certa consuetudine, in perfectis exemplis impressum: Dialecticus vero, qui descriptam artem cognitamque exercet, quæstionem omnem pro subiecto sibi statuit, in qua inuentionis & dispositionis definita & explicata præcepta exercent. Medicina quoque cum describitur, proponit sibi omnia, quæ ad tuendam & restituendam valetudinè pertinent: medicus exercèdis medicinæ præceptis, humanum corpus ad curandū intuetur. 15 Denique cæteris in generibus, aliud est artis subiectum, quod præceptis explicetur: aliud artificis, quod ab eo tractetur & expediatur. 16 Quamobrem subiectorum & adiutorum usus hic in inuentione teneatur, qui etsi causis & effectis ad rem penitus intuendam minor est, ita frequentior & promprior ad quamuis quæstionem exponendam. Hinc enim sunt 17 signa, suspiciones, coniecturæ: id est, innumerabilium rerum species

& notæ: hinc certæ nonnunquam rerum firmæque probationes ex propriis affectionibus, 18 vt in homine ridendi, in lupis ululandi, in canibus latrandi. 19 In artibus persæpe ex adiunctis qualitatibus magnæ confirmationes & graues sumuntur: sed non hæc vis est omnium adiunctorum. Plerunque enim leuia sunt & infirma: 20 quâquam de adiunctis in vniuersum hoc sit verū, si singula non multū ponderis habeant: multa tamen si coniunxeris, plerunque magnam vim sint habitura. Quemadmodum de eiusmodi signis ait Ouidius, 21

*Pro hinc
no duo' spoi. M
hinc' op sub
nois adiu
o hinc' sign.*

*Forstæ hæc aliquis (nā sunt quoq; parua) vocabit: De Re
Sed quæ non profunt singula, multa iuuant. med. 2.*

DE SVBIECTIS & adiunctis.

1 Subiectorum & adiunctorum doctrina vna & communis est, quod ea relata sunt, & mutuo sese explicant: itaque coniunctè melius, quàm disunctè cognoscuntur.

2 In Topicis Cicero adiuncta nominat, in Partitionibus & lib. 2. de Oratore coniuncta, Quintilianus etiam circumstantias: Martialis hoc argumento cuiusmodi sint sua epigrammata, indicat:

*Sunt bona, sunt mala, sunt mediocria quedam,
Quæ legis hinc, aliter non fit Ante liber.*

Posset argumentum hoc appellari *synthesis*, id est accidens, nisi hoc nomen non solum adiuncta, sed effecta quoque apud Aristotelem significaret, vt ex secundo d. iiii.

Topicorum perspicuum est, nisi & adiuncti vocabulorum multa etiam, quæ Aristoteli accidentia non sunt, comprehenderet.

3 Hæc diuisio ex obseruatione naturalis vsus notata est, in quo tripartitam varietatem adiunctarum rerum videmus, vt aliæ insint in re ipsa, quæ à philosophis vulgò accidentia dicuntur: aliæ circumstant tantum, & od id appellantur circumstantiæ: aliæ circa rem versentur, vt Grammatica circa sermonis emendationem: Rhetorica circa orationis ornatum: quomodo omnes artes earum rerum quas tractant, adiuncta dici possunt, quia res quæ artibus explicantur, artium subiecta vocantur.

4 Exempla sunt de primo genere subiectorum & adiunctorum.

5 Cicero iocatur in Chæream hominem fraudulentum, ex habitu corporis, quod sit rarus. Tota physiognomorum ars & doctrina in hoc penè argumenti genere versatur, quæ nihil aliud est, nisi diuinatio de affectibus animorū ex adiunctis externis corporis, vt colore, habitu, figura, lineamentis, ex quibus probabilem aliquam cōiecturam de moribus hominum facimus: vt Zopyrus Socratem stupidū dixit esse & bardum, quod iugula cōcaua non haberet: addidit etiam mulierosum, in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse: & Maximus ob insignem & portetosam magnitudinem probardo est habitus.

6 Martialis ex quatuor adiunctis corporis coniiicit Zoilum esse hominem malum.

7 Exempla sunt etiam de primo genere, sed superioribus aliquantum dissimilia: non enim sic homines terræ, aut pisces aquis adiunguntur, vt colores & magnitudines corporibus: Euaader autem cum patrem necauisset, suauis matris patria Arcadia dimissavenit in Italiam, vbi Carmenta mater interalia, etiam hoc argumento eum consolatur. Sic Martialis trium Pompeiorum funera ex tribus subiectis locis in dicat,

Pompeios iuuenes Asia atque Europa, sed ipsum

Terra tegit Libyes, si tamen vlla tegit.

Quid mirum toto si spargitur orbe? iacere

Vno non poterat tanta ruina loco.

8 Sic plerunque res ex locis, in quibus nascitur aut reperitur, indicari solet. Virgilius lib. 1. Georgicū,

nonne vides, vt Tmolus odores,

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?

At Chalybes duri ferrum, virosque Pontus

Castorea, Aeliadum palmas Eperus equarum.

Item lib. 2. Georg.

Fluminibus salices, crassisque paludibus alni

Nascuntur, steriles saxosis montibus orni:

Littora uyrietis gratissima, denique apertos

Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.

Hoc item argumento merces à mercatoribus laudatur, cum eas laudant ex locis vbi reperiuntur, & vnde exportantur: vt vinum Falernum à monte Falerno, & Tarentinam lanam, à Tarentinis pasuis.

9 Exempla sunt de secundo genere adiunctorum, quæ rem subiectam circumstant, & idcirco circumstantiæ in scholis nominantur. Virgilius quarto Aeneid. describit Didonem reginam Carthaginensium, quæ se mane parabat ad venationem, primum ex circumstante comitatu iuuenū, retium, equitum, canum, sonipedis: deinde ex circumstante habitu & ornatu corporis chlamyde, pharetra, corymbo, sibilis. Eius generis exempla etiam sunt: vt actione septima in Verrem, Stetit soleatus prætor populi Romani, cum pallio purpureo, tunicaque talari muliercula nixus in litore. Secunda Philippica de Antonio, Vehabatur in esedo tribunus plebis, lictores laureati antecedeant, inter quos aperta leætica mimæ portabatur: sequebatur rheda cum lenonibus, comites nequissimi: reiecta mater amicam impuri filii tanquam nurum sequebatur. Ouidius lib. 2. de Remedio amoris,

Phœbus adest, sonuere lyra, sonuere pharetra:

Signa deum agnosco per sua: Phœbus adest.

Lyra & pharetra non sunt in Apolline, sed circumstant. Martialis in mendicam ex circumstāte habitu iocatur, *Hinc quem sæpe vides inter penetralia nostra*

Pallados, & templi limina, Cosme, noui,

Cum baculo peraque semen, cui cana putrisque

Stat coma, & in pectus sordida barba cadit:

Cærea quem nudi tegit vxor abolla grabati,

Cui dat latratos obuia turba cibos:

Esse putas Cynicum deceptus imagine falsa:

Non est hic Cynicus, Cosme, quid ergo scanis.

10 Veneficus, gladiator, latro, & reliqui Catilinæ comites non erant in Catilina, sed eum circumstabant.

11 Exempla sunt de tertio genere adiunctorū, quæ circa rem quampiam occupantur, quam philosophi obiectam solent appellare: vt Physici in explicandis sensuum facultatibus, quid cuique obiectum sit, docent: vt visui color, auditui sonus, odorati odor, gustui sapor, tactui calor, frigus, humor, siccitas: & multæ aliæ qualitates. Ex hoc genere sunt illa quoque poetica,

- Vocemque his auribus hausit. &

- Quin protinus omnia

Perlegerent oculis.

12 Virtutum & vitiorū obiecta ab Aristotele tractantur cap. 7. lib. 2. de Moribus, vt fortitudo in periculis, temperantia in voluptatibus, liberalitas in pecuniis, magnitudo animi in honoribus, clementia in ira, veritas in dictis & factis, verecūdia in pueris, iustitia in iure cuique tribuendo versetur: in iustitiamque cōtraria vitia, sed infra aut supra modum occupetur. Simile est exemplum pro lege Manilia, Non enim sole sunt illa virtutes imperatoris, quæ vulgo existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo. Interdum obiecta præcedunt, quibus adiuncta sua redduntur: vt Pa-

radoxo primo, Quæro enim a vobis non vllā cogitationem habuisse videntur hi, qui rem publicā nobis tam præclare fundatam reliquerunt, aut auri, aut argenti ad auaritiā: aut amœnitatum ad delectationem: aut suppellectilis ad delicias: aut epularū ad voluptates? Ouidius lib. 2. de Arte amandi,

Scit bene venator, cervis vbi retia tendat:

Scit bene, qua fremens valle moretur aper:

Aucupibus noti frutices: qui sustinet hamos,

Novis quæ multo pisce natentur aquæ.

13 Corydon hortatur Alexin ad amorem, ab exemplis similibus, quorum partes sunt adiuncta quædam & subiecta.

14 Subiectum Dialecticæ est naturalis rationis exemplar, vt ars ipsa nihil aliud præceptis suis doceat, nisi quæ sit vis humanæ mentis in disserendo, quæ eius actiones, & quæ species actionum. Hoc autem exemplar animaduertendum est (vt antea diximus) in multis excellentium hominum exemplis: & congruentibus præceptis exprimendum. Dialecticus verò nō sibi vim illam rationis explicandam proponit, sed dialectica arte utitur ad disputandum de qualibet re proposita. Dialecticum hic appello, non qui dialecticam artem interpretatur, sed qui disserit & ratiocinatur.

15 Sic Arithmetica docet numeros, Arithmeticus utitur numeris ad addendum, subducendum, multiplicandum, diuidendum: & Geometria versatur circa quantitatis continuæ explicationem, Geometra adiutus arte & præceptis lineas ducit, & figuras effingit.

16 Expositis subiectorum & adiunctorum generibus, generalis eorum vsus indicatur adhibita quadam collatione cum causis & effectis: nam causarum vsus est infrequentior, quia sæpe nos latent: adiunctorum frequentior, quia magis nobis in promptu sunt: itaque his frequentius apud doctos & indoctos utimur.

17 Signa enim quæ Græcè σηµεῖα dicuntur, rebus

propofitis adiunguntur (vt ait Cicero) cuiusmodi sunt ea, quæ rem præcedunt, vt eadē apparatus, colloquium, locus: & quæ sunt cum re ipsa, vt cum eadē pedum crepitus, strepitus hominum: & quæ rem sequuntur, vt eadē pallor, tremor, rubor, tubatio. Talibus adiunctis & indicii venatores feras perferuntur, iudices de rerum factis suspicantur, Astrologi de pluuia, tempestate, serenitate, & cæteris aeris affectionibus augurantur: vnde sunt illa prognostica,

Vento rubet aurea Phœbe.

Cornix plena pluuiam vocat improba voce.

Et medici partem suæ artis *σημεια πικην* appellant, quæ de signis morborum sanitatisque disputat.

18 In leone rugiendi, in tygre runcandi, in vrsu vncandi, in apro frendendi, in ceruo glocitandi, in tauro mugiendi, in equo hinniendi, in oue balandi, in capro mutiendi, in angue sibilandi, in auibis similiter propriæ quædam affectiones insunt, vt in paro tinniendi, in turdo trutilandi, in sturno pistandi, in perdice cacabandi, in cygno dransandi, in accipitre pipandi, in miluo lippiundi, in gallo cucuriendi, in pauone pupillandi, in hirundine trinsandi, in coruo crocitradi, in ciconia glotorandi, in passere pipiendi, in cucullo cuculandi, in cicada fritiniendi, in ape bombillandi, in vespertione stridendi.

19 Vt in philosophia morali virtus ex adiunctis qualitibus declaratur, quod sit laudabilis, quod per se expetenda: ex contrariisque affectionibus vitium similiter, quod turpe, quod per se fugiendum: in Physicis primæ qualitates, vt calor, frigus, humor, siccitas ad explicandas rerum naturas plurimū valent. Et Arithmetici numerorum, Geometræ magnitudinum, Astrologi orbium & syderum affectiones qualitatesque cōsiderant.

20 Firmissimis argumentorū singulis (inquit Fabius) instandum est: in firmiora congreganda sunt, quæ si non profunt, quia magna nō sunt, valebūt, quia multa

sunt quæ ad eiusdem rei probationem spectant. Cicero in Partitionibus, Verisimilia, ait, partim singula mouēt suo pondere, partim etiam si vidēt esse per se exigua, multum tamen cum sunt coaceruata, proderunt.

21 Idem eodem loco,

*Tu tantum numero pugna, præcepta que in unum
Contrahes, de multis grandis acerrimus erit.*

Quid Aristoteles de subiectis & adiunctis?

Subiecti nomen ab Aristo. in Categoriis, Analyticis, Topicis frequenter vsurpatur, idque est τὸ ὑποκει-
μενον: sed varia tamen ratione, & significatione: aliàs enim inferiora superioribus subiecta dicuntur, vt species generibus: vnde Aristoteli vsitatum est loquendi genus, de subiecto aliquo dici: aliàs accidentibus substantiæ subiectæ sunt: hinc illud etiam Aristoteleum, in subiecto aliquo esse: quæ secunda significatio, tamen si aliqua ex parte cum hoc instituto congruit, paulo tamē est angustior, quàm hic locus exigat: subiectum enim hoc loco non tantum substantiam, sed accidens interdum significat, & vsus longe diuersus habet: adiunctorum nomen nusquam est in dialecticis Aristotelis libris, sed à Cicerone vsurpatur. De adiunctis tamen apud Aristotelē quædam aliis appellationibus, vt accidentis & circumstantiæ, in Topicis consule significatur: quæ quidem dissimilem habent rationem: Accidens enim nec adiuncta omnia complectitur, nec ea sola, sed etiam quædam effecta, vt sedere, stare, currere: de circumstantia, quæ adiuncti pars est, tertio Topico locus est. Secundum hanc nominū rationem videtur Aristoteles decem Categorias instituisse, vt substantia prima subiiceretur, reliquæ nouem adiungerentur: sed tamen aliud est subiectum, aliud substantia, & aliud adiunctum, & aliud accidens, quemadmodum ex his, quæ diximus, intelligi potest: neque hæc Categoriarū partitio quic-

quam omnino habet dialecticum, quia neque inuentionis, neque dispositionis generales regulas & leges tradit.

DISSENTANEA, AC
primū contraria.

1 Expositis ē simplicium genere consentaneis argumētis dissentanea sequuntur, quæ de eodem simul affirmari non possunt:

2 quorum genera duo sunt, contraria & repugnantia. De contrariis primū, & eorum partibus dicamus. 3 Contraria dissentanea sunt, quæ certa conditione dissident vnum ab vno: 4 vt bonum à malo, aut summum à duobus, vt auaritia à liberalitate & effusione.

ut in eadem
sunt opposita
aut eadem sunt
non, aliter dic
res, ut ambo
de vno dicitur possunt

Pluribus contrarium nihil est, nisi fortē eiusdem plura nomina, vt bestiam, belluam, pecudem diuersas res existimemus. 5 Contrariorum species quatuor sunt, aduersa, priuantia, relata, contradicentia.

ADVERSA.

6 Aduersa contraria sunt, quæ plurimum sub eadem communiōe naturæ differunt, quibusque propositis occurrunt tanquam ē regione contraria: vt homo & bellua. Nam & homo & bellua animalis natura cōtinentur, sub qua nullæ duæ res aliæ magis dissident. Cicero contra Epicureos, 7 Illud tamen arctē tenent, accuratēque defendunt,

Parad. 1.

ut in
in eadem quorū

atrumque simul existit et altero sum' altero null

8 voluptatem esse summum bonum quæ quidem mihi vox pecudum videtur esse, non hominum. Tu cum tibi siue Deus, siue mater, vt ita dicam, rerum omnium natura dederit animum, quo nihil est præstantius, neque diuinius: sic te ipse abiicies ac prosternes, vt nihil inter te, atque inter quadrupedem interesse putes? Pecudem & hominem aduersa

Cicero opposuit: voluptas pecudis bonum est: non igitur hominis. Seruitus & libertas apud Tibullum ita contraria sunt,

9 sic mihi seruitū video, dominamq; paratam: Tu mihi libertas illa paterna vale. Virgil.

10 Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

11 Cicero de finibus, Et quoniam hæc deducuntur de corpore, quid est cur non recte pulchritudo etiam ipsa propter se expetenda ducatur? nam si prauitatem, imminutionemque corporis propter se fugiendam putamus, cur non etiam, ac fortasse magis propter se, formæ dignitatem sequimur? & si turpitudinem fugiamus in statu & motu corporis, quid est, cur pulchritudinem non sequamur?

PRIVANTIA. SEPTIMA

12 Priuantia sunt contraria, habitum, habitusque priuationem significantia: vt sobrius & ebrius. Martialis,

13 Priuatio est de
aliquo est
quod cum nati est sobrius. ut coarctat
non in eodem
et deinde per modum est et huiusmodi deinde
quod hoc capere et inueni possit

- Lib. 3. *Ebrinus es, nec enim faceres hac sobrius unquam.*
 Pauper & diues, Martialis,
 Lib. 5. 12 *Semper eris pauper, si pauper es AEmiliane:*
Dantur opes nullis nunc, nisi diuitibus.
 13 *Talia sunt mors & vita in Miloniana, Eius*
 14 *mortis fedetis ultores, cuius vitam si putetis*
 15 *per vos restitui posse, nolitis.*

RELATA.

- 14 Relata sunt contraria, quæ se mutua naturalis affectionis relatione complectuntur: vt apud Ciceronem datum & acceptum, 15 Ex quo profecto intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Sic pater, filius, dominus, seruus: quibus Martialis in Sosibianum lufit,
 Libro 1. *Tum seruum sis te genitum, blandèque fateris:*
Cum dicis dominum Sosibiane, patrem.

Est autem animaduertendum in hoc relationis genere non tam contrarias, quam amicas & coniunctas res esse: dum enim sic dicimus, Pater est filii dominus, ergo filius est patris seruus, relatio eiusmodi consensionem habet, & tum tamen propria relatio est: cum verò dicimus, Sum pater tuus, non igitur filius tuus, dissensio verè contraria est. Sic Tibullus,

- 16 *At vos exiguo pecori, furèsque, lupique*
Parcite, de magno est præda petenda grege.
 Veruntamen quia nomen vno scriptorum omnium consensu ad contraria hæc significanda positum est, & res nihilominus intelligitur, immutari non est necesse.

DE DISSENTANEIS.

1 E simplicibus argumentis quædam consentanea sunt, quæ consentiunt cum parte quæstionis, vt si probes virtutem esse expetendam, quia sit honesta, argumentum (honestum) consentit cum (virtute) parte antecedente quæstionis, quia Virtus & Honestum de eadem re simul affirmari possunt, vt de iustitia, liberalitate, temperantia, cæterisque virtutum generibus: Quædam verò sunt dissentanea, quæ de eadem re singulari & indiuidua simul affirmari non possunt. Itaque argumentum dissentaneum erit alteri parti quæstionis, quando sic inter se pugnant, vt de quo alterum affirmatur, de eo alterum negetur: vt si docere velis hunc Aethiopicum non esse album, quod sit niger, argumentum (niger) dissentaneum est albo, parti alteri quæstionis: quoniam igitur niger, de hoc Aethiopo affirmatur, de eodem albo, negetur oportet.

2 Diuisio dissentaneorum in duas species, de quibus ex ordine dicitur.

3 Definitio contrariorum est, quæ in Aristotelis Categoriis ἀντικείμενα, in Topicis Ciceronis contraria appellantur.

4 Exempla sunt ad illustrandam contrariorum definitionem.

5 Partitio contrariorum hic eadem est, quæ in Categoriis Aristotelis, & Topicis Ciceronis in quatuor genera.

6 Aristoteles ἐναντία vocat, Cicero aduersa, quæ sub eodem genere comprehensa plurimū dissident: nec interest an sint in eodem proximo genere, vt homo & bestia in animali, an in remoto & longè petito, vt liberalitas & auaritia in genere habitus. Atque etiā fieri potest, vt species aliq̄ aliis aliquantulo plus distent, vt in vitis auaritia plus distat à liberalitate, quā effusio: & timor à fortitudine, quā audacia. Aduerforū duo sunt genera, vt ait Aristoteles, vnum eorum quæ aliquid intermedium habent, vt candor & nigror: nam inter eos fuscus, caruleus, glaucus, purpureus, & multi alii colores interiecti sunt: alterum eorum quæ nihil habent intermedium, vt sanitas & morbus, si credamus Aristoteli. In illo genere ex affirmatione vnus negatio alterius concluditur, non contrā, vt albu est, non igitur nigrum: in hoc ex affirmatione negatio, vicissimque ex negatione affirmatio cōcluditur, vt sanus est, nō igitur æger. Itēque, æger est, non igitur sanus. Porro aduersa dupliciter tractatur, aliā aperta negatione, vt sapiens est, non igitur stultus: quo modo disputat Martialis,

Morio dictus erat, viginti millibus emi:

Redde mihi nummos, Cargiliane, sapit.

Et Cicero lib. 5. de Finibus, probat nullum animal se odisse, quia seipsum diligit, siquidem, inquit, quomodo potest intelligi, aut cogitari esse aliud animal, quod se oderit: res enim concurrent contrariæ: nā cum appetitus ille animi ad se aliquid trahere cœpit cōsul- to, quod sibi obstat, quia sit sibi inimicus, cum id sua causa faciat, & oderit simul & diligit: quod fieri nō potest: necesse est quidē, si quis sibi inimicus est, eum quæ bona sunt, mala putare: bona contrā, que mala: & quæ appetenda fugere, & quæ fugienda appetere: quæ sine du- bio vitæ sunt euersio.

Alias aduersa aduersis geminata redduntur, vt, Virtus est per se expetenda, vitium igitur est per se fugiendum: in quo genere aduersum tanquam pro negatione aduersi

ponitur, quasi diceretur, Vitium igitur nō est expeten- dum. Cicero Tusculana 5. Quid cum fatentur satis ma- gnam vim esse in vitis ad miseram vitam, nōne faten- dum est eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim contrariorum sunt consequentia.

7 Probat voluptatem summum & proprium bo- num hominis non esse, quod sit pecudis bonum.

8 Tibullus queritur se non esse liberum: argumen- tum libero dissentaneum est, quod ita concluditur, Ser- uus sum, non igitur liber.

9 Drances hortatur Turnum ad faciendam pacem cum Troianis,

Quid miseris toties in aperta pericula ciues

Proicias? Latro caput horum & causa malorum.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes

Turne: simul pacis solum inuiolabile pignus:

Dissentanea sunt, Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda. *em salubris*

10 Hæc ab Aristotele signatur, id est priuantiā di- cuntur à priuatione parte altera oppositionis, cui op- ponitur, *ēis*, id est habitus: differantque ab aduersis, quia non sunt in eodem genere, vt nox & dies, tenebræ & lux. Priuatio enim quæ nihil est, in nullo genere in- esse potest: & quauis priuatio intelligatur per nega- tionem habitus, vt cæcus non videns, aliud tamen est priuatio, aliud negatio. Hæc enim significat quicquid non est in re affirmata, illa tantum quod in re non in- est, sed natura in esse potest. Itaque negatio latius patet, quam priuatio: solum enim animal sensibile potest dici cæcum, at non solum animal est non vidēs, sed domus, vestis, lectus, aurum, argentum, & alia infinita.

11 Martialis iocatur in Cerdonem in ludis facien- dis res suas stulte consumentem: argumentum est à pri- uantibus: Sobrius istos ludos non faceres: ebrius igitur facis: ebrius enim significat habitum quendam: & so- brius habitus eius priuationem, quasi sine ebrio.

c. ii.

Aduersa sunt
aduersis

Aduersa sunt
aduersis

Aduersa sunt
aduersis

Suum malum est in unum cum dicitur, constantem est su-
um bonum unum cum voluptate.
mibi nam facimus, sapientiam sequamur, et bonum
nam. Si ceterum bonum est, quod sit in salute et
bonum est, quod sit in salutem, non est. Si aut
bonum est, quod sit in salutem, non est.

12 Pauper & diues priuantia sunt, quia pauper est, qui non habet diuitias, diues, qui habet. Vnde iocus est Martialis, Soli diuites ditescunt: non igitur pauperes. Sic Ouidius primo Pastorum,

In pretio pretium nunc est, dat census honores,

Census amicitias: pauper vbique iacet.

Honorantur soli diuites: non igitur pauperes.

13 Mors est priuatio vitæ in ea re, quæ vitæ capax sit: vitæ est habitus quidam viuentis. Si potletis vitam Claudio restituere, noletis: non debetis igitur mortem eius vlcifci.

14 Hæc ab Aristotele in Categoriis τὰ πρὸς τὴν dicuntur, à Cicerone in Topicis, quæ cum alio conferuntur, aliàs etiam relata, contraria quæ se mutua relatione complectuntur: atque hæc posterior pars definitioni additur, non ad significandam dissensionem relatorum inter se, sed ad monstrandam eorum differentiam à reliquis contrariis, quæ non habent eiusmodi vim relationis: quæ quidem interdum genitiuis casibus exprimitur, vt duplum simpli duplum, dominus serui dominus, pater filii pater: interdum etiam aliis casibus, vt maius minore maius: quin etiam in verbis inest quædam relatio. Cicero in Oratore perfecto, Nō igitur periculum est, ne quis putet in magna arte & honesta turpe esse docere alios id, quod ipsis fuerit honestissimum discere: docere & discere, verba sunt inter se mutua relatione affecta.

15 Hoc exemplum non est de relatis dissentaneis, sed consentaneis: & argumentum à minori ad maius: Laudatur qui beneficiū accepit, quāto magis qui dedit.

16 Magnum & paruum relata sunt, & ex affirmatione vnus negatio alterius concluditur: De magno grege lupis prædandum est, non igitur de paruo.

CONTRADICENTIA,

ac primum in verbo.

1 Contradicentia sunt contraria, quorum alterum ait, alterum negat idem: 2 idque in verbo, aut in enuntiatione. verba enim sola sæpe affirmantur & negantur: vt honestum non honestum, bonum non bonum, artificiosum minimè artificiosum: quibus verbis ita negatis alio quodam modo sæpe vtuntur, quàm per contradictionem: vt apud Cicero-

» nem, 3 Et quidem honestis similia sunt quædam non honesta, & bonis non bona, & artificiosis minimè artificiosa. Pugna autem hæc etsi non est enuntiationis, in enuntiatione tamen sola potest intelligi: sicut metaphora, quanuis in verbo singulari est, extra completum orationis tamen non intelligitur: opponantur igitur 4 illa in enuntiatione, quò facilius contradictio cernatur,

In Lucul.

Voluptas est honesta,

Voluptas est non honesta.

Virtus est bona,

Virtus est non bona.

Dialectica est artificiosa,

Dialectica est minimè artificiosa.

CONTRADICTIONE
in enuntiatione, ac primum
simplici generali.

5 Contradictio in enuntiatione, id est, oratione verum falsumve significante (quam Cicero etiam enuntiatum, enuntiationem, pronuntiatum, pronuntiationem, effatum, Græco verbo ἀξίωμα vocat) ex enuntiationis adiunctis partitionem accipit, 7 vt alia simplex sit, alia multiplex. Simplex, quæ conflat ex enuntiativis simplicibus, vnaque sententia comprehensivis: eaque communis aut propria. Communis, quæ constat ex communibus enuntiativis, & ad res multas pertinentibus, 8 quæ rursus generalis aut specialis est. Cōtradictio igitur vniuersa seu generalis est, cum pars vtraque est 9 vniuersa: vt,

Epist. 1. *Nullus in orbe locus Bani præluet amænis,*
ait Horatius:

Omnis in orbe locus Bani præluet amænis,
contradicit alius. Catullus in carmine nuptiali disputat vtranque partem contradictionis huius,

Nulla puella maritanda est:

Omnis puella maritanda est.

Et vniuersæ contradictiones includuntur quarto & sexto versu: item decimoquinto

& decimosextimo. Sic autem est,
10 *Vt flos in septis secretus nascitur hortis*
Ignotus pecori, nullo contusus aratro,
Quem mulcent aura, firmat sol, educat imber:
Multi illum pueri, multa optauere puella:
Idem cum tenui carptus defloruit vngui,
Nulli illum pueri, nulla optauere puella.
11 *Sic virgo dū innupta manet, dū chara suis est,*
Cum castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris iucunda manet, nec chara puellis.
Hymen o hymenæe, hymen ades o hymenæe.
12 *Vt vidua in nudo vitis qua nascitur aruo,*
Nūquam se extollit, nūquam mitem educat vna,
Sed tenerum prono deflectens pondere corpus,
Iam iam contingit summum radice flagellum:
Hanc nulli agricola, nulli accolere iuueni.
Et si forte eadem est vltimo coniuncta marito,
Multi illum agricola, multi accolere iuueni.

CONTRADICTIONE

specialis.

12 Specialis cōtradictio constat ex altera parte generali, ex altera speciali. Quales Catonis & Ciceronis, illius Stoica, huius Academica sententiæ sunt in defensione Murenæ. Dialogismus est his verbis, Nihil ignoueris: imo
» aliquid, non omnia. Nihil gratiæ causa feceris: imo ne resistito gratiæ, cum officium &
c. iiiii.

„ fides postulabit. Misericordia commotus ne
 „ sis, etiam in dissoluēda seueritate: sed tamen
 „ est aliqua laus humanitatis. In sententia per-
 „ maneto: Enimvero, nisi sententia alia vicerit
 „ melior. Hæc distincta facilius intelliguntur
 isto modo,

Nihil ignoscendum est:

Aliquid ignoscendum est.

Nihil gratia causa faciendum est:

Aliquid gratia causa faciendum est.

Nihil est misericordia tribuendum:

Aliquid est misericordia tribuendum.

In sententia semper est permanendum:

In sententia non semper est permanendum.

Dicat aliquis,

Omnia possumus omnes:

Tum Virgilius,

Eclog. 8. Non omnia possumus omnes.

CONTRADICTIONE propria.

Propria contradictio, cuius pars vtraque

¹⁴ proprium enuntiatum est. Martialis,

Lib. 1.

Bella es, nouimus, & puella: verum est:

Et diues, quis enim potest negare?

Sed dum te nimium Fabulla laudas,

Nec diues, neque bella, nec puella es.

Exige contradictionem sic,

Fabulla bella est,

Fabulla bella non est.

Fabulla puella est,

Fabulla puella non est.

Fabulla diues est,

Fabulla diues non est.

CONTRADICTIONE multiplex.

¹⁵ Contradictio multiplex, quæ constat ex multiplicibus enuntiatis, & multas sententias aliqua coniunctione sociatas complexis.

¹⁶ Quo in genere contradicendi modus vnus est: vt si quod affirmatum coniunctim fuerit, idem coniunctim negetur, ¹⁷ vt in enuntiatu copulato, cuius sententiæ vinculis illis &, que, atque, & similibus coniunguntur: vt Virgilius,

Et vitula tu dignus, & hic,

enuntiatu copulatum

Eclog. 3.

Non & vitula tu dignus, & hic.

¹⁸ In disuncto, cuius partes tametsi verbo coniunguntur, vt dissidentes tamen disjunctantur: vt Cicero,

enuntiatu disunctum.

¹⁹ *Omnis enuntiatio vera est, aut falsa:*

De Fato.

²⁰ *Non omnis enuntiatio vera est, aut falsa.*

¹⁹ In connexo, cuius partes conditione suspenduntur: vt si dicat aliquis,

connexum

-si miserum fortuna sinonem

Finxit, vanum etiam, mēdacemq; improba finget?

Aeni. 2. Tum dicat Virgilius,

-Non si miserum fortuna sinonem

Finxit, Vanū etiam, mendacemq; improba finget.

²⁰ Item in eo genere enuntiati, cuius partes relatione quadam coniunguntur: vt,

Eclog. 5. Tale tuum carmen nobis diuine poeta,

Quale sopor fessis in gramine:

Non tale tuum carmen nobis diuine poeta,

Quale sopor fessis in gramine.

²¹ Quare non est in multiplici enuntiato, quemadmodum in simplici varia contradicendi ratio, sed vniufmodi & sui perpetuo similis, si negatio toti enuntiationi præponatur, ²² atque hac ratione vinculum pronuntiationis & affirmetur & negetur.

¹ Hæc in Categoriis *καταφατικὰ* & *ἀποφατικὰ* nominantur: à Cicerone in Topicis aientia & negantia: quorū alterum ait, alterū negat idem nō genere aut specie, sed numero: vt cūm dixeris, Omnis homo est animal, si quis contradicat, nullus homo est animal, de singulis id negabit, de quibus iisdem numero fuerat generaliter affirmatum: eadem autem genere & specie possunt affirmari & negari, vt nulla tamen sit contradicatio: vt, Omnis equus hinnit, nullus homo hinnit: homo & equus sunt eadem genere, quia in eodem genere continentur: ex quorū affirmatione & negatione nulla fit contradicatio: quia vtraque enuntiatio vera est. Item, que, Socrates est Atheniensis, Cicero nō est Atheniensis, attributum, *Atheniensis*, de Socrate & Cicerone iisdem specie affirmatur & negatur, & nulla tamen fit contradicatio. Quare necesse est idem numero affirmatione

& negatione subiectum esse, vt contradicatio fieri possit.

² Diuisio contradicentium in duo genera: aliās enim simplicia simplicibus contradicunt, aliās enuntiatia enuntiatias.

³ Exemplum hoc non est contradicitionis, sed similitudinis: quia res inter se tanquam similes comparantur.

⁴ Negata vocabula dicuntur ab Aristotele nomina aut verba infinita in libro de interpretatione: & enuntiationes infinitæ, quæ ex his constant: quarum vsus vt contradicitionem efficiant, non valde frequens est, incidere tamen potest.

⁵ Contradicatio enuntiatorum diuiditur in simplicem & coniunctam ex enuntiatorum subiectorum ratione. Argumentum autem contradicitionis in enuntiatione videtur assumptum esse, non insitum, & ex tota quæstione, nō ex eius parte aliqua sumi: verum secus est: nam in contradicitione non id agitur, vt tota enuntiatio partibus singulis cum tota dissideat enuntiatione, sed vt eidem subiecto contradicentium enuntiationum altera aliquid attribuat, altera remoueat idem: sumitur igitur ex attributo quæstionis, id est verbo, & eo quod verbum sequitur: vt,

Socrates est philosophus:

Socrates non est philosophus.

In vtraque subiectum idem est, *Socrates*, sed attributum, *est philosophus*, *non est philosophus*, dissentaneū est: sic in reliquis contradicentibus simplicibus est intelligendum. In vniuersa autem contradicitione: vt,

Omnis homo est animal,

Nullus homo est animal:

Tamet si subiectum negari videtur, non negatur tamen: nam cūm dicitur,

Nullus homo est animal,

idem est, ac si diceretur, Homo omnino nō est animal.

⁶ Cicero de Fato, Nec si omne enuntiatum aut

verum aut falsum est, sequitur idcirco causas esse immutabiles. Ibidem, Explicanda est vis ratioque enuntiatio- num, quæ Græci ἀξιωματικὰ appellat. Tusculana prima, Omne enuntiatum (sic enim mihi in præsentia occur- rit, vt appellare ἀξιωματικὰ, post vtat alio, si inuenero me- lius) id ergo est pronuntiatum, quod est aut verum aut falsum. De Fato, Quod cum ita sit, quid est, quod nō om- nino pronuntiatum aut vera, aut falsa sit: in Lucullo, Fun- damentum Dialecticæ est, quicquid enuntietur (id au- tem appellatur ἀξιωματικὰ, quod est quasi effatum) aut ve- rum esse, aut falsum. Aristoteles libro primo de inter- pretatione ἀπὸ φωνῆς, id est enuntiationem eadem si- gnificatione nominat.

7 Diuisio contradictionis in enuntiatu simplici- bus ex Aristotelis lib. de interpretatione sumpta est, vbi docet tum communia communibus, tum propria pro- priis opponi: vt,

Omnis homo est iustus:

Nullus homo est iustus,

Contradictio communis est: item,

Callias est iustus:

Callias non est iustus,

Contradictio propria.

8 Diuisio contradictionis cōmunis in generalem & speciale ex Aristotelis libro de interpretatione item sumpta est: cui scholastici quidam duas species adiece- runt, subcontrariam ex vtraque parte speciali: vt,

Aliquis homo est iustus:

Aliquis homo non est iustus.

Et subalternam, cum affirmatio generalis affirma- tioni speciali, vel negatio generalis negationi speciali obiicitur: vt,

Omnis homo est iustus:

Aliquis homo est iustus.

Nullus homo est iustus:

Aliquis homo non est iustus,

Vel,

sed in vtroque genere nulla oppositio est, præsertim quum accidere possit, vt affirmatio & negatio veræ si- mul esse possint: atqui afirmando & negando vera di- cunt, sibi inuicem contradicere qui possunt? Atque hæ- dua species à scholasticis hominibus (vt opinor) addi- ta sunt magis ad efficiendum aliquid quadratum, vt op- positas enuntiationes quadrata forma & specie depin- gerent, quàm quod ita esse iudicarent.

9 Enuntiatio vniuersa siue generalis his nomi- bus significatur, omnis, quilibet, totus, vniuersus, solus, quisque, vnusquisque, quisquis, multus, nullus, nemo & similibus: quibus non expressis nihilominus tamē sen- tentia interdū generaliter & vniuersè concipienda est, vt cum audis virtutem expetendam esse, perinde est ac si audires, omnem virtutem expetendam esse. Quo- modo præcepta in artibus intelliguntur, quæ catholica & generalia sunt, licet in his particula: vniuersales ple- runque non sint expressæ: vt,

Dialecticæ est virtus differendi,

tantum valet, atque hoc,

Omnis dialecticæ est virtus diff:rendi.

10 Catullus disputat primum negationem contra- dictionis (quod Nulla puella maritanda sit) similitudi- ne florū: protasis similitudinis illustratur dissimilibus: Flos intactus amatur, tactus & pollutus negligitur.

11 Redditio similitudinis, Vt flos decerptus & at- tritus: sic virgo cum amisit florem virginittatis, contem- nitur.

12 Catullus disputat affirmationem contradic- tionis (quod omnis puella maritanda sit) similitudine vi- tis. Vt enim hæc sola & vidua contemnitur, vt iners & inutilis, vltimis autem maritata diligitur: sic virgo sine viro sperata lacet, iuncta viro gratioꝝ & vtilior est.

13 Specialis contradictio nomen habet ab altera parte speciali: cuius duo sunt modi. Primus ex affirma- tione vniuersa & negatione speciali: vt,

Omnia peccata sunt paria, ut aiunt Stoici:

Non omnia peccata sunt paria, ut aiunt Academici.

Secundus ex negatione vniuersa & affirmatione specialis: ut,

Sapiens nihil opinatur, inquiunt Stoici:

Sapiens aliquid opinatur, aiunt Academici.

In quo genere idem sumptum specialiter sibi generaliter opposito idcirco facit contradictionem, quia ex his quæ genere continentur, aliquid idem numero negatur, quod illic affirmatum erat, vel contrâ.

14 Proprium enuntiatum est, cum aliquid enuntiatum affirmatè vel negatè de re aliqua singulari & propria: ut,

Alexander fuit summus imperator.

Proprium igitur enuntiatum dicitur ex subiecto proprio, quod grammatici vocant nomē propriæ qualitatis: in quo genere affirmatio & negatio eiusdem de eodem maxima contradictio est, quia necesse est alteram partem esse veram, alteram falsam, nec vtraque simul vera aut falsa esse potest. Scavrus senex, ut ait Plinius, cum à Vario Tribunoplebis argueretur, socios & Latium ad arma coegisse, ad populum ait, Varius Sucronensis AEmilium Scavrum ait socios ad arma coegisse: Scavrus negat: vtri tandem credendum putatis? prescius hæc contradictio significatur,

Scavrus coegit socios ad arma:

Scavrus non coegit socios ad arma.

Ovidius libro secundo de Arte amandi,

Iuppiter ex alto periuria ridet amantum:

Et iubet AEolios irrita ferre notos.

Propertius libro tertio,

Non semper placidus periuros ridet amantes

Iuppiter, & surda negligit aure preces.

15 Contradictionem simplicem sequitur multiplex, quæ nomen habet ab enuntiatum multiplicibus affirmatione & negatione eiusdem de eodem discretibus: cu-

ius Aristoteles non meminit in libro de interpretatione: sed Theophrastus & Eudemus post Aristotelē aliquid de ea præceperunt.

16 Regula generalis est de contradictione multiplici, quæ declaratur inductione per species enuntiatorum multiplicium, ut copulati, disiuncti, connexi, relati: in quibus ad contradicendum satis est, si quod coniunctim affirmatū fuit, idem coniunctim negetur: quod quemadmodum fieri debeat, paulo post dicemus.

17 Primum inductionis exemplum est de copulatis enuntiatum, quæ tum vera censentur, cum partes sunt veræ: ut,

Et deus est, & homo vivit.

Falsa autem iudicatur, cum partes omnes falsæ sunt, aut aliqua earum: ut,

Et deus est, & pisces loquuntur.

18 Secundum exemplum inductionis est de disiunctis enuntiatum contradictoribus: disiunctum autem verum dicitur esse, cum partes eius necessaria repugnantiam includunt, ut pars vna vera sit, nec plus vna vera possit esse: ut,

Aut dies est, aut nox est.

Secus autem falsum disiunctum erit, & inconsequens. Itaque omnis disiunctio vera etiam necessaria vera est, tæti in partibus separatim nulla sit necessitas: ut, Necesse est Ciceronē virum esse bonū, aut non, disiunctio necessaria est: tamen Cicero vir bonus est, enūtiatio non est necessaria: nec itē, Cicero non est bonus, necessaria est enūtiatio. Itaque disiunctionis necessitas nō ex partium necessitate, sed ex vi necessariæ disensionis & disiunctionis pendet: quæ res malè intellecta veteres philosophos Chrysippum, Diodorū, Epicurum decepit: ut quoniam hoc verè diceretur, Necesse est esse, aut non esse, putaret in alterutra parte nō solum veritatem, sed etiam necessitatem esse: sicut ex Fato Ciceronis intelligi potest: in quem etiam errorem Cicero ipse incidit.

19 Tertium exemplum est de connexis enuntiatis contradicentibus. Connexum autem verum appellatur, cum antecedente posito, necessario aliud consequatur: nec interest an partes eius verae sint, an falsae: potest enim ex falsis verum esse connexum: vt,

Si homo equus esset, homo hinciret.

Itemque ex veris falsum: vt,

Si homo viuit, calum est seorsum.

Itaque conexio vera iudicatur ex necessaria consequentione partium, non ex earum veritate: hoc enim verbum (Si) non indicat partes esse veras, quae iungantur, sed sententiam sequentem esse antecedenti aliqua conditione conexam. Itaque vt in disunctione, sic in conexione dicendum est necessitatem, vt disunctionis, ita connexionis non ex rerum, & connexarum, & disiunctarum necessitate, sed ex ipsa disunctione & conexione pendere.

20 Quartum exemplum est de relatis contradicentibus, in quibus vincula sunt, talis, qualis, tantus, quantus, tandiu, quandiu, is, qui, & similia. Aliquando de vinculis alterum deest, quod tamen facile intelligitur: vt,

- Careat successibus opto

Quisquis ab eueni facta notanda putat.

21 Inductio exemplorum concluditur cum repetitione superioris regulae, quae quidem ad extremum declaratur a dissimilibus. Non quemadmodum in simplicibus enuntiatis varii sunt contradicendi modi, qui non solum ex affirmatione & negatione, sed etiam ex significatione propria & communi, & ex quantitate generali & speciali distinguuntur: sic in enuntiatis multiplicibus tanta varietas inueniri potest: sed in his habetur sola ratio affirmationis & negationis. Itaque vnicus est contradicendi modus, & omnium enuntiatorum multiplicium communis, vt quod coniunctim affirmatum est, coniunctim negetur.

22 Non satis est (vt Boetius deceptus existimauit)

partem enuntiati multiplicis consequentem negari, vt totum enuntiatum dicatur esse negatum: sed oportet toti enuntiatum negationem praeponi, vt vinculum quod sententias ipsas copulat, negatione aliqua afficiatur, quod in eiusmodi enuntiatis tantam vim obtinet, quantam verbum in simplicibus. Itaque vt verbo affirmato vel negato simplex enuntiatum affirmans aut negans dicimus, sic vinculo affirmato aut negato multiplex enuntiatum affirmans aut negans esse putandum est: & vt illic verbum est tanquam anima, ita hic vinculum copulationis, aut disunctionis, aut connexionis, aut relationis est principalis forma, & causa enuntiati multiplicis.

3. C O N T R A D I C T I O N I S v s u s & n a t u r a.

1 Tanta verò contradictionis firmitas est, vt ne Deo quidem concessum sit, vtranque partem veram simul efficere: 2 tametsi in rerum inconstantium & mutabilium (quae sic euenire & non euenire possunt) vniuersa contradictione alterum fieri potest: vt eius pars neutra, alterum certe non potest, vt plus vna vera sit,

Nulla fides regni sociis, omnisque potestas

Impatiens consortis erit:

ait Lucanus.

Summa fides regni sociis, & nulla potestas

Impatiens consortis erit:

dicat alius.

Vtraque pars contradictionis huius falsa
f. i.

est, 3 quo in genere mutabilium rerum nulla cōtradictionis species, seu simplex, seu multiplex fuerit, quicquam futurum partite, distincte, definite verum falsumve denuntiat.

4 *Idus Martia Caesari periculosa erunt,*
ait Spurina.

Idus Martia Caesari periculosa non erunt,
ait Cæsar.

Contradictio hæc necessario vera fuit, sed tū vtra eius pars vera esset, definiri certo non potuit: euentus approbavit. Itaque cū hoc modo contradicitur:

Posthumus cras viuet,

Posthumus cras non viuet,

tametsi hoc ex contradictione disiunctum, pronuntiatum, necessarium est, neutra tamē eius pars definiri potest, vt certo confirmetur hæc vera, illa falsa: recteque vnus ē septē sapientibus Pittacus, percōtantibus quid esset obscurum, Futurorum euentus, inquit. Et Martialis in Priscum idem festiue,

Sape rogare soles, qualis sim Prisce futurus,

Si siam locuples, simq̄ repente potens.

Quenquam posse putas mores narrare futuros?

Dic mihi, si sias tu leo, qualis eris?

Itaque si quis de craftina Postumi vitam roget, iubebo perendie ad me redire, vt

Lib. 2.

certum aliquid & exploratum respondeam, secus ad s Apollinem sciscitatum oracula dimittam: ⁶ sed de contradictione satis. Cuius vsus in omni ferè disputatione propter argumenti firmitatem tantam, si contentio & altercatio sit, primum sibi ferè locum vendicat. Intentio est aliquid esse: depulsio est id non esse. Nec fortius ex omnibus argumentis, nec vehementius vllum est, quo magis, si non doceri atque institui, certè teneri cōstringique possint aduersarii, quàm si ad contradictionis confessionem cogantur. Sic Cicero Atticum cogit fateri mortuos miseros non esse, quia nulli essent: quod ille omnino negabat, cū affirmaret mortuos nullos esse, ideoque esse miseros, quia nulli essent, » Iam mallet, ait Cicero, Cerberum metueres, quàm ista tam inconsideratè diceres. Atticus, Quid tandem? Marcus, Quem esse negas, eundem esse dicis. Vbi est acumen tuum? » Cū enim miserum esse dicis, tum qui non sit, esse dicis. Tuin post longam disputationem Atticus ait, Age, iam concedo non esse » miseros, qui mortui sunt: quoniā extorfisti, » vt faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse. sic Terentianus Phædræ Doris Eunuchi dictum eleuat, quod affirmasset prius quæ post inficiaretur,

f. ii.

*In Eunu.**Modò ait, modò negat:*

inquit.

- ” Sic pro Milone Cicero seruorū quæstio-
 ” nem eludit, Age verò, quæ erat, aut qualis
 ” quæstio? Heus vbi Rufcio? vbi Casca? Clo-
 ” dius insidias fecit Miloni? fecit: certa crux.
 ” Nullas fecit, sperata libertas. 7 Vanum sci-
 licet mendacemque credi volumus, qui res
 tam incredibiles, tamque disidentes inter
 se atque abhorrentes loquatur. Quapropter
 expositis quatuor contrariorum generibus,
 aduersis, priuantibus, relatis, contradicenti-
 bus, repugnantia quæ restant è dissentaneis,
 expedienda sunt.

1 Expositis generibus cōtradictionis simplicis &
 multipliciter regula catholica ponitur, quod cōtradictio-
 nis ambæ partes simul veræ esse non possint: quam re-
 gulam dialectici appellant principium principiorum:
 nec exquisitis rationibus confirmari putant oportere,
 sed idipsum tanquam certum & indubitatum sumunt: nec
 enim fieri potest, vt præclare docet Aristoteles in Me-
 taphysicis, vt idem in eodem simul insit, & non insit.

2 In contradictione vniuersa, si res sint mutabiles,
 affirmatio & negatio falsæ simul esse possunt: vt,

Nulla fides regni sociis.

hæc negatio exemplo Castoris & Pollucis refellitur,
 qui concordissimè regnarunt: &

Summa fides regni sociis,

affirmatio exemplo Romuli conuincitur, qui Remum
 fratrem, vt solus regnaret, interfecit. Si vero in contra-
 dictione vniuersa res enuntientur firmæ & constantes,

partes contradictionis nunquã simul falsæ reperiuntur:
 neque tamen id accidit vi contradictionis, sed natura
 rerum, quæ enuntiatas subiectæ sunt: vt,

Omnis iustitia est laudabilis:

Nulla iustitia est laudabilis.

Affirmatio vera est, quia attributum *Laudabilis*, con-
 stans est, nec à iustitia unquam separari potest: negatio
 autem falsa propter eam causam, quam diximus.

3 Partes contradictionis in materia probabili, quæ
 futurum aliquid esse & non esse significant, nunquam
 possunt esse simul veræ: quia idipsum prorsus abhorret
 à natura contradictionis: sed tamen vtra harum vera, &
 falsa sit, homines plerumque nesciunt, sed solus deus de
 finitè & distinctè nouit: vt,

Fabius cras reperiet thesaurum:

Fabius cras non reperiet thesaurum.

Vtra pars vera sit, vel falsa, ab homine certa scientia
 non comprehenditur, sed à deo, qui prescius est futuro-
 rû. Hac incerta futuri tēporis significatione & prædi-
 ctione Cicero iocatur in epistolis ad Varronem lib. 9.
 Περὶ Δυράτων με σcito καὶ Διδάσκαρον κείνεν. quapro-
 pter si venturus es, scito necesse esse te venire: sin autem
 non es, τῶν ἀδύρατων est te venire.

4 Cùm Cæsar esset à Spurina aruspice monitus, vt
 Idus Martias caueret, cùm illæ adessent irrisit: verû Spu-
 rinã venisse quidem Idus dixit, sed nondum præterisse,
 vt ait Suetonius.

5 Apollo deus præerat auguriis, & per vates futu-
 ros euentus prædicebat, vnde Græci soliti erant Apol-
 linem de exitu bellorû, aliorumque rerû interrogare.

6 Hactenus explicata est ars contradictionis: re-
 stat admonitio de vsu & firmitate eius argumenti, quod
 in cōtentionibus & altercationibus prima: partes ob-
 tinet: quia ad resistendum & conuincendum plurimum
 valet: & superiora quidem argumenta cōsentanea plus
 habent luminis ad docendum, Contradictoria vero, si-

cut reliqua dissentanea, plus habent roboris & firmitatis ad impellendum. In contentionibus autem contradictio aliquando simplex est & aperta: vt, Fecisti, non feci aliquando figurata & vrbana, vt cum ab alio dissentimus, honoris gratia præfamur, Pace tua dixerim: aut simile quidpiam. Superioris generis in laudatione versatur dissensio, vt Ciceronis in Catone suo, & Caesaris in Anticato nibus, cum alter tribueret laudem Catoni, alter detraheret: & in deliberatione, vt cum quispiam dicit aliquid fieri posse, & vtile esse: alius contra, nec vtile esse, nec fieri posse: & in causis iudicialibus, cum accusator personam arguit facti, defensor plerunque non esse factum defendit: vt,

Roscius occidit patrem:

Roscius patrem non occidit.

Cluentius dedit venenum Oppianico:

Cluentius non dedit venenum Oppianico.

Murena commisit ambitum:

Murena non commisit ambitum.

Sylla fuit particeps coniurationis:

Sylla non fuit particeps coniurationis.

Archias est ciuis Romanus:

Archias non est ciuis Romanus.

7 Hoc contradictionis argumento leuitatem hominum persepe coarguimus, qui modo hoc, modo contrarium dicunt, aut faciunt, aut sentiunt: vt Horatius de diuite ait,

Quo teneam vultus mutantem Prothea nodo?

In Eunuc.

Et Ieremias Gnatonis vanitatem exprimit hoc modo,

Quicquid dicunt, laudo: id rursum si negant, laudo id quoque.

In Arte a-

Negat quis? nego: ait? aio.

mandi.

Et Ouidius amantem, quo nihil est inconstantius, sic instruit,

Arguet, arguito: quicquid probat illa, probato:

Quod dicit, dicas: quod negat illa, neges.

Et Martialis in Gallam sic iocatur,

Vult, non vult dare Calla mihi, nec dicere possum

Quod vult, & non vult, quid sibi Calla velit.

Videntur autem poete & philosophi interdum contradictionem dicere, que tamen contradictio non est, quia partes diuersum habent intellectum: vt,

Omnia habeo, neque quicquam habeo:

Nihil cum est, nihil desit tamen.

Terentianus Gnato videtur contradictoria loqui, neque tamen loquitur, quia verbu, *Habeo*, aliud in affirmatione, aliud in negatione significat.

REPUGNANTIA.

1 Repugnantia itaque dissentanea sunt, quæ nulla certa lege, nulloque certo numero dissident: vt homo, & arbor, & lapis, & huiusmodi innumerabilia: quorum plura idem esse non possint, sed nulla tamen certa conditione repugnant. Non enim homo arbori magis repugnat, quam lapidi: nec facilius est idem esse & hominem & lapidem, quam hominem & arborem. Martialis,

2 *Quod clamas semper, quod agentibus obstrepis* Libro. 1.

Hely:

Non facis hoc gratis, accipis vt taceas.

3 Cicero ad Atticum, 3 Nihil enim tam ob-

33 *λοιπον η τυραννοκρατουσ* in celo esse, tyrani facta defendi. Ex repugnantibus Aeneas Venerem deam esse concludit, Spartanæ virginis habitum simulantem,

f. iiii.

Ænei. 4 *O quam te memorem Virgo: nanque haud tibi vultus*

Mortalis, nec vox hominem sonas, o dea certe.

Virgo hæc non est mortali vultu, nec humana voce: dea est igitur: repugnantia sunt.

5 *V*sus dissentaneorum est frequentissimus in omni quæstione, si causæ, facta, subiecta, adiuncta desunt: quibus probari possit quod intenditur, proximum est, ut dissentanea tollantur. Demonstrare solem nequeo, ut concludam diem esse: tenebras noctis nullas esse confirmabo, ut diem esse deinde consequatur. In cæteris antecedentibus argumentis plus est lucis ad docendum, hîc plus roboris frequenter est ad impellendum commouendumque. Et qui iusta legitimæque ratione doceri non potuit, aliquando contrarii aliena atque absurda consecutione mouebitur. Sic enim interdum corrupta deprauataque sunt ingenia, ut magis agitata pulsataque, quam monita & docta credant.

1 *T*ransitus est à contrariis ad doctrinam repugnantiam, quæ à Cicerone interdum usurpantur etiam pro contrariis: sed hoc loco doctrinæ gratia distinguuntur, ut ea repugnantia sint, quæ inter se dissident nulla certa lege, ut vnum ab vno, aut summum à duobus, sicut de contrariis est dictum: possunt enim vni & eidem rei infinitæ penè res esse repugnantes: ut homini cælum, aer, ignis, aqua, terra, metalla, stirpes, & cætera: vnum

aurem vni aut summum duobus dūtaxat contrariū est.

2 *I*ocus in importunum & malum causticum à repugnantibus: Accipis ut taceas: Non facis hoc igitur gratis.

3 *P*ugnantia sunt, tyrānicidas laudare, & tyrāni facta defendere, quia de eodem verè dici non possunt.

4 *F*ingit Virgilius Venerem sub habitu venatricis cum Ænea loquentem, quam Æneas ipse nō venatricem, sed deam esse arguit à repugnantibus,

Nec facies, nec vox humana est:

Dea igitur es.

5 *E*xposita arte dissentaneorū in duobus generibus contrariis & repugnantibus, generalis admonitio de eorum virtute & vsu traditur, ut cum antecedentibus argumentis ad explicandam propositam rem caremus, queramus dissentanea: ut si non possem probare ex causis aut factis, aut subiectis, aut adiunctis hominem aliquem de loco in locum non moueri, dissentaneum sumerem hoc modo: Hic homo quiescit: Nō igitur de loco in locum mouetur.

6 *H*ic locus indicat differentiam dissentaneorum à consentaneis argumentis, quod hæc magis perspicua sint ad docendum, illa magis robusta ad commouendum & excitandum. Itaque dissentaneis frequenter utimur in obiurgationibus, ut cum crimen aliquot adolescentibus obiicimus, ut redeant ad virtutem: & in defensionibus, ut Scipio à Petiliis accusatus, in senatu non respondit criminibus, sed de contrariis virtutibus suis disputauit. Martialis hoc argumenti genere premit Candidum falsum & inanem amicum,

Ex opibus tantis veteri fidoque sodali

Das nihil, & dicit Candide, κοινὰ φίλων.

Denique quoties refractarium aliquem & pertinacem volumus impellere, argumentum ex dissentaneis querimus non secus atque arietem ad quatiendum

hostilem murum. Ex quo genere sunt cōuincentes probationes, quæ vulgò dicuntur ad impossibile.

Quid Aristoteles de dissentaneis?

Aristoteles genera dissentaneorum nec in vniuersum definit, nec bipertito distribuit in contraria & repugnantia. De contrariis eadem ferè præcipit, quæ hic traduntur: in Categoriis enim *ἀντιθέμια* appellat, quæ Latinè dicimus contraria: diuiditque in quatuor species, aduerforum, relatorum priuantium, contradicentium: sed more suo totam hanc doctrinam communitatibus & differentiis obscurat: quæ definiendo diuidendòque & exempla subiiciendo breuiter & facillè tradi poterat. *In omni autem arte* superuacuum est differentias & communitates exquirere, plurimisque verbis cumulare, cum sua definitione, diuisione, & exemplis ad explicandum idoneis vnaquæque res propriè comprehendatur, & ab aliis rebus separetur. Definitio siquidem non tantùm rem propositam explanat, sed à cæteris quoque rebus distinguit. Atque hæc communiter de quatuor generibus contrariorum: separatim autem de singulis multa variis locis sparsa sunt, præsertimque in Topicis libris, in quibus hic locus frequenter iteratur: vt in primo, vbi de propositione & de instrumentis agitur: atque in sequentibus libris ad quatuor genera problematum confirmanda aut refellenda nominatim accommodantur, ineptè quidè & inutiliter: vitiosum enim est in arte dialectica generale præceptum ad specialem quæstionem adstringere. De contradictione in verbo Categoriæ Aristotelis loquuntur aliquid in capite De oppositis, & libro de interpretatione, cum differit de nomine & verbo & enuntiato infinitis. De contradictione in enuntiativis simplicibus eodem libro multa præcipiuntur, sed optimis præceptis multa inutilia & vana præcepta,

quæ nihil ad artem contradictionis spectant, immiscentur. De contradictione in enuntiativis multiplicibus nullum apud Aristotelem verbū est: post quem Theophrastus & Eudemus circa hanc partem aliquid mouerunt. De secundo dissentaneorum genere, quæ repugnantia vocantur, nulla præceptio in dialecticis Aristotelis libris legitur: quorum tamen vsus in erudito & populari hominum sermone frequenter occurrit. Quare vt Aristoteles de dissentaneis multa necessaria præcepta prætermisit, sic multa inutilia, & non necessaria posuit.

COMPARATA, AC PRIMUM PARIA.

1 De simplicibus argumentis & consentaneis & dissentaneis hæctenus. De comparatis deinceps est agendum. 2 Comparata sunt ea quæ inter se conferuntur. 3 Ea collatio quantitatis aut qualitatis est. 4 Collatio quantitatis est, qua dicimus res collatas pares esse, aut impares. 5 Paria itaque sunt, cum ex quantitate pari vel æquali par & æqualis approbatur: vbi tamen nullæ veræ species fortasse, sicuti nec in cæteris comparationum generibus, modi tamen quidam ad illustrandū vsus demonstrari possunt. Ergo primum sit, 6 quale est apud Terentium,

Quando ego tuum non curo, ne cura meum. In Adel.

7 Cicero, Neque verò quid mihi irascere, Pro S ylla.

intelligere possum. si quod eum defendo,
 que tu accusas, cur tibi quoque ipse non suc-
 censeo, qui accuses eum, quem ego defendo?
 Inimicum, inquis, accuso meum: & amicum
 ego defendo meum. ⁸ Ratio ista per sæpe du-
 citur per gradus comparationis, quos gram-
 matici distinxere, positionis, comparationis,
 superlationis. Ouidius de Arte,

Lib. 2. ⁹ *Nic minor est virtus, quam quarere, parta tueri.*

Philip. 9. ¹⁰ Paulo aliter Cicero, Non magis iuris con-
 sultus quam iustitiæ, neque constituere liti-
 um actiones malebat, quam controuersias tolle-
 re. Iuuenalis, ¹¹

Saty. 8. *Omne animi vitium tanto conspectius in se
 Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.*

Philip. ¹² Cicero, Quod si cuiquam iustus honor
 habitus est in morte Legato, in nullo iustior
 quam in Seruio Sulpitio reperietur. Catul.

¹³ *Disertissime Romuli nepotum
 Quot sunt, quotque fuere M. Tulli,
 Quotque post alijs erunt in annis:
 Gratias tibi maximas Catullus
 Agit, pessimus omnium poeta,
 Tanto pessimus omnium poeta,
 Quanto tu optimus omnium patronus.*

¹⁴ Ouidius paulo secus idem genus argu-
 menti tractauit,

Trist. 5. *Littora quot conchas, quot amœna rosaria flores,*

*Quotue soporiferum grana papauer habet,
 Sylua feras quot alit, quot piscibus vnda natatur,*

*Quot tenerum pennis aera pulsat auis:
 Tot premor aduersis: qua si comprehendere coner,
 Icaria numerum dicere coner aqua.*

¹⁵ Aliquando quæstio de quantitate pa-
 ri aliis argumentis tractatur, illis quidem in-
 ter se paribus, quæstionis tamen alterutri
 parti nequaquam paribus: vt apud Mar-
 tialem quæstio hec, an Martialis fit par Ma-
 ximo, ex effectis vtriusque paribus inter se
 tractatur,

Capto tuam, pudet heu, sed capto Maxime, cœnâ:

Tu captus alias: iam sumus ergo pares.

Mane salutatum venio: tu diceris esse

Ante salutatum: iam sumus ergo pares.

Sum comes ipse tuus, tumidiq; antea mbulo regis:

Tu comes alterius: iam sumus ergo pares.

Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse:

Qui rex est, regem Maxime, non habeat.

Sic apud Terentium Gnato disputat:

¹⁶ *Scin quando illa mentionem Phædria
 Facit, aut si laudat, te vt male vrat? Th. sentio.*

G. Id vt ne fiat, hac res sola est remedio:

Vbi nominabit Phædriam, tu Pamphilam

Continuo. si quando illa dicet, Phædriam

Intromittamus comes satum: tu, Pamphilam

Cantatum prouocemus: si laudabit hæc

Lib. 2.

In Eunu.

*Illius formam tu huius contra denique
Par pari referto quod eam mordeat.*

17 Atque hæc de paribus.

DE COMPARATIS.

1 Transitus est a simplicibus argumentis ad comparata: in simplicibus res simpliciter considerantur, quidnam propositæ quæstionis sint, an causæ, an facta, an subiecta, an adiuncta, an dissentanea: in comparatis autem res considerantur per collationem quantitatis aut qualitatis, paræne sint, an impares: similes, an dissimiles. Itaque superiora argumenta comparata fieri poterunt, cum eorum quantitas aut qualitas cum alia re comparabitur: nec enim argumentorum genera re ipsa differunt, sed ratione duntaxat, & genere tractationis, præsertim cum vna & eadem res modo causa, modo effectum, modo subiectum, modo adiunctum, modo reliquorum generum aliquid esse possit pro varia differendi ratione & accommodatione eius argumenti ad hanc vel illam quæstionem.

2 Comparata sunt argumenta insita, quæ cum parte quæstionis comparantur: quæ definitio magis per partes comparationis, quam per generalem hanc comprehensionem intelligitur.

3 Comparata diuiduntur bipertito ex rebus subiectis, circa quas versantur, ut eorum quædam sint circa quantitatem, quædam circa qualitatem. Quæ diuisio omnes omnium generum comparationes vniuersè complectitur.

4 Comparatio quantitatis definitur per suas partes. Quantitatis autem vocabulum non solum significat aliquam dimensionem mathematicam, ut lineam, extremitatem, vel corpus, sed omnium rerum vim, facultatem, naturam, affectionem parem aut imparem: neque enim res illo solum genere quantitatis pares aut

impares appellantur, sed etiam substantia, & qualitate, & relatione, & aliis multis modis.

5 Comparatio parium, ut ait Cicero in Topicis, nec elationem habet, nec submissionem: est enim æqualis: multa sunt autem, quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ita ferè concluduntur: Si consilio ciues iuare & auxilio æqua in laude ponendum est, pari gloria debent esse qui consulunt & qui defendunt. Philipp. prima, Quorum facinus commune est, cur non erit præda communis? Atque interdum hæc collatio significatur his vocabulis par, & æqualis, & similis. Martialis, *Par scelus admisit Pharis Antonius armis:*

Abscidit vultus ensis uterque sacros.

Virgilius AENEID. 10.

Nec non Euaten Phrygium, Paridisque Mimanta

Æqualem. id est tantum, quantum erat Paris. Quinetiam nomina ista, rarus & quærus, indicant collationem parium. Martialis,

Quanta quies placidi, tanta est reuerentia Nerue.

In omnibus rebus, & præsertim in primis, & maxime generalibus difficillima est generum & formarum inuentio: sed pro his modis aliquot ad explicandam varietatem rei propositæ, utcumque possumus, indicamus. Primus igitur modus parium fuerit non tam præceptis, quam exemplis expositus: 6 quale illud est apud Terentium, ubi Demea Mitionem fratrem suum alloquitur, *Quando, inquit, ego non curo tuum Æschinum, tu ne cura meum Ctesiphonem,* collatio est a paribus factis.

7 Cicero defensionis suæ officium tuetur aduersus Torquatum a paribus factis, quæ sunt, Accusare inimicum, & Defendere amicum.

8 Secundus modus cernitur in gradibus grammaticæ comparationis omnibus: ac primum in his quos grammatici vocant positiuos. Ouidius lib. 4. de Ponto, *Tam felix vitam, quam pectore candidus essem.*

9 Exemplum est de eo gradu collationis qui dicitur à grammaticis comparatiuus.

Non minor est virtus, quam querere, parta tueri.

Quod perinde est, ac si dixisset Ouidius, Tanta virtus est conseruare res partas, quanta est acquirere.

10 Comparatio parium sic apertius exprimitur: Sulpitius tam iustitiæ consultus fuit, quam iuris: tantumque cupiebat controuersias tollere, quantum litium actiones constituere.

11 Quanto maior est hominis dignitas & auctoritas, tanto maius est & excellentius eius crimē: est enim princeps velut in theatro constitutus, quem sui ciues spectant. Itaque si quid peccat, propter amplitudinem nominis, nullum eius peccatum obscurum esse potest.

12 Hic obscurior est comparatio parium, Tam iustus erit honos Sulpitio mortuo in legatione tributus, quam cuiquam tribui potest.

13 Catullus laudat Ciceronem ex paribus, Quāto Catullus est omnium poeta pessimus, tanto Cicero est omnium patronus optimus. Quod exemplum est de perlatione parium inter se collatorum.

14 Tertius modus exemplo melius & facilius, quam præcepto cognoscitur, vbi quot & tot indicant collationem quandam parium aliquantulum à superioribus exemplis variatam. Ouidius autem exul apud Getas amplificat multitudinem suarum miseriarum sex paribus.

15 Quartus modus non est verè parium, si principem quaestionem consideres, quia cum altera parte quaestionis non conferuntur vt paria: vt, Captare cœnam neque Martiali, neque Maximo (quæ partes sunt quaestionis) par est, sed effectum utriusque personæ: eademque est ratio de matutina salutatione, & comitatu honoris gratia.

16 Gnato parasitus Thrasoni glorioso militi consulit, ne se Thaidi purget de amore Pamphila: sed po-

tius augeat amorem, par pari relaturus.

17 Doctrina de paribus, & eorum modis aliquot concluditur, quorum plures esse possunt, quam commemorati sunt. Aliquando par pari refertur, non tam disputando, quam repugnando: vt,

*Dic quibus in terris, Et eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat celi spatium non amplius vlnas.*

Cui quaestioni cum Menalcas respondere non posset, parem aliam difficultatem reposuit: vt,

*Dic quibus in terris, inscripti nomina regum
Nascantur flores, Et Phyllida solus habito.*

Atque in hoc genere collationis, sicut in reliquis proximis, vsus, lectio, exercitatio varietatem aliquam nondum præceptis inclusam animaduertet.

1 Imparium collatio duplex est: altera maiorum, altera minorum.

MAIORA.

2 Maiorum collatio est, cum ex maioribus minora disputantur. 3 Cicero, Noli tam esse iniustus, vt cum tui fontes vel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putres clausos esse oportere. Virgilius,

*4 O socij: neque enim ignari sumus ante malorum: Aenei. 4.
O passi grauiora: dabit Deus his quoque finem.*

5 Cicero, Nisi fortè nihil est æquum vos de eorum audacia suspicari, quorum cupiditati nimium angustus orbis terrarum esse videatur. 6 Collationes autem maiorum frequentes sunt in hac amplificatione, Non solum,

g. i.

Pro Mu-
rena.

Utrum 2?

Sed etiam Cicero verſus citans Ennii,
Tollitur e medio,
non ſolum iſta verbosa ſimulatio prudentiæ,
ſed etiam illa domina rerum
sapientia, vi geritur res,

Spernitur orator
non ſolum odioſus in dicendo aut loquax,
verumetiam

Bonus, horridus miles amatur.

Pro Mi-
lone.

7 Ex hoc loco ſunt quædam rhetoricæ
gradationes. Cicero, Neque verò ſe populo
ſolum, ſed etiam ſenatu tradidit: neque ſe-
natui modo, ſed etiam publicis præſidiis &
armis: neque his tantum, verum etiam eius
potestate, cui ſenatus totam Rempublicam,
omnem Italiæ pubem, cuncta populi Rom.
arma commiferat. ⁸ Aliud etiam maiorum ex-
emplum illud eſt, Cùm quidem ego eius pe-
titionem grauiſſimis in Senatu ſententiis op-
pugnarem, neque tam illius lædendi cauſa,
quàm defendendi atque ornandi Catonis.

9 Quod de collatione parium dictum eſt,
idem eſt hoc loco dicendum. Sæpe quæſtio
de quæritate maiore diſſeritur aliis argumen-
tis: vt apud Ciceronem hæc quæſtio, an Ca-
tilinæ cauſa ſit inferior optimatum cauſa, ex
adiuctis tractatur, quæ ipſa ſunt alia aliis ma-
iora. Sic enim Cicero Catilinæ cauſam ex-

Catil. 2.

tenuat, ei bonorum ciuium meliorem cau-
ſam opponendo, Si, inquit, his rebus o-
miſſis ipſas cauſas (quæ inter ſe conſigunt)
contendere velimus: ex eo ipſo quàm val-
de ipſi iaceant intelligere poſſumus. ¹⁰ Ex
hac enim parte pudor pugnat, illinc peru-
lantia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc
fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc
ſcelus: hinc conſtantia, illinc furor: hinc
honeſtas, illinc turpitudine: hinc continen-
tia, illinc libido. Denique æquitas, tempe-
rantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes
certant cum iniquitate, cum luxuria, cum
ignauia, cùm temeritate, cum vitiis omnibus:
poſtremo copiæ cum egeſtate, bona ratio
cum perdita, mens ſana cum amentia, bona
denique ſpes cum omnium rerum deſpera-
tione conſigit. ¹¹ In huiusmodi certamine
ac prælio, nonne etiam ſi hominum ſtudia de-
ficiant, dii ipſi immortales cogent ab his
præclariffimis virtutibus tot & tanta vitia
ſuperari?

¹ Argumenta imparia dicuntur duobus modis, a-
liàs maiora, quâdo conferuntur cum aliqua re minore,
quæ ſit in quæſtione poſita: vt apud Ouidium,

An ſatis o ſuperi tutos fore credidit illos?

*Quum mihi qui fulmen, qui vos habeoque, regioque,
ſtruxerit inſidias notus ſeritate Lycaon.*

Iycaon ſtruxit inſidias Ioui: & Faunus igitur ſtruc-
g. ii.

re poterit. Hic Iupiter cum Faunis, ut maior Deus cum minoribus comparatur. Alias imparia dicuntur minor, quando conferuntur cum aliqua parte quaestiois maiore: ut, An verò vir amplissimus Pub. Scipio pontifex maximus Tyberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. priuatus interfecit: Catilinam verò totum orbem terrarum caede atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus? Hic Scipio priuatus cum Cicerone consule, Tyberius Gracchus mediocriter labefactans Rempublicam cum Catilina eam perdere cupiente, comparatur.

2 De Maioribus autem primo loco dicamus, quorum tractatio non vniuersi modi est, sed varia & multiplex, quemadmodum proxima exempla docebunt.

3 Cicero potest, & debet amicis mediocriter consulere, cum Sulpitius vel inimicis abundantissimè consulat.

4 Aeneas tempestate afflictus, & in Libyam deiectus socios consolatur, & excitat ad tolerantiam futurorum malorum: Vos, inquit, grauiora passi estis: Leuia igitur, si quae acciderint, pati poteritis.

5 Non dubium est, quin Decemviri audeant aliquid concupiscere: nam terrarum orbis eorum cupiditati non sufficit. Quod certe maius est, quam aliquid audere concupiscere.

6 Secundus modus Maiorum notatur, cum sic loquimur, Non solum, Sed etiam, vbi prima pars (*Non solum*) continet quaestioem: Secunda verò (*Sed etiam*) continet argumentum maiorum: ut cum Ennius ait, *Tollitur e medio*, non solum ista verbosa simulatio prudentiae, sed etiam illa domina rerum,

Sapientia,

comparationis huius ea vis est, Tollitur domina rerum Sapientia. Quid mirum igitur, si verbosa simulatio prudentiae tollitur?

7 Sententia collationis est: Milo tradidit se Senatui. Quid mirum igitur, si Populo? Antecedens maius cum sequente minore comparatur, id est, Senatus cum Populo: eodemque modo reliquae partes gradationis huius explicandae sunt.

8 Tertius modus Maiorum illustratus exemplo Ciceronis, vbi defendere & ornare Catonem maius est, quam Vatinius laedere. Simile est illud in eadem epistola, Quae cum viderem (neque enim erant obscura) non tamen tam acerba haec mihi accidebant, quam erant illa grata, quae feceram.

9 Quartus modus additur, in quo non comparantur maiora cum principe quaestioem, sed ad principem quaestioem explicandam quaedam argumenta adhibentur, quae inter se ut maiora cum minoribus conferuntur: ut, Causa Catilinae est inferior, quam optimatum causa, quia illinc improbi, hinc boni viri pugnant & contendunt. Ad probandam vtranque partem quaestiois sumuntur adiuncta quaedam, id est, vitia & virtutes personarum, quae seposita quaestioem inter se contendunt ut maiora cum minoribus. Cicero enim virtutes bonorum ciuium superiores esse vult Catilinariorum vitiis.

10 Hic Metonymia continua est ex adiunctis subiecta significans, ut ex pudore pudentes, ex petulantia petulantes, &c.

11 Quaestio principalis concluditur ex proxima collatione rerum vtrique parti adiunctarum: quae inter se collatae (sicut ante diximus) impares sunt, quia virtutes ut superiores cum vitiis ut leuioribus conferuntur. Animaduertendum autem est modos alios in hac maiorum collatione posse reperiri, ut apud Terentium, cum Gnato Thaidis gratias amplificat pro virgine: Thraso. *Magnas verò agere gratias Thais mihi?* Gnato. *ingentes. Th, an tu? lata est. Gn. non tam ipso quidem*

In Eunuch.

*Dono, quàm abs te datum esse, id verò serid
Triumphat.*

Oratio à maioribus semper crescit: plus enim est ingentes, quàm magnas gratias agere: & plus triumphare, quàm lætam esse: & plus auctore inuneris, quàm munere ipso delectari. Sed genere ipso comparationis definito, & varietatibus aliquot patefactis & monstratis non erit difficile, cum quid occurrerit à superioribus modis aliquantulum diuersum, ad sui generis fontem & originem referre: vt in his particulis, Tum & Cum, collatio maiorum later. Cicero, Facile patior ea me de Republica sentire ac dicere, quæ maximè cum mihi, tum etiam Reipub. rationibus putem conducere. Id est, nõ solum mihi, sed etiam Reipub. rationibus: in quo genere loquendi paulò antè docuimus inesse comparationem maiorum.

MINORA.

1 A minoribus non minor est copia rerum, cum ex his maiora commonstrantur.

Ouidius,

De Reme. 2 *Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes:*

1.

Arida nec sitiens ora leuabis aqua:

Vt ualeas animo, quicquam tolerare negabis?

At pretium pars hac corpore maius habet.

Pro Mar.

3 Cicero, Tantum abes à perfectione
» maximorum operum, vt fundamenta, quæ
» cogitas, nondum ieceris. Horatius,

1. Epist.

*Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones:
Vt te ipsum serues, non expergisceris?*

4 Alio etiam quodam modo argumtum hoc tractatur apud Terentium,

5 *Hic verò est, qui si amare occæperit, ludum iocumque* *In Eunuch.*

*Dices fuisse illum alterum, praut huius rabies
qua dabit.*

Item apud Iuuenalem.

6 *Malo pater tibi sit Theristes, dum modo tu sis* *Saty. 5.*
Æacidæ similis, Vulcaniæque arma capeffus,
Quam te Therista similem producat Achilles.

» Item paulò secus apud Ciceronem, 7 Omnes Philip. 9.
» nes ex omni ætate qui in hac ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si vnum in locum
» conferantur, cum Seruio Sulpitio non sunt
» comparandi.

8 Ex hoc loco sunt aliquando hyperbolæ. Cicero, 9 Quod enim fretum, quem *Pro Muræna.*
» Euripum, tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas
» perturbationes & quantos æstus habet ratio comitorum? Virgilius,

10 *Antè leues ergo pascentur in athere cerui,* *Eclog. 1.*

Et freta destituent nudos in littore pisces:

Antè pererratis amborum finibus exul

Aut Arari Parthus bibet, aut Germania Tigrin,

Quam nostro illius labatur pectore vultus.

» Vsitatissimus est minorum, & vulgo familiarissimus modus per nomen comparationis. g. iiii.

tionis: vt apud Ouidium de Tristibus,

Lib. 3. Sauior es tristi Busridae, sauior illo,

Qui falsum lento torruit igne bouem.

5. apud d. n. s.
 12 Hinc etiam sunt amplificationes exi-
 mia, cum gradatim à minoribus itur ad ma-
 iora. Cicero, 13 Facinus est vincire ciuem
 Romanum: scelus verberare: propè parricid-
 ium necare: quid dicam in crucem tol-
 lere? 14 Huc pertinent extenuationes illæ.
 Idem, Nemo non modo Romæ, sed ne vllò
 in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno
 fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris
 fœdus asciverit. Paulo secus ad Lentulum,
 Apertius autem hæc ago, ac sapius, quod
 & Quintus frater meus legatus est Cælaris,
 & nullum meum minimum dictum, nõ mo-
 do factum pro Cæsare intercessit, quod ille
 non tam illustri gratia exceperit, vt ego eum
 mihi deuinctum putarem. 15 Ex hoc porro
 comparationis genere singulares quædam
 sunt in poetis & oratoribus amplificationes.
 16 In quibus tamen, sicut antea in paribus &
 maioribus monui, non ex rebus quæ sint
 quæstionis parti: sed quæ ipsæ inter se aliæ
 aliis cõparatæ sint minores. Sic Ouidius am-
 plificat Augusti laudes collatione Romuli,
 quem, dum eius facta factis Augusti minora
 comparat, modis omnibus minorem facit,

17 Romule concedes, facit hic tua magna tuendo *Fast. 2.*

Mœnia, tu dederas transfilienda Remo.

Te Tatius, paruique Cures, Cecinnæque sensit:

Hoc duce Romanum est solis utrunque latus.

Tu breue nescio quid victæ telluris habebas:

Quodcunque est alto sub Ioue, Cæsar habet.

Tu rapis, hic castas duce se iubet esse maritas:

Tu recipis luco, reppulit ille nefas.

Vis tibi grata fuit: florent sub Cæsare leges.

Tu domini nomen, principis ille tenet.

Te Remus incusat, veniam dedit hostibus ille:

Cælestem fecit te pater: ille patrem.

18 Sic Cicero imperatorem iure consul-
 to comparat, *Pro Mu-*
 consulatum adipiscendum multò plus di-
 gnitatis afferat res militaris, quàm iuris ci-
 uilis gloria? Vigilas tu de nocte, vt tuis con-
 sultoribus respondeas: ille vt eò, quò inten-
 dit, maturè cum exercitu perueniat: te gal-
 lorum, illum buccinarum cantus exuscitat:
 tu actionem instituis, ille aciem instruit: tu
 caues ne tui consultores, ille ne vrbes aut ca-
 stra capiantur: ille tenet & scit vt hostium
 copiæ, tu vt aquæ pluuiæ arceantur: ille ex-
 ercitatus est in propagandis finibus, tu in re-
 gendis. Atque in his tribus parium, maiorū,
 minorum generibus, quæ postrema & con-
 duplicata exempla sunt, potius ex factis pari-

bus, ex adiunctis maioribus, ex factis minoribus, quam omnino ex paribus, ex maioribus, ex minoribus argumentis statuentur da sunt.

1 Sequitur collatio minorum, cum argumentum minus est, & pars quaestionis, quae probatur maior: cuius aliquot modi doctrinae gratia distinguuntur exemplis magis, quam praecipis.

2 Exemplum primi modi apertius est apud Ovidium, qui cohortatur homines ad studium virtutis comparatione laborum, qui tuendae aut recuperandae valetudinis gratia impenduntur.

3 Collatio minorum eiusmodi est: Caesar fundamenta reipublicae nondum iecit: Valde igitur abest, ut reipublicam perfecerit. Similes collationes crebrae sunt in communi & populari hominum usu.

4 Secundus modus collationis,

5 Parmeno apud Terentium amorem Chereae amplificat comparatione leuioris amoris: quasi amor Phaedrae ludus quidam sit: Chereae vero furor & rabies.

6 Malo tibi patrem esse pessimum, dummodo tu sis generosus & fortis, quam patrem tibi esse optimum, ut tu ipse sis pessimus.

7 Multi fuerunt in hac ciuitate iureconsulti praestantissimi: sed Sulpitius his omnibus praestantior est: Sulpitii prudentia in iure dicendo augetur collatione aliorum iureconsultorum.

8 Tertius modus minorum mixtus cum hyperbole, id est oratione mentiente veritatem augendi aut minuendi gratia.

9 Hic comparationis vis inclusa est: Tepestates maris multae magnaeque sunt, sed fluctus comitorum popularium multo plures maioreque sunt.

10 Comparatio pressius & apertius sic intelligi po-

test: Difficillimum est ceruos in aere pasci, aut mare siccare, aut diffusissimos fluuios mutatis inter se locis fluere: sed difficilius est memoriae Augusti Caesaris ex animo Virgillii excidere. Sic Ovidius lib. 1. de Tristibus,
*Vere prius flores, estu numerabis aristas,
 Poma per autumnum, frigoribusque nives,
 Quam mala, quae patior toto iactatus in orbe:
 Dum miser Euxini littora seua peto.*

11 Quartus modus minorum per nomen comparationis: haec comparatio sic explicanda est: Busiris fuit saeuus tyrannus, & Phalaris: tu vero multo saeuior & crudelior. Ex hoc genere sunt ista, Melle dulcior, niue candidior, silice durior, vitro fragilior, glacie frigidior, pluma leuior, Demosthene facundior, Protheo mutabilior, Therseite deformior, Thrasone gloriosior, Phormione confidentior, Penelope castior, Nerone crudelior, Sardanapalo voluptuosior, Vlysse callidior, Craeso ditior, Iro pauperior. Fit hoc modo etiam comparatio apud Virgilium de Lauso,

equo pulchrior alter

Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.

12 Quintus modus per amplificationem.

13 Si tantum verberatus esset ciuis Romanus, vno gradu increuerat oratio ponendo etiam id esse facinus, quod erat inferius: & si tantum occisus esset, per plures gradus ascenderat. Cum vero dixit prope parricidium necare, supra quod nihil est, adiecit, Quid dicam in crucem tollere? Eius generis est exemplum etiam Philipp. 2. O rem non modo visu foedam, sed etiam auditu: si inter cenam, in tuis illis inmanibus poculis hoc tibi contigisset, quis non turpe duceret? In coetu vero populi Romani magister equitum, publicum negotium gerens, cui ructare turpe esset, frustis esculentis, & vinum redo lentibus premium suum, & totum tribunal impleuit.

14 Sextus modus per extenuationem declaratur exemplo Catilinae: vbi Catilinam obaratos collegisse

Romæ, minus est, in tota Italia collegisse maius.
 15 Virgilius & Cicero sepe amplificanc aliquid hoc
 genere comparationis: vt primo libro AENEIDOS,
Palladine exurete classem

Argiuum, atque ipsos potuit submergere Ponto,

Vnus ob noxam, & furias Aiacis Oilei?

Ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem

Discit que rates, curret que equora Ponto:

Ipsum expirantem transfixo pectore flammæ

Turbine corripuit, scopulôque infixit acuto.

Hæc protasis est comparationis, in qua facta Palladis
 aduersus Græcos narrantur, quæ dea inferior est Iuno-
 ne. Mox sequitur apodosis & redditio maioris,

Ast ego quæ diuum incido regina, Iouisque

Et soror & contux vna cum gente tot annos

Bellæ gero: & quisquam numen Iunonis adoret

Præterea? aut supplex aris imponat honorem?

Hoc argumento Cicero suadet Catilinæ, vt ex vrbe ex-
 eat, Serui mehercule, si me isto pacto metuerent, vt te
 metuunt omnes ciues tui, domum meam relinquendam
 putarem: tu tibi vrbe non arbitraris? Et si me meis ci-
 uibus iniuria suspectu tam grauitè atque infensum vi-
 derem, carere me aspectu ciuium, quàm infestis oculis
 omnium conspici mallem. Tu cum conscientia sceleru
 tuorum agnoscas odium omnium iustu, & iam tibi diu
 debitum, dubitas quorum mentes sensusque vulneras,
 eorum aspectum præsentiamque vitare?

16 Septimus modus nõ est verè minorum, si prin-
 cipem quæstionem spectes, sed si inter se comparaueris
 non habitâ ratione ad illam quæstionem, tum minora
 quædam cum maioribus videbuntur.

17 Ouidius amplificat laudes Augusti Cæsaris ex-
 tenuatione Romuli, qui Romæ condidit. Quæstio prin-
 cipalis initio ponitur: Romule concedes. Deinde no-
 uem Romuli facta minora cum totidem maioribus fa-
 ctis Augusti disputantur, quæ relata ad quæstionem, fa-

cta dicitur, Romuli scilicet & Augusti: inter se verò col-
 lata, alia minora, alia maiora sunt,

18 Cicero extenuat scientiam & industriam iure-
 consulti ad augendam gloriam imperatoris. Quæstio pri-
 mo loco ponitur: Qui potest dubitari quin ad consulatû
 adipiscendû multo plus dignitatis afferat res militaris,
 quàm iuris ciuilibus scientia? Deinde argumenta quærun-
 tur ex factis iureconsulti & imperatoris, e quibus inter
 se collatis illa minora sunt, hæc maiora.

Epilogus est & admonitio de non veris comparationi-
 bus parium & imparium: quæ tamen comparationes
 vulgò dicuntur.

SIMILIA.

1 Sequitur comparatio qualitatis, ac pri-
 mò similitum.

Similia sunt quæ in eadem qualitate com-
 parantur. 2 in quibus interdum similitudi-
 nis nota nulla exprimitur. Cic. 3 Quod cui-
 que temporis ad viuendum datur, eo debet
 contentus esse: neque enim histrioni (vt pla-
 ceat) perageda est fabula: modò in quocun-
 que fuerit actu, probetur: neque sapienti vs-
 que ad, Plaudite, viuendum. Virgilius,

4 *O formose puer, nimium ne crede colori,*

Alba ligustra cadunt, vacinia nigra leguntur.

5 Aliquândo indicatur nota similitudinis,
 sed breuiter. Cicero, 6 Quamquam nullum
 monumentum clarius Seruius Sulpicius re-
 linquere potuit, quàm effigiem morum suo-

*De Sene-
Eliæ*

Eclog. 2.

Philip. 9.

rum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenii filium. Ouidius,

Trist. 1. 7 *Nanq; ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit,
solus Achilleo tollere more potest.*

*Pro Mura
vend.*

Cicero, Et quoniam mihi videris istam scientiam tanquam filiolum osculari tuam, non patiar te in tanto errore versari. 8 Similitudinis nota aliàs exprimitur apertius, atque in eo interdum propositio redditiõque vno verbo clauduntur. Cicero ad fratrem,

126.

Epist. 1. Quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis, sic sapientissimi viri fortunæ impetum persæpe superare non possunt. 9 Aliquando propositio redditiõque suis separatim verbis explicantur. Ouidius,

Trist. 1. *scilicet ut fuluum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.*

Philip. 2. Cicero, 10 Sed nimirum ut quidam morbo & sensus stupore suauitatem cibi nõ sentiunt: sic libidinosi, auari, facinorosi veræ laudis gustum non habent. Cicero ad Lentulum, 11 Vidi ego quosdã in te tales, quales tu eosdem in me videre potuisti. 11 Nec interest ficta sint, an vera, quæ proponuntur. In utroque enim genere par est similitudinis ratio.

*Horatius
epist. 1.*

12 *Quod si me populus Romanus forte roget, cur
Non ut porticibus, sic iudiciis fruatur iisdem,
Nec sequar ac fugiam, qua diligit ipse vel odit.*

*Olim quod vulpes agrato cauta leoni
Respondit, referam: quia me Vestigia terrent
Omnia te aduersum spectantia, nulla retrorsum.*

13 Similia non minus grauitè, elegantèrque, quàm reliqua comparata coniunguntur. Sic Virgilius in Baryllũ, qui cum hosce Virgilianos versus,

Nocte plus tota, redeunt spectacula mane:

*Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet
sibi vendicasset, ex iisque munus à Cæsare
consequutus esset: tum Virgilius propositis
quatuor versuum nudis initiis:*

Sic vos non vobis

Sic vos non vobis

Sic vos non vobis

Sic vos non vobis

hominem in perpetuum mirificè notauit. Nam cum ea fur ille perficere non posset, tũ Virgilius perfecit hoc versu præposito,

14 *Hos ego versiculos feci, tulit alter honores:*

Sic vos non vobis nidificatis aues,

Sic vos non vobis vellera fertis oves,

Sic vos non vobis mellificatis apes,

Sic vos non vobis fertis aratra boues.

15 Quo etiam de genere sunt Socraticæ inductiones Platonis, Xenophõtis, & reliquorum Socratis discipulorum sermonibus celebratæ, cum variis similibus aliquid simile

*gramm. hinc
multiph.*

efficitur: ¹⁶ velut apud Socraticum AEschi-
 nem demonstrat Socrates cum Xenophon-
 tis vxore, & cum ipso Xenophote Aspasiam
 locutam. quem locum Cicero transtulit, Dic
 mihi quæso Xenophontis vxor, si vicina tua
 melius habeat aurum, quàm tu habes: vtrum
 illius, an tuum malis? Illius, inquit. Et si ve-
 stem, & cæterum ornamentum mulicbre pre-
 tii maioris habeat, quàm tu habes, an illius
 malis? Illius vero, respondit. Age, si virum il-
 la meliorem habeat, quàm tu habes, an illius
 malis? Hic mulier ¹⁷ erubuit. ¹⁸ Aspasia au-
 tem cum ipso Xenophonte sermonem insti-
 tuit, Quæso, inquit, si vicinus tuus meliorem
 equum habeat, quàm tuus est, tuumne equum
 malis, an illius? Illius, inquit. Quod si fundum
 meliorem habeat, quàm tu habes, vtrum tan-
 dem illius malis? Illius, inquit, meliorem sci-
 licet. Quod si vxorem meliorem habeat, quàm
 tu habes, vtrum illius malis? Atque, hic Xe-
 nophon quoque ipse tacuit. Post Aspasia,
 Quoniam vterque vestrum, inquit, id mihi
 non solum respondit, quod ego solum audi-
 re volueram, egomet dicam quid vterque co-
 gitet. Nam & tu mulier optimam virum mauius
 habere, & tu Xenophonem vxorem lectissimam
 habere maximè vis. Quare hoc nisi perfec-
 eritis, vt neque vir melior, neque femina le-

3, Etior in terris sit, profecto id quod semper
 3, optimum putabitis esse, multo maximè re-
 3, quiretis: & tu vt maritus sis cum optima mu-
 3, liere, & hæc quàm optimo viro nupta sit.

DE SIMILITUDINE.

1 Expedito primo genere comparationis, quod cir-
 ca quantitatè versatur, demonstratisque tribus eius for-
 mis, parium, maiorum, minorum, comparatio qualitatis
 deinceps explicatur, quæ duas habet species, similitu-
 dinem & dissimilitudinem: Illic res eiusdem, hic diuersæ
 qualitatis comparantur: qualitas autem hic non solum
 Aristotelicam categoriam significat, sed multo latius
 patet, vt ea sit, quæ res quouis modo, siue substantia, siue
 quantitate, siue relatione, siue vllò denique genere si-
 miles aut dissimiles dicuntur.

2 Similitudo doctrinæ facilioris gratia sic distin-
 gui potest, vt alia simplex sit, cum ex simili simile de-
 monstratur: alia multiplex, cum ex multis similibus vnū
 aut multa similia probantur. Prioris generis varii sunt
 modi: Primus, in quo nulla similitudinis nota ponitur:
 cuiusmodi est aduerbium similitudinis, Vt, quemadmo-
 dum, sicut, veluti in prima parte, quæ dicitur protasis: &
 sic, ita, non secus, non aliter, eodem modo in ea parte,
 quæ dicitur apodosis. Interdum etiam nomina quedam
 sunt notæ similitudinis, vt Talis, qualis, more, instar, ri-
 tu, modo, exemplo: atque etiam ipsum nomen Simile,
 vt apud Virgilium,
Os humerisque deo similis.

3 Cato sapientis vitam comparat histrionis boni
 fabulæ: vt histrionem, qui in singulis actibus populo pla-
 ceret, non est necesse fabulam peragere: sic neque sapien-
 tem, qui in quavis parte atatis probatus est, ad extremam
 usque senectutem viuere.

4 Vt candidi flores ligustrorum statim cadunt & pereunt, hyacinthi purpurei leguntur: sic cadit formae iuuenilis brevis est, & prope momentaneus, nec forma ex parte aliqua nigricans vituperanda est.

5 Secundus modus, ubi similitudo nota aliqua magis obiter indicatur, quam perspicue explanatur: ex quo genere sunt illa Ciceronis, ut prima actio in Verre, Sed repente est vestigio ex homine tanquam aliquo poculo cyrceo factus est Verres. Actio. 7. Vt ex illo metu mortis & tenebris quasi luce libertatis & odore legum recreatus reuixisset. Pro lege Manilia, Quidam in his Cn. Pompeium sicut aliquem non ex hac urbe misum, sed de caelo delapsum intuetur. Pro Murena, Pergit sine tanquam ex syngrapha agere cum populo Romano: Pro Balbo, Neque inconstans esse puto sententiam aliquam tanquam aliquod nauigium ex reipublicae tempestate moderari. Virgilius secundo Aeneidos, *Instruit montis equum diuina Palladis arte AEdificans.*

6 In hoc exemplo nota similitudinis est vocabulum *Effigies*, quo Sulpitius filius declaratur esse patris similis: sed ibidem inclusa est collatio parium, cum sic Cicero disputat, Nullum monumentum clarius Sulpitius relinquere potuit, quam effigiem morum suorum filium, quasi dixerit, Sulpitius filius est tam clarum & nobile patris monumentum, quam quod maxime esse possit. In apodosis igitur horum parium inest brevis similitudo.

7 Solus Augustus potest sanare Ouidium, qui solus eum afflixit, more Achillis: qui Telephum, quem vulnerauerat, percussum sanauit.

8 Tertius modus est magis illustris & explanatus, qui diuiditur in duas species. Prima est, cum protasis & apodosis eodem verbo clauduntur. ut Agrar. 1. Nonne accerrime tantquam hosti armato, sic huic legi pro vestris agris resistetis?

9 Secunda species tertii modi est, cum protasis, &

apodosis verbis & clausulis distinguuntur.

10 Similitudo est à corpore ad animum.

11 Ficta exempla etiam vim habent similitudinis, ut ait Cicero in Topic. quales sunt AEsopi fabulae, quae ducere solent animos praecipue rusticorum & imperitorum, ut ait Fabius, qui & simplicius quae facta sunt audiunt, & capti voluptate facile iis quibus delectantur, consentiunt: siquidem & Menenius Agrippa plebem cum patribus dicitur in gratiam reduxisse nota illa de membris humanis aduersus ventrem discordantibus fabula.

12 Apologus Horatii de leone hanc habet sententiam: Quemadmodum bestiae, quae descendunt in antrum leonis, pereunt: sic homines iacturam sapientiae faciunt, qui iudicium & sententiam populi sequuntur. Apodosis huius comparationis praecedit in quaestione, Protasis sequitur in fabula de vulpe & leone.

13 Haecenus de simplici similitudine: sequitur multiplex, quae ex pluribus similibus aliquid simile declarat: ut in Topic. Cicero ait, Si tutor debet fidem prestare, si socius, si cui mandatis, si qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. Haec ex pluribus quoque vult perueniens appellatur inductio, Graecis *ἐπαγωγή*, qua plurimum usus est in suis sermonibus Socrates. Tale est illud Ouidii primo de Tristibus,

Esse quidem memini mitissima sedibus illis

Numina, sed timeo, qui nocere, deos:

Terretur minimo penae stridore columba,

Vnguibus accipiter saucia facta tuus:

Non procul a stabulis audent discedere, si qua

Excussa est auidi dentibus agna lupi:

Vitaret caelum Phaeton si uiueret, & quos

Optauit stulte, tangere nollet equos.

Ex tribus similibus Ouidius declarat, cur metuat Augustum Caesarem: in quo exemplo apodosis praecedit, & protasis sequitur.

14 Quemadmodum aues non sibi nidificant, neque oues sibi vellus positant, neque apes sibi mellificat, neque boues sibi arant: sic neque Virgilius sibi carmen composuerat, quod alius poeta surripuit. Apodosi prima est, Protafis secunda, in qua quidam particula, *sic*, ponitur, ut saepe alias, cum apodosi antecedit protafis.

15 Socrates inductionibus similibus maxime usus est ad exagitandos sophistas, qui cum omnia se scire profiterentur, ignorantia tamen & inscitia respondendi deducebantur ad confessionem rei absurdae, aut ad negationem eius rei, quam prius affirmassent, quemadmodum constat ex dialogis Platonis & Xenophontis, qui Socratis praceptoris sui sermones perscripserunt.

16 Aspasia mulier docta & eloquens fuit, Socratemque ipsum rhetoricas artes docuit, ut ait Plato in epitaphio: huius primus dialogus est cum Xenophontis vxore, ubi ex duobus similibus tertium simile concluditur.

17 Merito Xenophontis vxor erubuit, ut ait Fabius. Nam male responderat, se malle alienum aurum, quam suum: id enim est improbum. At si respondisset, se malle aurum suum esse tale, quale illud vicini esset, potuisset quidem pudice respondere, se male virum suum esse talem, qualis esset melior. In his igitur interrogationibus cauendum est, ne quid inepte respondeas.

18 Secundus Aspasiae dialogus est cum Xenophonte, ubi ex duobus similibus tertium simile concluditur.

1 Similibus expeditis dissimilia sequuntur.

DISSIMILIA.

Dissimilia sunt quae in diuersa qualitate comparantur. Idem autem dissimile & differens, dissimilitudinem & differentiam intelligamus, quoniae saepe iis vocabulis in eo-

dem argumento vitur. 2 in dissimilibus igitur aliquando nota dissimilitudinis nulla exprimitur. Ut apud Catullum,

3 *soles occidere & redire possunt:
nobis cum semel occidit breuis lux,
nox est perpetua vna dormienda.*

4 Nota dissimilitudinis aliquando exprimitur. Cicero, Certus dies non ut sacrificij, *Philip. 3.*
,, sic consilij expectari solet. Idem ad *Qu. fratrem*, 5 Sit annulus tuus non tanquam vas *Epist. 1.*
,, aliquod, sed tanquam ipse tu. Sic apud Virgilium Priamus Pyrrhum Achillis dissimile filium arguit,

6 *At non ille (satum quo te metiris) Achilles
Talis in hoste fuit Priamo.* *Aenei. 2.*

7 Aliter paulo in his nota dissimilitudinis effertur, quam antea. Cicero de gratia & pecunia, Quamquam dissimilis est pecuniae *Pro Placo.*
,, debitor & gratiae: nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit: qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem & qui refert, habet: & qui habet, in eo ipso quod habet, refert. 8 Sic oratorio tertio,
,, Non est philosophia similis artium reliquarum: nam quid faciet in geometria, qui non didicerit? quid in musicis? aut taceat oportet, aut insanus quidem iudicetur: haec verò quae sunt in philosophia, ingenij eruuntur ad

„ id quod in quoque verisimile sit eliciendum
 „ acutis atque acribus, eaque exercitata ora-
 „ tione poliuntur.⁹ Aliquando in dissimilium
 „ collatione vis etiam quantitatis includitur.
 „ vt in Verrem, Nō enim furem, sed ereptorē;
 „ non adulterum, sed expugnatorem pudici-
 „ riæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum
 „ religionūque: non sicarium, sed crudelif-
 „ simum carnificem ciuium, fociorūque in
 „ vestrum iudicium adduximus.¹⁰ Locus au-
 „ tem hic aptissimus est ad distinguendū quæ
 „ vicina affiniæque sunt, & similitudine quadā
 „ secus incōsideratē permiscetur. Horatius,

In Arte.

¹¹ - vitæ denique culpam,

Non laudem merui.

Lib. 3.

Martialis,

Diligentis populo, non propter premia, Caesar:

² *Propter te populus premia Caesar, amat.*

Pro Liga.

„ Cicero,¹² Scelus tu illud vocas Tubero, cur?
 „ isto enim nomine illa adhuc causa caruit.
 „ Alii enim errorem, alii timorē: qui durius,
 „ spem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui
 „ grauisimē, temeritatem, scelus præter te ad-
 „ huc nemo. Ibidem rursus, Fuerint cupidi,
 „ fuerint irati, fuerint pertinaces, sceleris verō
 „ crimine furoris, parricidii liceat Cn. Pom-
 „ peio mortuo, liceat multis aliis carere. Qui-
 „ dius de Arte amandi,

Non formosus erat, sed erat facundus Vlysses.
sic Horatius,

Libro. 2.

Epist. 7.

Calis, non animū mutāt qui trans mare currunt.

„ In Maniliana, Nō victoriam, sed insignia vi-
 „ ctoriæ reportarunt.¹³ Dissimile autē in Iro-
 „ nia quandoque non continetur solum, sed
 „ explicatur: vt in Pisonem, Grauis autem Ca-
 „ latinus, credo, aliquis, aut Africanus, aut Ma-
 „ ximus, & non Cesonius Semiplacentinus
 „ Caluentius.

¹⁴ Ex his collationibus insigniora & sple-
 didiora sunt, vbi multa dissimilia conferun-
 tur: sic apud Virgilium Hectoris foedē con-
 trucidati, & quondam florentis ac triuphan-
 tis dissimilitudo ex variis rebus ostenditur,

¹⁵ *In somnis ecce ante oculos mæstissimus Hector* *Ænci. 2.*

Visus adesse mihi, largōsque effundere fletus,

Raptatus bigis vt quondam, atēque cruento

Pulvere, pēque pedes traiectus lora tumentes.

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo

Hectore, qui redit exuuias indutus Achilli,

Vel Danaūm Phrygios iaculatus puppibus ignes!

squallentem barbā, & concretos sanguine crines,

Vulneraque illa gerens, quæ circū plurima muros

Accept patrios.

¹⁶ Sic Cicero de Varronis Cassinate fun-
 do, quem Antonius per vim occupauerat, *Philip. 2.*
 „ O recta ipsa misera, quam dispari domino
 h. iiii.

„ (quanquam quomodo iste dominus?) sed ta-
 „ men quàm à dispari tenebantur? Studiorum
 „ enim suorum M. Varro voluit esse illud non
 „ libidinum diuersorium: quæ in illa villa antè di-
 „ cebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mā-
 „ dabantur? iura populi Ro. monumenta ma-
 „ iorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque do-
 „ ctrina. At verò te inquit ino, non enim do-
 „ mino, personabāt omnia vocibus ebriorum,
 „ natabāt pauimenta vino, madebāt parietes,
 „ ingenui pueri cum meritoriis, scorta inter
 „ matres familiās versabantur. 17 Ex dissimili-
 „ bus antitheta ferè omnia sunt, atque omni-
 „ no omnis illa forma, qua dicitur, non hoc
 „ sed illud esse: tum enim affirmamus non esse
 „ primū, sed aliud & differens, atq; dissimile.
 „ Huc referēde sunt illę tā frequētes orationis
 „ formę, vincē cōiunctionibus illis, quanquā,
 „ quanuis, tametsi: in quibus redditio fit his
 „ particulis, tamē, attamē. Quo genere Cice-
 „ ro præcipuè in exordiis delectatus est. Hinc
 „ illud Milonianum, Et si vereor, Iudices, ne
 „ turpe sit pro fortissimo viro dicere incipiē-
 „ tem timere, minimeque deceat, cum T. An-
 „ nius Milo ipse magis de reipub. salute, quàm
 „ de sua perturbetur, me ad eius causam pa-
 „ rem animi magnitudinem afferre non posse,
 „ tamen hæc noui iudicii noua forma terret o-

„ culos, qui quocunque inciderint, veterem
 „ consuetudinem fori, & pristinū morem iu-
 „ diciorum requirūt. Atque huiusmodi exem-
 „ pla quauis dissentanea videantur, distinguen-
 „ da tamen sunt. 18 A dissentaneis autem dis-
 „ similia quomodo distinguantur, si quis non
 „ satis animaduertit definitiones comparat, ve-
 „ clarius intelligat: dissentanea enim re & ra-
 „ tione dissident, nec simul esse possunt: dissi-
 „ milia satis habent, si ratione distinguantur,
 „ re ipsa dissident, necne, nihil interest:

Candidus est: non igitur niger,

dissentanea sunt:

2. Eclog.

Quanuis ille niger, quanuis tu candidus esses,
 „ dissimilia sunt: illic ex altero alterum con-
 „ cluditur, hic ex alterius diuersa qualitate al-
 „ terius qualitas ostenditur. Illa rapiunt assen-
 „ sionem, & quasi pugnando conuincunt: hæc
 „ animum magis admonent, & velut arbitrum
 „ faciunt. 19 Est autem vsus quotidiani & as-
 „ sicuti comparatio: in quantitate firmamenti
 „ plus est ad commouendum, in qualitate plus
 „ splendoris ad illustrandum. Præcipuè verò
 „ laudis & admirationis sunt similitudines pru-
 „ denter adhibitæ, 20 hinc præcipua Platoni-
 „ cæ sapientiæ admiratio orta est, 21 hinc ma-
 „ thematicorum nobiles illę contemplationes
 „ ex ratione & proportionem in comparatis nu-

meris & formis, quibus nec excellentius quicquã, nec admirabilius est ab homine dialecticæ rationis luce repertum & cognitum.

Transitus est à similitudine ad dissimilitudinem, id est, comparisonem rerum in diuersa qualitate: vbi qualitatis nomen (sicut antea diximus) plenioris est significationis, quàm in categoriis Aristotelis. Hoc argumentum Cicero 2. de Oratore ex dissimilitudine vocat, in Topicis & Partitionibus differetiam: in Topicis enim sic ait, Sequitur similitudinem differentia rei maxime contraria: sed est eiusdem simile & dissimile inuenire. Atque interdum accidit, vt similitudo proposita euertatur dissimilitudine: vt, Quales in Repub. principes, tales solent existere reliqui ciues: Non quales in Repu. principes, tales solent existere reliqui ciues. Hæc duo enuntiatæ contradictionis nomine pugnant: sed in illo similia sunt, in hoc dissimilia ad refutandam similitudinem opposita.

2 Dissimilitudo aut simplex est, cum ex vno dissimili alterum dissimile probatur: aut multiplex, cum multa dissimilia comparantur. Dissimilitudo simplex modos habet varios & diuersos. Primus est, vbi nullæ reperiuntur notæ rerum dissimilium indices: cuiusmodi sunt prædictæ notæ similitudinis negatione aliqua affectæ, vt, Non talis, nõ sicut, non quemadmodum, &c. in redditione dissimili (quæ dicitur à Græcis ἀνταποδοσις) hæc particulae frequentes sunt, Verum, at, at vero, & similes. interdum etiam nomina ista, Aliud, dissimile, differens hoc argumentum notant. Cicero pro Cælio, Aliud est accusare, aliud maledicere. In Bruto, Quid est tam dissimile, quàm Demosthenes & Lyfias?

3 Catullus inuitat amicam Lesbiam ad delicias & voluptates in vita perfruendas: quæ post mortem nullæ futuræ sunt: vbi sol & vita dissimiliter comparantur, quod ille sapius abeat & redeat ad nos: hæc no-

bis semel erepta nunquam redeat. quod carmen Epicureum & impium est. Protasis est in primo versu, antapodosis in reliquis duobus.

4 Secundus modus, vbi nota aliqua dissimilitudinis exprimitur.

5 Sigillu tuum, quo literas & diplomata obfignas, tibi tam charum esse debet, quàm tu ipse tibi es, ne quid in prouincia temere obfignes.

6 Priamus capta Troia & regia inuehitur in Pyrrhum hostem, à quo ante aras iugulabatur, quasi degenerantem à patre Achille: Achilles, inquit, talis in Priamum non fuit, qualis Pyrrhus Achillis filius in eundem est.

7 Tertius modus aliquantum differens à superiore duobus exemplis illustratur. In priore dissimilitudo primùm breuiter indicatur, Dissimilis est pecuniæ debitio & gratia: deinde apertius exprimitur, vbi protasis præcedit: Qui pecuniam dissoluit, statim nõ habet: qui autem habet, is retinet alienum: & ἀνταποδοσις sequitur: gratiam & qui refert, habet: & qui habet, in eo ipso quod habet, refert.

8 Alterum exemplum, vbi dissimilitudo item primùm breuiter indicatur, deinde apertius exprimitur.

9 Quartus modus dissimilitudinis ex collatione quantitatis mixtus est: vt cum Cicero ait, non furem, sed ereptorem, comparat antecedens cum sequente non solum vt dissimile cum dissimili, sed etiam minus cum maiore.

10 Quintus modus est, quo res vicinæ & similes distinguuntur, vt appareat earum inter ipsas differetia: vt pro Ligario, Secessionem tu illam exiltimasti, Cæsar, initio, non bellum: non hostile odium, sed ciuile dissidium. Et Martialis,

Omnes Tongilium medici inessere lauari.

O stulti, febrem creditis esse: gula est.

11 Loquitur Horatius de Latinis poetis, qui licet

in carmine peccatum effugiant, nullam tamē illustrem ingenij gloriam merentur.

12 Cicero remouet sceleris nomen à facto Ligarii, qui fuit in armis contra Cæsarem: adhibetque distinctionem quorundam nominum.

13 Sextus modus admixtus est ironiæ.

14 Sequitur dissimilitudo multiplex, cum multa dissimilia inter se conferuntur: vt apud Ciceronē pro Cælio, Quam volent in conuiujs faceti, dicaces, nonnunquam etiam ad vinum deserti sint: alia vis fori est, alia triclinij, alia subfelliorum ratio, alia lectorum: non idem iudicum comessatorumque conspectus: lux denique alia est solis & lychnorum.

15 Hector describitur deformis, primū ex adiunctis, vt vestitu, lachrymis, raptatione, cruore, vinculis: deinde ad augendam deformitatem dissimilia inter se comparantur. Protasis incipit à versū,

Huiusmodi qualis erat: ἀνταπόδοσις sequitur incipiens à versū,

Squallentem barbam, &c.

16 In hoc exemplo dissimilitudo primū breuis est, deinde latius explanatur: cuius protasis incipit ab his verbis: Studiorum enim suorum, &c. *ἀνταπόδοσις* ab his, At verò te inquietino, &c.

17 Antitheta, quæ à rhetoribus dicuntur, siue contraposta, ferè omnia efficiunt dissimilitudinem, & temerè & inconsideratè inter figuras rhetoricas à rhetoribus confunduntur, quemadmodum definitio & partitio. Præcepta enim artium distinguenda sunt, quanuis vsus eorum coniunctus & cõfusus sit. De antithetis autem exempla sunt, vt act. 4. in Verrem, Conferte hanc pacem cum illo bello, huius prætoris aduentū cum illius imperatoris victoria, huius cohortem impurā cum illius inuictò exercitu, huius libidines cum illius continentia: ab illo qui cepit, conditas, ab hoc qui constitutas accepit, captas fuisse dicetis Syracusas. Pro Mure-

na, Odit populus Romanus priuatam luxuriam, publicā magnificentia diligit. Pro lege Manilia, Cuius adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis, sed suis imperijs: nō belli offensionibus, sed victorijs: non stipendijs, sed triumphis est traducta. Pro Milone, Est enim Iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, sed ex ipsa natura arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam nō docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. Huc pertinet *ἀντιμεταβολή*: vt, Non vt edam, viuo: sed vt viuam, edo.

18 Dissentanea re pariter & ratione dissident, sic vt alterum ab altero non distinguatur solum, sed planè tollatur: & quanuis idem pater & filius esse possit, non tamen hæc duo vt dissentanea sunt, re vnquam conueniunt: quia fieri non potest, vt idem sit pater eius, cuius est filius. In dissimilibus ratio duntaxat & qualitas diuersa consideratur, vt alterum ab altero planè tolli non sit necesse, sed vt distinguatur tanquam differens & diuersum. Itaque dissentanea omnia vt dissimilia tractari possunt, vt in his qualitas diuersa tantummodo spectetur: quod commune est omnium argumentorum, quæ tantum genere tractationis differunt. Dic igitur: Candidus est, non igitur niger: dissentanea sunt hæc: quia alterum ab altero non distinguitur solum, sed etiam tollitur: dic autem,

Quanuis ille niger, quanuis tu candidus esses, dissimilia sunt, quia qualitas diuersa, ratioque duntaxat consideratur, vt res ab altera distinguatur, non etiam tollatur.

19 Hactenus genera cõparationis descripta sunt. Sequitur, vt quem vsū habeat cõparatio, ad extremum videamus: vbi præcipitur cõparationem quantitatis plus ad commouendum, qualitatis plus ad docendum & illustrandum valere.

20 Socratis disputationes apud Platonem magna ex parte similibus constant: vnde inductio Socratica

nominatur, qua Socrates plurimum delectatus & v-
sus est.

21 Mathematici per comparationes numerorum,
& formarum res eas, quæ ab intelligentia humana re-
motæ videbantur, facile percipiunt: de maximis enim
& minimis rebus ita philosophantur, vt minimas tra-
ducant ad maiores, & maximas ad minores: vt in exi-
guis lineis & paruis, si differentia percipi nō possit, par
quantitas singulis additur: & de cælo, mundi que par-
tibus vt differamus, in paruis simulachris similitudinē
tantæ magnitudinis adhibemus.

Quid Aristoteles de comparatiōe?

Aristoteles nullam comparationis generalē ratio-
nem definit, nullā paritur: paria & imparia nihil ad-
modum distinguit, & dissimilitudinē præterit: tamen si
videtur differentiæ nomine dissimilitudinē in Topicis
aliquando significare, cū similitudini differentiam
opponit. In his autē Topicis libris locus similitum, ma-
iorum, minorum tam sæpe repetitur & iteratur, vt ar-
tem nugatoriam omnino præ se ferat. Nam si rationem
doctrinæ spectes, vna de re vnū sit præceptum: si autem
vsum, diligēter & studiosē vnumquodque artis præcep-
tum & decretum exerceatur. At Aristoteles nullam
speciem comparationis in dialecticis exposuit: sed om-
nibus penē Topicis libris eundem locum sine vlla ar-
te sæpe scripsit & rescripsit: & vsum quarūdam partium
cōparationis disputandis duntaxat quatuor problema-
tum generibus subiecit. Quare locus hic comparatio-
nis, cuius vsus latissimē patet, generatim & dialecticē
ab Aristotele descriptus nō est: sed sine definitione, sine
partitione, sine partium explicatione, confusus & nu-
gatorie in Topicis iteratus, & ad vanas inutilēsq; quæ-
stiones, quæ nihil sunt inuentionis dialecticæ, frustra
& inutiliter accommodatus.

NOTATIO.

1 Insitæ & principes probationes quæ ad
rem spectarent, omnes expositæ sunt. Re-
stant eæ, quæ pertinent ad nomen. Notatio
quippe & coniugatio, quæ ex vi nominis
eruuntur.

2 Notatio, est nominis interpretatio, quæ
à Græcis *συμβολον* & *ετυμολογια* nomina-
tur. Ouidius,

3 *Est via sublimis calo manifesta sereno,
Lactea nomen habet, candore notabilis ipso.*

1. *Metam.*

4 Cicero Bambalionem focerū Antonii *Philip. 3.*
» à balbutiēdo nominatum deridet, Tuæ con-
» iugis bonæ fœminæ, locupletis quidem cœ-
» tē, Bambalio quidam pater, homo nullo nu-
» mero, nihil illo contemptius, qui propter
» hesitantiā linguæ, stuporemque cordis, co-
» gnomen ex contumelia traxerit. Martialis
de Earino,

*Nomen cum violis rosisq; natum,
Quo pars optima nuncupatur anni:
Hyblam quod sapit, Atticōsque flores:
Quod nidos olet alitis superba:
Nomen nectare dulcius beato,
Quo mallet Cybeles puer vocari,
Et qui pocula temperat tonantis:
Quod si Parrhasia sones in aula,*

Lib. 9.

*Respondent Veneres cupidinēsq̄ue:
Nomen nobile, molle, delicatum
Versu dicere non rudi volebam:
Sed tu syllaba contumax repugnās:
Dicunt Eari non tamen poeta,
Sed Græci, quibus est nihil negatum,
Et quos æpēs æpēs decet sanare:
Nobis non licet esse tam disertis,
Qui musas colimus seueriores.*

6 Videtur autem, vt in superioribus argumentis, causis & effectis, subiectis & adiunctis, dissentaneis inter se, comparatis inter se, sic notationi cum nomine sua quædā esse relatio: vt enim nomen ex notatione, sic ex nomine notatio concludi potest. Quid enim obster dicere, philosophus est, quare sapientia studiosus.

1 Haecenus dictum est de argumentis rerum, quorum alia simplicia essent, alia comparata, & è simplicibus alia consentanea, alia dissentanea: è comparatis vero alia in quantitate paria vel imparia, alia in qualitate similia vel dissimilia. Sequuntur argumenta ex vi nominis sumpta: quorum duo genera sunt, notatio & coniugatio. Notationem, vt ait Cicero, Græci ἐτυμολογία vocāt, id est verbum ex verbo, veriloquium: nos autem nouitatem verbi non satis apti fugientes genus hoc notationem appellamus, quia sunt verba rerum notæ. Itaque hoc idem Aristoteles σύμβολον appellat, quod Latine est nota. Sed hoc loco non instituius notationes rerum, quæ sunt ipsa nomina, sed ipsorum nominū notationes & explicationes, quibus vis & natura nomi-

num probari demonstrarique possit. Notatio autem à grammaticis & dialecticis dissimili ratione tractatur: ab illis quidem, vt accidit, in nominum reliquarumque partium orationis docentur: ab his vero, vt ex origine res ipsa significationi subiecta arguatur & probetur. Sunt etiam qui originationem potius vocent, quod origines & causas nominum aperiat, vnde orta ductaque sint: hæc habet aliquando vsum necessarium, quoties res de qua agitur interpretatione eget, vt cū M. Celius se esse hominem frugi vult probare, non quia sit abstinens, sed quia multis utilis, id est fructuosus sit. Continet hic locus in se multam eruditionem & doctrinam, cū vocabulorum ortus & partus diligenter exquiruntur. Sic Plato in Cratylō de origine nominum Græcorum disseruit, & M. Varro doctissimus omnium Romanorum diligentiam maiorem in Latinis verbis præstiterat: & poete genus hoc argumenti non repudiānt, cū volunt ostendere, cur hoc vel illo nomine res de qua agitur, nominata sit: vt Ouidius Ianum deducit à ianua, libro primo Fastorum,

Præsideo foribus celi cum mitibus horis:

Et redit officio Iuppiter ipse meos

Inde vocor Ianus.

Idem victimam à vincendo, & hostiā ab hoste deriuat, *Victima que dextra cecidit victrice, vocatur:*

Hostibus à domitiis hostia nomen habet.

Et Augustum ab augendo dictum esse vult, *Sacra patres augusta vocant, augusta vocantur*

Templa, sacerdotum rite dicata manu.

Huius & augurium dependet origine verbi,

Et quodcunque sua Iuppiter auget ope.

Et Februarium à Februis libro secundo,

Februa Romani dixerunt piacula patres:

Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.

Mensis ab his dictus, secta quod pelle Luperci

Omne solum lustrant, idque piament habent.

Et Elicium Iouem ab eliciendo libro tertio,

Eliunt calo te, Iuppiter: vnde minores

Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant.

Et Aprilem ab aperiendo libro quarto,

Nam quia ver aperit tunc omnia, densaque cedit

Frigoris asperitas, fetidaque terra patet,

Aprilem memorant ab aperto tempore dictum,

Quem Venus iniecta vendicat alma manu.

3 Ouidius interpretatur Lacteam circuli ex origine nominis, quia præ se fert candore suo speciem lactis: vnde etiam nomen habet per metaphoram. Est autem circulus obliquus in celo stellato subiectus oculis, latitudine & colore inæqualis.

4 Notatio ad iocandum valet, cum interpretatio nominis rebus ipsis conuenit: Cicero Verrem nunc à verrendo, nunc à verre, id est porco non castrato quasi dictum fingit: & Philipp. 5. iocatur in Lyfidicum, Lumen, ait, & decus illius exercitus penè præterii Caninium Cimbrum Lyfidici filium, Lyfidicum ipsum in verbo Græco, qui omnia iura dissoluat. Martialis in Hyppodamum, *Non belle semper dicitur Hyppodamus.*

5 Martialis blauditur Earino puero Domitiani, cuius nomen laudis gratia repetit ex Græca origine: *Earinos* enim est vernus, quasi Earinus à vernis floribus nomen inuenit propter blados & amabiles mores, venustatemque formæ: hæc autem nominis interpretatio illustratur à similibus, à maioribus, & ab adiunctis.

6 Admonitio est de reciprocatione notationis cum nomine ipso, quod notatur, quemadmodum sese vicissim arguunt & demonstrant: frequentius tamen ex notatione nomen, quam ex nomine notatio concluditur.

Quid Aristoteles de notatione?

Hoc dialecticæ inuentionis, id est argumenti genus Aristoteles non definit: Primo libro de interpretatione nomina dicit esse notationes rerum: sed hoc loco de

notis nominum agimus, non rerum. Secundo Topico monet, ut interdum pro nomine clarior & euidentior ponatur oratio: ut si magnanimum dixeris non fortem, sed magnum animum habentem: quod quidem Aristotelis exemplum etymologiam quandam magnanimitatis continet, sed præceptum alterius est considerationis. Quare hunc locum tam frequentem in bonis authoribus, tamque necessarium ad explicandam vim & originem vocabulorum in Aristotelis organo dialectico desideramus.

CONIUGATA.

1 Coniugata dicuntur vocabula, quæ ab uno principio variè commutantur. Ouidius,

2 *Aurea sunt Verè nunc secula, plurimus auro* *2. de Arte.*
venit honos, auro conciliatur amor.

3 Vide (ait Cælius ad Ciceronem) ne dum *Lib. 8.*
pudet te parum optimitatem esse, parum diligenter quod optimum sit eligas. Iuuenalis,

3 *Summum crede nefas, animam præferre pudori,* *Saty. 8.*
Et propter vitam viuendi perdere causas.

Cicero de Dionysio tyranno, iam mentas *3. de Nat. deorum.*

arguteas de omnibus delubris iussit auferri, in quibus quod more veteris Græciæ inscriptum esset, **BONORVM DEORVM**: uti eorum bonitate velle se dicebat. Propertius, *Lib. 2.*
Libertas quoniam nulli iam restat amanti,
Nullus liber erit, si quis amare velit.

Cicero in Pisonem, Cum enim esset omnis causa illa mea consularis & senatoria, auxilio mihi opus fuerat & consulis & senatus.

4 Magnus vsus est huius loci cum aliis multis in rebus, tum saepe in iocis & agnominatione rhetorum. Cicero ad Atticum de Clodianis iudicibus, Tribuni non tam ararii, » vt appellatur, quam arati. Idem in Verrem, » Quae iste cum cognouisset nouus Astrologus, qui non tam rationem caeli, quam caeli » ti argenti duceret. 5 Hic locus relationem etiam sentit, sed vno tantum vocabulo: vt enim dissentanea dissentaneorum, & similia similibus, sic coniugata coniugatorum recte dicentur.

1 Coniugata sunt, quae Grammatici primitiua & deriuatiua nominant: & quauis deriuatiua, quae ex alio coniugantur, proprie coniugata sunt: tamen sic vsu venit, vt omnia coniugata dicantur & primitiua, & deriuatiua: vt in declinatione nominis tamen si prima positio & recta, vnde aliae cadunt, casus proprie non est, omnes tamen casus dicuntur & recti, & obliqui. In Topicis Aristotelis συζυγα vocantur, quae Cicero Latine dicit coniugata: sed in ratione dicendi hoc inter eos interest, quod Aristoteles distinguit a coniugatis πτωσας, id est casus, vt haec nomina sapiens, & sapientia sint coniugata, sapiens aduerbium sit casus: Cicero autem omnia coniugata appellat. Ex hoc genere sunt παρδωμα, quae in praefatione categoriarum definiuntur ab aliquo solo differentiae casu, quae secundum nomen habent appellationem, vt a grammatica grammaticus, & a musica musicus. Fab. cap. 10. lib. 5. hoc argumenti genus contemnit, His, inquit, illud aducere ridiculum putarem, nisi eo Cicero vteretur, quod coniugatum vocant: vt eos qui rem iustam faciunt, iuste facere:

quod certe probatione non eget: quod compascuum est, compascere licere. In quo ridiculus est ipse Fabius, qui argumentum non putet esse nisi quod probatione egeat: cum argumentum omne perspicua probatio esse debeat, alioqui argumentum non sit.

2 Ouidius iocatur in auaritia sui temporis ex coniugatorum probabili quadam specie: Coniugata autem sunt aurum & aureum.

3 Iuuenalis admonet ne in alicuius gratiam perius sis, etiam si tibi alioqui pereundum esset: Coniugata sunt vita & viuere.

4 Coniugatorum vsus in iocis & agnominatione declaratur duobus exemplis: quorum altero Cicero iocatur in Clodianos iudices non tam ararios quam aratos, id est alieno aere obrutos: altero iocatur in Verrem non tam caelum, quam caelatum argentum ducentem: in quibus exemplis tum coniugatio, tum agnominatione cernitur. Aliquando etiam πολυπτον est in coniugatis: vt pro Murena, Sit denique in ciuitate ea prima res, propter quam ciuitas est omnium prima. Ibidem, Minime timidum, & valde calamitosum oportere esse eum, qui esset futurus dux & signifer calamitosorum. Interdum sine ioco coniugata per agnominationem tractantur. Ouidius libro primo Fastorum, Pagus agit festum, pagum lustrate coloni:

Et date paganis annua liba focis.

Idem libro secundo de Ponto,
Tu quoque Pieridum studio studiose teneris,

Ingenioque faues ingeniose meo.

Cicero Philippica secunda, Non tractabo eum vt consulem, ne ille quidem me vt consularem. Pro Flacco, Desine putare auctoritate esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo.

5 Relatio in quibusdam antecessibus argumentis duobus vocabulis exprimitur, vt causa sunt effectorum causa: in quibusdam vno duntaxat verbo, vt simi-

lia sunt similia similia, quod in cōiugatis accidit: coniugatum est coniugati coniugatum.

Quid Aristoteles de coniugatis?

In Topicis nominatim præcipit de cōiugatis, à quibus (vt antè dixi) separat casus: vt aduerbia sapienter, iuste, casus sint: nomina verò sapiens, sapientia, iustus, iustitia, cōiugata sint: quæ distinctio vana est: nec ab Aristotele ipso seruatur. In iisdem Topicis passim frequentes sunt loci à coniugatis & casibus: qui tamen generalis & communem huius argumenti vsus non ostendunt, sed tractandis duntaxat quatuor scholasticis questionibus seruunt. In categoriis nomine paronymorum videtur speciem aliquam cōiugationis docuisse, cum ea definit, quæ ab aliquo solo differentia casu secundum nomen habet appellationem: sed ab Aristotele non vt argumenta sunt, nec explicandæ quæstionis alicuius gratia traditur. Non igitur hoc membrum dialecticæ inuentionis Aristoteles dialecticæ & legitime persequutus est.

¶ DISTRIBVTIO, A Q
primùm ex causis.

¹ Sed iam tempus est descriptis argumentis principibus, vt dicamus quæ sint à principibus orta: ea porro duo sunt, distributio & definitio.

² Distributio est totius in partes diuisio: itaque tam multiplex sit necesse est distributio, quam varia totius & partium ratio sit.

³ Optimè verò & commodissimè quadripartita ex causis, effectis, subiectis, adiun-

ctis instituetur, vt intelligatur quibus è fontibus hæc oriatur.

4 Ex causis partitionem vocamus, cum partes causæ sunt, totum verò effectus. Quod genus frequentissimum est in rebus his quæ ex partium coniunctione conficiuntur, vbi totum nec id est, quod partes: nec partes vicissim, quod totum est: vt hominis partes cum dicimus animam rationis compotem, & corpus, hominem nec corpus, nec animam esse volumus, nec animam vicissim corpusve hominem facimus: sed ex anima cum corpore coniuncta constare hominem significamus. Princeps igitur cum de re aliqua disseritur, distributio eiusmodi, si res terat, erit: quæ propositæ rei causas eâ constituentes distinctis partibus explicabit, quales ferè sunt poetarum & oratorum, cum totam sibi propositam materiam in certas partes diducit. Cic.

» Intelligo, Iudices, tres totius accusationis Pro Muren.

» partes fuisse: & earum vnam in reprehensione

» vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus esse versatam. Virgilius,

» *Quid faciat latus segetes, quo sidere terram* Georg. I.

vertere, Mæcenas, vlmisque adiungere vites

conueniat, qua cura bouum, quis cultus habendo

sit pecori, atque apibus quanta experientia parcis,

Hinc canere incipiam.

6 Vfus huius distributionis latius patet: nec solum res integra ex membris omnibus, vt in superioribus exemplis, sed ex eorum aliquot disputatur. Sic Catullus in amicam Formiani, de pulchritudine ex eius aliquot partibus argumentatur,

7 *Salue nec minimo puella naso,
Nec bello pede, nec nigris ocellis,
Nec longis digitis, nec ore sicco,
Nec sane nimis elegante lingua,
Decoctoris amica Formiani,
Ten' prouincia narrat esse bellam?
Tecum Lesbia nostra comparatur?
O seclum insipiens & infacetum!*

Aliquando ex vno tantum membro: vt apud eundem poetam,

8 *Quintia formosa est multis, mihi candida, longa,
Recta est: hac ego si singula confiteor:
Totum illud formosa, nego: nam nulla venustas,
Nulla in tam magno corpore mica salis.
Lesbia formosa est: qua cum pulcherrima tota est,
Tum omnibus vna omnes surripuit vneres.*

9 Contra vero de membris vel vnum, vel aliquot, vel omnia, ex integra re concludere licebit.

32 DISTRIBUTIO EX EFFECTIS, vbi de genere & specie.

10 Secundus distributionis modus ex effectis est, cum id quod diuiditur causa est, & partes effecta sunt: qualis est apud Cicerone Pythagorea hominum partitio, cum Pythagoras Leonti, cui se philosophum esse dixisset, explicat qui homines philosophi sint, 11 Pythagoram ait respondisse similem vitam *Tuscul. 5.* hominum, & mercatum eum, qui haberetur *hoc exemplum* maximo ludorum apparatu totius Graciae *pro capite uiginti* celebritate: 12 na vt illic alii corporibus ex *pro uiginti* ercitatatis gloriam & nobilitatem coronae per *uiginti horum* terent, alii emedi aut vendendi quaestu & lucro *hoc facti* ducerentur: esset autem quoddam genus eorum, idque vel maxime ingenuum, qui nec *ad hunc* plausum, nec lucrum quaerent, sed uisendi *hoc sicut pro* causa ueniret, studiosaque perspiceret, quid *diuiditur* ageretur, & quomodo. 13 Ita nos quasi in mercatus *effecti* quadam celebritate ex vrbe aliqua, sic in hac vitam ex alia vita & natura profectos, alios gloriae seruire, alios pecuniae: raros esse quosdam qui caeteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiosae intuerentur: hos se appellare sapientiae studiosos, id est philosophos. 14 In hoc secundo distributionis modo diuisio generis in species excellit:

Genus.
Species.
Genus est quod duas, aut plures partes sui ipsius cōmunionē similes amplectitur. ¹⁵ Species est pars subiecta generi. Sic animal hominis & bestię genus dicimus: quia natura animalis ex æquo homini & bestię attribuitur: vtrunque enim pariter animal est, id est, substantia corporata, animata, sentiēs: ¹⁶ Proprium itaque generis erit de multis partibus interroganti quid est, responderi. Interdum autem generis nomine pro specie abutimur. ^{1. de Orat.} Cicero, Si quis omne ius ciuile in genera diuidat, genera species appellat. ¹⁷ Sunt autem genera & species ex causarum & effectorum locis. genus enim quasdam causas speciei significat: species igitur generis effecta quædam vicissim significabit. Nec solum genera ad species, sed species ipsæ ad confirmanda genera adhibentur: eaque est generis & speciei, quę causæ & effectus, quę subiecti & adiuncti, quæ dissentaneorum inter se ratio. ¹⁸ Distributio autem generis in species vt firmissima nobilissimæque est, ita rara admodum & perdifficilius inuentu, vt vulgatissima illa in scholis animalium diuisio in hominem & bestiam mæca sit, si veterum philosophorum decreta spectes. Deos enim suos mundum, solem, lunam, animalia nominabant. Sed huc referamus, quod proximū fuerit: & exempla,

quæ possumus, afferamus. Erant autem animalium genera quatuor, quorum vnum diuinum atque cæleste, alterum pennigerum & aereum, tertium terrestre, quartum diuinæ animationis: Plato in Timæo. Quidius idem paulo secus in deos, pisces, feras, volucres, homines partitur,

¹⁹ *Neu regio foret vlla suis animalibus orba,
Astra tenent cæleste solum, formæq; deorum:
Cesserunt nitidis habitanda piscibus vnda:
Terra feras cepit: volucres agitabilis aer.
Sanctius his animal mentisque capacius alta
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset,
Natus homo est.*

Metam. 1.

²⁰ Cicero, Sed omne quod honestum est, *Offic. 1.*
id quatuor partiū oritur ex aliqua: aut enim
in perspiciētia veri solertiæque versatur: aut
in hominum societate tuenda, tribuendoque
suum vnicuique, & rerum cōtractarum fide:
aut in animi excelsi, atque inuicti magnitudine ac robore: aut in omnibus quæ fiunt,
quæque dicuntur ordine & modo, in quo
est modestia & temperantia. Virtus à Cicerone diuiditur in prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam. ²¹ Nihil verò interest, an genus in species, an in earum formas distribuas: vt vulgò in scholis animalium dicitur aliud rationale, aliud irrationale. Spe-

cies enim in hac distributione sunt, sed euidentius expositæ: totum enim quod diuiditur, in partibus nihilominus intelligitur, tãquam si diceres, animalium aliud animal est rationale, aliud animal irrationale. ²² Vfus generis ac speciei maximus est: nec solum ad distributionis illum modũ, sed omnino cum ex genere species, vel contrã concludimus.

Pro Arc. ²³ Ex genere species plures, vt cum Cicero
 » obicit sibi, Tu es orator, Archias poeta: quomodo igitur debes illi fructum eloquentiæ tuæ? Etenim, ait, omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam cõmune vinculu: & quasi cognatione quadam inter se continentur. Ars, genus est poeticæ & eloquentiæ. Ex genere autem species vnica. Catullus,

Nulli se dicit mulier mea nubere malle,

Quam mihi, non si se Iuppiter ipse petat:

Dicit, sed mulier cupido quod dicit amanti,

In vento & rapida scribere oportet aqua.

Mulier, genus est huius mulieris. ²⁴ A specie vnica genus concluditur apud Ciceronem in Antonium, Cum quidam Antonianum motum tumultum dicerent, negarent esse bellum. ²⁵ At in quo fuit controversia? belli nomen ponendum in sententia, quidam non putabant, tumultum appellare

» malebãt, ignari non modo rerum, sed etiam verborum: potest enim bellum sine tumultu, tumultus esse sine bello nõ potest. ²⁶ Martialis autem Baccharam pollicentem omnia quæ opus essent, festiuè carpit, dum species colligit rerum necessariarum, quas Baccharam non suppeditaret,

Si quid opus fuerit, scis me non esse rogandum:

Lib. 7.

Bis nobis dicit Baccharam, tẽrque die:

Appellat rigida tristis me voce secundus:

Audis, sed nescis Baccharam quid sit opus.

Pensio te coram petitur, clarẽque, palamque:

Audis, sed nescis Baccharam quid sit opus.

Esse queror gelidãque mihi, tritãque lacernas:

Audis, sed nescis Baccharam quid sit opus.

Hoc opus est, subito fias vt sydere mutus,

Dicere ne possis Baccharam quid sit opus.

²⁷ Ad speciei argumentum pertinent omnia ferè exẽpla, quæ rebus generaliter propositis subiiciuntur, Dii præsentiam suam exhibet hominibus, ait Cicero, vt Castor, Polux, Fauni: quæ exẽpla species quædam deorum sunt. ²⁸ Alias itaque à genere disputatio descendit ad species explicandas: alias ab his ascendit ad generis amplificationẽ. In artium verò studiis longẽ principem locum tenent genera & species rerũ, quorum tamẽ cognitio per obscura est, & perdifficilis inuentu.

2. d. Nat. deorum.

¶ DISTRIBVTIO EX
subiectis.

29 Tertius distribuendi modus est ex sub-
iectis, cum adiunctum totum est, partes sunt
Acad. 1. subiecta. Cicero, Fuit iam à Platone accepta
, philosophandi ratio triplex: vna de vita &
, moribus: altera de natura & rebus occultis:
, tertia de differendo, & quid verum, & quid
, falsum, quid rectum in oratione, prauumque,
, quid consentiens, quid repugnans iudican-
, do. Catullus,

30 *Virginitas nō tota tua est, ex parte parentū est:
Tertia pars matri data, pars data tertia patri:
Tertia sola tua est: noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.*

¶ DISTRIBVTIO EX
adiunctis.

31 Quartus distributionis modus est, cum
subiectum totum est, res adiunctæ, partes: vt
cum corporum alia dicimus esse alba, alia ni-
gra, alia medio quodam affecta colore. *Virg.*
Georg. 1. 32 *Quinque tenent calū zona, quarū vna corusco
semper sole rubens, & torrida semper ab igni.
Quam circum extrema dextra lauaque trahuntur
Carulea glacie concretæ, atque imbribus atris,
Hæc inter mediæque dua mortalibus agris*

Munere concessa diuūm.

Cicero principum Romanorū alios opti-
mates, alios populares hoc distributionis mo-
do facit, Duo genera, inquit, semper in hac *Pro Seft.*
ciuitate fuerunt eorum, qui versari in repu-
blica, atque in ea excellentius se gerere stu-
uerunt: quibus ex generibus alteri se popu-
lares, alteri optimates & haberi, & esse vo-
luerunt. Distributionis modus nullus præ-
terea est. Contrarium enim, item repugnans
in contrarium, & repugnans non diuiditur:
vt album nō in nigrum, nec in rubrum parti-
mur: 33 tamen si partitionis omnis totum,
partesque ratione quadā separantur, sed pro-
pterea distribuendi modus nullus nouus est.
34 Animaduertendū verò est ex quatuor tra-
ditis distributionum generibus, duo esse pri-
maria: alterum ex causis, alterum ex effectis.
Atque illud, cum totū quod efficitur, in mē-
bra conscientia: hoc cum genus in species,
earumque formas distribuitur. 35 In reliquis
generibus nec totum, nec partes verè dicun-
tur, sed ex adiunctione quadam: totum enim
à partibus, & partes à toto in his separari se-
pe possunt: quod à totius & partium natura
est alienum. 36 Incidūt ramen tales aliquan-
do rerum distributiones, & persæpe neces-
sariæ sunt, cum meliores ignotæ sunt: vt in

hac inuentionis dialecticæ doctrina primæ argumentorum diuisiones, leuissimæ fateor, sed quibus nil adhuc melius est inuentum. Sed de distributione satis: ad definitionem est veniendum.

DE DISTRIBUTIONE.

1 Transitus est ab argumētis primis, ad ea, quæ ex primis oriuntur: quorum duo sunt genera, diuisio & definitio. Diuisio enim ex quatuor primis & cōsentaneis argumentis, definitio etiam ex reliquis omnibus, atque etiam ex diuisione fieri potest.

2 Distributio definitur generatim totius in partes diuisio: totum autem & partes quo modo, & quā varīe intelligi debeant, postea dicetur.

3 Distributionis genera quatuor tantum traduntur ex quadruplici natura partium, quæ diuisionem efficiunt. Omnes enim partes diuisionis sunt, aut causæ rei totius, quæ diuiditur, aut effecta, aut subiecta, aut adiuncta. Solent autem dialectici plures diuisionis modos quān quatuor enumerare: sed cū ad fontes inuentionis referuntur, melius & facilius quatuor illis generibus comprehenduntur.

4 Primum genus diuisionis appellatur ex causis, quando causæ diuidunt totum: eaque multis modis varia ratione causarū distinguitur. Possimus enim rem quampiam partiiri ex finibus: vt, Homines nati sunt partim ad agendum, partim ad contemplandum. Diuisio ex formis nulla est: quia vniuscuiusque rei vnica est forma, & non plures, quæ diuisionem faciant. Ex efficientibus vero sepius rem aliquam partimur: vt dialectica comparatur natura, doctrina, & exercitatione. Incidit etiam diuisio ex materia, & præcipue in rebus artificialibus: vt si dixeris domum esse compositam ex

*in singulis domi
in di. rebus
regula non
In di. non
quibus
di. ut sit*

lapidibus, arena, lignis, camētis. Sed optimum & præstantissimum genus diuisionis fuerit, cū partes causæ sunt internæ, & constituentes rem ipsam quæ distribuitur: vt diuisio hominis in corpus, & animam rationis participem.

5 Propositio est totius operis georgici, quod Virgilius partitur in quatuor partes: & singulis libris singulas exequitur: primo agriculturam, secūdo vitium & arborum culturam, tertio rem pecuariam, quarto apum naturam.

6 Dialectici diuisionem appellant, cū totum in partes omnes diuiditur: vbi præcipiūt, ne quam partem necessariam in diuisione prætermittas, ne quam superuacua adhibeas: quod præceptum de perfecta & absoluta diuisione verum est, in qua diligenter providere debemus, ne quid desit, aut redundet. Sed nos huic loco etiam subiicimus omne genus argumenti, cū ex vna, vel aliquot partibus totum, vel ex toto vna, vel aliquot partes disputantur & probatur: quia totum & pars sunt aliquid diuisionis.

7 Catullus remouet aliquot partes pulchritudinis, id est causas, quæ efficere possint in corpore muliebri aliquam venustatem, vt tollat rem totam, id est probet amicam Formiani non esse pulchram & venustam.

8 Hoc exemplum duobus modis disputatur: primo affirmatè, Quintia est cædida, recta, longa: ergo est formosa. quam complexionem Catullus antecedente concessio refellit vnius tantum partis inficiatione: Quintia non est venusta, non igitur formosa.

9 Ex toto vel vniū membrum cōcluditur: vt, Quintia est formosa, ergo est venusta: Vel aliquot: vt, Quintia est formosa ergo venusta, candida, longa, recta: Vel omnia: vt, homo est, ergo constat ex corpore & animo.

10 Secundum genus diuisionis appellatur ex effectis, cū effecta diuidunt causam: vt Martialis enumerat facta Ruffi,

Quicquid agit Ruffus, nihil est nisi Nauia Ruffo:

Si gaudet, si letet, si tacet, hanc loquitur.

Cenat, propinat, poscit, negat, innuit, rna est

Nauia: si non est Nauia, mutus erit.

Scriberet hesterni patri cum luce salutem,

Nauia lux, inquit, Nauia lumen aue.

Est autem animaduertendum cum effecta causis respōdeant, eorum diuisionem variam & multiplicem esse, sicut ipsarum causarum, de quibus diximus: nam & finis in sua effecta, & forma, itēque efficiens, & materia recte & commodē diuidi poterunt: nec exempla de his inuentu difficilia sunt.

11 In hoc exemplo præcipuum argumētum est similitudinis: sed eius vtraque pars (protasin dico & apodosin) continet quādam diuisionem hominū ex factis.

12 Protasis est similitudinis, vbi homines qui ludis Olympicis intererant, diuiduntur in tres quasi species ex eorum effectis.

13 Apodosis similitudinis, vbi homines generaliter diuiduntur ex eorum factis tripartito: quod alii seruiunt quaestui, alii gloriae, alii contemplationi dediti sunt.

14 Vt in primo genere excellit diuisio, quæ est totius in partes internas & constituentes, ita in hoc secundo primas partes sibi vēdicat diuisio generis in species: quia vt illic totum integrum, quod verē totum est, ita hic totum vniuersale, quod etiam verē totum appellatur, partitionem accipit, genus autem per metaphorā vsurpatur à dialecticis similitudine ducta ab his, qui sunt eiusdē familiæ & cognationis: vt enim habet idem principium sui ortus: sic species ad communem sui generis originem referuntur. Genus itaque est, quod naturam quandam habet communem subiectis partibus.

15 Species & forma dicitur à Latinis pro parte subiecta generi similitudine quadam formarum naturalium, quæ vt rudem corporis molem informant, & (vt ita loquar) speciendam & contemplandam tradunt: sic

pars aliqua specialis confusam generis communionem velut estingit, & additione sui certius nobis exprimit.

16 Quia substantia generis est communis multis, vt animalis homini & pecudi, eaque prima natura, & summa est generis, vt communio quædam sit, qua partes ei subiectæ inter se similes sint, idcirco generi additur, vt de partibus interroganti quid est, respondeatur: quia natura generis, natura est ipsarum partium: ex quo adiuncto Aristoteles generis definitionem cōstituit, cum ait esse genus, quod de partibus in quaestione quid est, dicitur, iisque differentibus specie: quod postremum superuacaneum est: quod Aristoteles appoluit, vt genus ab infima specie distingueret, quæ de indiuiduis affirmaretur numero tantum differentibus, & non specie, vt putat Aristoteles, sed falso: quia indiuidua singula suis & propriis formis constant: quibus id sunt, quod sunt, & à cæteris differunt: & quauis idonea vocabula desint, quibus has singulares formas significemus, nihilominus tamen eas animo & cogitatione quadā complectimur. Nulla igitur iusta causa fuit Aristoteli, cur hanc particulam in definitione generis (differentibus specie) poneret, ad distinguendum videlicet species & indiuidua: quæ re vera nihil hac clausula differunt.

17 Vocabula generis & speciei relata sunt inter se, vt Porphyrius in capite de specie testis est: qui tamē in eodem capite secum ipse pugnat, cum hominem singulorum hominum speciem esse dicit, non etiam genus: etenim vim relationis, que nomine speciei significatur, Porphyrius confundit & perturbat, cum ipse rationem partis semper habeat, nunquam totius. Itaque hominem singulorum hominum genus, non speciem dicere debuit, tum vt sibi ipsi constaret, tum vt naturalem & germanam vim generis, & speciei in docendo sequeretur.

18 Diuisio generis in species rara est, quia difficile sit generales rerū notiones & veras partes, quæ sunt il-

lis subiectæ, vera & perfecta scientia comprehendere.

19 Quidius diuidit animalia in quinque species, quas ex subiectis locis celo, aere, aqua, terra distinguit.

20 In hoc exemplo honestum genus est, quod diuiditur in quatuor species: prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam: quæ non propriis vocabulis, sed definitionibus explicantur: nec enim interest, utrum genus in formas, an in formarum definitiones distribuatur: atque hæc diuisio ex primo libro Platonis de Legibus sumpta est.

21 Quidam duos modos diuisionis faciunt, & cum genus in species partiuntur, ut animal in hominem & bestiam: & cum genus in differentias (ut loquuntur) secant, ut animal in rationale & irrationale: cum tamen vnus & idem modus sit: sed illic species suis nominibus, hic suis definitionibus explicantur.

22 Vtus generis & speciei varius & multiplex est: aliàs enim adhibetur ad perfectam diuisionem, qua genus in species diuiditur, ut superioribus exemplis constat: aliàs, ut vnã vel aliquot species concludat: aliàs, ut vicissim ab vna specie vel ab aliquot concludatur.

23 Genus (ut ait Fabius) ad refellendam speciem plurimum valet: quod enim arbor non est, utique platanus non est: ad probandam autem speciem minimum valet: quod postremum falsum est, si genus vniuersè sumatur: tum enim ex eo licet concludere & omnes & singulas species: ut, Omnis virtus est expetenda, iustitia igitur expetenda, & prudentia, & fortitudo, & temperantia.

24 Sequitur vtus speciei, & primus quidem, cum ex vnica specie genus disputatur, qui tum constans est & firmus, cum speciei affirmatio generis affirmationem concludit: ut iustitia est expetenda, virtus igitur est expetenda.

25 In hoc exemplo quæstio ponitur, vtrum motus Antonianus sit bellum: quæ probatur à specie: tumultus

est, igitur bellum: nam ex specie affirmata genus affirmatè concluditur.

26 Secundus vtus speciei est, cum plures ad concludendum genus adhibentur: ut in exemplo Baccharæ, in quo necessarium pro genere sumitur: ad quod refellendum species aliquot tolluntur.

27 Exemplum Aristoteles ait esse speciem argumentationis: non rectè, quia argumenti nomè est, non argumentationis. Rhetores inter argumèti genera prima & summa exemplum numerat: neque etiam rectè, cum exemplum nullum sit certum argumèti genus, sed aliàs simile, ut, Saturninus iure occisus est propter seditionem, sicut duo Gracchi: aliàs dissimile, ut, Marcellus ornamenta Syracusanis hostibus restituit, Verres eadè Syracusanis focis abstulit: aliàs minus, ut, Publius Scipio priuatus Tyberium Gracchum mediocriter labefactantem statum reipublicæ interfecit: Catilinam totum orbem terrarum cæde atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus? Aliàs par: ut, Inimicum, inquit, accuso meum: & ego amicum defendo meum. Aliàs species, cum rei generaliter propositæ subiicitur: ut paradoxo primo, cum Cicero disputat veteribus Romanis vnicam virtutem propositam fuisse, hunc locum exemplis regū, & consulum, & aliorum fortium virorum illustrat, quæ singulares ciuium Romanorum species sunt.

28 Ex genere species probatur, vnde sunt illa rhetorum præcepta de quæstione speciali ad generalem transferenda: quæ tamen præcepta dici de quæstione non debuerant, sed de generis & speciei vtu. Sic Cicero in orationibus suis, quæ versantur circa finitas & singulares quæstiones, in vniuersum genus frequenter excurret, ut quod probatum fuerit in genere, probeatur similiter in specie. Sic de vita rustica, & supplicio parricidarum pro Roscio Amerino generaliter disseritur. Sic in diuinatione de accusatore constituendo. Sic pro Ca-

cinna, pro Cluētio, pro Murena, de Iure ciuili. Sic pro Ar-
lege Manilia de imperatore constituendo. Sic pro Plan-
chia de studiis artium, & laude poetarum. Sic pro Plan-
co de fama & gratia. Sic pro Sestio de optimatibus.
Sic pro Caelio de adolescentia. Sic pro Milone de con-
scientia & vi diuina: qui loci cōmunes à rhetoribus ap-
pellantur, quòd generalem disputationem continent.
Contra uero etiam per species ad genus ascendimus:
unde sunt inductiones rhetorum & philosophorum à
specialibus rebus ad uniuersas. Cic. pro Milone, Publij
Clodii mortem æquo animo ferre nemo potest: luget
senatus, mœret equester ordo, tota ciuitas confecta se-
nio est, squallent municipia, afflictaur colonia, agri
denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam man-
suetum diem desiderant. Persius probat varios esse mo-
res hominum inductione facta per species,
Mille hominum species, & rerum discolor usus:
Velle suum cuique est: nec voto uiuitur uno:
Meribus hic italis mutat sub sole recenti
Rugosum piper, & pallentis grana cumini:
Hic satur irriguo mauult turgescere somno:
Hic campo indulget, hunc alea decoquit, ille
In uenerem putris.

Eodem modo philosophi quaestiones uniuersas specia-
libus exemplis disputant: ut intelligi potest ex dialogis
Platonis & Ciceronis.

29 Tertium diuisionis genus est ex subiectis, cum
subiecta diuidunt aliquod adiunctum: idque fit tribus
modis pro triplici subiecti uarietate: alias enim subie-
cta primi generis diuidunt: ut, Colorum alii sunt in na-
turis animatis, alii in inanimatis: alias subiecta secundi
generis: ut, Vestimenta quaedam uitorum sunt, quaedam
mulierum: alias subiecta tertii generis: ut, Philosophia
uersatur circa mores, circa res naturales & occultas, cir-
ca differēdi rationem: hæc enim tria sunt obiecta, circa
quæ Philosophia uersatur.

30 Virginitas distinguitur tribus obiectis: patre,
matre, & puella nubente, circa quæ abiecta uersatur.

31 Quartum genus diuisionis est ex adiunctis, cum
adiuncta diuidunt subiectum: idque etiam fit triparti-
to: aut enim adiuncta sunt primi generis, ut, Hominum
alii sunt parui, alii magni: aut adiuncta secundi generis,
ut, Rex cinctus est partim equitibus, partim pedibus:
aut adiuncta tertii generis, ut, Ratio uitæ degēdæ doce-
tur partim in ethica, partim in politica, partim in eco-
nomica disciplina.

32 Mathematici Zonas per metaphoram dicunt
pro circulis in cælo, & in terra scititius: cælum igitur in
hac diuisione subiectum est: Zonæ autem adiunctæ cæ-
lo. Sic Lucanus cælum in orientem, occidentem, meri-
diem, septentrionem diuidit,

Unde uenit Titan, & nox ubi sidera condit:

Quaque dies medius flagrantibus æsuat horis:

Et qua bruma rigens, & nescia uere remitti

Astringit Scythicum glaciali frigore Pontum.

33 In diuisione totum à partibus ratione quadam
separatur: quia totum non est idem quod singulæ par-
tes: nec partes uicissim singulæ idem sunt quod totum:
sed tamen totum semper est consentaneum suis parti-
bus: partes autem inter se comparatæ non nunquam dis-
sentaneæ sunt, ut homo & bestia in diuisione animalis:
nonnunquam dissimiles tantum, ut prudentia, iustitia
fortitudo, temperantia in diuisione uirtutis.

34 Expositis quatuor generibus diuisionis, com-
paratio de eorum præstatiâ & dignitate inter se sequi-
tur, ubi duo principes modi diuisionis notantur: vnus,
cum totum integrum in membra sua diuiditur: ut homo
in corpus & animam: alter cum totum uniuersale in
suas species distribuitur: ut animal in hominem & be-
stiam: in quibus solis duobus modis uerè totum, & uerè
partes inueniuntur.

35 Cum adiunctum diuiditur in subiecta, ipsa sub-
lz. liii.

in uel
accidit
in subiecto
in occidit
in subiecto
in uel
in uel

in uel
in uel
in uel
in uel
in uel

iecta non sunt veræ partes adiunctorum, sed quodammodo partes dicuntur, quia cum adiunctis comprehensa sunt. Item cum subiectū in adiuncta diuidimus, ipsa adiuncta veræ partes non sunt, sed hoc ipso tantum quod in subiectis insunt, vt colores non sunt partes corporis, sed partibus corporis inhaerent.

36 Tertius modus diuisionis imitatur quodammodo primum, sicut quartus secundum: vnde fit, vt cum adiunctum diuiditur in subiecta, diuisio totius in membra, & cum subiectum in adiuncta, diuisio generis in species appareat.

Quid Aristoteles de Diuisione?

In organo logico nullum omnino præceptum est, quid diuisio sit, & quibus generibus modisque fiat: in Analyticis prioribus capite tricesimo secundo libri primi Aristoteles diuisionē ait esse velut infirmū syllogismum: & capite vicesimotertio libri secundi inductio-nem, quæ fit ex enumeratione partium singularium ad explicationem totius, inter argumētationis species ponit: cum tamen inductio sit argumēti species, non argumētationis. In Analyticis posterioribus capite quinto libri secundi negat per diuisionem demonstrari posse quid est, de eo cuius est: & capite decimosexto libri secundi diuisionem cōfirmat esse vtilem disputationibus problematum. De genere & specie, quæ sunt diuisionis membra, passim in toto organo cōsulto magna est sine vlla legitima doctrina, cum neque verè definiatur, neque vsus verus ostendatur. Quare Aristoteles in dialecticis hūc locum neque definiuit, neque distribuit, neque generalem & dialecticum eius vsū explicauit.

I ¶ DEFINITIO.

2 Definitio est oratio, quæ quod quæritur propriè & breuiter explicat quid sit: propriè

vt omni soli definitæ rei definitio perpetuò conueniat. 3 Nomen ipsum definitionis à mensuris translatus est: quod vt illic certis finibus & terminis agri, sic vis naturæque rerum suis partibus hic comprehenditur.

4 Definiendi genera duo sunt, alterum propriè definitio, alterū descriptio nominatur.

¶ DEFINITIO PROPRIA

5 Definitio propria ex causis propriam, veramque rei naturam constituentibus explicat quid ipsa res sit, idque plerūque duobus vocabulis generis & formæ causas omnes propositæ rei continentibus: quo pacto hominem definimus animal rationale. Animalis enim nomine (quod genus est) natura corporata significatur, quæ materies hominis est, & viuendi & sentiendi vis, quæ virtutes duæ sunt animæ: tū additur rationale, extrema consummatio: quæ vis forma est hominis, & efficiens modo quodam est: statum enim eius tuetur: & finis item, quia ad rationis absolutionem perfectionemque tendunt omnes vigilæ, cogitationesque nostræ. Ita genere formæque rei cum definitio efficitur, omnium causarum (quæ sunt in re ipsa) genera complectitur. Ex hoc itaque genere ferè constant artium definitiones: 6 Rhetorica,

est virtus dicēdi: Dialectica, virtus differēdi.

¶ DESCRIPTIO.

7 Cū verò reliquis etiam argumentis v-
timur ad explicandum quid sit quod quæri-
tur, descriptio nominatur, & eaque interdum
breuitate par superiori. Ouidius,

Amo. 2. *Stulte, quid est somnus, gelida nisi mortis imago?*

Horatius,

Epist. 1. *Ira, furor breui est.*
Philip. 2.

Cicero, Pax, tranquilla libertas.¹⁰ Nec ta-
men hac breuitate definiēdi perpetuò vti-
mur. desiderat plerunque & res ipsa, & audi-
tor pleniorē splendidiorēque orationem.
Ita plerunque assumuntur orationes longio-
res ad explicandum definiēdūque quod
quæritur: unde efficitur aliquid proprium,
quod in aliam rem nullam transferri possit.
Sic apud Virgilium fama pingitur,

AEni. 4. *Fama, malum, quo non aliud velocius ullum*
Mobilitate viget, virisque acquirit eundo.

Parua metu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.

Illam terra parens ira irritata deorum
Extrema (ut perhibent) Caio Enceladoque sorore
Progeniuit pedibus celerem, & perniciousis alis.

Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt cor-
pore pluma,

Tot vigilēs oculi subter, mirabile dictu,

Tot linguae, totidē ora sonant, tot subrigit aures,
Nocte volat cali medio, terraeq; per Vmbra
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat Vrbes,
Tam ficti prauisque tenax, quam nuntia veri.

¹² Similis est illa ex effectis gloriae defini-
tio apud Ciceronem, Sed tamen ex omnibus
præmiis virtutis, si esset habenda ratio præ-
miorum, amplissimum esse præmium glo-
riam: hanc vnam, quæ breuitatem vitæ po-
steritatis memoria consolaretur, quæ effice-
ret vt absentes adessemus, mortuū viuere-
mus: hanc denique esse, cuius gradibus etiā
homines in cælum videantur ascendere. Sic

Gnato definitur apud Terentium,
¹³ *Est genus hominum, qui esse primos se omnium*

rerum volunt,
Nec sunt tamen: hos cōsector, hisce ego nō paro me
ut rideant,
Sed his Vltro arrideo, & eorum ingenia admirer
simul.

Quicquid dicunt, laudo: id rursum si negant, lau-
do id quoque:

Negat quis? nego. ait? aio. postremo imperavi ego-
met mihi

Omnia assentari: is quæstus multo est Vberimus.

¹⁴ Tales sunt descriptiones in poetis, &

oratoribus personarum, urbium, regionum, fluminum, montium, ex omnibus argumentorum generibus. Atque huiusmodi definitionibus perspicuis magis quam breuibus referta sunt in bonis authoribus tota volumina. ¹⁵ Nec prætereundum est, reciproca- tionem probationis hinc eandem esse, quæ in superioribus est argumentis: ut enim ex definitione sæpe res definita disputatur, sic contra ex definita re definitio aliquando cõcludetur. ¹⁶ Atque toto in definiendi genere nõ tam breuitatis, quam perspicuitatis habenda ratio est: non enim memoriæ gratia solum (quam breuitas adiuvat) sed multo magis intelligentiæ, quam perspicuitas efficit, definiendi via quæsitæ est. ¹⁷ Ac certè tenendum illud est in tradendis artibus definitiones illas duobus vocabulis comprehensas genere & forma, magis esse comprehensiones breues, quam faciles explanationes: nisi ab attento diligentique doctore discipulis familiariter & intelligenter exponantur. ¹⁸ Atque ut cauendum est diligenter, ne quid ad disertam expositionem desit, ita prouidendum, ne quid redundet.

DE DEFINITIONE.

¹ Definitionem philosophi maxime commendat: nec tantum præcipiunt, ut in docendo res proposita de-

finiatur, sed etiã quæ sit ars ipsa faciendæ definitionis, explicat: ut Plato in Ciuili, & in Theæteto: Aristoteles in Analyticis posterioribus, & in Topicis. Definitionis autem doctrinã idcirco postremã tradimus, quia definitio possit fieri ex omnibus expositis argumentis consentaneis, dissentaneis, comparatis, notatione, coniugatione, atque etiam diuisione: In artibus autem ea postremo loco explicanda sunt, quorum cognitio ex antecedentibus pendeat.

² Definitio tribus virtutibus laudatur: proprietate, ut rem totam & solam quæ definitur, contineat: perspicuitate, ut clarè exponat, quid sit: breuitate, ut facilius ediscatur.

³ Definire propriè est sine concludere, & terminare, ut agrum, ut aream, ut regionem: & per metaphoram est rei propositæ naturam quasi verbis circumscribere & explicare: ut enim mensores decem-peda agrum metiuntur, sic, ut eum ab aliis agris distinguant: ita res de qua agitur, definitione quid sit, explicatur, & à ceteris rebus distinguitur. Græcis eadem translatione est *ἄρος* & *ἄριστος*, à verbo *ἀριστῶ*, id est termino: quia definitio rem propositam suis finibus terminat: Cicero libro primo de Oratore vocat finem, & Quintilianus libro septimo finitionem.

⁴ Diuisio definitionis in duo genera in organo Aristotelis verbis quidè expressa non est, sed tamen huc ferè recidunt quæ ab Aristotele topico 6. de vera definitione, & topico 5. de descriptione præcipiuntur.

⁵ Definitio propriè dicta ut nobilissima est ad perfectam rei scientiam consequendam, ita inuentu difficillima: quia causæ rem constituentes sæpe nos fugiunt, quæ interdum significatur vocabulis generis & formæ, ut cum homo definitur animal rationale: interdum etiam partibus his, quæ membra rei totius dicuntur, ut cum homo definitur id quod constat ex corpore & anima rationali.

6 Cùm Rhetorica definitur virtus dicendi, virtus rhetorica genus est, & dicere formalis causa, per quam rhetorica id est, quod est, & à cæteris disciplinis distinguitur.

7 Descriptio à Græcis dicitur *καταγεφυ*, vt ait Cicero in Topicis, quæ (si causas internas, & rem ipsam constituentes exceperis) ex quouis genere argumenti efficitur, vt causis quibusdã externis, effectis, subiectis adiunctis, dissentaneis, comparatis, notatione, coniugatione, diuisione: quod Cicero in Topicis & Partitionibus animaduertit & docuit.

8 Descriptionis duo sunt genera, vnum breuius, & paucioribus verbis comprehensum: alterum longius, id est minus breue: nam in vtroque genere breuitatem inesse volumus, quæ nihil superuacuum esse patiatur: sed vbi minus est verborum, breuiore: vbi plus est, longiorem, id est minus breuem descriptionem appellamus.

9 Somnus describitur à similibus, comparaturque morti, quia in somno tolluntur omnes actiones sensuum, sicut in morte.

10 Fabius libro septimo, An, inquit, si non dixerò, homo est animal rationale, mortale, non potero expofitis tot animi corporisq; proprietatibus latius oratione ducta, vel à mutis eum discernere, vel à diis? Quid, quod nec vno modo definitur eadem res, sed latiore varioque tractatu? vt facit Cicero, vt omnes oratores plerunque fecerunt. Rarissima enim apud eos reperietur illa ex consuetudine philosophorum ducta seruitus ad certa verba sese astringendi: eamque M. Antonius lib. 2. de Orat. verat: nam est etiam periculosum, cùm, si in vno verbo sit erratum, tota causa cecidisse videamur.

11 Virgilius famam, id est, publicum rumorem de aliquo in vulgus sparsum describit ab adiunctis, effectis, causis, comparatis. Primus itaque locus est ab adiunctis famæ, quæ illustrantur à minori ad maius. Secundus locus ab effectis famæ.

Tertius locus à causis procreantibus, & adiunctis,

Quartus à paribus.

Quintus ab effectis famæ.

Sextus & vltimus à paribus.

12 Gloria describitur ex duobus effectis, & quod bonorum virorum memoriam efficit immortalē, & quod hos ipsos ducit in cælum.

13 Gnato parasitus apud Terentium definitur ex effectis, quæ sunt, ambitiosis hominibus arridere: eos admirari: ad eorum vultus, sermones, voluntates se componere.

14 In poetis & oratoribus, qui res speciales & singulares sepe tractant, descriptiones longè frequentes sunt duabus de causis: & quia illis propositum est, non solum docere, sed etiam mouere & delectare auditore: quod efficitur graui & copiosa oratione: & quia specialia pluribus egent, vt definiantur, quàm vniuersalia: vt apud Virgilium Aeneas magnificè depingitur libro primo Aeneidos,

*Restitit Aeneas, claræque in luce resulsit,
Os humerisque deo similis: nanque ipsa decoram
Cesariem nato genitrix, lumenque iuuenta
Purpureum, & letos oculis afflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum Parusve lapis circumdatus auro.*

Et ibidem Carthago vrbs Libya,
*Vrbs antiqua fuit, Tyrj tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tyberinæque longe
Ostia, diues opum, studiisque asperissima belli,
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam
Posthabita coluisse Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit.*

Item Italia,

*Est locus, Hesperiam Craij cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque vberis gleba:
O Enotry coluere viri: nunc fama minores*

Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.

Item Timaeus eodem libro,

- & fontem superare Timavi,

Vnde per ora nouem rastro cum murmure montis

It mare praeurptum, & pelago premis arua sonanti.

Sic Parnasus mons apud Ouidium describitur primo li-
bro Metamorphoseos,

Mons ibi verticibus petit arduus astra duobus,

Nomine Parnasus, superatque cacumine nubes.

Hæc igitur & similia poetæ & oratores magnificentius
exprimunt quàm philosophi, qui in docendo subtilitatē
breuitatēque confectantur: & res illustrent ex omni-
bus generibus argumentorū, causis, factis, subiectis, ad-
iunctis, dissentaneis, comparatis, notatione, coniuga-
tione, & diuisione.

15 Argumentum definitionis vim quādam relatio-
nis continet, sicut superiora insita omnia: definitio
enim est rei definitæ definitio: & res quæ definitur, de-
finitione definitur: in hisque mutua & reciproca pro-
batio est: vt, Animal rationale est aptum ad disciplinā,
homo igitur aptus est ad disciplinam: & contrā, Homo
aptus est ad disciplinam, animal igitur rationale ad di-
sciplinam aptum est.

16 Hic locus explicat particulam superioris defini-
tionis de breuitate, quæ duplex est, aut cum verbum
nullum redundat, aut cum verborum tantum est, quan-
tum necesse est: quæ breuitas, vt ait Cicero, sæpe obest,
nō solum quòd obscuritatem parit, sed etiam quòd eam
virtutem, vt sit oratio iucunda, tollit.

17 Et tamen in artibus maximè probatur definitio-
nes breues, tū propter breuitatem, quia, vt ait Horatius,
Quicquid præcipias, esto breuis:

tum propter comprehensionem causarum, ex quibus
res proposita constat. Itaque licet non tā perspicuè rem
explicent, quàm si pluribus verbis dilatarentur, in di-
sciplinis tamen adhibendæ sunt eiusmodi quæ & facilè

edificatur, & semel percepta in animis diutius hæreat.

18 Cicero libro secundo de Oratore, Hoc præci-
pit ratio atque doctrina definiendi, vt vis eius rei, quam
definiās, sic exprimat, vt neque absit quicquā, neque
superfit: deest autē aliquid in definitione, cum tota res
non explicatur: & redudat, cum aliquid detrahi potest,
vt tamen integra maneat definitio.

Quid Aristoteles de definitione?

Aristoteles in Analyticis prioribus iubet ad medii,
id est, argumenti copiam & facultatem definitiones vi-
dere: libro secundo Posteriorum analyticorum disputa-
tio longior est, quòd demonstratio & definitio eiusdem
rei esse non possint: quòd syllogismo duplicante non
possit monstrari quid est, de eo cuius est: quòd definitio
definitione sua, aut definitione contrarii, aut vllò alio
modo non monstretur: quòd quid est monstratur per
aliud quid est: item de definitione quid est, & propter
quid est: in quo sophismate multæ paginae perduntur.
Caput præterea decimum quartum est, quo pacto defi-
nitio inuestiganda sit sumendis his, quæ cum alijs com-
munia sunt, dum efficiatur aliquid proprium, quod non
possit in aliam rem transferri. In Topicis definitio defi-
nitur non quidem generatim, sed ea duntaxat, quæ fit
ex causis rem ipsam constitutibus: vbi definitioni sub-
iicitur nomen pro oratione positum, & quæstio de eo-
dem & diuerso, atque in his libris locus à definitione
palsim sæpius iteratur. Sexto autē doctrinam definiendi
plenam, & perfectam tradere videtur: quæ multis præ-
ceptis non modo falsis, sed etiam superuacaneis & in-
utilibus referta est, vt his qui dialectico & prudenti iu-
dicio tam multa præcepta legent, perspicuum esse po-
terit. Itaque vt in superioribus argumentis, sic in defi-
nitione tractanda Aristoteles dialecticam contempnit:
quippe qui hūc locum neque generaliter definit, ne-
que vno loco doceat, neque quis eius vsus sit, ostendat.

TRI RAMI
ASSUMPTA AR-
gumenta.

¹ Infitis argumentis expositis ad extrinsecus assumpta veniendum est: quæ assumuntur, nõ vt infita, è partibus quæstionis, sed ex enuntiatione vniuersæ quæstionis, ² quam deus homõ ve negauerit aut affirmauerit, vnde testimonia nominatur. ³ Diuina sunt quæ vel à Deo ipso eduntur, vel ab hominibus, aliisve naturis instinctu diuino afflatis funduntur. Diuina igitur testimonia sunt vera oracula, quæ sacris literis continentur. Sed exempla proferamus, qualia nobis authores hi (quibus adhuc sumus vsi) suppeditant, vt illustriorem locum faciamus. Tibullus,

Lib. 3. ⁴ Quod si vera canunt sacris oracula templis:
Hac illi nostro nomine dicta refer.

Hoc tibi coniugium promittit Delius ipse:
Felix, ac alium desine velle virum.

Pro Milo. Cic. ⁵ Itaque hoc Iudices, non sine causa
⁶ fictis fabulis doctissimi homines memoria
⁷ prodiderunt eum, qui patris vlciscendi cau-
⁸ sa matrem necauisset, variatis hominum sen-
⁹ tentiis non solum humana, sed etiam deæ sa-
¹⁰ pientissimæ sententia liberatum. Testimo-
nium Palladis est. ¹¹ Humana autem testimo-
nia sunt Philisophorũ sententiæ: vt Socratis

illud, Vnicũ bonum scientia, & vnicum ma-
lum ignorantia. ⁷ Et poetarum. Virgilius,
Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos. *Aenci. 6.*

Iuuenalis,

Dat veniam coruis, vexat censura columbas. *Saty. 2.*

Horatius,

-Mors, vltima linea rerum. *Epi. 1.*

Martialis,

Extra fortunam est quicquid donatur amicis. *Lib. 5.*

» Oratorũ. Cicero, Proposita inuidia. mor- *Pro Milo.*

» te, pœna qui nihilo segnius rempublicã de-

» fendit, is vir verè putandus est. Excellentium

» virorum, vt Solonis: Neque solum vt Solo- *Cicero ad*

» nis dictum vsurpem, qui & sapiens fuit vnus *Brutum,*

» ex septẽ, & legum scriptor solus ex septem.

» Is rempublicam duabus rebus contineri di-

» xit, præmio & pœna. ⁸ Huc pacta referenda

» sunt. Cicero pactum reprehedit Antonii de

» perdena republica cum Cæsare, Quid au- *Philip. 2.*

» tem agebatur, nisi vt delere & euertere rem-

» publicã funditus velles? cum te neque prin-

» cipes ciuitatis rogando, neque maiores natu

» monendo, neque frequẽ senatus agendo de

» vendita atque addicta sententia mouere pos-

» set. Huc etiã promissa pertinent. *Idem 2 Au-* *Philip. 5.*

» debo etiam obligare fidem meam, P. C. vo-

» bis, populõq; Romano: quod profectõ cum

» me nulla vis cogeret, facere non auderẽ: per-

„ timesceremque in re maximè periculosa o-
 „ pinionem temeritatis: promitto, recipio,
 „ spòdeo P. C. Cæsarem talem semper fore ci-
 „ uem, qualis hodie sit: qualèmq; eum maxi-
 „ mè velle & optare debemus. Est quoque te-
 „ stimonii quædam vis: cum iubemus contra-
 „ dicentem experiri. Terentius,

In Eun. *Fac periculum in literis, fac in palastra, in musi-*
cis, quæ liberum
Scire aquum est adolescentem: solertem dabo.

Ouidius,

Trist. 3. *Quod magis ut liqueat, neue hoc ego fingere*
credar,

Ipse velim pœnas experire meas.

¹¹ *Huc similiter spectat iusiurandū: quale*
est Virgilianum illud,

-per sidera iuro,

Anci. 6. *Per superos, & si qua fides tellure sub ima est,*
Inuitus regina tuo de litore cessi.

¹² Testimoniis autem humanis vulgò ab imperitis & simplicibus creditur, si prudēs, probus, nostri studiosus testis videatur. ¹³ Monet tamè Socrates apud Platonem & rhetores in præceptis de hac ipsa re, in exquirenda veritate testimoniis tantum credendum esse, ¹⁴ quantum ratio permiserit. ¹⁵ Atque idcirco hoc argumenti genus experts artis appellauero, quia ferè nihil admodum approba-

tionis, id est artis huius (quæ argumenta & probationes ostendit) habeat. Quanquam scio aliam huius nominis rationem à rhetoribus afferri. Consideranda est ergo in testimonio causa cur dictū sit: testis vita, morèsq; spectandi.

16 **IN**PERORATIO IN-
 uentionis.

¹⁷ Hactenus inuentionis dialecticæ genera exposita sunt: in quibus singulis quæ vis esset ostendimus. ¹⁸ Nunc autem in vniuersum monendum illud est, propositis quæstionibus vt accommodata argumenta quærantur: Si artes, si res stabiles & æternæ sunt subtiliter explicandæ, ex causis assumpta declaratio aptior erit: si deliberatio de pace, iudicium de facinore, commendatio rectè factorum, aut quiduis eorum quæ quotidie euenire solent, disputandum erit: nullus erit locus inuentionis qui iuuare non possit. ¹⁹ Nec verò cõturbemur, quòd & causa, & effectus, & subiectum, & adiunctum, ac omnia argumenta, eadem res esse possit: vt animal efficitur à certis causis, & quædam efficit. Idem subiectum est multorū adiunctorum, & subiecti cuiusdam est adiunctum, vt terræ, idem & species & genus: argumenta enim ratio-

nes puræ sunt, & nudæ, & satis habent, si ratione distinguantur, quâuis aliquando in eadem re conueniant.

DE TESTIMONIIS.

1 Argumentum generatim diuisum fuit in insitum & assumptum: & que essent insiti species, & quem usum haberent, ex antecedentibus præceptis cõstare satis arbitror. Restant igitur assumpta argumenta, quæ definitione, diuisione, & exemplis illustrantur: definiuntur autem ex dissimilibus, quod non sumantur ex altera parte quæstionis, sicut insita, sed ex totius quæstionis affirmatione, vel negatione ad eam probandam vel improbandam assumantur: vt si quis probare velit diligendum esse proximum, quia Deus præcepit, vt quisque proximum suum diligeret: aut non esse furandum, quia Deus prohibuit, ne quis furetur, vtrunque argumentum est testimonium diuinum, & ex tota quæstione assumptum, non ex hac vel illa parte.

2 Generalis diuisio argumenti assumpti, id est testimonii hic obiter indicatur in diuinum & humanum: illud, cum diuina, hoc, cum humana autoritas ad aliquid affirmandum, aut negandum assumitur.

3 Diuinis testimoniis idcirco summa fides tribuitur, quod à Deo prolata sint, qui est ipsa veritas: cuiusmodi sunt leges à Deo Hebræis latæ, & Euangelium Christi: vel quod ab hominibus proferatur diuino numine præditis, vt prophetis, sacerdotibus, apostolis, per quos Dei spiritus loquutus est. Itaque cum quid sacræ literæ loquuntur, veritas ipsa, id est Deus loquitur. quæ autem ab Ethnicis testimonia diuina dicuntur, partim in eiusmodi rebus sunt (licet falsis & impiis) quas vel dii ipsi, vel eorum afflatu homines pronuntiasent: partim in diuinatione, quæ duplex olim fuit: vna artificiosa in coniecturis ominum, & sortium, in obseruationibus ful-

Natura.

gurum, ostentorum, & extorum: altera naturalis in furore mentis, & diuina per somnium prouisione. Exempla tamen ad hunc locum illustrandum ex profanis authoribus petuntur, quia nobis propositum est ex his generalem dialecticæ artis usum demonstrare.

4 Tibullus nuntiat amicæ, vt speret cû eo nuptias: quia Apollinis oraculum promissit.

5 Orestes iure Clitemnæstram matrè occidit: quia ita iudicauit Pallas. hic anno septimo post mortè Agamemnonis patris, Clitemnæstram & Aegistum aduleterum interfecit: quod factum dii comprobant & vitæ spatio, & imperii felicitate: nã & nonaginta vixit annos, & septuaginta regnauit.

6 Humana testimonia ex hominibus sumuntur, in quibus inest autoritas ad faciendam fidem: ea que hoc loco bifariâ distingui possunt, tum ex genere & autoritate hominum, vt philosophorum, poetarum, oratorum, & aliorum excellentium, quorum sententias insignes & illustres Plutarchus collegit: tum ex ratione & formula testandi, vnde sunt pacta promissa, potestas experiri data aduersario, iusiurandum, & alia multa.

7 Poetarum versus non solum ab authoribus, sed etiam à philosophis frequenter vsurpantur: qui quam præceptis suis eruduit, autoritatem tamen à versibus non fastidiunt: sic Plato sæpe citat versus Homeri, Simonidis, Hesiodi, & aliorum veterum poetarum: & Cicero in libris philosophicis poetarum testimoniis mirum in modum delectatus est: & orationibus interdum versus inserit: vt pro Murena Ennii, *Tollitur è medio sapientia, vi geritur res: Spernitur orator bonus: horridus miles amator: Non ex iure manu confertum, sed magis ferro Rem repetunt.*

In Pisonem, Plauti, Ratio quidem hercle apparet: argutum *ὀρθῆτι* & Philippica secunda, ne scio cuius poetæ,

Male paria, male dilabuntur.

8 In pactis sunt tabulae priuatae & publicae, quae ad quaestionem affirmandam vel negandam affirmantur, & foedera etiam priuata & publica, quae non scribuntur; quale pactum fuit Antonii cum Caesare de euerenda republica: Antonius cum Caesare pactus est, ut rempublicam euerteret: hic igitur voluit euertere.

9 Octavius adolescens erit optimus ciuis: quia Cicero promittit eum tale foro. Ciceronis promissum est testimonium, & argumentum assumptum.

10 Cum iubemus contradicentem experiri, videtur velle approbationem eius rei de qua agitur, ab eo impetrare velle: ut apud Terentium Parmeno cum Thaidi laudare vult Chaeam simularum Dorum Eunuchum, & a Phaedria dono missam, sentitque Thrasone & Gnatonem vehementer instare, iuberi utrunque experiri, quid Dorus possit in literis, in palaestra, in musicis.

11 Iurandum est affirmatio religiosa, & vinculum magnum ad astringendam fidem: veteres autem Ethnici iurabant per Iouem, caeterosque deos & superos & inferos: ut apud Virgilium Aeneas per hos testatur se inuitum, & diuino iussu coactum Carthagine decessisse in Italiam: quae affirmatio Aeneae adhibitis diis testibus iurandum est, & testimonium humanum assumptum ad hoc probandum, *Inuitus regina tuo de litore cessi.*

12 Tria sunt, ait Aristoteles ad Theodecten, quae fide faciunt, prudentia, virtus, beneuolentia: quae si quis habeat, fide dignus apud suos auditores videbitur.

13 Cum Polus iuuenis in Gorgia Platonis de beata vita disputas autoritate testium maxime niteretur, Socrates eum admonet, veritatem non ex teste, sed ex argumento ponderandam esse, ut ea disputandi ratio sit optima, cum vnicus in causa fuerit aduersarius ratione conuictus. Et in Critone, Ego, inquit, non solum is sum, sed etiam semper fui, qui nemini meorum paream, nisi

rationi, quae mihi consideranti videatur optima. Et rhetores dicunt argumenta esse propria indicia rerum, testimonia autem volutatam, quibus nihil esse possit obscurius & incertius. Et Cicero lib. 1. de Natura deorum Pythagoreos irridet, qui in disputando cum ex his quaereretur, cur aliquid ita esset, respondebant *αὐτὸς ἴφα*, ipse dixit, ipse autem erat Pythagoras: tantum valuit opinio praedudicata, ut etiam sine ratione valeret autoritas.

14 Testimonium humanum simplex, & nullo argumento insito confirmatum, caeca & debilis probatio est: nec enim quia aliquid quis dixerit, idcirco verum esse putandum est: ut enim autoritas humani testimonii firma sit, veritas eius aut argumentis insitis, & rem proprie perspicueque declarantibus, aut testimoniis diuinis examinanda est.

15 Aristoteles capite secundo libri primi ad Theodecten, Probationes, inquit, sine arte appello, quae non inueniuntur a nobis, sed cum extra sint, assumuntur: ut testes, tormenta, scripta. Cicero in Partitionibus, Nec eo dicuntur sine arte, quod ita sint, sed quod ea non pariat ars oratoris: ad se delata tamen tractat. Quintilianus capite primo libri quinti, probationes inartificiales vocat, quas extra dicendi rationem accipit orator: Aristoteles igitur & Aristotelem secuti Cicero & Quintilianus testimonia appellarunt *ἄτεχνα*, id est expertia artis, quod orator ea non inueniat, sed extrinsecus a litigatore assumat: non recte quidem, neque vere: nam causae, & effecta, & alia insita argumenta plerumque a litigatore deferuntur ad oratorem, neque tamen testimonia sunt, & oratores ipsi saepe vtuntur testimoniis philosophorum, poetarum, iurisperitorum, quae a litigatore ignaro & imperito suppeditari non possunt.

Quid Aristoteles de testimoniis?

In organo logico neque definitionem, neque diuisionem eorum vsquam adhibuit, neque generatim de

his præcipit. Primo topico monet ad abundantiam dialecticarum propositionum videndas esse scriptas disputationes: atque dialecticas ipsas quaestiones, problema dico & propositiones, ex hominum testimoniis definit. Secundo topico quintus locus est ab autoritate, ut consideremus quæ oportet appellare, sicut multi appellat, & quæ non: & pleraque similia monita in dialecticis libris Aristotelis reperiuntur, quæ nihil habent dialecticum, propterea quod generalia, & ad communem de omnibus rebus differendi usum accommodata non sint.

16 Peroratio de argumentis duas monitiones habet: unam de generali delectu argumentorum ad hanc vel illam quaestionem tractandam: non enim omnibus quaestionibus omnia conveniunt: alteram de ratione distinguendi genera, quæ prius descripta sunt.

17 Et omnia quidem genera argumentorum sunt exposita: ut enim cogitationes hominum unum in locum subducantur, quæ sunt, fuerunt, erunt, nulla reperitur ratio ad explicandam rem propositam idonea, quæ superioribus generibus comprehensa, distincta, definitaque non sit, causis, effectis, subiectis, adiunctis, dissentaneis, comparatis, notatione, coniugatis, diuisione, definitione, testimoniis: nec tamen ignorandum est per multos alios locos inuentionis de partibus orationis, de generibus causarum, de statibus à rhetoricis magistris esse traditos: sed magnum est in perscribenda arte vitium, cum id quod paucis, & perspicuis, & convenientibus generibus explicari potest, tam multis præceptis, tam sine causa frequenter iteratis cumulatur: adde etiam, quod hæc multiplex & varia inuentionum doctrina molestiam & difficultatem non solum discipulis, sed etiam docentibus adfert: ut si præceptor aliquis explicandam orationem sumpserit, cum alii sint loci de generibus causarum, alii de statibus, alii de partibus orationis, alii præterea communes & generales, nesciat ipse plerumque quos è tam multis sequatur. Atque hic error describen-

di peculiare inuentiones ex Aristotele primum natus est, quem cum Cicero in rhetoricis præceptis diu multumque secutus esset, seipsum tamen aliquando collegit. Nam lib. 2. de Oratore sub persona Antonii admonitus ab ipso usu, minorularum eiusmodi sectionum subductiones agit: Et in Topicis, quæ maturiore & perfectiore iudicio conscripsit, doctrinam inueniendi argumenti non solum dialectico, vel legitimo possessori tribuit, verum etiam generales & communes locos argumentorum exposuit, qui ad omnem disputationem accommodari possunt.

18 Præceptum de argumentis idoneis eligendis est apud Platonem in Timæo, Quoniam, inquit, in omni oratione cum his rebus, de quibus agitur, naturalis quadam & germana debet esse cognatio, cum de re stabili, & immutabili disputatur, oratio talis sit, qualis res illa, quæ neque redargui, neque convinci potest: cum autem ingressa est efficta simulachra, bene agi putat, si verisimilitudinem consequatur.

19 Altera est admonitio de propositis & descriptis generibus argumentorum, quæ in eandem rem recidere possunt: sola autem cogitationum, & rationum differentia inter se distinguuntur: potest enim res eadem modo esse causa, modo effectum, modo subiectum, modo adiunctum, modo aliud atque aliud argumentum: ut homo est causa boni & mali, & effectum Dei, & subiectum sanitatis, aut morbi, & adiunctum terre, & dissentaneum bestiarum, & quippiam simile angelo: sed varia sunt & diuersæ rationes, cur homo sit hoc, vel illud: & tractatio ipsa & accommodatio ad quaestionem, ex quo genere argumentum fuerit, indicabit.

Quid Aristoteles de vniuersa dialecticæ inuentionis doctrina?

Satis (ut opinor) ex his, quæ diximus, constat, dialecticæ inuentionis artem in Aristoteleo organo nul-

Iam esse, sed inertissimam confusionem, in qua nec inuentio definiatur, nec in certas partes distribuatur, sed in fatuas & inutiles artes frágatur prædicabilium, prædicamentorum, interpretationum, abundantia propositionum, inuentionis medii, analyticorū posteriorum, topicorū, in quibus tam variis tenebris genera ipsa argumentorum (excepta vna contrariorum particula in contradictione simplici) nulla verè & dialecticè definiuntur: exempla verò nulla omnino insignia ex claris authoribus traduntur: ita vt ad verum differendi vsum Aristotelea dialecticæ inuentionis doctrina traduci nullo modo possit: ac si quis nullum vnquam argumentum arte reperire cupiat, nihil aliud quàm Aristoteleos cuiusmodi de Inuentione libros legere debeat.

PETRI RAMI ELO-
quentiæ & Philosophiæ pro-
fessoris Regii
Institutionum Dialecticarum

Liber secundus.

DISPOSITIO, ¹ est apta rerum inuenturū collocatio: ² quæ sanè pars doctrinæ ad memoriam etiã confirmandam plurimum valet, vt vna eadè que institu-
tio sit duarum maximarum animi virtutum intelligentiæ & memoriæ. Itaque cum de dispositionis arte dixerò, de memoriæ quoque arte dixerò: sed hæc postea. ³ Dialecticæ dispositionis genera duo sunt, syllogismus & methodus. ⁴ Syllogismus est argumèti cum quæstione naturalis & firma collocatio: naturalem vsus exemplorum naturalium probabit. Etenim sicuti cætera huius artis præcepta ex vsu cõmuni deducendus nobis est: & res hîc est facillima, s vt si de finibus agro-

supra mi gna:

si sitte.

rum arbiter constituatur imperitus agricola, parésne sint agri, an impares, nullā de re protinus sententiam feret, decempeda, aut alia quavis regula prius vtrunque metietur, tum si rectæ normæ pariter ambo cōuenient, pares esse: sin minus, impares iudicabit. ⁶ Regula tertio loco adhibita pro argumento est, cuius cum duobus agris, id est, rebus in quæstione positis, dispositione & accommodatione factum iudicium est. ⁷ Firmam verò collocationem perpetua in omnibus similibus exēplis constātia probabit, si nulla quæstio in simili genere dispositionis, positis veris & concessis antecedentibus falsa concludetur: quales erunt omnes conclusionū modi qui postea describentur. Hic igitur argumenti cū quæstione disponēdi leges & præcepta traduntur, quibus in cōcludendo obsecuti nūquam ex veris & concessis antecedentibus partibus falsum cōcludamus. Hæc parsest, quæ iudiciū propriè nominatur, quia syllogismus de omnibus rebus iudicādi cōmunis regula sit. ⁸ Latine argumentatio & ratiocinatio dicitur. Argumentatio quia sit argumenti (quemadmodum diximus) cum quæstione collocatio. Ratiocinatio & syllogismus vna & eadem ratione appellatur: συλλογίζομαι enim, & ratiocinor idem va-

lent: & vtrūque à rationibus nummariis tractum videtur: vel hinc illuc est similitudine translatum: ⁹ quemadmodum enim boni ratiocinatores addendo deducendōque vident quæ reliqui summa fiat: ita dialectici partibus addēdis & subducendis summā quandam rationis explicant. ¹⁰ Vt si Stoicum illud quærat, An omne bonū sit honestum? & ex adiunctis argumentum sumatur ad affirmandum quod laudabile, argumento cum quæstionis partibus addito dispositōque cōclusio breuiter sic efficitur:

omne laudabile est honestum:

omne bonum est laudabile:

omne igitur bonum est honestum.

Hoc consecrarium quarto de Finibus Cicero verbis iisdem conclusit. ¹¹ In quo exemplo videmus argumentū additum cum vtraque parte quæstionis, deinde facta velut summa conclusam esse quæstionem.

¹ Dialectici veteres secunda partem suæ artis *ἡγετιμὴν*, id est, iudiciariam appellarunt: à syllogismi regulis & præceptis, quibus de quæstione proposita iudicatur: quia illi de syllogismo solum præcipiebāt: generalem methodi artē in arte dialectica non docebat. Nos *verò dispositionem nominamus* vocabulo plenioris & vberioris significationis, quæ dñō tantum modo ad syllogisum, sed etiam ad methodum (quæ est pars huius dialecticæ doctrinæ) pertinet. Ac primum dispositio definitur collocatio rerum inuētarum non quælibet, &

177° 177° 177° 177° 177°
 cuiusvis generis, sed apta, & conueniens, & legitima, qualis ex præceptis syllogismi, & methodi intelligitur. Huic nomini duplex notio subiecta est: nam & dispositio interdum dicitur ars apte collocandi res inuentas, quæ traditur in regulis syllogismorum & methodi: interdum apta rerum collocatio, quæ fit secundum leges & præcepta eius artis: & id est commune omnium penè nominum, quæ in arte dialectica definiuntur, vt significant tum præcepta, tum res arte & præceptis tractatas & expressas.

2 Dispositionis ars & doctrina proprie inuenit intelligitur hominis syllogismo & methodo: atque hic finis est præcipuus, ad quem huius artis præcepta referuntur, quæ tamen etiam memoriâ maximè iuuare possunt: tæcti hic scopus arti dispositionis principalis minimè propositus est. A diuuat autem dispositio memoriâ, quia si qua est ars memoriæ, ea potissimum cernitur in ordine vel syllogismi alicuius, vel methodi: nec vlla est ars vtilior, aut promptior ad facile & expedite ediscendum, & memoriâ continendum quicquid velis, quàm hæc, quæ tota est ordinis & dispositionis.

Quid Aristoteles de definitione dispositionis?

Nihil: vt enim alia multa huius artis membra, sic ea put ipsum, id est definitionem summam, & primam non expressit.

3 Dispositio dialectica genus est: syllogismus & methodus species duæ dispositionis, quæ quomodo inter se differant, ex definitionibus perspicuum deinceps erit. Syllogismus enim iudicium de re proposita facit, quam veram aut falsam esse statuit: methodus non facit tale iudicium, sed rem iam æstimatam & indubitaram facilius docet & explicat.

Quid Aristoteles de diuisione dialecticæ dispositionis?

Nihil.

4 Syllogismus ex vsu communi deducendus est: tota enim dialectica ars, & omnes eius partes ex obseruatione naturalis vsus definiendæ sunt: & quemadmodum argumentorum, ita syllogismorum doctrina generalibus præceptis, & naturæ congruètibz informata nobis est.

5 Similitudo est geometrica ad explicandam vim & rationem syllogismi: protasis sumitur ex duobus geometriæ principis: Quæcunque eidem tertio sunt equalia, illa inter se sunt equalia: & quæ in aliquo tertio pariter non conueniunt, nec inter se pariter conueniunt. Quemadmodum igitur duorum æquorum equalitas, vel inæqualitas estimatur per regulam vtriq; applicatam, sic quæstionis veritas & falsitas per argumentum verique eius parti accommodatam iudicatur.

6 Redditio similitudinis, vbi quæstio comparatur agris, argumentum regulæ, qua vtimur ad metiendum, & syllogismus dimensionis: qui tantum differt ab argumento, quantum regula aliqua à dimensione, quæ fit per regulam. Adde etiam, quod argumentum potest esse firmum, vt tamen sit infirmus syllogismus: vt,

Omnis homo est animal:

Omnis equus est animal:

Omnis igitur equus est homo:

Et argumentum interdum falsum est, syllogismus autem constans & legitimus: vt,

Omnis arbor est lapis:

Omnis homo est arbor:

Omnis igitur homo est lapis.

Quare argumentum & syllogismus non tantum præceptis, sed etiam re ipsa distingui possunt.

7 In syllogismi definitione duo tenenda sunt: primum, vt naturalis ea dispositio sit, & vtitata in naturali hominum vsu: hinc enim tota dialectica ars depromitur, & illuc refertur: deinde vt constans sit & nunquam fallax: multa enim præcepta vera possunt esse, minimeque fallacia, sed inutilia. Hic igitur & vsus utilitas & veritatis constantia requiritur.

8 Etymologia nominum idem significatium red-
ditur: argumentatio dicitur ab argumētō, id est disse-
ro, & argumentum cum quæstione rectè dispono. Ci-
cero in Partitionibus, Argumentationē, ait, querere vi-
deris, quæ est argumētī explicatio: sed ea conficitur,
cūm sumptis aut nō dubia, aut probabilia, ex quibus
efficias id quod aut dubiū est, aut minus probabile per
se videtur. Ratiocinatio in dialecticis per metaphorā
dicitur similitudine sumpta à supputationibus nummo-
rum, unde etiam syllogismi nomē tractatum est: quia
eu δολοποι propriè est cōputo, & metaphoricōs dis-
sero, disputo, argumētō, argumētū cum quæstione dis-
pono. Ratiocinatio, inquit Cicero, est oratio ex ipsa re
probabile aliquid elicicens, quod expositū & per se co-
gnitum sua vi & ratione cōfirmet. Fabius capite deci-
mo quarto libri quinti vocat epicherama: & capite de-
cimo eiusdem libri, Quidam, ait, epicherama rationem
appellarūt: Cicero melius ratiocinationē: quamquam
& ille nomen hoc duxisse magis à syllogismo videtur.

9 Similitudo est ad explicandā etymologiam duo-
rum nominū, syllogismi & ratiocinationis ab arithme-
ticis rationibus & supputationibus ducta: vt boni rati-
ocinatores addendo & deducendo reliqui summā fa-
ciunt: sic dialectici cum argumētum in propositione
addiderint cum quæstione, aut parte quæstionis, & in
assumptione idem argumētum de propositione sub-
ductum iterarint, summam quandā rationis explicant,
& qualis sit ipsa conclusio, iudicant.

10 Exemplum ad illustrandam secundam partem,
id est apodosin proximæ similitudinis.

11 Fabrica syllogismi Stoici declaratur, in quo ar-
gumētum, *Laudabile*, primū disponitur cum maiore
parte quæstionis, quæ est, *Honestum*: deinde cū minore,
quæ est, *Bonum*: tandēque ipsa quæstio concluditur,
Ergo omne bonum est honestum.

Quid Aristoteles de definitione syllogismi?

Syllogismus, inquit, est oratio, in qua quibusdā po-
sitis aliquid diuersum à positis ex necessitate accidit,
quia hæc ita posita sunt: quæ definitio obscurè iudicari
est, nec syllogismi naturam perspicuè declarat, quæ est
argumētī cum quæstione dispositio: nec syllogismi
videtur esse propria: quia quibusdā positis aliquid po-
test necessario sequi, eo quod hæc ita sunt, neque tamen
syllogismus est: vt,

*Venti incubere mari,
Crebris micat ignibus æther,
Densifunduntur ab æthere nimbi,
Ergo tempestas est.*

**Ex his antecedentibus causis ita positis necessarium tem-
pestas efficitur: neque tamen syllogismus est, nisi forte**
per hæc verba Aristotelei propositionē & assumptio-
nem legitimè dispositas intelligant: quod tamen Ari-
stotelis definitio non indicat apertè, vt multos fallere,
& in errore inducere possit, qui ex hac definitione fal-
sas quædam ratiocinationes veras & constantes protin-
us esse iudicant.

1 Syllogismi autem diuisio duplex est: di-
uiditur enim primū in mēbra quædā qui-
bus componitur, Propositionē, Assumptio-
nem, Complexionem. 2 Propositio, est pri-
ma pars syllogismi, in qua disponitur argu-
mētum cum maiore vel utroque simul quæ-
stionis extremo, vt in exemplo propositi syl-
logismi:

Omne laudabile est honestum.

Vbi cum maiore parte quæstionis (*honestum*)
argumentum (*laudabile*) dispositum
collocatumque est. 3 Assumptio, secūda pars
m, ii.

est syllogismi in qua disponitur argumentū cum minore quæstionis extremo: aut solum repetitur: vt,

Omne bonum est laudabile.

Vbi argumentum (*laudabile*) cum minore extremo quæstionis (*bonum*) ordinatum est. 4 Complexio, est vltima pars syllogismi, vbi quæstionis partes denud cōiunguntur: vt,

Omne igitur bonum est honestum.

Quæstio enim erat (*An omne bonum esse honestum*) quæ suis partibus tandem redintegrata & conclusa est. 5 Conclusio aliquando totam ratiocinationem significat, non complexionem solam: & Cicero propriè hanc postremam partem complexionem nominat.

1 Syllogismus prima diuisione diuiditur vt totum integrum in membra conficienda, Propositionem, assumptionem, & complexionem. Cicero in veteri rhetorico quinque partes ratiocinationis esse defendit, vt prima sit propositio, deinde eius ratio, tum assumptio, quarta eius approbatio, quinta cōplexio: à quo dissentit Quintilianus capite decimoquarto libri quinti, Mihi, inquit, & plurimis nihilominus authoribus tres solummodo videtur: nam ita se haberet ista natura, vt sit de quo quaratur, & per quod probetur: tertium adici potest velut ex consensu duorum antecedentium: ita prima erit intentio, secunda assumptio, tertia complexio. Nam confirmatio primæ partis, & secundæ exornatio iisdem cedere possunt, quibus subiiciuntur: quæ distinctio apud Fabium numero quidem partium vera est: sunt enim tres tantum syllogismi partes: sed de finitione & pro-

batione fallā: Intentio enim & complexio vna & eadē pars est: nec aliud est intentio, quam proposita quæstio, quæ subducta ratione concluditur: & assumptionis nomine propositio & assumptio confunduntur.

2 Propositio in dialecticis & rhetoricis præceptis duplex est: aut enim dicitur intentio rei, de qua agitur, seu proposita quæstio: vt libro tertio de Oratore, propositio quid dicturus sis: atque hæc propositio prima pars syllogismi non est, sed si concludatur, tertia: aliās propositio dicitur prima pars syllogismi non ordine quidem semper, vt ex philosophorum & oratorum disputationibus constat, in quibus propositio interdum secundum, interdum vltimum locum occupat: sed tamen cum iudiciū de re proposita facere volumus, tum propositio primo loco ponenda & consideranda nobis est, in qua argumentū primum disponitur, aut cum maiore parte quæstionis, vt in syllogismis simplicibus: aut cum tota quæstione, vt in coniunctis.

3 Assumptio sic appellatur, quia semper aliquid propositionis in assumptione repetitur, videlicet ipsum argumentum, quod interdum cum minore quæstionis extremo disponitur, vt in syllogismis simplicibus: interdum vero solum & per se repetitur, vt in multis cōiunctis. quod postremum idcirco fit, quia in propositione non cum aliqua parte quæstionis tantum, sed cum tota quæstione disponitur. Cicero in veteri rhetorico, Assumptio, inquit, est particula orationis, per quam id quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. Et libro secundo de Diuinatione, iam assumptione non concessa nulla conclusio est.

4 Postrema pars syllogismi tribus nominibus appellatur, conclusio, quia syllogismum concludit, & terminat: & connexio, cōplexioque, quia partes quæstionis in propositione & assumptione dissoluras, & cum argumento dissipatas demum conuenit & complectitur. Cicero libro primo de Diuinatione, Complexio,

inquit, ex propositione & assumptione cōficitur. Fabius lib. 5. tum complexionem, tum connexionem vocat.

5 Conclusio interdū pro tota argumentatione sumitur. Cicero in Lucullo. Hæc cōclusio quam vim habeat, considera. Et primo libro de Diuinatione, Cōclusio autem rationis ea probatur, in qua ex rebus non dubiis id quod dubitatur, efficitur.

Quid Aristoteles de prima syllogismi partitione?

In syllogismorum figuris & modis passim præcipit, ut tria extrema disponantur, medium, maius, & minus: & capite vicesimosexto libri primi priorū Analyticorum, Tria, inquit, sunt extrema, & propositiones duæ: nisi aliquid, ut antè dictum est, ad syllogismorum perfectionem sumatur. Et ibidē, capite vicesimonono, Perspicuum est, inquit, per tria extrema, & duas propositiones hanc cōsiderationem fieri: sed tamen Aristoteles non satis aperte partitionem ostendit: nec eo loco, quo debuit, apposuit: debuit enim syllogismus statim post definitionē in tres partes diuidi, propositionem, assumptionem, & complexionē. quod Aristoteles non fecit: ac tantum abest, ut generatim definierit, quid sit propositio, quid assumptio, quid complexio, ut ne suis quidem nominibus distinxerit: hoc enim tantūm consule docet syllogismum ex duabus propositionibus constare, vnde maius extremum de minore cōcluditur, vbi vno propositionis nomine duas primas partes syllogismi indistincte confundit.

1 Secundo loco syllogismus in simplicem & coniunctum diuiditur. 2 Simplex qui constat ex simplici dispositione argumēti. Vt in proposito exemplo argumentum (*laudabile*) nō cum vtraque quæstionis parte simul col-

locatur, sed separatim cum singulis: hic nihil interest, an coniuncta sit enūtiatio, modo dispositio permaneat eadem: ut si dicas,

Quicquid est laudabile, id est honestum:

Quicquid est bonum, est laudabile:

Quicquid est igitur bonum, est honestum.

Partes syllogismi non sunt enuntiationes simplices, ut in priore syllogismo, sed coniunctæ: relatæ enim sunt: dispositio tamen prorsus eadem est superiori: quod etiam copulatum pronuntiatorum commune est. Quamobrē quoniam syllogismus certa dispositio est argumēti, quæ in simplicibus est *simplicibus* *qui dicant* ~~abstractis, & in relatis copulatisque nullo pacto mutatur, sed simplex & vniuersi modi permanet, syllogismos tales, simplices propter simplicem argumēti dispositionem nominabimus.~~

1 Syllogismus secunda diuisione diuiditur ut totū vniuersale in duas species, syllogismum simplicem & coniunctum: quæ à Boetio nominantur syllogismus categoricus, & hypotheticus, vocabulis quidem à Theophrasto & Eudemo acceptis, sed eorum significatione apta & conueniente diuisioni: quia species syllogismi non ex partibus, aut partium adiunctis, sed ex dispositionis genere potius notandæ & distinguendæ sunt.

2 Syllogismus simplex definitur, in qua argumētum cum partib⁹ quæstionis separatim disponitur, cum maiore parte, in propositione, & cum minore, in assumptione ut,

Omne vitium est fugiendum:

Omnis auaritia est vitium:

Omnis igitur auaritia est fugienda.

In quo exemplo argumentum (Vitium) separatim disponitur cum maiore extremo quaestionis, quod est (Fugiendum) & cum minore, quod est (Auaritia.)

3 Syllogismus simplex non dicitur à simplicibus enuntiativis (sicut paulò antè monuimus) quia tam ex multiplicibus, quam ex simplicibus enuntiativis fieri potest, & Relatio: vt,

Quicquid est laudabile, id est honestum:

Quicquid est bonum, est laudabile:

Quicquid igitur bonum, est honestum.

Copulatis: vt,

Omnes ingenui homines virtutem sequuntur, & laudem virtutis premium assequuntur:

Omnes qui se ad rempublicam conferunt, & qui se philosophia dedunt, sunt ingenui homines:

Omnes igitur qui se ad rempublicam conferunt, & philosophia dedunt, virtutem sequuntur, & laudem virtutis premium consequuntur.

Ex connexis, aut saltem parte connexa: vt,

Si quid homo est, animal est:

Socrates homo est:

Socrates igitur animal est.

Ex disiunctis, aut parte disiuncta: vt,

Omnis enuntiatio est vera, aut falsa:

Aliqua oratio est enuntiativis:

Aliqua igitur oratio est vera, vel falsa.

Quid Aristoteles de secunda syllogismi diuisione?

Nihil, & quid mirum si nihil? cum syllogismorum artem nò dico confusam solum, sed etiam imperfectam & macam reliquerit? Nullum enim in dialectici organi libris de coniunctorum syllogismorum generibus & mo-

dis præceptum est: quam doctrinam Theophrastus & Eudemus postea docuerunt, & Stoici multis præceptis amplificauerunt. Quod autem primo topico syllogismum partitur in dialecticum, demonstratiuum, litigiosum, & paralogsimum, ex inuentionis potius quam dispositionis parura & ratione syllogismum partitur: id enim accidit argumento vt probabile aut necessarium, aut captiosum, fallax quo dicitur: nec quicquam horum pertinet ad syllogismum, nisi ratione argumenti. In artibus autem tradendis leuissima est partitio, quæ non sit ex causis, aut effectis rei propositæ, sed ex adiunctis partium, & his quidem remotissimis: qualia sunt probabilitas, necessitas, captio, falsitas, quæ sunt adiuncta propositionis & assumptionis: & hinc ad syllogismum traducuntur.

1 Simplicium syllogismorum genera tria sunt. In primo argumentum maiorem partem quaestionis antecedit, minorem consequitur. Cuius generis conclusionum quatuor modi affirmationis & negationis generalis, aut specialis differentia distinguuntur.

PRIMVS MODVS

2 Primus modus vsquequaque vniuersus & affirmatus:

Quicquid est iustum, idem est vtile:

Quicquid est honestum, idem est iustum:

Quicquid igitur est honestum, idem est vtile.

3 Quod ita conclusit Cicero, Summa quidem ^{offic. 2.} autoritate philosophi seuere sanè atque honestè hæc tria genera confusa, cogita-

„ tione distinguunt. Quicquid enim iustum sit,
 „ id etiam utile esse censeant. Itemque quod ho-
 „ nestum, idem iustum. Ex quo efficitur, ut quic-
 „ quid honestum sit, idem sit utile. Ovidius aliter,
 „ sed breuius concludit, cum quaereret à Iano,
 „ quare annus à bruma inciperet,

Falsi.

3 *Quasi feram multis, non multis ille moratus*

Contulit in versus sic sua verba duos:

Bruma noui prima est, veterisq; nouissima solis,

Principium capiunt Phœbus & annus idem.

Complexio ex questione intelligitur: Assumptio secundo loco est: Propositio ultimo:

Principium Phœbi, est anni principium:

Bruma est principium Phœbi:

Bruma igitur est anni principium.

Item,

*Omnia quæ secundum naturam sunt, habenda sunt
 in bonis:*

Senibus emori secundum naturam est:

Senibus igitur emori bonum.

De Senect.

4 Sic Cato concludit apud Ciceronem,
 „ Omnia verò, ait, quæ secundum naturam
 „ fiunt, sunt habenda in bonis. Quid est autem
 „ tam secundum naturam, quam senibus emori?
 „ quod idem contingit adolescentibus ad-
 „ uersante & repugnante natura. Itaque ado-
 „ lescentes mori sic mihi videtur, ut cum aquæ
 „ multitudine vis flammæ opprimitur: senes

„ autem sic ut sua sponte nulla adhibita vi con-
 „ sumptus ignis extinguitur. 5 Syllogismos
 „ verò breues & strictim ad artis legem con-
 „ clusos perrarò in poetis & oratoribus, atque
 „ etiam in philosophis, & omnino in homi-
 „ num non ineptorum & imperitorum sermo-
 „ nibus inuenies: 6 sed usus sequendus nobis
 „ tamen est, & sententiæ ad dispositionem do-
 „ ctrinæ referendæ sunt: ridiculam enim facie-
 „ mus artem, si statuemus nullum esse homi-
 „ num stabile iudicium, nisi quod 7 tribus ver-
 „ bis fuerit expressum: sententia ponderanda
 „ est, non numeranda verba sunt. Et quemad-
 „ modum naturalis iudicii sedes non in lingua
 „ & manu, sed in animo & mente collocatur:
 „ sic artificiosi iudicii ratio non ex verbis, quæ
 „ promuntur voce aut scripto, sed ex orationis
 „ intimo sensu habenda est.

8 SECUNDVS

modus.

8 Secundus modus usquequaque vniuersus,
 „ sed assumptione duntaxat affirmatus:

9 *Nihil quod miseri possessoris esse possit, bonum est:
 „ Omnia fortuna commoda miseri possessoris esse
 „ possunt:*

Nulla igitur fortuna commoda bona sunt.

10 Cic. Non sunt igitur ea bona dicenda, *Tusc. 5.*

,, nec habenda, quibus abundantem licet esse
 ,, miserrimum. An dubitas quin præstans va-
 ,, letudine, viribus, forma, acerrimis, integer-
 ,, rimisque sensibus, adde etiam, si lubet, per-
 ,, nicitatem & velocitatem: da diuitias, hono-
 ,, res, imperia, opes, gloriã: si fuerit is, qui hæc
 ,, habet, iniustus, timidus, hebeti ingenio at-
 ,, que nullo, dubitabisne eum miserum dicere?
 ,, Qualia igitur ista bona sunt, quæ qui habeat,
 ,, miserrimus esse possit? Horatius,

1. Epist.

11 *Quo melior seruo, quo liberior sit auarus,
 In truius fixum cum se demittit ob assem,
 Non video: nam qui cupiet, metuet quoque: porro
 Qui metuens viuit, liber mihi non erit unquam.
 Breuius ita facies:*

Nemo timidus est liber:

Omnis auarus est timidus:

Nullus auarus igitur est liber.

Auarum & cupidum pro eodem hinc in-
telligit: & sic Teretiana illa de regendo amo-
re consultatio concluditur:

10 Eunuc.

12 *Here qua res in se neque cõsiliũ, neque modũ
 Habet vllum, eam consilio regere non potes.
 In amore hæc omnia insunt vitia, iniuria,
 Suspiciones, inimicitia, inducia,
 Bellum, pax rursum. incerta hæc si tu postules
 Ratione certa facere, nihilo plus agas,
 Quam si des operam, vt cum ratione insanias.*

Hæc sententia breuius ita concluditur:
*Nulla res consilio, modoque destituta, consilio re-
gi potest:*

Omnis amor est consilio, modoque destitutus:

Nullus igitur amor consilio regi potest.

13 Reliqui modi speciales sunt ex assump-
tione & complexione specialibus.

TERTIVS MODVS.

41 Tertius modus affirmatus vsquequa-
que, sed propositione tantum vniuersus.

*Omnes C O S S. Virtutis cõmendatione facti, rem-
publicam maximè tueri debent:*

*Quidam sunt C O S S. Virtutis commendatione
facti:*

Quidam igitur rempublicam maximè tueri debet.

15 Nihil autem refert pro speciali propriũ
enuntiarum ponere.

*Omnes C O S S. Virtutis cõmendatione facti, rem-
publicam maximè tueri debent:*

Cicero est consul Virtutis commendatione factus:

Cicero igitur rempublicam acerrimè tueri debet.

16 Sic de se Cicero, Nam cum omnium con- Agræ. 20

17 sulum grauis in republica custodienda cura

18 ac diligentia debet esse, tum eorum maximè

19 qui non in incunabulis, sed in cãpo sunt con-

20 sules facti, 17 Nulli populo Romano pro me

21 maiores mei spoponderunt, mihi creditum

est: à me petere quod debeo, me ipsum appellare debetis: quemadmodum cum petebam, nulli me vobis authores generis mei commendarunt: sic siquid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me à vobis deprecentur.

18 Quare modò vt vita suppetat, (quãquam ego sum is, qui eam possim ab istorum scelere insidiisque defendere) polliceor hoc vobis, Quirites, bona fide, rempublicam vigilantì hominì, non timido, diligenti, nõ ignauo commisitistis. Sic Ouidius breuiter,

Fast. i. 19 *Prospera lux oritur: linguisq; animisque fauete:*

Nam dicenda bono sunt bona verba die.

Assumptio prima est, cõplexio secunda, propositio postrema:

Bene sibi conscius aduersam fortunam fortiter ferre debet:

Euander est sibi bene conscius:

Euander igitur fortunam ferre fortiter debet.

Sic Ouidius,

Fast. i. 20 *Cui genitrix flenti fortuna viriliter, inquit,
Siste puer lacrimas, ista ferenda tibi est.*

*Sic erat in fatis, nec te tua culpa fugauit,
Sed Deus, offenso pulsus es vrbe Deo.*

Nec meriti pœnam pateris, sed numinis iram:

Est aliquid magnis crimen abesse malis.

*Conscia mens vt cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro factò spemque metumque suo.*

21 *QUARTVS MODVS.*

Quartus modus sola & propositione vniuersus, & assumptione affirmatus:

Nemo sobrius saltat:

Murena est sobrius:

Murena igitur non saltat.

Locus est in defensione Murenæ, vbi saltatorem appellauerat Lucium Murenam Cato, 22 Quare cum ista sis autoritate, nõ debet M. Cato, arripere maledictum ex triuio; aut ex scurrarum aliquo conuitio, neque temerè confulem P. Romani saltatorem vocare: sed conspicerè quibus præterea vitii affectũ esse necesse sit eum, cui verò istud obici possit. 23 Nemo enim ferè saltat sobrius, nisi forte insanit: neque in solitudine, neque in cõuiuio moderato atque honesto: intempestiu conuiuii, amœni loci, multarum deliciarũ comes est extrema saltatio. 24 Tu mihi arripis id quod necesse est omnium vitiorum esse postremũ: relinquis illa, quibus remotis, hoc vitium omnino esse non potest. 25 Nullum turpe conuiuiũ, non amor, non comestatio, non libido, non sumptus ostenditur: & cum ea non reperiantur, quæ voluptatis nomen habent, quæque vitiosa sunt, in quo ipsam luxuriam reperire nõ potes, in eo te vmbra luxuriæ reperturum putas?

Nullus amantis puella deceptor est laudandus:

Demophon est Phillidis puella deceptor:

Demophon igitur non est laudandus.

*In epist.
Phillidis,*

Ouidius duobus distichis idem conclusit:

26 Fallere credentem non est operosa puellam

Gloria: simplicitas digna favore fuit.

Sum decepta tuis & amans & fœmina verbis:

Dy faciant laudis summa sit ista tua.

1 Diuisio simplicium syllogismorum in tres species ex triplici simplicis dispositionis varietate sumitur: nam si argumentum maiorem partem questionis antecedit, & minor sequitur, prima species est syllogismi simplicis: vt,

Quod semper mouetur, aeternum est:

Animus semper mouetur:

Animus igitur est aeternus.

Si argumentum vtraque partem questionis sequitur, secunda species est: vt,

Nullum vitium est expetendum:

Omnis virtus est expetenda:

Nulla igitur virtus est vitium.

Si verò vtraque partem questionis antecedit, tertia species appellatur: vt,

Omnis auarus est insatiabilis:

Omnis auarus est iniustus:

Aliquis igitur iniustus est insatiabilis.

Quid Aristoteles de arte & diuisione simplicium syllogismorum?

Aristoteles in Elenchorum peroratione huius artis inuentionem sibi vendicat, De rhetoricis quidem, inquit, multa, & antiqua dicta erant. De syllogismis verò nihil profus habuimus quod diceremus, antè quàm in

hac proposita exercitatione diu multumque elaborauimus: quod quidem de simplicibus syllogismis duntaxat verum est: nihil enim de conuictis Aristoteles scripsit. In Analyticis prioribus hæc tria simplicium genera σχήματα, id est figuras appellauit appellatione magis geometrica, quàm dialectica: genera enim lineamentorum, vt circulus, triangulum, quadratum, figura propriè nominatur: quia figura eorum genus est. Figura autem non minus ineptè genus syllogismorum dicitur, quàm animalium aut stirpium.

2 Primus modus primi generis vt ordine, ita dignitate reliquorum princeps est: & vt iudicii naturalis luce clarissimus, ita ad docendum maxime accommodatus, & philosophis quàm oratoribus vsitator: quod illi theses sibi proponunt, & veritatem rerum diligentius intuentur: hi quæstiones speciales tractant, & satis habent, si in dicendo probabilitatem quandam sequuntur. Multum igitur hic primus modus dispositionis ad doctrinæ scientiam valet, & ad cognoscendum quid sit, de quo agitur: quia sententias generales & affirmatas habet: in quo tamen complexio interdum specialis esse poterit: quia si quid affirmatur in genere, idem potest in specie affirmari: vt,

Omne iustum est utile:

Omne honestum est iustum: quia concludimus,

Omne igitur honestum est utile,

Licebit etiam nobis concludere:

Aliquod igitur honestum est utile.

Nec appellatur hic modus vsquequaq; vniuersus, quòd eius partes omnes re ipsa sint vniuersæ, sed quòd esse possint antecedentes tamen duas vniuersas semper esse oportebit in hoc primo modo.

3 Ianus disputat de principio anni à causâ efficiente: solis enim motus causa & mèsura est temporis. atque in hoc exèplo partes syllogismi generales & vniuersæ sunt, licet in his nulla particula generalis cernatur: &

id vtilitissimum est cum aliis sepe, tum in disciplinis, ut detractis de oratione signis vniuersalibus, sententia tamen nihilominus generaliter & vniuersè concipiuntur: ut, Virtus est colenda, idem valet, ac si dixeris, Omnis virtus est colenda.

4. Caro differit mortem senibus esse bonum, argumento ab adiunctis mortis, quod senibus naturalis sit. Propositio prima est: assumptio secunda, quæ declaratur comparatione dissimilium. Complexio autem intelligitur ex questione.

5. Syllogismos breues, & astrictos, & omnino secundum artem dispositos, & nudos, & simplices vix doctorum & eruditorum hominum sermo patitur. Nam & singulæ partes syllogismi per sepe exornantur aliis argumentis, ut clariiores & euidentiores ad iudicandum de conclusione nobis appareant: & earum partium ordo plerique immutatur, ut ipsa varietate gratior & iucundior sit oratio: & partium ipsarum aliqua interdum prætermittitur: quam aut propter perspicuitatem non est necesse addere, aut de industria licet prætermittere, ne dialecticam artem nimis ostentare velle videamur. Per quæ igitur apud philosophos, oratores, poetas, syllogismi nudi, & tribus quasi versiculis strictim, & breuiter conclusi reperiuntur: qui illi argumentum dilatate, & rem de qua agitur, ornate & magnifice exprimere voluit, & cum philosophia eloquentiam coniungunt: exceptis tamen Stoicis aridis, & ieiunis philosophis, qui detracto omni ornatu & splendore dicendi breues istas minutarum conclusionum formulas confababantur.

6. Cum volumus de scriptis & orationibus tum nostris tum alienis prudenter & accuratè iudicare, si syllogismus perfectus non sit, addito eo quod deest: aut si longiore disputatione productus, detractis amplificationibus contrahendus est, & in breuiorem summam conferendus: seruanti que syllogismi non in verbis, sed in

rebus, quæ dicuntur, spectanda nobis est: ut si locum illum Ciceronis examinare velis, qui est Philippica secunda, A me Cæsar pecuniam: cur potius, quam ego ab illo? an ille sine me vicit? an ne potuit quidem? ego ad illi belli civilis causam attuli, ego leges perniciosas rogavi, ego arma contra consules imperatoresque populi Romani, contra senatum populumque Romanum, contra deos patrios, arasque & focos, contra patriam tulimus sibi soli vicit: Quorum facinus commune, cur non & præda communis? In hoc exemplo si sententiam orationis spectes, syllogismus perfectum omnibus partibus inuenies: cuius conclusio præcedit: assumptio sequitur, Antonii factis illustrata: propositio vltima est: quem syllogismus sic ad artis legem reuocare poteris.

Quorum facinus est commune, eorum præda debet esse communis:

Antonij & Cæsaris in bello civili facinus est commune:

Antonij igitur & Cæsaris in bello civili præda debet esse communis.

7. Cuiusmodi sunt homo, animal, substantia: ex quibus syllogismi apud Aristotelem construuntur: ut,

Omne animal est substantia:

Omnis homo est animal:

Omnis igitur homo est substantia.

Quales syllogismi tam presse & limatè ex tribus verbis compositi in bonis auctoribus præterò inueniuntur.

8. Secundus modus vniuersitate par est superiori, sed luce doctrinæ impar: primus enim concludit affirmatè quid sit, secundus quid non sit. Clarius autem est ostendere quid sit, quam quid non sit. Vltimè tamen superiori parem obtinet, præsertim in disputationibus philosophorum, cum aliquid refellunt & redarguunt: ubi questionibus generales negatè concluduntur. Hic etiam complexio potest esse specialis ob eam causam, quam

paulò antè in primo modo docuimus.

9 Notandum est in quibusdam relatis enuntiationibus sententiã simplicis enuntiationis negatè intelligi: vt, Nihil quod miserì possessoris esse possit, bonum est, tantum valet, ac si dicas, Nihil miserì possessoris bonum est.

10 Paradoxù est Stoicum, quòd nulla corporis aut fortunę còmoda sint bona: quòd probatur à repugnantibus. Propositio prima est: assumptio secunda, quæ illustratur enumeratione partium: conclusio vltima, in qua argumentum repetitur maioris intelligētis gratia.

11 Horatius Stoicè disputat nullum avarum esse liberum, à repugnantibus. Complexio primo loco ponitur, assumptio secundo, propositio vltimo.

12 Parmeno seruus docet nullum amorem consilio regi posse: argumentù est ab adiunctis amoris, quòd sit cæcus, & expers consilii: Propositio præcedit, assumptio incipit in verbu,

In amore hæc omnia insunt vitia:

quæ declaratur adiunctis amoris. Complexio ad extremum est, quæ augetur comparatione parium.

13 Tertius & quartus modi tanto superioribus vfitatiores sunt, quanto frequētius homines de rebus singulis & specialibus, quàm de communibus & vniuersis disserunt: & quemadmodum duo superiores modi præcipuè conueniunt philosophis theses tractantibus: ita hi duo qui sequuntur, ferè poetarum sunt, & oratorum, qui frequentissimè sibi quæstiones finitas & singulares ad disserendum proponunt.

14 Tertius modus à primo quasi deductus esse videtur, vt quicquid illic generaliter & affirmatè concluditur, hic specialiter & affirmatè concludatur: vt quòd in genere probatù est, probetur similiter in specie. Itaque assumptio & complexio quæ illic generales erant, hic in speciales mutanda sumunt,

Omne iustum est vtile;

Aliquod honestum est iustum:

Aliquod igitur honestum est vtile.

15 Nihil interest ad hanc rationem dispositionis pro speciali proprium enuntiatum ponere, qui modus ratiocinandi (sicut dictum est) apud poetas & oratores vfitatissimus est, quòd in quæstionibus finitis & propriis omnis eorum versetur oratio: vt,

Magna laus est scientiam multis vtilem didicisse:

Sulpitius scientiam iuris multis vtilem didicir:

Sulpitio igitur magna laus est. Et,

Omnes poete sunt ornandi:

Archias est poeta:

Archias igitur est ornandus.

Qui syllogismi licet his breuibus consecutariis apud Ciceronem comprehensi non sint, toto tamen sententiarum pòdere sic æstunari debent. Martialis breuiter hoc modo concludit,

Carmina Paulus emit, recitat sua carmina Paulus:

Nam quòd emas, possis dicere iure tuum.

Assumptio prima est, conclusio secunda, propositio tertia. Et Ouidius in epistola Phyllidis,

Speravi melius, quia te meruisse putavi:

Quæcunque ex merito spes venit, æqua venit.

16 Cicero pollicetur se diligentem fore in tuenda republica. Argumentum ab adiunctis, quia virtutis gratia consul factus sit. Propositio syllogismi præcedit, cui duplex collatio miscetur, vna minorum, altera dissimilium.

17 Assumptio syllogismi exornatur à dissimilibus: Non sum factus consul commedatione maiorum meorum, sed virtutis.

18 Complexio syllogismi augetur adiunctis personæ dissimilitudine quadam collatis.

19 Adhortatio est ad bene & faustè comprecandum Calendis Ianuarii: argumentum ab adiunctis dici ita concluditur:

Bonus dies bona verba desiderat:

Prima lux Ianuarij est bonus dies:

Prima igitur lux Ianuarij bona verba desiderat.

20 Carmenta monet Euandrum filium, vt aduersam exilii fortunam æquo animo ferat, ab adiuctis animi, id est bona conscientia. Complexio primum locum obtinet: assumptio secundum, quæ declaratur à dissimilibus: propositio tertium.

21 *Quartus modus primi generis videtur à secundo proficisci, sicut tertius à primo, assumptione & complexione generalibus in specialibus mutatis. Itaque quod secundo modo concluditur generaliter, specialiter hic concludi potest vt,*

Nullus timidus est liber:

Aliquis auarus est timidus:

Aliquis igitur auarus non est liber.

Nec quicquam interest enuntiatum proprium pro speciali ponere: vt apud Martialem,

Esse quid hoc die im, quod olens tua basta myrrham,

Quoique tibi est semper non alienus odor?

Hoc mihi suspectum est, quod ules bene Posthume semper

Posthume, non bene olet, qui bene semper olet.

Syllogismus clarius sic exponitur:

Nemo bene semper olens, bene olet:

Posthumus est semper bene olens:

Posthumus igitur non bene olet:

22 *Questio refutationis primum ponitur, Murena non est ialtator.*

23 *Propositio syllogismi confirmatur ab aduersis: Qui saltator est, uiuit in luxu & deliciis: Non est igitur sobrius saltator.*

24 *Assumptio sequitur: Murena est sobrius: cui additur approbatio ex remotione causarum, quæ Murenam ad saltandum inuitare possunt: quæ sunt, Turpe conuiuium, amor, comestatio, libido, sumptus.*

25 *Complexio postrema est: Murena igitur non*

saltat: quæ tamen nudè non tractatur, sed interposita collatione maiorum.

26 Phyllis apud Ouidium accusat Demophoon-tem, quòd ab eo spreta & decepta sit. Argumentum est ab adiunctis Demophoontis, & syllogismus ex ordine partium conclusus.

Hactenus de primo genere simplicium syllogis-
morum, & eius quatuor reëtis & legitimis modis diximus: ex quibus vitiosos modos, qui occurrunt in hoc genere dispositionis, etiã cognoscere & intelligere possumus: quia *reëtum est index sui & obliqui*. Hæc igitur prima forma & ratio disponendi argumenti, quod maiorem partem questionis antecedit, minorem sequitur, ex omnibus enuntiatibus negantibus, aut ex omnibus specialibus, aut ex propositione speciali, aut ex assumptione negante vitiose & illegitime concludet. Quid ita? quia eiusmodi conclusiones abhorrebunt ab arte, nec in vltum quatuor descriptorum modorum recident.

Quid Aristoteles de primo genere simplicium syllogismorum, & eius modis?

Principio generatim non definiuit, quid esset primum genus, & eius quatuor reëtos modos commentitiis principiis dici de omni, & dici de nullo, abecedariisque exemplis obscurauit, nec separatim suis propriis definitionibus satis dialecticè distinxit. In arte siquidè tradenda vnaquæque species seorsum definienda, & perspicuis exemplis illustranda est: quam doctrinæ lucem in his quatuor modis nõ adhibuit. Vitiosos autem modos multos annotauit, qui ex contrariarum virtutum perceptione poterant intelligi: nec arte tam prolixam & obscuram requirebant, ex qua difficilius est syllogismorum vitia cognoscere, quam virtutes. Illud porrò animaduertendum est, quauis sint vitiosi & fallaces syllogismi, quos Aristoteles taxat, vitiosa tamen & inepta ratione ab illo fallaces ostendi: sic enim ait, Si
n. iiii.

primum medio cōueniat omni, & medium nulli extremo inest, ratiocinatio extremorum non erit. Quamobrem? Quia in hac dispositione (inquit Aristoteles) ex antecedentibus veris, aliās negata, aliās affirmata vniuersa complexio vera efficitur: vt,

Omnis homo est animal:

Nullus equus est homo:

Ergo omnis equus est animal.

Et,

Omnis homo est animal:

Nullus lapis est homo:

Ergo nullus lapis est animal.

Qui syllogismi licet inconstantes sint & inconsequentes, eorum tamen inconstantia & inconsequencia non hac ratione improbari debuit: sed quemadmodum syllogismus probatur constans & legitimus, si ex antecedentibus veris falsum nunquam potest concludere: sic inconstans & vitiosus iudicandus est, si quando ex veris falsum aliquid concludit. contrariorum enim cōtrariæ causæ reddendæ sunt: Aristotelica autem probatio nullam omnino refellendi syllogisimiviciosi causam cōtinet.

1 Secundum genus simplicium syllogismorum est, in quo argumentum vtranque partem quæstionis consequitur. Cuius generis sicuti superioris quatuor modi sunt. Primus & secundus, vniuersi. Tertius & quartus, singulares.

PRIMVS MODVS.

2 Primus modus vsquequaque vniuersus, sed assumptione duntaxat affirmatus:
Nullus naturalis hominum cibus est cade & sanguine cruentus:

*Omnis esus carnium est cade & sanguine cruentus:
Nullus igitur esus carniū est naturalis hominum cibus.*

Hac conclusione Pythagoræ ratiocinatio apud Ouidium cōtinetur. Cuius quæstio initio sic est,

*Parcite mortales dapibus temerare nefandis
Corpora.*

Metam. 15

Deinde ratio propositionis præcedit ex enumeratione partium,

*-sunt fruges, sunt deducenti a ramos
Pondere poma suo, tumidaq; in vitibus vna:
sunt herba dulces, sunt qua mitescere flamma,
Molliri que queant, nec vobis lacteus humor
Eripitur, nec mella thymi redolentia flore.*

Propositio sequitur,

*Prodiga diuitias, alimentaque mitia tellus
suggerit, atq; epulas sine cade & sanguine prebet.
Tum alia confirmatio ex aduersis additur,
Carne fera sedant ieiunia, nec tamen omnes:
Quippe equus & pecudes, armenta que gramine
vuuunt.*

At quibus ingenium est immansuetumque, ferumque,

*Armenia tigres, iracundi que leones,
Cumq; lupis vrsi dapibus cum sanguine gaudent.
Assumptionis sententia proxima est:
Heu q̄ cruentus & sceleratus est esus carniū.*

*Heu quantum scelus est in viscere viscera condi,
 Congestoque avidum pinguescere corpore corpus,
 Alteriusque animantem animalis viuere letho.
 Complexio tandem ponitur cum iteratione
 argumenti & comparationis accessione,
 scilicet in tantis opibus, quas optima mater
 Terra creat, nil te nisi tristia mandere sauo
 Vulnera dente iuuat, ritusque referre Cyclopum:
 Nec nisi perdidideris alium, placare voracis
 Et male placati poteris ieiunia Ventris.*

Hæc Pythagorica monitio in hunc modum cōclusa est, multisque postea ornamentis illustrata:

*Nullus animus conturbatus, bene affectus est ad
 ratione vtendum:*

*Sapientis animus ita semper affectus est, vt ratione
 optimè vtatur:*

Nunquā igitur sapientis animus est perturbatus.

Tuscul. 3.

- 3 Cicero syllogismum hunc ita conficit,
- „ Et quemadmodum oculus conturbatus non
  - „ est probè affectus ad suum munus fungendū,
  - „ & reliquæ partes, totumve corpus à statu cum est motum, deest officio suo & muneris: sic conturbatus animus non est probè affectus ad exequendum munus suum. Munus autem animi est ratione vti: & sapientis animus ita semper affectus est, vt ratione optimè vtatur: nunquā igitur est perturbatus.

SECVNDVS
 modus.

4 Secundus modus vsquequaque est vniuersus, sed propositione duntaxat affirmatus: vt,

Omnes Veri amici communia habent omnia:

Nulli hoc tempore communia habent omnia:

Nulli itaque hoc tempore Veri sunt amici.

Martialis hanc ratiocinationem sic cōclufit,

5 *Quod non sit Pylades hoc tēpore, non sit Orestes, Lib. 6.*

Miraris? 6 Pylades Marce, bibebat idem:

Nec melior panis, turdusue dabatur Oresti:

sed par atque eadem cœna duobus erat.

7 *Tu Lucrina voras, me pascit aquosa Peloris:*

Non minus ingenua est & mihi Marce, gula.

Te Cadmea Tyros, me pinguis Gallia vestit:

Vis te purpureum Marce, sagatus amem?

8 *Pæ præstet Pyladē, aliquis mihi præstet Orestem,*

Hoc non sit Verbis, Marce, vt ameris, ama.

Quod speciatim de Pylade & Oreste dicit, de veris amicis generaliter est intelligendum. Item quod de se & Marco, de omnibus eiusdē temporis hominibus est accipiendum.

Omnis interitus est secretio partium compositarum:

Nullus autem animus partibus compositis scernitur:

Nullus igitur animus interit.

9 Sic Cicero ratiocinatur: Assumptio prima est, complexio secunda, propositio vltima, In animi autē cognitione dubitare non possumus (nisi planē in physicis plumbet sumus) quin nihil sit animis admistum, nihil concretū, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex: quod cū ita sit, certē nec fecerni, nec diuidi, nec discerpi, nec distrahi potest, nec interire igitur: est enim interitus quasi discessus, & secretio ac diremptus earum partium, quæ ante interitū iunctione aliqua tenebantur. 10 Reliqui modi velut in primo genere speciales ex assumptione & cōplexione specialibus efficiuntur.

TERTIUS MODVS.

11 Tertius modus sola & assumptione affirmatus, & propositione vniuersus: vt apud Ouidium,

3. de Pōto 12 *Liuor, iners vitium, mores non exit in altos:*

Vt ½ latens ima vipera serpit humo:

Mens tua sublimis supra genus eminet ipsum,

Grandius ingenio nec tibi nomen inest.

Ergo alij noceant miseris, optentque timeri:

Tinctaque mordaci spicula selle gerant.

At tua supplicibus domus est assueta iuuandis,

In quorum numero me precor esse velis.

Quod breuius ita concluditur:

Nullus liuidus petit alta:

Maximus petit alta:

Maximus igitur non est liuidus.

13 *Nullius sensu carentis pars aliqua potest esse sentiens:*

Mundi autem partes sentientes sunt:

Non igitur caret sensu mundus.

Zeno iis verbis apud Ciceronē ita ratiocinatur. Cicero in Paradoxo similiter concludit, cū disputat eo tempore ciuitatem non fuisse, cū à Clodio eiectus est: 2. de Nat. decorum.

Nulla ciuitas est latronum cōgregata multitudo:

Cū eiectus sum Roma, fuit latronum cōgregata multitudo:

Cū igitur eiectus sum Roma, ciuitas non fuit.

14 Quæ est enim ciuitas, ait, omnīne cōuentus etiā ferorum & immanium? omnīne etiam fugitiuorum ac latronum congregata? vnum in locum multitudo? Certē negabis. Non igitur erat tum ciuitas, cū leges in ea nihil valebāt, cū iudicia iacebant, cū mos patrius occiderat, cū ferro pulsus magistratibus senatus nomen in Republica non erat: prædonum ille concursus & te duce latrocinium in foro constitutum, & reliquæ coniurationis à Catilinæ furis ad tuū scelus furorēque cōuersæ num ciuitas erat? Itaque pulsus ego ciuitate non sum, quæ nulla erat.

¶ QUARTVS MODVS.

15 Quartus modus sola propositione & vniuersus & affirmatus:

Scribentes bona carmina debent esse lati:

Ouidius non est latus:

Ouidius itaque non scribit bona carmina.

Hanc exclamationem de suis carminibus hic poeta tradidit in Tristibus: sed duos præterea syllogismos effecit,

Lib. 1.

16 *Carmina proueniunt animo deducta sereno:*

Nubila sunt subito tempora nostra malis.

Carmina secessum scribentis & otia quarunt:

Me mare, me venti, me fera iactat hæms.

Carminibus metus omnis abest: ego perditus ensem

Hæsurum iugulo iam puto, iamque meo.

Hæc quoque quæ facio, iudex mirabitur æquus,

Scriptæque cum venia quali acunquæ leget.

Cicero ad hunc modum argumentatur decemuiratum Rulli regnum non esse:

Omne regnum est finitum:

Decemuiratus Rulli non est finitus:

Decemuiratus igitur Rulli non est regnum.

Agrar. 2

17 Verbum mihi deest, Quirites, cum ego
 „ hanc potestatem regiam appello: sed profes-
 „ sio maior est quædam: 18 nullum enim re-
 „ gnum fuit vnquam, quod non si minus iure
 „ aliquo, at regionibus tamen certis contine-
 „ retur. 19 Hoc verò infinitum est, quo & regna

„ omnia, & vestrum imperium, quod latissimè
 „ patet, & ea quæ partim libera à vobis, partim
 „ etià ignorata vobis sunt, permissu legis con-
 „ tinentur. Còplexio prima est: propositio se-
 „ cunda: assumptio tertia. 20 Secundum genus
 simplicium syllogismorum numerum con-
 clusionum primo generi parem habet, tam-
 etsi in eo nihil nisi negatum concluditur. Est
 autem minus illustre, minusque naturale,
 quàm primum: frequenter tamen incidit.

1 Secundum genus simplicis syllogismi definitur,
 vbi argumentum vtraque partè quæstionis consequitur,
 maiorem in propositione, minore in assumptione:
 Argumentum verò consequitur, quando attributum est,
 & partes quæstionis sunt subiecta quædam: vt,

Omne regnum est reipublice salutare:

Nulla tyrannis est reipublice salutaris:

Nulla igitur tyrannis est regnum.

Argumentum, *Salutare*, in propositione & assumptione
 attributum est: *Regnum* & *Tyrannu*, duæ partes quæstio-
 nis subiiciuntur argumento. Huius generis conclusiones
 valde naturales sunt, & vsitate in bonis authoribus: li-
 cet in his tamen tanta claritas & perspicuitas non sit,
 quata in quibusdam modis primi generis est: quia nun-
 quam affirmatè còcludunt, sed semper negatè, ideòque
 in refutationibus maximè cernuntur.

2 Primus modus postulat argumentum maiori parti
 quæstionis dissentaneum, & minori consentaneum, vt
 iudicium de proposita quæstione vera faciat. & sic Ci-
 cero ratiocinatur Paradoxo primo, Potestne bonum
 cuiquam esse malo? aut potest quisquam in abundantia
 bonorum ipse esse non bonus? atqui ista omnia talia
 videmus, vt etiam improbi habeant, & obstit probis:

quem irrideat, si quis vult, plus tamen apud me vera ratio valebit, quam vulgi opinio. In quo exemplo duo sunt syllogismi: Primus hoc modo:

*Nullum bonum homini nocere potest:
Diuitia homini nocere possunt:
Diuitia igitur non sunt bona.*

Secundus sic:

*Nullum bonum possidetur ab improbis:
Diuitia possidentur ab improbis:
Diuitia igitur non sunt in bonis.*

3 Cicero probat sapientem nunquam perturbari: argumentum est à repugnantibus perturbationis: propositio precedit, & similitudine corporis declaratur: assumptio secunda: complexio tertia.

4 Secundus modus à primo differt ordine affirmationis & negationis. Illic enim propositio negatur, & assumptio affirmatur: hic inuerso ordine propositio affirmatur, & assumptio negatur. in quo genere conclusionis sumendum est argumentum maiori parti questionis consentaneum, & dissentaneum minori: vt paradoxo primo, Quiquamne bonum est, quod non eum, qui id habeat, meliorem facit? vt enim quisque maxime est boni particeps, ita laudabilis maxime: neque est vllum bonum, de quo non is qui habeat, honestè possit gloriari. Quid autem est horum in voluptate: melioremne efficit, aut laudabiliorem? &c. Syllogismus ita conclusus est:

*Omne bonum facit suum possessorem meliorem:
Nulla voluptas facit suum possessorem meliorem:
Nulla igitur voluptas bonum.*

Martialis libro quinto,

Vxorem quare locupletem ducere nolim,

Queritis? vxori nubere nolo meae:

Inferior matrona suo sit Prisce, marito:

Non aliter fiunt semina virque pares.

Complexio licet specialis videatur, generaliter tamen

accipienda est. Assumptio secundo loco ponitur: propositio tertio: & syllogismus presius fit ad hunc modum:

*Omnis bona matrona debet esse inferior suo marito:
Nulla vxor locuples est inferior suo marito:
Nulla igitur vxor locuples est bona matrona.*

5 Martialis conqueritur nullos veros amicos inueniri: argumentum est à repugnantibus amicitie, quod nulla sint hominum bona comunia. Quæstio primum ponitur, quæ futura est complexio syllogismi.

6 Propositio quauis enuntiata videatur esse proprium, sententiam tamen generalem continet: Orestes enim & Pylades, quæ singularia sunt exempla amicorum, generatim pro omnibus veris amicis dicuntur per synecdochen.

7 Assumptio item generalis intelligitur, quia exempla specialia per synecdochen pro generalibus sententiis vsurpantur: vt Marcus & Martialis pro omnibus hominibus eius temporis.

8 Complexio syllogismi cum iteratione argumenti.

9 Cicero disputat animum non interire, à definitione interitus, quæ repugnat naturæ animi.

10 Hactenus de duobus generalibus modis secundi generis dictum est, qui licet sint varii & diuersi, interdum tamen accidit, vt eandem questionem concludant, variato duntaxat & mutato argumento: vt,

*Nullus dives eget:
Omnis auarus eget:
Nullus igitur auarus est dives.*

Hæc conclusio est primi modi. Item,

*Omnis diues sua sorte contentus est:
Nullus auarus est sua sorte contentus:
Nullus igitur auarus diues.*

11 Tertius modus sub primo quodammodo continetur: quia quod illic generaliter negatur, hic specialiter negari potest in complexione: & quod illic generaliter affirmatur in assumptione, hic specialiter potest

affirmari: vt,

Nullus conturbatus bene affectus est ad ratione vtendū:

*Aliquis sapiens bene affectus est ad ratione vtendū,
Aliquis igitur sapiens non est perturbatus.*

In quo modo, sicut in primo, argumentum sumendum est dissentaneum maiori parti quæstionis, & consentaneum minori.

12 Ouidius laudat Maximū, quod non sit inuidus. Argumentum à repugnātibz sumitur: quia studeat miseris opem ferre. Propositio est in primo disticho, quæ illustratur à dissimilibz: assumptio in secundo, quæ declaratur comparatione minorum & parium. Complexio in tertio & quarto, quæ amplificatur à dissimilibz.

13 Zeno Platonē in Timæo sequutus negat mundum esse sensus expertem. Argumentum est à repugnātibz: hæc enim repugnant, mundi partes sentientes esse, & mundum non sentire.

14 Cicero Stoicè disputat aduersus Clodiū, à quo contumeliose fuerat appellatus exul, se non fuisse pulsum ciuitate. Argumentum est à repugnātibz ciuitatis. Propositio præcedit, assumptio sequitur iuncta complexioni, quæ exornatur ex factis Clodianorū: tum demum complexio separatim subiicitur, & iteratur.

15 Quartus modus ex secundo deduci potest, si assumptionem & complexionē, quæ illic vniuersæ sunt, in speciales mutaueris: vbi argumentū similiter eligendum est maiori parti consentaneum, & dissentaneum minori, si ad complexionē veram peruenire velis. Cicero in Paradoxis, Nescis exiliū scelerum esse pœnam? meum autem illud iter ob res præclarissimas à me gestas esse susceptum? Syllogismus talis est:

Omne exilium est pœna peccati:

Ciceronis discessus ex vrbe non fuit pœna peccati:

Ciceronis igitur discessus non fuit exilium.

16 Ouidius apud Getas exul negat se posse scribe-

re bonos versus. Argumentum à tribz adiunctis boni poetæ, quæ sunt lætitia, solitudo & vacuitas perturbationis: quæ separatim disposita tres efficiūt syllogismos vnius & eiusdem complexionis.

17 Cicero ad constandam inuidiam Rullo tribuno plebz, disputat decemuiratum, quem lege Agraria instituit, non esse regnum, sed potestatem regno multò maiorem & iniquiorem. Argumentum est ab adiunctis regni: complexio præcedit cum quadà correctione eius, quod antè dixerat. Dat præterea potestatem verbo prætoriam, re vera regiam.

18 Propositio sententiam habet huius affirmationis: Omne regnū est finitū: & sæpe accidit, vt in enūtiatis duæ negationes reddat & expriment affirmationē.

19 Assumptio declaratur subiectione aliquot partium, id est rerum, quas Rullus decemuirorum potestati & libidini permittit,

20 Secundum genus simplicium syllogismorum tribz modis cōparatur cū primo, vt simile, quia vtrunque quaternos modos habet: vt impar, quia secundum minus sit illustre, quàm primum: illustre dico non veritate partitū, sed claritate dispositionis: vt dissimile, quia primum genus & affirmatē & negatē, secundum negatē tantum concludit.

Quid Aristoteles de secundo genere simplicium syllogismorum, & eius modus?

Aristoteles, quasi lucē oderit, paribus tenebris confundit secundum genus, atque primum: definitio generalis secūdi generis nulla est, cuius prætermissione grauius in artibus tradendis peccatur: & cum quatuor relictū modi quatuor definitionibus distinguendi & explicandi essent: duos tamen generales vna, & duos speciales altera definitione simul inuoluit, eosque obscurissimis abecedariarum notarū exemplis obruit. De vitiis quæ sunt virtutibus opposita, similis est probationis er-

ror: nam tamen ea vitia sunt, vitiosa tamen ratione ab Aristotele damnantur, quod videlicet antecedentibus veris & concessis modo affirmationem, modo negationem veram concludant. Hæc enim incoſequentiæ cauſa non eſt in ſyllogiſmo, ſed ſi antecedentibus veris falſum concludat, aut in exemplo propoſito, aut in aliquo ſimili, tunc fallax & incoſequens iudicatur. Syllogiſmus enim eſt certa & conſtans regula explorandæ veritatis, quæ docet ex duabus partibus veris iudicatis tertiam veram iudicare: quare ſi contrariorum contrariæ cauſæ ſunt, ſyllogiſmus fallax & incoſequens ob eam cauſam dicitur, quod ex duobus veris tertium falſum efficiat. Illud præterea in Ariſtoteleis præceptis ridiculum eſt, quod Ariſtoteles ſyllogiſmos ſecundæ figuræ per ſyllogiſmos primæ probari putat oportere: exempli gratia, ſi per primum modum ſecundi generis ita concluderis:

Nullus timidus eſt liber.

Omnis ſapiens eſt liber:

Nullus igitur ſapiens eſt timidus.

Propoſitionis partibus ſuum locum ſibi inuicem cedentibus, & ordine tranſpoſitis fiet ſecundus modus primi generis:

Nullus liber eſt timidus.

Omnis ſapiens eſt liber:

Nullus igitur ſapiens eſt timidus.

Hoc, inquam, genus reductionis totum ridiculum & ineptum eſt, quia omnis ſyllogiſmus, cuiuſcuſque figuræ ſit, ſuaſpe natura multo clarior eſt ipſa conuerſione, per quam in alium ſyllogiſmum tranſmutatur: nec ullam aliam probationem ſyllogiſmus requirit, quam vt apte definiatur, & exemplis idoneis illuſtretur.

1 Tertium genus reliquum eſt è ſimplicibus, in quo argumentum vtranque partem quæſtionis antecedit. Modos autem plures

habet, quam ſuperiora genera, omnes tamen ſpecialis & ſingularis complexionis. Sex autem ſunt.

PRIMVS MODVS

Primus modus vſquequaque affirmatus, ſed propoſitione & aſſumptione duntaxat vniuerſus:

Omnes tyranni ſunt improbi:

Omnes tyranni ſunt locupletes:

Aliquis igitur locuples eſt improbus.

SECUNDVS MODVS.

Secundus modus, aſſumptione duntaxat affirmatus, propoſitione autem & aſſumptione vniuerſus:

Nulli reges ſunt improbi:

Omnes reges ſunt locupletes:

Aliquis igitur locuples non eſt improbus.

Reliqui quatuor modi vnam tantum partem generalem habent.

TERTIVS MODVS.

Tertius modus eſt vſquequaque affirmatus, ſed aſſumptione tantum vniuerſus:

Aliquis tyrannus eſt improbus:

Omnis tyrannus eſt locuples:

Aliquis igitur locuples eſt improbus.

Quartus

QUARTVS MODVS.

Quartus modus est vsquequaque affirmatus,
sed propositione tantum vniuersus:

Omnis tyrannus est improbus:

Aliquis tyrannus est locuples:

Aliquis igitur locuples est improbus.

Quintus

QVINTVS MODVS.

Quintus modus est sola assumptione & vniuersus & affirmatus:

Aliquis rex non est improbus:

Omnis rex est locuples:

Aliquis igitur locuples non est improbus

Sextus

SEXTVS MODVS.

Sextus modus est sola & propositione vniuersus, & assumptione affirmatus:

Nullus rex est improbus:

Aliquis rex est locuples:

Aliquis igitur locuples non est improbus.

² Conclusiones huius postremi generis sunt admodum infrequentes. Locus est apud

Tusc. 5.

Ciceronem, sed parum acutè conclusus, ³ iam verò qui potest vir bonus nō ad id quod laudabile sit, omnia referre, quæ agit, quæ sentit? refert autem omnia ad beatè viuendum: beata igitur vita laudabilis. Sic autem rectè conformaretur primo modo:

Vir bonus est laudabilis:

Vir bonus est beatus:

Beatus igitur est laudabilis.

Specialiter tamen duntaxat concludi istud potest:

Beatus igitur aliquis est laudabilis.

Et secundo de Finibus his verbis:

⁴ *Qui in summo malo est, iste cum in eo est, non est beatus:*

Sapiens autem semper beatus est, & est aliquando in dolore:

Non est igitur summum malum dolor.

⁵ In hoc tertio genere illud est notabile, quod eandem quæstionem tribus modis, primo, tertio, quarto affirmatam, item secundo, quinto, sexto negatam concludere liceat.

¹ Tertium genus simplicium syllogismorum definitur, in quo argumentum vtraque partem quæstionis antecedit, maiore in propositione, minorem in assumptione: quod tū accidit, cum argumentū vtrouique subiectum est, & extrema quæstionis attributa sunt: vt,

Omnis philosophus est laudandus:

Omnis philosophus est studiosus sapientia:

Aliquis igitur studiosus sapientia est laudandus.

Quæ tertia ratio disponendi argumenti licet amplitudine lucis à duobus superioribus generibus vincatur, est tamen per se insignis, & perspicua, & naturalis, & legitima: vt si dixeris,

Tota Roma est in Europa:

Tota Roma est in Italia:

Ergo aliquid Italia est in Europa.

Hic syllogismus nō est tam perspicuus & illustris, quā superioribus syllogismi primi & secundi generis: sed tamen sua luce & perspicuitate clarus est, & per se firmus & cōstans, vt nemo dubitare debeat, quin si argumentum hac lege & via disponatur, antecedētibz partibus veris & concessis conclusio vera & indubitata sequatur. Omnis enim syllogismus est dispositio perspicua & naturalis: sed vt in stellis, sic in generibus syllogismorum sunt quidam claritatis gradus, vt syllogismus tertii generis sit clarus, secundi clarior, primi clarissimus: vnusquisque tamen sua naturali perspicuitate contentus.

2 Syllogismi tertii generis perari sunt: & tamen si quis argumentum hac ratione disponat, rectē & legitime disponet, nec vnquam falli poterit: & quāuis tales syllogismi ab vsu & sensu communi paulo remotiores videantur, nihilominus tamen cōstantes sunt, & incidere possunt, & solent.

3 Cicero concludit beatum virum esse laudabilem, quia bonus sit: in quo exemplo quādam vestigia sunt primi modi tertii generis.

4 Hic syllogismus prescius ita concluditur per secundum modum:

Nullus sapiens & beatus vnquam est in summo malo:

Omnis sapiens & beatus aliquando est in dolore:

Aliquis igitur dolor non est summum malum.

¶ Illud etiam notabile est, omnes sex modos posse ad duos reuocari: vt primus sit vsquequaque affirmatus, & vtraque parte antecedente, vel altera tantū vniuersus: hæc enim definitio primum, tertium & quartum modos cōtinet: secundus sola assumptione affirmatus, & vtraque parte antecedente, vel altera tantū vniuersus. Hæc enim definitio complectitur secundum, quintum, & sextum modos: qui tamen per partes latius ducti melius & facilius intelliguntur.

Quid Aristoteles de tertio genere simplicium syllogismorum, & eius modis?

Idem facit Aristoteles, quod in superioribus generibus: definitionem generis tacitus præterit, & eius modos pari confusione permiscet. probationes autem Aristotelicæ, quibus syllogismi tertiæ figuræ probantur, inutiles sunt: quauis enim in hoc genere lux ipsa cōclusionis tam perspicua & illustris non sit, quā in prædictis aliis, perspicuitatem tamen suam naturalem habet, qua syllogismus firmus & constans iudicatur: nec vlla alia eget probatione, quā vt rectē & clarē à dialectico huius artis doctore definiatur, & exemplis illustretur: & conuersio ipsa enuntiationum, per quam syllogismus tertiæ figuræ ad primam reducitur, non magis clara & perspicua est, quā syllogismus ipse, qui per cōuersionē reducitur & demonstratur: & si quis aut ignorantia aut proteruitate aliqua syllogismū tertii generis non probet, eadem vel ignorantia, vel proteruitate ad improbandos syllogismos primi generis abuti poterit. In refutatione autem vitiosorum modorum idem error Aristotelicus est: quauis enim fallaces sint & inconsequentes, argumento tamen inepto & alieno fallaces esse probantur.

¶ In omni autem simplicium syllogismorum genere ex omnibus propriis enuntiationibus concludere possumus, vno tantū ex præscriptis legibus obseruato, vt affirmatio negatiōque ad rationem dispositionis expositæ conueniant. Ita duo duntaxat erunt in vnoquoque genere modi proprii atque in primo.

PRIMVS MODVS.

Octauus est hæres à Casare relictus:

Tu es Octauus:

Tu igitur es haeres à Casare relictus.

SECUNDVS MODVS,

Antonius non est filius Casaris:

Tu es Antonius:

Tu non es igitur filius Casaris.

SECUNDI GENERIS

primus modus.

Agefilans non est pictus ab Apelle:

Alexander est pictus ab Apelle:

Non est igitur Alexander Agefilans.

SECUNDVS MODVS,

Cesar patriam oppressit:

Pompeius non oppressit patriam:

Pompeius igitur non fuit Cesar.

TERTII GENERIS

primus modus.

Cicero est parens patria:

Cicero est parens eloquentia:

Aliquis itaque parens eloquentia est parens patria.

SECUNDVS MODVS.

Catilina non est iustus:

Catilina est Romanus:

Aliquis igitur Romanus non est iustus.

¶ Hactenus doctrina simplicium syllogismorum per genera & species exposita est: in quibus definiendis maxime habita est ratio enuntiatorum communium, quæ non tantum affirmatione & negatione, sed etiam quan-

titate generali & speciali differrent: quæ definitiones quoniam non omni ex parte conuenire possunt enuntiatas propriis, quia nulla quantitate generali vel speciali afficiuntur, idcirco de his breuis admonitio ad extremum ponitur, ut enuntiatas propria ad normam artis expositæ per omnia genera disponamus, habita duntaxat ratione affirmationis & negationis: itaque in primo genere duotantum modi sunt: primus interdum usquequaque proprius & affirmatus: ut,

Alexander fuit filius Philippi:

Tu es Alexander:

Tu es igitur filius Philippi.

Interdum sola propositione proprius: ut,

Romulus fuit conditor Romæ:

Aliquis filius Martis fuit hic Romulus:

Aliquis igitur filius Martis fuit conditor Romæ.

Secundus usquequaque proprius, & sola assumptione affirmatus: ut,

Antonius non est filius Casaris:

Tu es Antonius:

Tu non es igitur filius Casaris.

Secundum genus, ubi argumentum utraque parte quaestionis sequitur, similiter duos tantum modos habet. Primus est usquequaque proprius, & sola assumptione affirmatus: ut,

Alexander non est victus à Pompeio:

Mithridates victus est à Pompeio:

Mithridates igitur non est Alexander.

Secundus usquequaque proprius, & sola propositione affirmatus: ut,

Alexander vicit Asiam:

Iulius Cesar non vicit Asiam:

Iulius igitur Cesar non fuit Alexander.

Tertium genus, in quo argumentum utraque parte quaestionis antecedit, item duos tantum modos habet. Primus modus vel usquequaque, vel utraque tantum parte antecedente proprius & affirmatus: ut,

Cato fuit iustus:

Cato fuit Vticensis dictus:

Vticensis igitur fuit iustus.

Et,

Romulus fuit conditor Roma:

Romulus fuit filius Martis:

Aliquis igitur filius Martis fuit conditor Roma.

Secundus sola assumptione affirmatus: vt,

Catilina non est iustus:

Catilina est Romanus:

Aliquis igitur Romanus non est iustus.

Quid Aristoteles de syllogismis proprius?

Aristoteles capite sexto libri primi priorum Analyticorum cum syllogismos simplices tertia figura per expositionem probat, aliquam dat significationem syllogismorum propriorum, sed obscurissimam & leuissimam: quia non docet enuntiata propria communi lege & arte simplicium syllogismorum concludi: sed velut aliud agens syllogismum communem specialibus exemplis declarat: vt,

Omnis homo sentit:

Omnis homo est animal rationale:

Aliquod igitur animal rationale sentit.

Hic syllogismus per expositionem sic demonstratur:

Socrates sentit:

Socrates est animal rationale:

Aliquod igitur animal rationale sentit.

Sed Aristoteles, vt dixi, non id agit, vt doceat syllogismum ex propriis enuntiatis fieri, & communi arte syllogismorum conformari: sed casu aliquo in id ipsum incidit, quod tamen neque animaduertit, neque docuit: praesertim cu in hac arte, quam tradit & profitetur, partes quaestionis communes, & argumentum item commune quod cum partibus disponatur, inueniri, & sumi oportere iubeat.

1 Ac de syllogismis simplicibus. Coniunctum autem syllogismum dico, cuius propositio dispositum habet cum vtraque parte quaestionis argumentum. 2 Genera duo sunt, connexus & disiunctus. 3 Connexus syllogismus a propositione connexa nominatur. Cuius modi duo sunt.

PRIMVS MODVS

4 Primus modus retinet antecedens, vt consequens retineat.

5 *si dii sunt, diuinitio est:*

sunt autem dii:

Est ergo diuinitio.

Cicero his verbis concludit diuinitio-
nem esse. Cicero rursus, sed vberius: ^{2. de Diu.} ^{de Senect.}
» miserum senem, qui mortem contemnenda
» esse in tam longa aetate non uiderit: quae aut
» plane negligenda est, si omnino extinguit ani-
» mum: aut etiam opranda, si aliquod eum de-
» ducit, vbi sit futurus aeternus. Atqui tertium
» certe nihil inueniri potest. Quid igitur ti-
» meam, si aut non miser post mortem, aut bea-
» tus etiam futurus sum? Breuius & clarius ita
conclude:

*si mors extinguit animum, negligenda est: si aeter-
num relinquit, optanda:*

*Atqui vel extinguit, vel æternum relinquit:
Est igitur aut negligenda, aut optanda.*

Dido apud Virgilium:

*Æneid. 4. 7 Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum, miserere domus labentis, & istam
Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem:
Te propter Libycæ gætes, Nomadumque tyrani
Odere, insensu Tyrii, te propter eundem
Extinctus pudor, & qua sola sidera adibam,
Fama prior: cui me moribundam deseris hospes?*

Casil. 1. 8 Aliquãdo verò non retinetur idem, sed
,, plus assumitur. Cicero, 9 Si te parentes time-
,, rêt, atque odissent tui, neque illos vlla ratio-
,, ne placare possis, vt opinor, ab eorum oculis
,, aliquò concederes. Nunc te patria (quæ com-
,, munis est omnium nostrum parens) odit ac
,, metuit, & iandiu de te nihil iudicat, nisi de
,, parricidio suo cogitare, huius tu neque au-
,, thoritatem verebere, neque iudiciũ sequere,
,, neque vim pertimesces?

SECVNDVS MODVS.

10 Secundus modus connexus tollit con-
sequens, vt tollat antecedens. Cicero in Lu-
cullò his verbis:

11 *si vlli rei sapiens assentietur vsquã, aliquan-
do etiam opinabitur:*

Nunquam autem opinabitur:

Nulli igitur rei assentietur.

Et Ouidius,

12 *si saperem, doctas odissem iure sorores,* 2. *Trist.*
*Numina cultori perniciofa suo:
At nunc tanta meo comes est insania morbo,
Saxa memor refero rursus ad iccta pedem.*

13 Aliquãdo non tollitur nominatim con-
sequentis asseueratio, sed hypothesis dissen-
tanea ponitur, quod eodem conclusionis ge-
,, nere tenetur. Cicero in Antoniũ, 14 Si con- *Philip. 3.*
,, sul Antonius, fustuarium meruerunt legio-
,, nes quæ consulem reliquerũt: sceleratus Cæ-
,, sar, Brutus nefarius, qui cõtra consulem pri-
,, uato consilio exercitus comparauerunt: sin-
,, autem militibus exquirẽdi sunt honores no-
,, ui propter eorum diuinum atque immortale
,, meritum, ducibus autem nec referri quidem
,, potest gratia, quis est qui eum non hostẽ exi-
,, stimet, quem qui armis persequuntur, con-
,, seruatores reipublicæ iudicatur? Idem in alia
,, oratione breuius:

si consul Antonius, Brutus hostis:

si cõseruator reipublicæ Brutus, hostis Antonius. *Philip. 4.*

15 Omnium porro syllogismorũ & sim-
plicium & coniuictorum nullus est his duo-
bus connexis in omni disputationis genere,
neque frequentior, neque familiarior.

16 Aliquando autem secundũ hos conne-

xorum syllogismorum modos, simpliciter tamen, non coniunctè concluditur, cum non idem vel assumatur, uel tollatur: sed ex generali speciale. Sic Catullus ad Lesbiam secundum primi connexi modum:

Si quicquã cupidoq; optantiq; obrigit vnquã, & insperanti, hoc est gratum animo proprie.

Quare hoc est gratum, nobis quoque charius auro;

Quod te restituis Lesbia, mi cupido,

Restituis cupido, atque insperanti ipsa refers te

Nobis: o lucem candidiore nota.

Quis me vno viuít felicior? aut magis hac quid optandum vita, dicere quis poterit?

Quod breuius conclusum, facilius intelligitur isto modo:

Si quicquam cupido obrigit, Verè gratum est:

Lesbia Catullo cupido obrigit:

Est igitur Lesbia grata Catullo.

Atque eodem modo cæteris de rebus licet concludere:

Si quicquam est iustum, idem est vtile:

Quicquid vero est honestum, iustum est:

Quicquid igitur est honestum, est vtile:

Item,

si quid homo est, animal est:

Socrates homo est:

Socrates igitur animal est.

Qua ratione in secundi connexi reliquo mo-

INST. DIAL. LIB. II. 125
do concludi constanter & dialecticè potest.

EXEMPLVM SE-
cundi modi:

si quicquam homo est, animal est:

Lapis non est animal:

Lapis igitur homo non est.

1 Transitus est à simplici syllogismo ad coniunctum, qui non sic appellatur à coniunctis enunciatis, sicut antea diximus, sed à coniuncta dispositione argumenti cum tota questione. In hoc enim genere conclusionis propositio continet argumentum dispositum cum vtraque parte questionis: quod non fit in syllogismo simplici. Nec verò prætereundum illud est, eandem questionem vtroque genere syllogismorum posse concludi, idemque argumentum modo simpliciter, modo coniunctè disponi: vt,

Omne laudabile est honestum:

Omne bonum est laudabile:

Omne igitur bonum est honestum.

Syllogismus simplex est, qui ex eodem argumento & questione in coniunctum mutatur, hoc modo:

Si omne bonum est laudabile, omne bonum est honestum:

At omne bonum est laudabile:

Omne igitur bonum est honestum.

Itaque nobis licet syllogismos simplices in coniunctos, vicissimque coniunctos in simplices conuertere.

Quid Aristoteles de definitione syllogismi coniuncti?

Nihil.

2 Syllogismi coniuncti duo sunt genera, syllogismus connexus & disiunctus, quæ vt natura & ratione, sic arte & præceptis variis separantur & distinguuntur:

quibus continetur omnis ratio argu meti coniuncte disponendi: nec vlla præterea alia ars constans & stabilis inueniri aut tradi ab homine dialectico potest.

*Quid Aristoteles de diuisione syllogismi
communis?*

Nihil.

3 Connexus syllogismus à propositione connexa dicitur, vel ab ea, quæ vim habet connexionis: vt si dixeris:

Quando homo currit, mouetur:

Atqui homo currit:

Ergo homo mouetur.

Primum illud relatum tantum valet, ac si dixeris: Si homo currit, mouetur. Itaque vt virtutem & efficaciam, sic artem & doctrinam connexæ propositionis sequitur: nec aliam normam desiderat. Illud verò notandum est, non omne connexum enuntiatum syllogismo connexo conuenire: sed id tantum, quod affirmat: ex connexa siquidem negatione nullus fit connexus syllogismus stabilis & constans: quia talis negatio significat nullam esse stabilem partium cõiunctionem, & idcirco nihil inde ad concludendum assumi posse: vt,

Non si homo est particeps rationis, calum est sursum.

Hæ duæ partes nulla necessària conditione inter se coherent, vt ipsa negatio etiam indicat.

4 Primus modus connexus retinet in assumptione antecedentem partem cõnexæ propositionis, id est affirmat, si affirmata fuerat: vel negat, si negata fuerat: & retinet consequentem partem eiusdem propositionis in complexione, & talem qualis erat, seruat, affirmatam, si affirmabatur, vel negatam, si negabatur: vt,

Si homo est particeps rationis, dialecticus est:

Sed homo est particeps rationis:

Homo igitur dialecticus est. vel,

Si homo non est expers rationis, bellua non est:

Atqui homo non est expers rationis:

Homo igitur bellua non est.

Illic antecedentis & consequentis affirmatio, hæc negatio retinetur: & exemplum de affirmatione est paradoxo quarto, Familiarissimus tuus Cornificius de te priuilegium tulit, vt si in opertu bonæ deæ accessisses, exulares: at te id etiam fecisse gloriari soles: quomodo igitur tot legibus eiectus in exiliu exulis nomen non perhorrescis? Exemplum de negatione partium est apud Martialem libro quinto,

Esse nihil dicis quicquid petis, improbe Cinna.

Si nil Cinna petis, nil tibi Cinna nego.

5 Stoici concludunt esse aliquam diuinationem & præfagationem rerum futurarum: argumentum est à causis, id est diis, qui diuinationem nobis impertiuntur.

6 Cato disputat mortem senibus esse contemnendam: argumentu est ab effectis mortis: quæstio primum ponitur: propositio connexa sequitur duplex & geminata: tum assumptio: postrema est propositæ quæstionis conclusio.

7 Dido precatur Aeneam, ne Carthagine discedat: argumentum est ab illius factis, & bene meritis in Aeneam. Propositio continetur tribus primis verbis: assumptio tribus proximis, quæ illustratur adiunctis meritorum, quæ sunt odium propinquorum, amissio pudoris & famæ: connexio est in postremo versu.

8 Cum plus assumitur, quam erat in antecedente parte propositionis positum, syllogismus etiam constans efficitur: quia in tali amplificatione maius ipsum continet in se vim minoris: vt,

Si mihi bona fortuna largitus esses, me tibi plurimum debere faterer:

At virtutem & sapientiam, quæ est opibus omnibus melior, tribuisti:

Quanto igitur magis tibi obstrictus sum?

9 Cicero hortatur Catilinam, vt exeat ex urbe: at-

gumentum est à minori ad maius. Propositio syllogismi prima est: assumptio secunda; quæ plus assumit, quam positum erat in prima parte propositionis: complexio postrema.

10 Secundus modus connexus tollit in assumptione consequentem partem propositionis, ut tollat in complexione antecedentem. tollere autem hic appello contradictionem partis ponere, vel propriam vel specialem, siue utriusque parti propositionis connexæ contradicere contradictione propria vel speciali, consequenti parti in assumptione, & antecedenti in complexione: ut,

Si Plato fuit indoctus, non est recte philosophatus:

Sed Plato recte philosophatus est:

Non fuit igitur indoctus Plato.

Et,

Si omnis exercitatio est utilis, nullus ludus fugiendus est:

Sed aliquis ludus est fugiendus:

Aliqua igitur exercitatio non est utilis.

Contradictionem verò generalem excipere oportet, in qua hic secundus modus captiose concluderet: ut,

Si omne animal est, omnis homo est:

Sed nullus homo est:

Ergo nullum est animal.

Hic syllogismus est inconsequens: quia veris antecedentibus falsum concludit.

11 Cicero confirmat Academicam *εποχήν*, id est retentionem & cohibitionem assensus, à paribus.

12 Ovidius negat se esse bene consultum, à factis suis: quia colit musas, à quibus lesus est. Propositio est in duobus primis versibus: complexio in tertio: assumptio in quarto. Syllogismus apertius ita concluditur:

Si saperem, odissem musas:

Sed non odi musas:

Non igitur sapiens sum.

13 In conexis syllogismis, sicut in simplicibus, sententiæ magis spectandæ sunt: & ad dispositionis nor-

nam legemque referendæ: ut in hoc secundo modo conexo licet interdum consequens nominatim non tollatur, re tamen & sensu tollitur. Ciceronis exemplum brevius ita concludetur:

Si consul Antonius, Caesar, Brutus, & eorum milites sunt scelerati:

Si non sunt scelerati:

Non est consul Antonius.

Secunda hypothesis prima parte continet assumptionem ex remotione consequentis, & secunda parte complexionem ex remotione antecedentis. Tale est in oratione pro Rabirio:

Si interfici Saturninum nefas fuit, arma sumpta esse contra Saturninum sine scelere non possunt:

Si arma iure sumpta concedis,

Interfectum iure concedas necesse est.

14 Cicero concludit Marcum Antonium, qui Mutinæ Brutum obsidebat, esse hostem reipublicæ. Argumentum est à dissimilibus: propositio præcedit: assumptio & complexio comprehenduntur in secunda hypothesisi.

15 Duo modi connexi usum maximum habent in communi sermonis consuetudine, multoque frequentius occurrunt, quam reliquorum generum syllogismi: tum quia nullum ferè genus sit argumenti, quod non aptè tractari his duobus modis posse videatur: tum quod pleraque argumenta, quæ syllogismos simplices fugiunt, facilius hac coniuncta dispositione explicantur, ut comparationes parium, maiorum, minorum, similibus, & dissimilibus, notatio, cõiugatio, & alia per multa. Illud autem communiter de duobus connexis annotandum est, nec antecedens, nec consequens interdum nominatim retineri aut tolli, sed breuitatis causa in assumptione & complexione ad retinendum vel tollendum formulas quasdam adhiberi: cuiusmodi sunt, (*Hoc autem*) (*illud igitur*) vel, (*Primum verum*) (*Verum igitur & postremum*) vel, (*Non illud*) (*Neque hoc igitur*) vel, (*Secundum falsum*)

(Igitur & primum) quales syllogismos Stoici λογισμοί appellabant, vt ait Diogenes in vita Zenonis: & Cicero in Officiis ita disputat, Idipsum si ita est, certè violare alterum naturę lege prohibemur: verum autem primum: verum igitur & extremum.

16 Admonitio est de connexa propositione, quę interdum efficit syllogismum simplicem, non coniunctum: quia illic argumentum simpliciter disponitur, non coniuncte: vt in exemplo Catulli, in quo prædicat sibi gratam Lesbiam contigisse, argumentum est à causis: & syllogismus simplex tertii modi primi generis: cuius propositio connexa est in primo disticho: complexio & assumptio simul sunt in reliquis tribus. Illud etiam notabile est, syllogismum simplicem ex omnibus connexis partibus fieri posse: vt,

Si virtus omnis laudabilis est, expetenda est:

Si omnis iustitia est virtus, laudabilis est:

Ergo si omnis iustitia est virtus, expetenda est.

Hęc connexio concluditur primo modo primi generis simplicium syllogismorum.

Quid Aristoteles de connexis syllogismis?

Nullam artem de his exposuit in organo dialectico, quā Theophrastus & Eudemus postea scriptis prodiderunt suis: ac tantum abest, vt hosce modos Aristoteles syllogismos esse crediderit, vt interdū argumenta nominet: velut secundo topico locus est contradictionis ex inuersione consequentium: vt,

Si homo, animal:

Non animal:

Non homo.

Quem syllogismum esse nō putat Aristoteles, sed duntaxat argumenti locum.

1 Disiunctus syllogismus restat, id est cuius propositio disiuncta est: modi eius duo sunt.

PRIMVS MODVS.

2 Primus modus tollit vnum, vt retineat quod reliquum est:

Cæsaris interfectores homicidæ sunt, aut vindices libertatis:

Non sunt autem homicidæ:

Sunt igitur vindices libertatis.

Cicero hoc syllogismo concludit Brutū, Cæsium, cæterosque tyranno &onos vindices esse libertatis, 3 Nunquāme intelliges
 » statuedum tibi esse vtrum illi, qui istam rem
 » gesserunt, homicidæ sint, an vindices libertatis? At tēde enim paulisper, cogitationē
 » que sobrii hominis ad punctū temporis suscipe, & ego qui sum illorum, vt ipse fateor,
 » familiaris, vt à te arguor, socius, nego quicquam esse medium: confiteor eos nisi liberatores populi Romani conseruatoresque reipublicę sint, plus quā sicarios, plus quā homicidas, plus quā parricidas esse: siquidem est atrocius patrię parentē, quā suum occidere. 4 Tu homo sapiens & considerate
 » quid dicis? Si parricidæ, cur honoris causā à te sunt, & in hoc ordine, & ad populum Romanum
 » semper appellati? Cur Marcus Brutus te referente legibus est solutus, si ab vrbe plus quā decem dies abfuisset? Cur ludī Apollinares incredibili Marci Bruti honore celebrati.
 p. iiii.

Philip. 1.

» brati? Cur prouinciæ Caffio & Bruto datæ?
 » Cur quæstores additi? Cur legatorum nume-
 » rus additus? Atque hæc acta per te: non igi-
 » tur homicidæ. 5 Sequitur vt liberatores tuo
 » iudicio sint, quandoquidem tertiū nihil po-
 » test esse. Sic Ouidius de Ponto,

Lib. 2.

6 *Aut ego me fallo, nimirumque cupidine lador:*

Aut spes exilij commodioris erit.

Nā minus & minus est facies in imagine tristis,

Visaque sunt dictis annuere ora meis.

Vera precor fiant timida prasagia mentis:

Iustaque quanuis est, sit minor ira Dei.

Intelligetur apertius hoc modo:

Aut me fallo, aut exilio leuabor:

Non me autem fallo:

Leuabor igitur exilio.

7 In disiuncta propositione nihil interest
 plura duobus proponatur: eadem enim tol-

Pro Rab.
Perd.

lendi est retinendique ratio. Cicero, 8 Atqui
 » videmus hæc in rerum natura tria fuisse, vt
 » aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut
 » lateret: latere mortis erat instar turpissimæ:
 » cum Saturnino esse, furoris & sceleris: virtus
 » & honestas & pudor cum consulibus esse
 » cogebat.

¶ SECVNDVS MODVS.

» Secundus modus disiunctus retinet vnum,

» vt tollat reliquum. 10 Firmus tantum est, cum
 » omnes propositionis partes affirmantur.
 » Sic Iuno de Turno ad Iouem, cum orat vt
 » eum conferuet,

11 *-quid siquod voce grauaris,*

Amei. 10

Mete dares, atque hæc Turno rata vita maneret?

Nunc manet insontem grauis exitus, aut ego veri

vana feror: quod vt o potius formidine falsa

Ludar, & in melius tua qui potes orsa reflectas.

» Cicero, 12 Sed cum esset hæc illi propo- Pro Clu.

» sita cōditio, vt aut iustè pièque accusaret, aut

» acerbè, indignèq; moreretur: accusare quo-

» quo modo posset, quàm illo modo emori ma-
 luit. Disiuncti vis explicatio sic erit:

Aut accusandum, aut moriendum:

Sed accusandum:

Non igitur moriendum.

Ouidius,

13 *Nam quod te iactas Alcmena matre creatum,* 9. Meta.

Iuppiter aut falsus pater est, aut crimine verus:

Matris adulterio patrem petis: elige fictum

Esse Iouem malis, an te per dedecus ortum.

Cicero vtriusque disiuncti vim proponit
 » pro Cluentio, Vnum quidem (ait) certè, ne-
 » mo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non
 » concedat, si constet corruptum illud esse iu-
 » dicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse
 » corruptum. Si doceo non ab Habito, vinco

ab Oppianico. Si ostēdo ab Oppianico, purgo Habitum. Primus igitur syllogismus sic esset:

Iudicium aut ab Habito, aut ab Oppianico est corruptum:

Non est autem ab Habito corruptum:

Est igitur ab Oppianico.

Secundus sic:

Iudicium aut ab Habito, aut ab oppianico est corruptum:

Est autem ab Oppianico corruptum:

Non igitur ab Habito.

ACOPVLATA CONCLVSIO.

¹⁴ Secundo disiunctio similis est negantia copulatae pronuntiationis, in qua tantum vnum retinere licet, ut quod reliquum est tollatur:

Non & dies & nox est:

Dies autem est:

Non igitur nox est.

1 Disiunctus syllogismus est coniunctus ex propositione disiuncta constans: quæ ut vera sit, constans & necessaria debet esse: ut si duas partes disiunctione coniungat, necessaria repugnantia coniungat: ut simul veræ esse non possint, nec plus vna vera sit: secus disiunctio falsa iudicatur: vnde quæstio vera iudicari non potest: ut si dixeris: Aut dies est, aut nox: hæc disiunctio vera fuerit, quia constat ex repugnantibus, quorum si vnum verum est, alterum falsum protinus fuerit. Si vero dixeris: Aut homo disputat, aut cælum mouetur, disiunctio falsa

est: quia partes eius ambæ simul veræ sunt.

² Primus modus disiunctus tollit in assumptione vnam aut plures partes disiunctæ propositionis, id est contradictionem assumit, ut quod reliquum est, retineat in complexione. Idque maximè naturale est, ut si vera disiunctio res disiunctissimas & maximè repugnantes continet, quæ nunquam in eodem consentiunt, earum vna aut pluribus sublatis in assumptione, quæ supersunt, retineantur in ipsa complexione. nihil autem interest ad constantiam syllogismi, vtram partem tollas aut retineas, antecedentem an consequentem, quoniam vtrius modo fiat, eadem manebit ratio concludendi: ut,

Aut dies, aut nox:

Non autem dies:

Nox igitur.

Aut dies, aut nox:

Non autem nox:

Dies igitur.

Vel,

In quibus verò disiunctis vtraque pars contradictionis includitur, ad tollendam vnam non debemus nominatim contradictionem eius assumere: sed remotionem istam significamus quibusdā particulis & formulis loquendi: ut,

Aut Cicero fuit eloquens, aut Cicero non fuit eloquens. Ad tollendum consequens, & retinendum antecedens sic loquimur, (*Non autem illud*) (*Hoc igitur*) vel, (*Illud autem falsum*) (*Hoc igitur verum*) vel, (*Postremum autem falsum*) (*Verum igitur primum.*)

³ Argumentum Ciceronis de Cassio & Bruto sumitur à repugnantibus. Propositio syllogismi disiuncta præcedit: Cæsaris interfectores aut homicidæ sunt, aut vindices libertatis: cuius vis confirmatur collatione minorum.

⁴ Assumptio tollit priorē partem disiunctæ propositionis: Cæsaris interfectores non sunt homicide: quod probatur testimonio & factō Antonij, populique Ro.

5 Complexio sequitur, in qua retinetur altera pars disiunctæ propositionis: Cælaris igitur interfectores sunt vindices libertatis. Talis est syllogismus apud Terentium in Hecyra,

Segreganda à me mater est Phidippe aut Philumena.

Assumptio sequitur ex remotione prioris partis,

Nunc me pietas matris potius commodum suadet sequi.

Complexio paulò post additur, in qua retinetur altera pars disiunctionis,

illi exopto, ut reliquam vitam exigas

Cum eo viro, qui me sit fortunatior:

Quandoquidem illam à me distrahit necessitas.

Cicero item secunda Agraria hoc disiuncto modo ratiocinatur, Omnia sunt eiusmodi, Quirites, ut ea qui habeat sine vestris suffragiis, aut rex non ferendus, aut priuatus furiosus esse videatur. Perpicite quanta potestas permittitur, non priuatorum insaniam, sed intolerantiam regis esse dicetis: in quo exemplo tollitur secundum, ut retineatur primum.

6 Ouidius sperat comodiorem exilii locum à præfagiis, quæ sunt ex genere testimoniorum. Propositio præcedit: *Aut ego me fallo, aut lenabor exilio*: assumptio sequitur in secundo disticho, ubi tollitur primum membrum disiunctionis: *At ego me non fallo*: idque declaratur à præfagiis. Complexio est in tertio disticho cum quadam optatione.

7 In disiuncta propositione si partes duabus plures sint, licebit vel vnâ tollere, ut reliquas retineas: vt,

Equus aut est planta, aut homo, aut bestia:

Non est autem planta:

Est igitur equus homo vel bestia.

Vel omnes tollere, præter vnâ: vt,

Equus aut est planta, aut homo, aut bestia:

Non est autem planta, neque homo:

Est igitur equus bestia.

Idque duntaxat est in hoc modo obseruandum, ut dis-

iuncti enuntiati partes, quæ in assumptione nõ tollentur, retineantur in complexione.

8 Cicero concludit Caium Rabirium debuisse in armis esse cum Caio Mario & Lucio Valerio consulibus: Argumentum est à repugnantibus. Propositio disiuncta est trium partium, quarum duæ in assumptione tolluntur, & tertia in complexione retinetur.

9 Secundus modus disiunctus retinet in assumptione partem disiunctionis, ut in complexione reliquam partem tollat: qui licet minus frequens & vñtatus sit, quàm primus, incidit tamen aliquando: ut apud Terentium, *Vis amare, vis potiri, vis quod des illi, effici, Tuum esse in potiundo periculum non vis: haud stulte sapi: Siquidem id sapere est, velle te id quod non potest contingere: aut*

Hæc illis habenda sunt, aut cum his illa amittenda sunt:

Harum duarum conditionum vtram malis, vide.

10 Si disiuncta propositionis pars altera vel vtraque negetur, syllogismus in hoc genere firmus & constans non erit: quia in quibusdam exemplis reperietur inconsequens: vt,

Aut decem poterunt, aut vnus non poterit:

At decem poterunt:

Vnus igitur poterit.

Propositione & assumptione veris complexio falsa sequitur: quod est contra regulam syllogismi.

11 Exemplum Virgilio breuius ita concluditur:

Aut periculum impendet Turno, aut ego fallor:

At ego fallor:

Non igitur periculum impendet Turno.

Summa petitionis est in duobus primis versibus: propositio disiuncta in tertio: assumptio in quarto: complexio in quinto.

12 Cicero purgat Cluentium, quod Oppianicum vitricum suum accusasset veneficii. Argumentum est ex repugnantibus: syllogismus disiunctus secundi modi.

13 Achelous deus apud Ouidiū de Deianyra virgine pulcherrima cum Hercule contendit & altercatur, vt hanc habeat : vbi irridet Herculeum genus à Ioue. Argumentum sic disponitur:

Aut Iupiter est verus pater Herculis, aut falsus:

Verus autem pater est:

Non igitur falsus.

Vnde constat Hercule turpi adulterio Iouis esse creatū.

14 Secundum modum disinctum copulatio negans imitatur: quæ si vera est, indicat partes simul veras esse non posse: quare si vnam retineas, altera rectè tollitur: vt,

Non & albus homo est, & niger:

Est autem albus:

Non igitur niger.

Si verò vnam tollas, vt altera retineatur, vitiosè concludes: vt,

Non & albus homo est, & niger:

Non est autem albus:

Est igitur niger.

Hic syllogismus vitiosus est, & inconsequens, quia antecedentibus veris complexio falsa efficitur: & quanuis in contrariis, quæ medio carent, hic error nō appareat, non tamen id fit ratione dispositionis, sed propter naturam contrariorū, quorum si vnum absit, alterum protinus adesse necesse sit: vt,

Non & dies & nox:

Non est autem dies:

Nox igitur est.

Hic syllogismus non est constans, quia in aliis exemplis, si talem dispositionem sequare, interdum errabis, vt antè docuimus. Cicero tamen in Topicis hunc modum probat, Septimus modus air,

Non & hoc & illud:

Non autem hoc:

Illud igitur.

Sed Cicero fallitur, vt constat exemplo:

Equus non & homo est & lapis:

Equus autem non est homo:

Equus igitur est lapis.

Quid Aristoteles de syllogismo disincto, & eius duobus modis?

Nihil in organo dialectico præcepit, & hanc doctrinam quasi ignoraret, aut nullam esse putaret, intactam reliquit: totamque, vt paucis dicam, coniunctorum syllogismorum artem prætermisit.

DE ENTHYMEMATE.

1 Syllogismorum species & modi præterea nulli sunt. Nomina tamen quædam restant explicanda, quæ nouas argumentationis & syllogismi species significare vulgò existimatur: Enthymema, Inductio, Exeplū, Dilemma, Sorites: de enthymemate, facilius est expedire. 2 Syllogismus in hominum sermone perrarò partibus omnibus absoluitur, alias propositio deest, alias assumptio. Id cū fit, enthymema nominatur: syllogismus quippe truncatus & imperfectus. Vtrunque vno exemplo demonstrare possumus, 3 At sperat
Cic. de Senectute.
adolescens diu se victurū, quod sperare idem
senex non potest. Infipienter sperat. Quid enim est stultius, quam incerta pro certis habere, falsa pro veris? 4 Senex nec quod speret habet. At est eo meliore conditione, quam adolescens: cū id quod ille sperat,

hic assequutus sit. Ille vult diu viuere, hic diu vixit. In prima prolepsis deest assumptio, in secunda propositio: quibus additis syllogismos ita perfice.

Primum sic:

Incerta pro certis habere, falsa pro veris, stultitia summa est:

Adolescens sperans se diu victurum, habet incerta pro certis, falsa pro veris:

Adolescenti igitur sperare se diu victurum summa stultitia est.

Secundum sic:

Qui assequutus est, meliore est conditione, quam qui sperat:

Senex assequutus est longam vitam, quam sperat adolescens:

Senex igitur eo meliore est conditione quam adolescens.

Tot autem enthymematum species sunt, quot syllogismorum: imò duplo plures. In vnoquoque enim conclusionum & simplicium & cōiunctarū modo detracta vel propositione vel assumptione sit enthymema.

¶ INDUCTIO.

5 Inductio non est argumentationis nomen, sed argumenti ex distributionis loco sumpti. Nam cū partes enumerantur ad con-

cludendū totum, inductio vocatur: vt apud Ouidium.

6 *Materiamque tuis tristem virtutibus imple,* 4. *Trist.*

Ardua per praecepta gloria vadit iter.

Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?

Publica virtutis per mala facta via est.

Ars tua Tiphys iacet, si non sit in aquore fluctus:

si valeant homines, ars tua Phæbe iacet.

Qua latet, inque bonis cessat non cognita rebus,

Apparet virtus, arguiturque malis.

EXEMPLVM.

7 Exemplum item nomen est argumenti, non argumentationis, & ferè species est rerum, de quibus agitur: & hoc solo differt ab inductione, quòd inductio aut omnes, aut complures partes colligit. Exemplum vnam tantū sumit, vt si rātū modo dixisset Ouidius,

Materiamque tuis tristem virtutibus imple, 4. *Trist.*

Ardua per praecepta gloria vadit iter.

Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?

Publica virtutis per mala facta via est.

Nihil igitur ad iudiciū inductio & exemplum pertinent, sed ad inuentionis locum de partibus.

DILEMMA.

8 Dilemma similiter argumenti nomen ex dissentaneis assumpti significat, & ferè pro-

positio est syllogismi sine assumptione, quale est illud^o Protagorę aduersus Euathlum pro dimidio promissę mercedis pretio litigatis, quod persoluturus erat Euathlus, cum primum causam aliquã egisset, obtinuissetque. Ita cum spe fallendi præceptoris ad forũ tardius accederet, sic est eũ Protagoras aggressus, Disce (inquit) Euathle adolescens, utroque id fore modo uti reddas, quod peto, siue contra te pronũtiatum erit, siue pro te. Nam si contra te his data erit, merces mihi ex sententia debebitur, quia ego vicerõ: sin verõ secundum te iudicatum erit, merces mihi ex pacto debebitur, quia tu viceris. Ad ea respondit Euathlus, Porui (inquit) huic tuę tam accipiti captioni iusse obuiam, si verba non ipse facerem, sed alio patrono vterer. Sed mihi in ista victoria proliudiu est, cum te non in causa tantum, sed in argumẽto quoque isto vincõ. Disce igitur tu quoque magister sapientissime, utroque modo fieri uti non reddam quod petis, siue contra me pronũtiatum fuerit, siue pro me. Nam si iudices pro mea causa senserint, nihil tibi ex sententia debebitur, quia ego vicerõ: sin contra me pronũtiauerint, nihil tibi ex pacto debebo, quia ego non vicerõ. Hęc Gellius. Quęstio igitur nuda statuatur hoc modo: An quicquid pronun-

tiauerint iudices, debeat Euathlus. Syllogismi ex propositis dilemmatis duo ita perficiuntur.

Primus hoc modo:

si pronũtiatum erit contra te, debebis ex sententia: si secundum te, ex pacto:

Sed hoc, aut illud:

Debebis igitur.

Secundus hoc modo:

si iudices senserint pro me, nihil ex sententia: si contra, nihil ex pacto debebo:

At hoc, aut illud:

Nihil igitur debebo.

Ita vides dilemma propositionem esse syllogismi, cuius vis intelligitur planius assumptione & conclusione additis, sed captiuncula est interposita, quę pacti voluntate & æquitate interpretanda est, nõ verbis distinguenda. Martialis breuius est dilemma ad Domitianum, cum petit ius trium natorum,

¹⁰ *Hęc, si displicui, fuerint solatia nobis:*

Hęc fuerint nobis præmia, si placui.

Adde huic propositioni assumptionem,

Sed hoc, aut illud:

Tum concludẽ,

Quare solatia erunt, vel præmia, que dabis.

SORITES

¹¹ Sorites syllogismus ferẽ plenus est, sed q. ii.

assumptio sæpe præponitur, & pronütiatio-
nes variæ interiectæ commiscuntur. Ita in
vnum sortem multi sæpe sunt inclusi syllo-
gismi. Atque hoc genus ideo lubricum est &
periculosum, quia in hac gradationis conti-
nuatione non satis cohærentia interdum co-
pulantur. Dum enim minutatim & gradatim
aliquid additur, & paulatim congestis gra-
nis aceruus efficitur, captiosissima tela texti-
tur ad illaqueandum simplices, & imperitos
irretiendum. Sed facile retexetur, si ad syllo-
gismi leges membratim referatur. Quemad-
modum Lucullus apud Ciceronem sortem
Academicum perpedit, quem primum hoc
modo proponit, ¹² Sic enim, ait, ascenditis:
,, si tale visum obiectum à deo dormienti, vt
,, probabile sit, cur non etiam vt valde verisi-
,, mile? cur nõ demum vt difficulter à vero in-
,, ternoscatur? deinde vt ne internoscatur qui-
,, dem? postremo vt nihil inter hoc & illud in-
,, terfit? Deinde ita retexit resoluítque, ¹³ Huc
,, si perueneris, ait, ne tibi primum quodque
,, concedente, meum vitium fuerit, si ipse tua
,, sponte processeris, tuum. Quis enim tibi de-
,, derit aut omnia deũ posse, aut ita facturum
,, esse, si possit? quomodo autẽ sumis, vt si quid
,, cui simile esse possit, sequatur etiam vt diffi-
,, culter internosci possit? deinde vt ne vix no-

,, sci quidem? postremo vt eadem sint, vt si lupi
,, canibus similes, eosdem dices ad extremum.
Horatius,

14 *Damnosa quid non imminuit dies?*

Ætas parentum peior auis, tulit

Nos nequiores, mox daturos

Progeniem vitiosiore.

Lib. 3. car.

15 Sorites aliquando cõcludit apertius, vt
,, tertio Officiorum apud Ciceronem, Atque
,, si etiam hoc natura præscribit, vt homo ho-
,, mini, quicumque sit, ob eam ipsam causam,
,, quod is homo sit, consultum velit: necesse est
,, secundum eandem naturam omnium utili-
,, tatem esse communem. Quod si ita est, vna
,, cõtinemur omnes & eadem lege naturæ: id-
,, que ipsam si ita est, certè violare alterum le-
,, ge naturæ prohibemur: Verum autem pri-
,, mum: Verum igitur & extremum.

1 Dialectici & rhetores præter syllogismum mul-
tas alias argumentationis species faciunt, vt enthymema,
inductionem, exẽplum, dilemma, sortem: quæ ta-
men dialecticæ argumentationes, id est, firmæ & con-
stantes non sunt: quia per eas nihil constanter ad iudi-
candũ concludi potest: sed enthymema syllogismus est
truncatus, qui si perficitur, nõ alia arte, quàm prius ex-
posita perficitur: Inductio & exemplum nomina sunt
argumenti potius quàm argumentationis, & ad locum
diuisionis pertinet: Dilemma item argumentum est, &
sæpe propositio cuiusdã futuri syllogismi: Sorites verò
si syllogismus est implicatus, nullis nouis præceptis &
decretis indiget: si verò syllogismus non est, neque ar-

gumentatio dici potest: unde constat præter syllogismū nullam esse argumenti dialecticæ & legitime disponēdi regulam. verūm ne homines eius artis ignari auctoritate rhetorum & dilecticorum fallantur, de his quinque nominibus admonendi gratia aliquid post syllogismi doctrinam dicendum fuit.

2 Syllogismi in hominum sermone raro perfecti inueniuntur duabus de causis, & quia non semper necesse est pleno uti syllogismo, cū propositio vel assumptio sit clarior, quā ut exprimi debeat: & quia sæpe difficile est tā accuratē, tamque subtiliter ad artis normam argumentari: nec nisi summis & excellentibus ingenis hæc perfecte concludendi vis & facultas conceditur.

3 Cato apud Ciceronē confirmat adolescentis spem de longiore vita vanam & stultam esse, ab adiunctis. Enthymema est ex complexione & propositione, quibus si assumptio addatur, syllogismus erit simplex primi modi primi generis.

4 Cato disputat senem esse feliciorē adolescentē, ab adiunctis utriusque: enthymema est ex complexione & assumptione, quibus si addatur propositio, syllogismus erit simplex primi modi primi generis.

Quid rhetores & Aristoteles de Enthymemate?

Enthymema Fabius commentum & commentationem interpretatur: quod, ut ipse ait, triplicem habet intellectum: vnum, quo omnia mente cōcepta significat, de quo nunc non loquemur; alterum, quo sententiam cum ratione, tertium, quo certam quandam argumenti conclusionem ex consequentibus, vel repugnantibus, quæ habet propositionem, coniunctamque ei protinus probationem: qualis est pro Ligario, Causa tum dubia, quod erat aliquid in vtraque parte, quod probari posset: nunc etiam melior ea iudicanda est, quam dii adiuerunt. habet enim rationem & propositionem, nō au-

tem cōclusionem, ut ait Fabius: quo in loco ignoratione dialecticæ vehementer errat: in hoc enim exemplo duo sunt enthymemata, in quibus non cōclusiones, sed propositiones desiderantur, unde syllogismi duo fieri possunt. Primus sic:

Causa vtraque parte probabilis est dubia:

Contentio Pompeij & Cesaris erat causa vtraque parte probabilis:

Hæc igitur erat causa dubia.

Secundus sic:

Causa quam dii adiuvant, melior est:

Contentio Cesaris fuit à diis adiuta:

Hæc igitur melior erat.

In enthymemate autem rhetorum, quod à repugnantibus vocatur, plerunque assumptionis & complexionis sententia laet: ut,

Eam quam nihil accusas, damnas,

Tantum valet, ac si dicas,

Mulierem non accusas:

Damnare igitur non debes.

Cui si propositio addatur,

Que nihil accusatur, damnanda non est,

Syllogismus perfectus erit, & absolutus.

Aristoteles capite vicefimo septimo libri secūdi priorū Analyticorū, Enthymema, inquit, syllogismus est imperfectus ex probabilibus & signis: in qua definitione duo postrema vitiose redundant: quia tam ex necessariis quā probabilibus, & tam ex falsis quā veris enthymema fit: nec interest ad intelligentiam enthymematis ex quo argumento fiat, sed hoc duntaxat præcipiendū est, quod Aristoteles ibidem præcipit, ex omni syllogismo deductione partis enthymema, itēque ex omni enthymemate adiunctione partis, quæ deest, syllogismus fieri.

5 Inductio argumentum est, cum ex omnibus, aut multis partibus rotum affirmatē aut negatē demōstrat.

tur: subiiciturque loco distributionis, unde sunt partes & totum. Itaque male & vitiose inductio numeratur inter species argumentationis, præsertim cum nullam significet argumenti legitime disponendi constantem certamque regulam, sed simpliciter argumentum quoddam diuisionis à partibus ad totum.

6 Quidius ad consolandam uxorem suam disputat virtutis laudem in rebus arduis versari: argumentum est ab exemplis specialibus, unde totum concluditur:

*Virtus militis in rebus arduis excellit:
Itemque virtus nauis, & virtus medici:
Virtus igitur in rebus arduis excellit.*

Quid Aristoteles de inductione?

Aristoteles primo Topico *ἐπαγωγὴν*, id est inductionem definit progressionem à rebus specialibus ad conclusionem rei vniuersæ de ductam: vt,

*Si optimus est gubernator, qui est eruditus:
Si auriga optimus, qui eruditus:
In omni re is optimus, qui eruditus.*

Quod exemplum potius argumenti species est, ex enumeratione partium, quam dispositionis: & si hoc argumentum legitime disponatur, non alia arte, quam syllogismi disponetur: vt si dixeris,

*Omnis homo sentit:
Et omnis bestia sentit:
Ergo omne animal sentit.*

Addita assumptione, *Omne animal est homo vel bestia*, syllogismus erit absolutus. Nec audiendus est Aristoteles, qui in Analyticis prioribus capite vicesimo tertio libri secundi in inductionem distinguit à syllogismo: quod hic maius extremum de minore per medium, illa maius extremum de medio per minus concludit, nam si medii nomine argumentum intelligit, idem argumentum quod in inductione sumitur, medium & argumentum syllogismi potest esse: si autem medium vocat quod in-

ter superius & inferius interiectum est in vno & eodem ordine categoriarum, vehementer errat Aristoteles, quia in hoc syllogismo,

*Socrates est homo,
Socrates est substantia,
Ergo quadam substantia est homo:*

Argumentum (*Socrates*) inter hominem & substantiam hoc modo medium non est. Quare Aristoteles non satis verè, nec satis aptè inductionem à syllogismo distinguit.

7 Exemplum nomen est argumenti aliàs ex diuisione sumpti, vt cum speciale est: aliàs ex loco comparationis, cum par, aut maius, aut minus, aut simile, aut dissimile ad disputandum sumitur: quemadmodum superiore libro docuimus.

Quid Aristoteles de exemplo?

Aristoteles *παράδειγμα*, id est exemplum argumentationis speciem facit, & definit his verbis, cum extremum in esse medio demonstratur per aliquid tertio simile: quæ definitio coarguit exemplum potius argumentum esse aut probationem propositionis, quam argumentationis speciem: vt si velis argumentari,

*Bellum contra finitimos est malum:
Et hanc propositionem confirmes exemplo: vt,
Bellum Thebanorum contra Phocenses finitimos malum fuit.*

Syllogismus addita assumptione & complexione apud Aristotelem ita perficitur:

*Bellum Atheniensium aduersus Thebanos est bellum aduersus finitimos:
Bellum igitur Atheniensium aduersus Thebanos malum est.*

Vides itaque in hoc Aristotelico exemplo syllogismum simplicem esse & perfectum, cuius propositio probatur exemplo singulari, nec præter syllogismum vllam aliam esse speciem argumentationis.

8 Dilemma dicitur ab aliis syllogismus cornutus, ab aliis argumentum res dissentaneas complectens, & ex vtraque parte contraria capiens aduersarium: quasi gemina & duplicata captio quoquò te verteris, cõstrin gens: quale illud est Varronis Academico primo, vbi disputat non esse Latinè philosophandum, Cùm viderent, inquit, philosophiam Græcis literis diligentissimè explicatam, existimaui si qui de nostris eius studio tenerentur, si essent Græcis literis eruditi, Græca potius quàm nostra lecturos: sin à Græcorum artibus & disciplinis abhorrerent, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi nõ possunt: itaque ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti legere curarent. quod dilema Cicero retorfit in Varronem his verbis, Imò verò & Latina legent, qui Græca non poterunt, & qui Græca poterunt, non cõtemnent sua.

9 Protagoras Abderites docuit in Græcia plus quàm quadraginta annis, vt ait Plato in Menone: primusque mercedem docendæ sapientiæ petiit, & centum minas à singulis discipulis exigebat: ab hoc Euathlus decem millibus denariorum artem dicendi didicisse dicitur, vt ait Fabius cap. 1. lib. 3. cuius pecuniæ dimidium pactus erat se persoliturum, cùm primùm causam aliquam in foro egisset, & vicisset: quod cùm tardius faceret, Protagoras eum in iudiciũ vocauit, in eumque dilemma con torsit: in quem Euathlus aliud dilemma etiam repente retorfit. vide Gellium cap. 10. lib. 5.

10 Martialis petit à Domitiano ius trium liberorum, vt cùm aliquid viritum distribuetur, portione pro tribus liberis accipiat: argumentũ est à dissentaneis, quæ sunt adiuncta partium quæstionis. Syllogismi connexi primi propositio sola est, quæ continet dilemma.

11 Σωφιστής à Græcis nominatur ἀπὸ τῆς σοφῆς id est ab aceruo, & congerie multarum rerum, ex quibus efficitur. Cicero libro secundo de Diuinatione acerualem interpretatur, Quemadmodum, inquit, Soriti resistas?

quem si necesse sit, Latino verbo liceat acerualem appellare: sed nihil opus est: vt enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorũ, sic Sorites satis Latino sermone tritus est. Hoc argumētandi genere Zeno & Chrysippus maximè delectati sunt, quod & insidiis captiosum, & probationũ, quæ sumuntur, numero pugnaæ & forte videretur: vnde Persius satyra sexta ait,

*Rem duplica: feci: iam triplex, iam mihi quarto,
Iam decies redit in rugam: depinge vbi sistam
Inuentus Chrysippe tui finitor acerui.*

Vulgo dici solet argumētatio de primo ad vltimum: vt,

Quod bonum sit, id esse optabile.

Quod oprabile, id esse expetendum:

Quod expetendum, id esse laudabile:

Quod laudabile, id esse honestum:

Ergo quod bonum sit, id esse honestum.

Simili gradatione Mnesarchus vtitur apud Ciceronem libro primo de Oratore, Atque ipsam eloquentiã, quod ex bene dicendi scientia constaret, vnam quadam esse virtutem, & qui vnam virtutem haberet, omnes habere, eãque ipsas esse inter se æquales & pares. Ita qui esset eloquens, eum virtutes omnes habere, atque esse sapientem. Sed hæc, ait Antonius, erat spinosa quædã & exilis oratio, longèque à nostris sensibus abhorrebat.

12 In Sorite Luculli quatuor sunt gradus, vnde tres syllogismi existunt. Primus sic:

Si visum verisimile est, vix à vero interno scitur:

Si probabile est, verisimile est:

Ergo si visum probabile, vix à vero interno scitur.

Secundus sic:

Si vix à vero interno scitur, ne interno scitur quidẽ:

Si verisimile est, vix à vero interno scitur:

Ergo si verisimile est, ne interno scitur quidẽ.

Tertius sic:

Si non interno scitur, nihil inter hoc & illud interest:

Si vix internofcitur, ne internofcitur quidem:

*Ergo fi vix internofcitur, nihil inter hoc & illud
intereft.*

13 Sorites Academicus refellitur à Lucullo per
singulos gradus.

14 Horatius exclamat hominum mores vnà cum
tempore magis atque magis corrumpi, idque docet So
rite trium graduum.

15 Cicero concludit iniuftitiam eſſe contra natu-
ram: Sorites eſt trium graduum, vbi tres propoſitiones
ponūtur pro fundamēto vnus ſyllogiſmi, vel duæ prio-
res confirmant tertiam: qualis gradatio vulgò in ſcho-
lis, vt antè dixi, de primo ad vltimum vocatur.

PERORATIO SYL-
logiſmi.

1 Nulla igitur præter ſyllogiſmum diſpo-
nendi argumenti regula eſt: in eoque ſolo o-
mnis ars humani iudicii conſiſtit: ideoque
hæc pars dialeſtica à veteribus iudicium no-
minatur: quia ſyllogiſmi doctrina omnē iu-
dicii dialeſtici doctrinam contineat. In ſyl-
logiſmi autem modis omnibus expoſitis iu-
dicandi ratio duplex ex duplici ſyllogiſmi
distributione conſideranda eſt: altera in par-
tibus, propoſitione, aſſumptione, quàm verè
ſint, an propoſitio certa ſit, an aſſumptio fir-
ma. 2 In propoſitione autem & aſſumptio-
ne iudicium naturæ rotum eſt, artis omnino
nihil habet. Nulla enim præceptio in diale-
ſticiſ eſt, nec eſſe poteſt vlla, quæ doceat ve-

rum aut falſum eſſe ſimplex & ſolitarium, id
eſt, nulla aliena luce colluſtratum pronūtia-
tum. In partibus igitur vt fidē aſſenſionem-
que mercantur, notiones ſua ſponte proba-
biles & credibiles eſſe neceſſe eſt: ſecus nulla
concluſio futura ſit. Quòd ſi de propoſitio-
ne vel aſſumptione iudiciū naturæ dubium
fuerit, eius partis noua quæſtio exiſtet, no-
uoque probanda argumento. 3 In poſterio-
re conſideratione iudicii propoſitionis, aſ-
ſumptionis, complexionis ſpecies colloca-
tioque cernitur, an conſtāter & legitimè diſ-
poſitæ ordinatæque ſint, & ad quem modum
concluſæ. In quo natura adiuuatur arte: non
enim ſolum naturæ lumen eſt in ea diſpoſi-
tione: ſed etiam doctrinæ, quemadmodum
in præceptis eſt explicatum. 4 Quamobrem
omnis iudicii principium in priore cogita-
tione & meditatione ſitum eſt. Primū illud
& vnicum fundamentum eſt, quo reliqua iu-
dicii prudentia nititur. *Natura enim ex eo*
propoſitionis atque aſſumptionis abundanti
lumine velut ſcintillam quandam ad illumi-
nandam complexionem arti ſcæneratur; nec
omnino in ſyllogiſmo ars admonet aliud,
quàm ex duorum legitimè diſpoſitorum ma-
niſta veritate dubitationē propoſitæ quæ-
ſtionis tollere: ſ quòd quātum ſit, quāmque

admirabile, non tantum ex his, quæ produximus, sed infinitis aliis exemplis intelligi potest: in quibus hæc regula demonstrat nihil penè firmum, nihil constans, nihil necessarium, quod tuto sequamur, effici atque concludi. Vnde fortasse Socrates, & Socratis æmulatores academicis ἐπιχρησίδες, id est assensionis retentionē induxerunt, quod veri ac prudentis iudicis esset, tãquam boni agitatoris currum & equos: sic in lubricis locis approbationem & assertionē sustinere, & ab omni lapsu temeritatem continere, quæ tum ridicula & insignis esset, cum se rebus incertis, aut falsis assensus adiungeret.⁷ Quãdo verò pleno syllogismo, quando truncato, quando hoc vel illo commutatis partibus ordine utendum sit, nõ nouæ artis est, sed huius istius dialecticæ doctrinæ, quã adhuc tradidimus. Quæstio enim ponitur an sic agendum sit, argumento reperto, pèrque syllogismi speciem collocato, quæstio iudicatur. Syllogismis plenis nulla ars perpetuò utitur: contra verò nullo perfecto syllogismo cõtecta perfecta que potest esse quæuis disciplina.⁸ Tota ratio ista est rerum, personarum, locorum, temporum: nec vlla noua dialecticæ virtute opus est, sed inuentionis, sed syllogismi præceptis antecedentibus tota est contenta. Ad

iudicii constantiam plena conclusio fortior interdum erit, interdum etiã ridicula, si pars altera notior & clarior erit.⁹ Summam igitur esse meminerimus videre quid deceat, quid conueniat. Quod consilium in exposita dialecticæ facultate penitus reconditum est. Atque hæc de syllogismo: quæ satis, opinor, percepimus¹⁰ regulam quandã esse auream, qua verè honesta, verèque turpia, verè iusta, verèque iniusta, verè vtilia, verèque inutilia, verè expetenda, verèque fugienda, vera denique omnibus in rebus & falsa iudicentur.¹¹ Quale iudicium in hominibus penè extinguitur: amore enim, odio, inuidia, commiseratione, metu, cupiditate, ceterisque animi fallacibus affectibus quiduis potius æstimamus, quàm vera ratione solidoque iudicio probamus.¹² Excitandum igitur & renouandum verum animi iudicium & constantia syllogismi ac veritate constituendum: secus leuitas, error, temeritas erit omnis assertio nostra, non iudicium. De Methodo iam dicendum est.

¹ Cum tres sint in syllogismo partes, propositio, assumptio, & cõplexio, syllogismus equidè de duabus primis partibus non iudicat, sed tantum de complexione. Quare in partibus syllogismi duplex iudicandi ratio cõsideratur, vna quæ non instruitur præceptis & regulis syllogismorum, sed adiuuatur partim vsu & consuetu-

dine, qua veritas aut falsitas harum partium æstimatur: altera de complexione, quæ præceptis syllogismi & regulis informatur. Ars igitur syllogismi nõ docet veram esse propositionem vel assumptionem, sed hoc præcipit, si in legitima & recta argumenti collocatione propositio & assumptio veræ & perspicuæ fuerint, vt complexio, quæ ex his efficitur, sine dubio vera iudicetur. Quare cum tres sint in syllogismo partes, propositio, assumptio & complexio, dialectica ars syllogismi hoc tantum nobis pollicetur, vt per eam iudicium de complexionis veritate vel falsitate faciamus.

2 Primum iudicium de propositione & assumptione nihil artis dialecticæ habet, quia regula & ars syllogismi hoc tantum præscribit, vt complexionem probemus, cum propositionis & assumptionis luce collustrata fuerit: & ob eam causam sumenda sunt in syllogismo duæ priores partes notæ & probatæ: quia nisi prius concedatur, nunquam ad iudicandam veram complexionem hac arte perueniemus. Quod si de propositione vel assumptione dubites, pars ipsa dubia migrabit in questionem, & ad eam confirmandam nouum argumentum quaeretur, nouisque fiet syllogismus, in quo pars dubia concludetur & æstimabitur. Quare per syllogismum sola complexio qualis sit, iudicatur: propositio & assumptio non iudicantur: quarum si alterutra dubia est, alio, vt dixi, argumento probatur atque concluditur.

3 Secundum iudicium, quo iudicatur de complexione, duas res considerat: vnam, vt syllogismus sit legitime & artificiose compositus: alteram, vt antecedentibus veris probatis & concessis complexio vera probeatur & concedatur.

4 Naturæ iudicium de duabus primis syllogismi partibus quemadmodum prius est artificioso iudicio, quo ipsa complexio iudicatur, ita illustrius & euidentius esse debet. Idque declaratur similitudine: nam vt sol lunæ, & reliquis stellis lumen suum sceneratur, quo luceant,

sic perspicua veritas propositionis & assumptionis lumen conclusioni tribuit, quo vera & perspicua iudicetur & approbetur.

5 Quam admirabile & arduum sit de re aliqua iudicare, & exempla in modis & generibus syllogismorum citata, & infinita alia indicant, testanturque multos auctores licet summos & excellentes, parum tamè acutè vidisse quid esset verum, & ex rebus nõ satis perspectis & probatis plerumque aliquid cõclusisse tanquam verum & certum, in quo vehementer hallucinati sunt.

6 *Επιπρο* proprie dicitur ructis impetus inhibito, vt cum auriga sustinet equos suos ad currum, ne nimia celeritate præcipientes agatur: & per metaphoram significat approbationis retentionem, cum in his rebus, quas non certa sciencia tenemus, nihil temerè affirmamus aut approbamus, sed prudenter iudicium nostrum suspendimus: quæ *πίσις* dicitur. Socrates dicebat se arbitrari hoc vnum scire quòd nihil sciret, quia videbat tantam esse caliginem humanæ mentis, vt perspicua cognitione nihil comprehenderet, sed velut vmbra rerum tantum intueretur: quam sententiã secuti Academici noui Socraticam illam *επιπρο* in philosophia retinuerunt.

7 Alterum caput perorationis est de vsu syllogismi, de quo cum deliberamus, syllogismo ipso ad deliberandum vtitur, vt si quid est subalter disputandum, materies ipsa syllogismos crebros & perfectos requirit: quo modo quæstiones multæ a philosophis disputantur. Sin populariter agendum est, aut familiariter docendum aliquid, tum syllogismus non multum quaeritur: vt in historia, in poesi, in quotidiano & familiari hominum sermone.

8 Res quæ in artibus traduntur, iudicantur & probantur esse debent, nec idcirco traduntur, vt probentur, sed vt clarè & perspicue doceantur. Itaque tametsi aliquando syllogismus incidere potest in artem, cum ea res quæ dubia videri possit, probatur: id tamen rarò accidet in

arte bene tradita & explicata, quæ definitionibus, partitombus, & exemplis via & ordine collocatis ferè tota conrexitur, vt in præceptis methodi mox dicitur.

9 Deliberatio de vſu ſyllogiſmi pendet ex circumſtantiis rerum, perſonarum, locorum, temporum: quædam enim res argumentationem deſiderant, qua probentur, & aſſumentur: quædã definitione & exemplis tantũ doceri volunt, ſyllogiſmo probari nolũt: & apud alios auditores dicendum eſt ſubtilius, apud alios minus ſubtiliter: & aliter in ſchola, aliter in foro diſſerendum: & plerũque tota dicendi ratio temporibus cõmutatur.

10 Caput (inquit Crasſus) artis eſt, videre quid deceat: quod tamen eiufmodi eſt, vt arte tradi non poſſit: hæc tamen decori prudentia non tantũ naturali iudicio conſtat, ſed etiam ſyllogiſmorum arte & præceptis adiuuatur.

11 Arithmetici vocãt auream regulam, quæ tribus inuentis docet quartum inuenire. Hæc verò ſyllogiſmi regula longè verius aurea dicitur, quæ duobus inuentis & probatis docet tertium probare, id eſt, propoſitione & aſſumptione cognitis & cõceſſis complexionem veram iudicare.

12 Affectus mentem auocant ab aſſimatione veritatis, magnãque ex parte naturale iudiciũ mentis extingunt: vt enim quiſque affectus eſt, ita de rebus iudicat, & cæcos affectus ad conſiderationem rerum adhibet, iudicẽſque ſtatuit: quo errore voluptuarii voluptatem, ambitioſi honorem, auari diuitias probat: denique quod quiſque vehementius amat, id longè optimum, quodque maxime odit, id longè peſſimum arbitrat: cum tamen interdum longè ſecus iudicandum & aſſimandum ſit, quia cum affectibus temeritas & ignoratio coniungitur, non veritas & ſcientia.

13 Quando de rebus propoſitis iudicare verè volumus, ad ſyllogiſmi regulam nobis recurrẽdum eſt, & ex ea faciendum iudicium, vt ſi propoſitio & aſſumptio

veræ iudicatæ fuerint, & ordine collocatæ, complexio vera iudicetur, ſin minus, nullũ iudicium de re ipſa fiat, ſed potius *ἔκχρησις*, id eſt aſſenſionis retentio.

3. METHODVS, AC PRIMVM DOCTRINÆ.

1 Methodus, eſt multorum & variorum argumentorum diſpoſitio. 2 Ea duplex eſt, altera doctrinæ, altera prudentiæ, non quod vtraque prudentiæ non ſit, ſed quod altera doctrinæ & artis nihil ferè habeat, ſed ex hominis naturalis iudicio prudentiæque pendeat, 3 Methodus igitur doctrinæ eſt diſpoſitio rerum variarũ ab vniuerſis & generalibus principiis ad ſubiectas & ſingulares partes deduclarũ, per quam tota res facilius doceri percipiſque poſſit. In qua tantũ illud eſt præcipiendum, vt in docendo generalis & vniuerſa declaratio præcedat, qualis eſt definitio & ſumma quædam comprehenſio, tum ſequatur ſpecialis per diſtributionem partium explicatio: poſtremò partium ſingularium quo ordine propoſitæ ſunt definitio, & ex idoneis exemplis illuſtratio. Quod vt facilius dicatur, familiari vtat exemplo. 4 Grammaticæ ſint omnes regulæ, definitiones, diuiſiones repertæ: ſint exempla Grammaticæ inuenta, omniãque verè & rectè iudicata ac aſſimata: ſint omnes illæ præceptiones tabellis

variè diffe&ctis infcriptæ, & mille modis in vrna aliqua, vt in ollæ ludo fit, circunvolute. Hic quæro, quæ pars Dialecticæ me doceat confufa illa præcepta componere, & in ordinem redigere. Inuentionis dialecticæ præceptis nihil hic opus est. Inuenta enim sunt omnia, omnes partes veræ sunt probatæ atque iudicatæ. Syllogifmo nihil opus hîc erit: quia quid hîc verum fit, intellectum iam est & perfectum. Methodus igitur & certa difpofitionis via fola requiritur: quâ vnâ simplicem doctrina nobis oftendit, vniuerfa primùm, generaliaque, deinde fpecialia & fingularia collocantem. Dialecticus igitur hic nofter methodi lumine feliget in illa vrna Grâmaticæ primùm definitionem, quia nihil est in omnibus illis præceptis generalius, & primo loco conftituet. Grâmatica, eft doctrina bene loquedi, beneque fcribendi. Tum partes Grammaticæ in eodem vafe requiret, & fecundo poft vniuerfam definitionem gradu locabit. Grâmaticæ funt quatuor partes, Ortographia, Etymologia, Syntaxis, Profo-dia. Tum partium definitionē in illo eodem vafe feperabit, & tertio gradu fuperioribus connectet. Atque ita deinceps ad extremas particulas ab integris rebus difpofitio defcendet, eaque via in tradendis artibus vnica

feruabitur. ⁵ Sed quod facere polliciti fumus, & adhuc quoad potuimus, præftitimus, ne in excellentiffima parte obluifcamur, illuftramus exemplis omnium generū hanc dialecticæ difpofitionis partem. Cicero de Natura deorū breuiter pofitam fuperioris difpotationis fummam fic partitur, Omnino diuidunt noftri totam iftam de diis immortalibus quæftionē in partes quatuor. Primùm docent effe deos, deinde quales fint: tū mundum ab his adminiftrari, poftremo confulere eos rebus humanis. Atque vti diftribuit rem totam, ita fuis partibus exequitur. Et pro Quintio admonet hac difpofitionis ratione fe vfurum, Faciam, ait, ⁶ quod te fæpe animaduerti facere Hortēfi, totam orationis meæ dictionem certas in partes diuidam. Pro Roſcio, ⁷ Tres funt res, quantū exiftimare poſſum, quæ obſtāt hoc tempore Sexto Roſcio, crimen aduerfariorum & audacia & potentia: quæ ita deinceps fingula vt propofita diftributæque funt, difputantur. Accufationem Verris in hunc ordinem mirificè concludit. Primò proponendo fummam, tum partiendo, ⁸ Quæſtor Cneo Papirio confuli fuiſti abhinc annos quatuordecim: ex ea die ad hâc diem quæ feciſti, in iudiciū voco: hora nulla vacua furto, ſcelere, crudelitate, flagitio re-

Lib. 2.

,, perietur. Propositio hic & definitio summæ
 ,, rei est. Partitio sequitur, Hi sunt anni cōsum
 ,, pti in quæstura & legatione Asiatica & præ-
 ,, tura vrbana & prætura Siciliensi. Quare hæc
 ,, eadē erit quadripartita distributio totius ac-
 ,, cusationis meæ. Quas partes tum suo quan-
 que loco tractauit. Cæteris ferè in causis, qua
 tenuis cōditio naturæque rerum tulit, lucem
 dispositionis huius adhibuit. 9 Poetæ si quā-
 do diligentius docere aliquid volunt, mate-
 riam propositā diuidunt, & partes suo quā-
 que ordine dispositas persequuntur. Ouidius
 in Fastis dispositionis huius gratiam percu-
 pide, & nō sine manifesto studio tenuit. Pro-
 posuit operis summam primo loco,

*Tempora cum causis Latium digesta per annum,
 Lapsæque sub terras, ortæque signa canam.*

Mox imploratione facta partitionem ani-
 ni statuit, Romuli primū (quem reprehendit)
 in decem mēses, mox Numæ perfectio-
 rem in duodecim,

*Tempora digereret cum conditor vrbis, in anno
 Constituit menses quinque bis esse suo.*

Et de Numa aliquanto post,

*At Numa nec Ianū nec auitas præterit vmbra,
 Mensibus antiquis proposuitque duos.*

Tandem primam anni partem, cæteraf-
 que deinceps interpretatur, & præfatione

indicat incepti ordinis studium,
*Hæc mihi dicta semel totis hærentia fastis,
 Ne seriem rerum scindere cogar, erunt.*

10 Verūm hic vnum obiter præcipiendū
 est, non solum vt distributarum partium or-
 dinem persequamur, sed in singulis exposi-
 tis & præteritarum rerum & cōsequentium
 breuiter admoneamus. His enim transiti-
 onum notis animus ad intelligendū valde ex-
 citatur. Ouidius expositis primi mēsis fastis,
 cūm pergeret ad fastos secundi, ait,

*Sed iam prima mei pars est exacta laboris:
 Cūmque suo finem mense libellus habet.*

*Ianus habet finem, cum carmine crescat & annus,
 Alter vt it mensis, sic liber alter eat.*

Cicero pro lege Manilia cūm disputatio-
 nem tres in partes distribuisset, vt & de gene-
 re belli, & magnitudine, & imperatore deli-
 gendo diceret, Quoniam de genere belli di-
 xi, ait, nunc de magnitudine pauca dicam. Et
 ibidem, Satis mihi multa verba fecisse vi-
 deor, quare hoc bellum esset genere ipso ne-
 cessarium, magnitudine periculofum. Restat
 vt de imperatore ad id bellum diligendo, ac
 tantis rebus præficiendo dicendum esse vi-
 deatur. Sic Virgilius cūm partitus esset opus
 Georgicon in quatuor partes, prima parte
 exposita, ait,

*Hactenus aruorum cultus, & sydera cali,
Nunc te Bacche canam.*

¹¹ Transitiones igitur eiusmodi prætermittendæ non erunt: causas enim maximæ perspicuitatis continent.

METHODVS PRVDENTIAE.

¹² Atque hæc de methodo doctrinæ, quæ quanto præceptis breuissimæ est, tanto vsu cū experimur, maxima, grauissimæque. ¹³ Ad methodum prudentiæ transeundū nobis est, quæ pro conditione personarum, rerū, temporum, locorum, consilium disponendi dabit. Quauis enim superior illa via & ratio dispositionis verissima cōmodissimæque sit, admonendum tamē illud est, optimis locum nō semper esse, nec eam dispositionis lucem perpetuō retineri posse: ¹⁴ cū frequenter impediunt, morosus auditor, res quæ docetur odiosa, tempus inimicum, locus alienus. ¹⁵ Commodum verò aduocabitur in consilium difficultatis huius, inuentionis, syllogimique prudentia: cū videre cupiemus quid expediat: nam præter illam antecedentem sapientiæ regulam, infinitæ huiusce varietatis dispositio communis omnium personarum, causarum, locorū, temporum tradi

nulla potest: nec enim personarum omnium natura vna est, tot capita, tot sensus: non vna conditio rerum, quæ minimis sæpe momentis commutantur: temporum verò & locorū ratione quid dissimilius, aut quid magis varium cogitari potest? ¹⁶ Admonita tamen quædam & exempla, tametsi nulla perpetua & immutabilia decreta, demonstrari possunt, quæ adiumenti aliquid afferant. Aliquando docendæ personæ, quæ doceri tamē nolunt. Itaque dissimulanda summa rei propositio, definitioque, distributio partium reticenda. Tales ferè sunt sermones Socratis contra sophistas, qui nolent disputatione sapientiores fieri, sed videri. Multæ sunt prudentiæ huius laudes in vno Cicerone. Secūda Agraria insinuatio longa est, quum se popularem fingit, qui ad euerendam tamen populi causam accedit. Idem ad Quintum fratrem in epistola de prætoris officio in administranda prouincia, cū hominem morosum & difficile nosset, sublatis illis definitionum, partitionumque luminibus, simulat se, quod prudens sciensque ageret, imprudenter & inscienter egisse: & quum satis commodè præcepisset, ait tandem, Sed nescio quo pacto ad præcipiendi rationē delapsa est oratio mea, cū id mihi propositum initio non fuisset. Sic orato-

res sæpe de industria partitiones rerum detrahunt, narrationes differunt, refutationes præponunt, & legitimum illum ordinem confundunt. Poetæ cum in omnibus prudentiæ partibus præstantes sæpe sint, tum in hac ratione plerunque sunt admirabiles. Terentiana Thais cum impetrare vellet ab irato amatore Phædria, ut biduum Thraſoni alteri amatori priores partes cõcederet, longiſſima inſinuatione captauit imprudentis adolescentis animum. Nulla rei huius facta mentione narrauit longo ſermone propter quæ vellet impetrare: nihil adhuc Phædria ſuſpicatæ de excluſione, tandem cum fatis omnia tuta excluſimat, mitigato prius irati adolescentis animo, magna ex parte etiam reconciliato, ait,

In Eunu-
ch.

*Id amabo adiuta me, quo id fiat facilius,
Sine illum priores partes hoſce aliquot dies
Apud me habere.*

Tum ſcilicet extremum poſuit, quod ſi nullus affectus obſtitiffet, initio proponendum fuerat: tam calidè, tam conuenienter iratæ perſonæ mulier diſſimulauit, ut tandem exclamet adoleſcens, captum ſe indicans hoc ſermone,

At ego neſciebam quorſum tu ires.

¹⁷ Tota sæpe poemata dialecticam iſtam prudentiam partibus omnibus oſtentant.

Cum enim poeta magis etiam, quam orator docendum populum, id eſt belluam multorum capitum ſibi propoſuerit, variis affectibus delectationis, admirationis, indignationis, commiſerationis fallit, à mediis incipit, prima medio plerunque loco cõprehendit, poſtrema incerto & inopinato euentu tandem concludit: atque ut ait Horatius,

¹⁸ *Nec reditu Diomedis ab interitu Meleagri, In arte
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo:
Semper ad euentum feſtinat, & in medias res
Non ſecus ac notas auditorem rapit, & qua
Deſperat tractata niteſcere poſſe, relinquit:
Atque ita mentitur, ſic Veris falſa remiſcet,
Primo ne medium, medio ne diſcrepet imum.*

¹⁹ Sic Virgilius Æneã à Sicilia excepit, in medio narrantem præterita finxit, poſtrema variis perturbata caſibus induxit. ²⁰ Sic in Comœdia Terentius quauis ſummo conſilio totam fabulam diſtinguit in actus & ſcenas, officia perſonarum aptè & conuenienter exprimit: efficit tamen ut fortuita atque inopinata omnia videantur.

PERORATIO methodi.

²¹ Quamobrem has dialecticæ methodi vias diligenter animaduertere atque intueri res

magnas & varias tractantem decebit : atque illam imprimis cum docere discendi cupidus res graues & honestas deliberabit. ²² Quæ tanti Platoni visa est, vt non hominum, sed deorum inuentum esse diceret : eumque solū (cui lux ista docenti affulsisset) verè splendideque philosophari iudicaret. ²³ Tum verò si fuerit artificiosi illius itineris obstructus aditus, aliam viam vi ingenii prudentiæque sibi faciet, omniâque naturæ, consuetudinis, vsus, vitæ, exëplorum auxilia vndique comparabit, quoniâ doctrinæ præsidii destituitur: ²⁴ & tanquam in Oceano tempestate iactetur (quoniam rectum cursum tenere non potest) velificatione mutabit, & quibus ventis poterit, incolumem nauem ad portum deducet.

MEMORIA.

²⁵ Reliqua nobis est dispositionis nõ noua quidem doctrina, sed certè nec iniucuda, nec inutilis accessio, memoriæ cõfirmandæ: quæ dispositionis gradus perinde ac vmbra lucente sole corpus sequitur. Vt enim rhetorum omniũ præcepta perlegas, quæ de memoriæ arte tradita sunt, nihil ordine certius & fidelius, nec porro ordinis vnâ meliorem doctrinam reperies, quàm quæ in syllogismo & methodo descripta est: vbi tũ vnus, tum

multorum argumentorum dispositio clarissimo & constantissimo partium ordine tractatur. In pleno enim syllogismo propositio, assumptio, complexio est : in longa diuersarum rerũ disputatione partitio duorum aut plurium membrorum, quæ deinceps ordinatim disputantur, vt cum mens huius ordinis artificio instructa totum rerum corpus ita digestum comprehenderit, singularum partium sententias memoria facile consequatur. Sed de hac vmbra dispositionis satis.

¹ *Methodus proprie dicitur brevis & compendiaris via, & per metaphoram recta & facilis docendi ratio: vt enim compendia viarum nos eo quod peruenire volumus, facile & expedite deducunt, sic dispositio rerum quæ certa via & ratione progreditur, nos ad perspicuam cognitionem propositæ rei ducit. Methodus autem ideo inuentionem & syllogismum sequitur, quia prius res inuenta, & syllogismo probata esse debent, quàm dispositio recte & legitime disponatur.*

² *Methodi partitione Marcus Antonius libro secundo de Oratore quodammodo aperuit, cum duplicem rerum collocationem fecit: vnâ quam adfert natura causarum, alteram quæ oratorum prudentia & iudicio comparatur: vbi nimis angustè methodum ad forenses causas astrinxit Antonius, & eloquentiæ forensis partem statuit: quæ tamen tota generalis debet esse, nec vllas nisi dialecticas monitiones & præceptiones requirit.*

³ *Methodus doctrinæ à Socrate explicatur in Philebo his verbis, Et quidem veteres nobis præstantiores diisque propiores hæc oracula tradiderunt, cum ex vno*

& multis sint, quæ semper esse dicuntur, finemque & in-
 finitionem sibi ipsis congenitam habeat, his ita dispo-
 sitis, oportere nos semper ideam in quaque re consti-
 tuentes inquirere: eam enim innatam nos inuenturos
 esse. Si autem comprehenderimus, post vnam, duas, si
 sint, inspicere: sin minus, tres, aut alium quempiam nu-
 merum: & quiduis eorum quæ sunt vnum, rursus eodem
 modo: quoad ipsum ab initio vnum non tantum quis in-
 telligat vnum esse, & multa, & infinita, sed etiam quot
 sint. Infiniti autem ideam ad multitudinem non ante ad-
 hibere, quam quis numerum omnem ipsius cognoscat
 inter infinitum & vnum: tum autem singula quæque eo-
 rum omnium quæ in infinitum abeunt, dimittere, Dii igitur
 (quemadmodum dixi) ut hoc modo consideremus,
 discamus, vicissimque nos doceamus, nobis concesserunt.
 His verbis Socrates methodum doctrinæ licet ob-
 scurius Pythagorico more, quasi per inuolucra quadam
 ostendit, quæ ab vniuersis & generalibus rebus ad spe-
 ciales & singulares via & ordine procedit. Idem in Phæ-
 dro orationem legitimè compositam comparat anima-
 li, quod caput habeat, & medios artus, & extremos, tum
 sibi, tum toti apta proportione redditos: caput autem
 cuiusque disputationis est generalis definitio rei, de
 qua disputatur: & reliqui artus sunt partitiones & de-
 finitiones partium via & ordine dispositæ, ex quibus om-
 nibus vnum quasi corpus orationis cum apta & decen-
 ti conformatione efficitur.

4 Exemplum Grammaticæ hinc adhibetur ad expli-
 candam definitionem artificiosæ methodi, ut intelliga-
 mus si præcepta grammaticæ artis confusa & indigesta
 essent, confusionem istam non alia arte, quam methodi
 dialecticæ dillegi, & in ordinem redigi posse: quod Cras-
 sus apud Ciceronem planius explicat his verbis, Omnia
 ferè quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa, & dissipata
 quondam fuerunt: ut in musicis numeri, & voces & modi:
 in geometria lineamenta, formæ, interualla, magnitudi-

dines: in astrologia cæli conuersio, ortus, obitus, mortus-
 que siderum: in grammaticis poetarum pertractatio, histo-
 riarum cognitio, verborum interpretatio, profectiandi
 quidam sonus. In hac denique ipsa ratione dicendi excog-
 gitare, ornare, disponere, meminisse, agere, ignota quod-
 dam omnibus & diffusa late videbatur. Adhibita est igitur
 ars quadam extrinsecus ex alio genere quodam, quod sibi
 totum philosophi assumunt, quæ rem dissoluta conuul-
 samque conglutinaret, & ratione quadam constringeret.
 Sit ergo in iure civili finis hic, legitimæ atque vtilitatis in
 rebus causisque ciuium æqualitatis conseruatio: tum sunt
 notanda genera, & ad certum numerum paucitatemque
 reuocanda. Genus autem id est, quod sui similes commu-
 nione quadam, specie autem differetes duas aut plures
 complectitur partes. Partes autem sunt, quæ generibus
 iis è quibus emanant, subiiciuntur. Omniaque quæ sunt
 vel generum vel partium nomina definitionibus quam-
 vim habeant, est exprimendū. Quamobrem si omnium
 artium præcepta inuenta & probata essent, sed tamen
 confusa & perturbata, hæc pars Dialecticæ confusam tur-
 bam præceptorum distinguere, & suo loco disponere, at-
 que tractare doceret: ut rectè dici possit ars reliquarum
 artium faciendarum & ordine tractandarum.

5 Hic exempla integra non citantur, quia nimis es-
 sent proluxa: sed generalis tantum partitio artificiosæ dis-
 putationis notatur, unde ordo & descriptio totius dispu-
 tationis intelligi potest: quæ quidem partitio opportunè
 adhibita, ut ait Fabius, plurimum lucis & gratiæ orationi
 adfert: neque enim id solum efficit, ut clariora fiat, quæ
 dicuntur, rebus velut è turba extractis, & in conspectu
 positis, sed reficit quoque lectorem & auditorem certo
 quodam singularum partium sine, non aliter quam fa-
 cientibus iter multum detrahunt fatigationis notata in
 scriptis lapidibus spatia.

6 Ex diligentia partiendi multum laudis tribuitur
 Hortensio, ut ait Fabius, cuius diuisionem in digitos di-

Genus.

ductam nonnunquam Cicero leuiter eludit, vt in Diuinatione, Quid cum accusationis tuæ membra diuidere cœperit, & in digitis suis singulas partes causæ constituere: In Bruto autem hanc industriam laudat in Hortensio, Attulerat, inquit, minimè vulgare genus dicendi duas quidè res, quas nemo alius, partitiones, quibus de rebus dicturus esset, & collectiones, memor, & quæ essent dicta contra, quæque ipse dixisset.

7 Pro Roscio Amerino Cicero primū crimen patricidii diluit, quòd nulla causa sit, cur Sextus Roscius patrem occidere voluerit, aut potuerit, aut denique cur occiderit: deinde offendit Titum Roscium & voluisse, & potuisse, & fecisse hanc cædem, quòd pauper, quòd avarus, quòd audax, quòd denique Roscii inimicus esset: postremo Chrylogoni potentiam, qui libertus erat Sylia, in inuidiam adducit.

8 In actionibus in Verre diuisionis partes eo ordine quo proposuit, exequitur: de quaestura actione terra agit, vt Verres quaestor euerfa publica pecunia Cneū Papyrium Carbonem in prouincia cum exercitu deseruit, rationes non retulit, legatus contra Carbonem testimonium dixit, in Ciliciâ proficiscens fanum Apollinis in Delo spoliavit, Tenedo Tenem deum abstulit, Lampfaci siltam Philodami per vim rapere voluit, Philodamum ipsum, quòd ipsius libidinibus obstitisset, capite mulctandum curauit. Præturæ urbanæ duo crimina sunt, quæ eadem actione accusantur, vnum in iure dicendo, alterum in factis testis exigendis. Præturæ Siciliensis quatuor crimina reliquis quatuor actionibus explicantur, quarta crimen de iurisdictione, quinta de frumento, sexta de signis sublati, septima de crudelitate suppliciorum.

9 Poetæ cum quid ad delectationem animi scribant, non semper hanc artificialem methodum sequitur, sed plerunque consilium disponendi ex personis & rebus quas tractant, delectandi gratia capiunt: si quid autem

ad docendum scribunt, lumen dialecticæ dispositionis adhibere solèt, vt Quid, in Fastis, & Virgilius in Georg.

10 Transitio, de qua nunc agitur, partes disputationis inter se coniungit: eius duo sunt genera: aut enim perfecta est transitio, aut imperfecta. Perfecta breuiter quid dictum sit, admonet, & quid deinceps dicendum sit, proponit: vt pro Quintio, Docui quod primum sum pollicitus, causam omnino cur postulare, non fuisse. Attende nunc ex edicto Pretoris bona Publici Quintii possidere non potuisse. Pro Murena, Bene habet: iacta sunt fundamenta defensionis meæ: nondum enim nostris laudibus, quibus vtar postea, sed propè inimicorum confessione virū bonū & integrū hominem defendimus: quo constituto, facilius est mihi aditus ad contentionem dignitatis, quæ pars altera fuit accusationis. Transitio imperfecta, quod antè dictum est, non repetit, sed quod sequitur, duntaxat proponit: vt cum secundo Georgico de cultu arborum & vitium Virgilius differuisset, nullo facto epilogo, ad tertium opus transit,

*Te quoque magna Pales, et te memorande canemus
Pastor ab Amphryso.*

Cumque de re pecuaria libro tertio disputauisset, nulla adhibita repetitione transit ad quartum,

*Protinus aerij mellis caelestis donis
Exequar.*

11 Vtilis est transitio ad duas res, ad docendum primum: nam & quid dictum sit, commonet, & ad reliquū comparat auditorem: deinde ad delectandum: reficit enim lectorem vel auditorem, cum & id quod dictum sit, breui epilogo velut sub aspectum ponit, & sequentis disputationis summam aliquam proponit, qua non secus afficiamur, atque viatores ipsi, quibus suscepti itineris viæ demonstrantur.

12 Cōcluditur locus de methodo doctrinæ, quæ quidem breuissimā artē habet, sed vsum maximū & difficilissimū. Socrates in Philæbo, Nulla, inquit, via pulchrior
f. i.

esse potest, ea quæ semper vnicè dilexi: sed illa me perpetuò fugit & deserit. Protarchus. Cedo, quænam est ista? Socrates. Quam verbis explicare non est difficile, vsu verò & exercitatione cõsequi longè difficillimum est: quæcunque enim via & arte inuèta descriptæque sunt, hæc vna via in lucem prodierunt.

Quid Aristoteles & medici de methodo doctrinæ?

In dialecticis libris nihil in aliis libris confuse idem ferè monet Aristoteles quod in vera methodo præcipitur, vt ab vniuersis & generalibus rebus ad speciales partes via & ordine progrediamur. Medici de methodis multa & varia præcipiunt, in quibus dialecticum aliquid, sed confusum & indistinctum perturbant magis, quàm explicant: methodi enim nomine aliàs Dialecticam totam comprehendunt, cum eam diuidunt in analysin & genesin: analysin enim cogitatione in inuentionem incidunt, sicut genesin in dispositionem: quia per analysin res inueniendas dicunt, per genesin collocandas: sed in vtraque grauiter errant, quia neque in analysi veras inuentionis partes, neque in genesi veras dispositionis species explicant. Idem medici particulam aliquam dialecticæ confundunt nomine methodi, cum dicunt definitionem, diuisionem, similitudinè, dissimilitudinem, maiora, paria, minora methodos esse: sunt enim particule inuentionis: item cum dicunt syllogismum demonstratiuum methodum esse: demonstratiuus enim syllogismus fit ex causis, quod inuentionis genus est: & syllogismo concluditur, quod dispositionis est: methodus autem nec inuentionis, nec syllogismi doctrina est, sed ab vtroque horum vt natura, ita præceptis distincta.

13 Methodus prudentiæ sequitur, quæ non tradit certas dispositionis leges, vt illa methodus doctrinæ: nec ullum firmum & ratum & vniuersale præceptum habet: sed pro omni arte hoc tantum monet, res in oratione pro conditione personarum, locorum, temporum, variè dis-

poni & collocari. Hæc itaque tota ferè expers artis videtur, si cum superiore methodo conferatur: illic enim certa disponèdi doctrina traditur, hæc nulla regula certa & catholica traditur, nisi hæc vna, quæ (vt antè dixi) summam admonet multarum rerum disponendarum nullam stabilem artem tradi posse: sed hanc totam rationem in iudicio & prudentia hominis positam esse, vt videat quid maxime deceat in oratione: quoniã non omni causæ, nec auditori, nec loco, nec tempori congruit vnum & idem orationis genus. Itaque multis in disputationibus iudicium prudentiæ, quod sequamur, potius requirendum erit, quàm consilium artis & doctrinæ.

14 Hic quatuor numerantur, quæ obstat, quo minus sequamur methodum doctrinæ: potiusque iudicio & arbitrio ordinem quædam in oratione & disputatione cõmetemur & teneamus: de quibus quatuor conditionibus rhetores in suis forensibus præceptis multa præcipiunt.

15 Ad deliberandum quæ via in docendo magis expediat, dialecticus ex locis inuentionis argumentum requirit, & ad artem syllogismi concludet, quæ sola & vnica est dux humanæ prudentiæ, vt diximus in peroratione syllogismi.

16 De methodo prudentiæ consilia quædam traduntur, & exemplis illustrantur, sed eiusmodi tamen, vt nullam omnino artem faciant, quæ versatur circa certas & immutabiles præceptiones. Hæc igitur admonitio est, si morosus sit auditor, qui recta ratione doceri nolit, vt interdum definitio diuisionisque rei, de qua agitur, omittatur. Sic Socrates apud Platonem, cum refellit sophistas, Trasimachum, Gorgiam, Protagorã, non aperta & recta dispositionis via, sed occultis probationum quasi cuniculis incedit. Et Cicero pro Ligario cum sentiret offensum Cæsarem, nullam partitionem adhibuit, sed modo culpam suam confitetur, vt augeat clementiam Cæsaris, a quo reuocatus est in Italiam: modo inuehitur in Tuberonem: modo excusat Ligarium: & similiter

bus exemplis de clementia Cæsaris bene sperare iubet: eumque ordinē de industria tenuit, vt occulta & celata arte Cæsarem grauius commotum ad misericordiā & clementiam facilius deduceret.

17 Describuntur à poetis varii casus atque euentus rerū, quorum alii habent delectationem, vt in AENEIDE Virgili apparatus conuiuiorum, venatio, ludi: alii commiserationem, vt casus & pericula AENEÆ in mari: alii admirationē, vt virtus AENEÆ in periculis & in bellis: alii indignationem, vt fraus Sinonīs, vt crudelitas Pyrrhi aduersus Priamum.

18 Homerus non vitur exordio longē petito, velut Cyclicus poeta, qui reditum narrans Diomedis à bello Troiano exorsus est ab interitu Meleagri fratris eius: nec Iliada orditur à cōcubitu Iouis cum Læda, vnde nata est Helene causa belli Troiani, sed à precibus Chrysa: sacerdotis. Idēque Homerus auspiciatur Odyseam à consilio deorum: errantēque Vlyssēm describit non à litore Troiano primū, sed ab insula Calypsus ad Phæacas, qui in conuiuio Alcinoi regis narrat Phæacibus quemadmodum à Troiano litore ad nympham vsque nauigari: tum poeta reliquam nauigationem Vlyssis à Phæacibus ad Ithacā patriam ordine profequitur. Vnde cōstat Homerus in narrandis erroribus Vlyssis non esse secutum seriem rerū & temporis, sed à mediis exorsu fuisse, & medio loco quæ prima erāt inseruuisse.

19 Virgilius vestigiis Homeri insistentem AENEAM non excipit à litore Troiano, sed primū narrat quemadmodum ē Sicilia nauigans in Libyam tēpestate compulsus & delatus fuerit, qui in conuiuio Didus regine Carthaginēsum narrat à principio, vt Troia euerſa fuerit, & quibus erroribus eō nauigari: & quemadmodum Homerus bellum Troianū morte Hæctoris, sic Virgilius bella AENEÆ morte Turni finiuit.

20 Spectator comœdiæ res in epitasi ita controuersas videt, vt exitum prospicere nō possit: quia in comœ-

dia non seruatur ordo artis, sed prudētiæ fallendi & delectandi auditoris gratia.

Quid Aristoteles de methodo prudentiæ?

Nihil in dialēcticis libris. hanc partem rhetores sæpius inculcant non solum in dispositione, quam sibi falso assumunt, sed etiam in inuentione & elocutione, vbi præcipiunt de argumentis partium orationis, & de generibus dicendi: vbi & dialēcticam prudentiam suæ arti falso ascribunt, & nimis angustē ad causas tantum ciuiles & forenses coarctant.

21 De duabus methodis prima, quoad eius fieri possit, tenenda nobis est, quia facillima, & ad docendū accommodatissima: progreditur enim à rebus notissimis & clarissimis ad partium subiectarum explicationem. Itaque cum multis in aliis grauioribus disputationibus, tum maximē in artibus docendis seruanda est.

22 Socrates in Philabo, Donum, ait, profectō deorum ad homines, vt mihi quidem viderur, per Prometheum quendam vnā cum clarissimo igne delatum est. Et paulo post, Dii igitur, vt diximus, hanc nobis inuestigandi, discendi, docendi viam ostenderunt.

23 Quauis prima methodus sit clarior & excellentior quā secunda, sæpe tamen vsu venit, vt secundam sequi magis expediat: vt si præcipias imperatori (vtar enim Fabii similitudine) vt quoties aciem instruet, dirigat frontem, cornua vtrinque promoueat, equites pro cornibus locet, erit hæc quidem reuēssima fortasse ratio, quoties licebit: sed mutabitur interea natura loci, si mons occurret, si flumen obstabit, si collibus & syluis prohibebitur: mutabit hostium genus: mutabit præsentis conditio discriminis: nunc acie directā, nunc cuneis, nunc auxiliis, nunc legione pugnabitur: nonnunquam etiā terga dedisse simulata fuga proderit: ita quauis longē optimum sit præcipere atque etiam perhæcere, vt rectā in docendo viam à generalibus principiis ad speciales partes deductam sequamur, tamen in-

rerim cōmodum, atque etiam fortassē necessārium fuerit hunc ordinem mutare, & alium quendam pro iudicio arbitriōque nostro deligere, quem maximē aptū rebus, locis, personis, temporibus iudicabimus. In quo nō parum iuuabimur considerandis exemplis bonorum authorum, & cūm priuata, tum etiam publicā cōsuetudinis, cūm diligenter inspiciemus quid excellentes homines in similibus exemplis fecerint, vt antē diximus de Cicerone, Terentio, Homero, Virgilio.

24 Allegoria est & similitudo à nautis, qui quemadmodum tempestate abrepti, & flantibus ventis mutant velificationem, vt ad portum si non recto & breui, saltem utili & salutari cursu contendant: sic in docendo si methodus doctrinæ proposito non conuenit, qua via & progressione possumus, ad explicationē rei propositæ perueniendum nobis est.

25 Memorix doctrina eadem est, quæ dispositionis: quia ad iuuandam & confirmandam memoriam nihil aliud præcipiendum videtur, nisi vt in oratione, quam velis ediscere, ordinem partium syllogismi & methodi spectes: hæc enim est verissima & rectissima ars exercendæ memoriæ: non ea quæ locorum & imaginum vanis & inutilibus commentis à rhetoribus instruetur.

Quid Aristoteles de memoria?

Nihil in dialecticis organi logici libris.

PETRI RAMI Eloquentiæ & Philōsophiæ professoris Regii Institutionum Dialecticarum

LIBER TERTIVS.

De Exercitatione.

Et tribus partibus ad differendum necessariis, natura & ars breuiter, sicut erat institutum, sunt expositæ: exercitatio (quæ reliqua est) nobis est indentidē paucis attingenda: 2 quæ in actū naturam arte instructam deducat. 3 In qua quantū insit ad bene differendū momenti, dici posse equidē vix arbitrator: si quis enim eximiæ pulchritudinis animalia in aulæis picta spectaret, atque in ipsa spectandi admiratione cūm esset, ea repente excitata profilirent, quanta iam esset, & quanto perfusa gaudio spectanti lætitia? ita si quis artis tam nobilem, tamque humanitatis propriam descriptionem contemplatus, vsum aliquem, viuentēque actum desideret, atque in ipso desiderio doctrinæ velut artus a-

f. iiii.

animari, suâque sponte moueri aspiciat, protinusque ita comparari, vt Palladis alicuius instar occultissimas res aperiat, consulentibus summa prudentia respondeat, res controuersas disceptet, perturbatis ordinē, obscuris lucem adferat, qua voluptate hæc ipsa contemplatis animus gestiet? qua lætitia exultabit? Hæc porro miracula nobis exhibebit exercitatio, languentes & sopitos artis sensus excitabit, calore viuētis sanguinis motuque ratiocinātis spiritus animabit: summa igitur, ac propè sola differendi virtus est in exercitatio. 4 Artis verd præceptis cognititis, & in animo memoriâque penitus infixis duplex exercitatio dialectica cōmodè distinguetur: altera in exploratione disputationis iam factæ, altera in nouæ effectioe & cōpositione. Hęc genesis, illa analysis nominetur.

ANALYSIS.

5 Analysis itaque dialectica, retexta quædã ars erit, & per eosdem progressuum omnium gradus repetita, quæ spectare iubebit velut architectura operis confecti speciē, omnibusne locis ad legem conueniat, & ideam præceptis mōstratam penitus exprimat, omnibusque omniū partium numeris absoluat.

6 Nomen ἀπὸ τῆ ἀναλύειν, id est retexere, q̄

hec exercitatio quasi Penelope contextã iam telam retexat: quæ diligentia in scriptis 7 alienis perspiciendis præcipuam laudem habet. Sed initio popularibus & è medio sumptis exemplis vtetur, ne discētis animus dupliciter impediatur, & exempli obscuritate, & artificii distinctione. 8 Primum igitur analysis quod explicandum susceperit, à capite retexet opus vniuersum: quæstionem cernet, quæ differenti proponitur: argumenta quibus tractatur aspiciet: & ad loci vnde sumpta sunt, legem naturamque referet: dispositionē postremò ad propositam regulam comparabit. Proponamus itaque aliquem locum, cuius quæstionem videamus primum, tum inuentionem, iudiciūque consideremus. sit hic locus Maronis,

Discite puer virtutem ex me, verumque laborem, *AEni. 12*
 Fortunam ex aliis, nunc te mea dextera bello
 Defensum dabit, & magna inter premia duces.
 Tu facito mox, cum matura adoleuerit ætas,
 sis memor, & te animo repentem exœpla tuorum
 Et pater Æneas & auunculus excitet Hector.

Hic igitur adhortationis quæstionem enarramus, quod Ascanius egregiū se præstare debeat: cuius ex causis procreantibus & adiunctis argumentum sumitur, quod patrem Æ-

neam, & auunculum Hectorem habuerit: Syllogismus imperfectus est. propositio enim deest: at tamen ut accuratius aestimetur, perficiendus est hoc modo:

Maiores claritas excitare debet adolescentes ad laudem:

Ascanius clarissimos maiores habet, patrem Aeneam, auunculum Hectorem:

Excitetur igitur Ascanius ad laudem.

1 Primo libro dialectica virtus diuisa fuit in tres partes, ex quibus constaret & absolueretur, natura, doctrinam, exercitationem: quarum duabus primis vna & communi institutione descriptis transitus fit ad demonstrandam viam & rationem dialecticæ exercitationis, ut intelligamus ad quem usum præcepta inuentionis & dispositionis prius exposita referri debeant: frustra enim artes discuntur, nisi exerceantur, & fructus earum & usus percipiantur: que madmodum frustra grammaticæ præcepta à pueris perciperentur, nisi in exemplis excellentium poetarum & oratorum explicandis & imitandis: itemque in nouis exemplis pure scribendo & loquendo fingendis exerceantur.

2 Exercitatio dialectica primum definitur natura & artis in actum & usum deductio: cum naturalis ingenii dotes ad differendum, & doctrina naturæ congruentem de argumentis, syllogismis, & methodo excitamus, fouemus, omni recto & legitimo studio cogitandi, legendi, dicendi, scribendi augemus & amplificamus, & quicquid mente & ratione perspicere & efficere potest, inuenimus & efficimus: ut enim grammatica exerceatur, cum pueri discunt phrasas excellentium authorum præceptis & legibus grammaticæ artis examinare, & secundum ar-

tem & exempla eiusmodi, pure loqui & scribere: ita dialecticam exercebunt, cum in bonis authoribus legedis effigiem & usum huius artis intuebuntur, & in omni genere meditationis, ut lectionis, auditionis, scriptiois, distinctionis, concertationis studiose versabuntur.

Quid Aristoteles de definitione exercitationis dialecticæ?

Nihil in organo logico: atque ut vitiosam artem, sic vitiosam artis exercitationem docuit.

3 Illustris est similitudo ad explicandam vim dialecticæ exercitationis: in qua similitudine dialectica ars pulcherrimis rapetis comparatur, & artis præcepta singula pictis animalibus, & horum præceptorum exercitatio viuus animalibus, & gestum motumque aliquem præcibus: ars enim est quasi quedam excellens pictura, & præcepta tanquam imagines sunt, & exercitatio quasi horum præceptorum anima: quia omnes artes iaceret, nisi studio & usu excitarentur, & tanquam animarentur.

4 Exercitatio dialectica diuiditur in duas species, analyfin & genesin: analyfis versatur in explorandis scriptis, aut consiliis, aut dictis tum nostris, tum alienis, cum videmus primum rem de qua agitur, deinde rationes, tum earum dispositionem, & singulas partes diligenter excutimus. Genesis est secunda exercitatio, qua vel ad aliorum imitationem aliquid meditamus, vel sine exemplo proposito aliquid ingenio nostro molimur & efficimus. Quæ admodum enim pueri sic à grammaticis magistris instituuntur, ut in singulis prælectionibus, quibus carmen vel epistolam audiunt, rationem grammaticæ artis reddere discant de partibus orationis, de syntaxi, de accentibus: & hæc analyfis est grammatica, deinde docentur ad consequendam sermonis puritatem vel Terentium, vel Ciceronem imitari, vel aliquid per se conari & efficere: & hæc est grammatica genesis: sic dialecticæ artis rationes primum se in optimis quibusque autho-

ribus exerceat necesse est videndo qua de re agatur, quæ & cuius generis sint argumeta singula, qua via & ordine tractentur: quæ consideratio & exercitatio dicitur *analysis* dialectica: deinde etiam vel simile aliquid exemplum imitando sequantur, vel aliquid suo (vt aiunt) Marte dicendo vel scribendo moliantur & efficiat: quæ *genesis* dialectica est. Sic reliquarum artium & liberalium & illiberalium exercendarum duplex est ratio, *analysis* & *genesis*: illa in explorandis quibusdam exemplis ad normam & legem artis, hæc in fingendis & componendis nouis. Vt in agricultura *analysis* est, cum aratio, sterco ratio, sementis, messis in aliquo agro cuiusmodi sunt à perito eius artis homine consideratur. In artificio sartorum, cum vestes inspiciuntur, an probe confectæ sine necesse: in pictura, cum propositæ alicuius tabulæ imagines ex formis & lineamentis & proportionibus, quales sunt, æstimantur. At in iisdem artibus *genesis* est, cum ab agricola ager aratur, sterco ratio, feritur, metitur: à sartore vestis facitur, à pictore imago pingitur: eademque valet ratio in reliquis artibus & disciplinis exercendis.

Quid Aristoteles de diuisione dialecticæ exercitationis?

Nihil: quauis enim hanc partitionem in primo analytico adhibuerit, syllogismo tamen duntaxat componendo & resoluendo inepte accommodauit: generalem inuentionis & dispositionis *analysis* & *genesis* non docuit, vt in omni disputatione per *analysis* perciperetur virtutes authorum, & per *genesis* nostræ expromeretur. Octauo topico rectè monet vt dialecticus in omni quæstione consideret quid in vtrâque partem dici possit, locorum etiam & quæstionum communium disputationes quammaximè insignes & generales teneat: cum tamen Aristoteles aliàs sæpe dialectico solui problema, in quo artem dialecticam exerceat reliquerit, nec vllam aliam doctrinam, quam confirmandi & refellendi problematis in Topicis tradiderit.

5 *Analysis* dialectica definitur & explicatur à similibus, vt sit exercitatio, qua omnes omnium generum disputationes resoluimus, vt hi facere solent, qui contextam telam retexunt: & resoluimus eo ordine, quo partes artis traditæ sunt, inspiciendo primum quæstionem, deinde argumentum, tum argumenti dispositionem: & quemadmodum perfecto edificio architectus partes singulas operis inspiciens, quid rectum sit, & quid non rectum iudicat: ita dialecticus de poetarum, oratorum, philosophorum scriptis hac considerationis exercitacione poterit æstimare. Vt igitur architectus adhibetur alieni operis inspector, vt illud approbet vel improbet: ita dialecticus per *analysis* de alienis scriptis & sententiis iudicabit.

Quid Aristoteles de analysis?

Aristoteles (vt antè dixi) solam *analysis* syllogismorum docet, vt in propositiones primum, deinde in terminos resoluantur: multaque præterea de thesi & adhesi terminorum simplicium, compositorum, & obliquorum, de *analysis* & thesi syllogismorum, de *analysis* syllogismorum ad impossibile, & ex hypothesi, itemque de reciproca reductione syllogismorum vnus figuræ ad aliam in Analyticis cumulat: generalè verò *analysis* inuentionis & dispositionis, qua vti possumus & debemus ad intelligendas & explicandas omnium generum disputationes, non exposuit. Itaque ex organo logico nõ docemur, quæ sit *analysis* dialectica.

6 Etymologia nominis declaratur similitudine & exemplo Penelopes, quæ à procis sollicitata ad nuptias promittebat se nupturam esse, cum absoluisset telam, quæ in manibus habebat: sed vt eos longius falleret, noctu retexebat, quod interdum contexuisset, vt scribit Homerus libro secundo *Odyssææ*.

7 Potest etiam *analysis* in nostris scriptis adhiberi: sed quoniam nostra nobis sunt notiora, quam aliena, idcirco in alienis magis versatur.

8 *Analysis* respondet partibus artis dialecticæ. Huius igitur summa est, ut in explorando aliquo opere, cum quaestione habemus, consideremus primum ea quæ sunt inuentionis dialecticæ, deinde ea quæ sunt dispositionis.

9 *Aeneas* cōgressurus cum Turno *Ascanii* filium hortatur ad imitandas virtutes maiorum suorum.

1 In explorandis propositis exemplis, quæ vel lecta, vel audita, vel etiam tantum meditata sint, non solum laudes cernentur, ut propria, perspicua, certa, vera, cōsentanea concedantur: sed vitia notabuntur, ut aliena reiciantur, obscura explicentur, ambigua distinguantur, falsa negentur, inconsequentia suspendantur. Horum duo prima alienum & obscurum ad omnes inuentionis, dispositionisque partes attinent: ambiguum & falsum ad inuentionis & syllogismi partes tantum, ut inconsequens ad solam conclusionem.

DE ALIENVM.

2 Ergo in argumētis spectabitur primum ne quid alienum sit: frequenter enim imprudentes & incōsiderati homines hinc labuntur, & propria cōtrouersia ommissa res alias agunt: de quo *Martialis* festiuū est & notū epigramma

Lib. 6.

3 *Non de vi, neque cade, neque veneno:
Sed lis est mihi de tribus capellis:
Vicini queror has abesse furto:
Hoc iudex sibi postulat probari.*

*Tu Cannas, Mithridaticumque bellum,
Et periuria Punici furoris,
Et Syllas, Mariosque, Muciosque
Magna voce sonas, manuque tota.
Iam dic Posthume, de tribus capellis.*

Hoc in differendo primum vitium est.

DE OBSCURVM.

4 Obscuritas in differendo minore reprehensione non caret: nisi enim argumēta sint & per se clara & clariora quaestione (quæ tractatur) argumenta nulla sunt, cum nihil arguant, nihil ostendant. Exemplum notabile est apud *Ciceronem*, *Quid enim, inquit, mea causa me mones, quod non intelligā? Quid me igitur mones? ut si quis medicus ægroto imperet, ut sumat Terrigenam, herbigradam, domoportam, sanguine cassam,* potius quam hominum more, cochleam dicat. Nam *Pacuianus Amphio*, *Quadrupes tardigrada, agrestis, humilis, aspera,* *Capite breui, ceruice anguina, aspectu truci,* *Eniscerata, inanima, cum animali sono.* quum dixisset obscurius, tum *Attici* respondent, *Non intelligimus, nisi aperte dixeris.* At ille vno verbo, *Testudo.* No poteras hoc igitur à principio cytharista dicere? Obscuro

2. De Diuis.

tatē Cicero in illis definitionib⁹ reprehēdit.

❧ AMBIGVVM:

5 Ex ambiguo non minus periculosa fallacia oritur, quā ex obscuro. Obscuritas enim efficit, vt nihil intelligatur: ambiguitas ostendit sæpe aliud, quā intelligi commodum fit. Martialis de Paulo,

Lib. 2. *Carmina Paul⁹ emit, recitat sua carmina Paul⁹:
Nam quod emas, possis dicere iure tuum.*

Illic possessor significatur, quōd emerit: hic, quōd fecerit. 7 Sic cū Sextus Annalis testis reum læsisset, & instaret identidem accusator Ciceroni, Dic Marce Tulli, nunquid potes de Sexto Annali? versus autem dicere Cicero cœpit de libro Ennii annali Sexto,

Quis potis ingenteis oras euoluere belli?

Hoc vitium commune est omnium argumentorum, ambiguae causæ, ambigua effecta, & cætera argumenta ambigua esse possunt. Neque tamen existimari volo omnem disputationem vitiosam, quia nullū ferè vocabulum fit non ambiguum: sed si in eadem oratione dissimiliter idem verbum intelligatur. Cū autē eiusmodi ambiguitas inciderit, distinctio adhibēda erit. Mart. in Cæcilianū,

*Cum dixi ficus, rides quasi barbara Verba:
Et dici ficos Cæciliane, iubes:
Dicemus ficus, quas scimus in arbore nasci:
Dicemus ficos Cæciliane, tuos.*

❧ FALSVM, VBI CAPTIONES
& fallacia argumentorum.

8 Obseruanda deinceps erunt & singulorum argumentorum vitia propria, vnde falsæ rationes oriuntur, ne non causæ vt causæ, non effecta vt effecta, eodē modo in cæteris ponantur.

❧ NON CAUSSAE, VT CAUSSAE.

A Sinone fallaces causæ equi fabricati, & in urbem recipiendi finguntur,

*Hanc pro Palladio moniti, pro numine laeso
Effigiem statuere, nefas qua triste piaret:
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, caloque educere iussit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit:
Neu populum antiqua sub religione tueri.
Nam si Vestra manus violasset dona Mineruæ,
Tum magnū exitiū (quod dy prius omen in ipsum
Conuertant) Priami imperio, Phrygibusq; futurū.
Sin manibus Vestris Vestram ascēdisset in urbem,
Plurō Asiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.*

AENE. 2.

Non caussæ vt caussæ hîc confictæ sunt.

NON ON EFFECTA, VT EFFECTA.

9 Effecta plerunque Vitiosa similiter assumuntur, tanquam ab aliis profecta causis. Martialis de rhetore.

Libro 1.

10 *Extemporalis factus est meus Rhetor,
Calphurnium non scripsit & salutauit.*

Salutare enim quempiam nominatim ac memoriter, extemporalis eloquentiæ argumentum nullū est, sed obliuiosi hominis memoriam festiuè Martialis notauit. 11 Quinti Fabii res gestæ extenuabantur ab inimicis, & ouiculæ atque cūctatoris facta dicebantur, cū essent boni & prudentis imperatoris.

CAPTIO EX SVBIECTIS
& adiunctis.

12 Sic in subiectis magnus error accidit, in artibus præsertim, quarum nulla ferè suis est contenta finibus. Grammatici non scribendi modò & loquendi scientiam sibi vendicant, sed etiam poetas enarrandi: quod postremū tamen eius artis alienum est, nec vllū in grammaica traditur præceptum, nec tradi debet de poetis interpretandis. Nam siquid in poetis dialecticum, physicum, ethicum, medicū, historicū fuerit, ex earum artium, non gram-

maticæ decretis repetendum erit. 13 Rhetores inueniendi, disponendi, ornandi, recordandi, pronūtiandi artes suæ disciplinæ subiiciunt: cum sit inuentio, dispositioque dialecticorum, & memoria siquid artis habeat, dialecticæ dispositionis quædā sit umbra. 14 Cæteris in studiis artium vtinam non tâta reprehensionis huius materies abūdaret vel redūdaret potius. 15 Ex adiunctis frequentior error nascitur. Hinc ferè fraudes omnes oriūtur: fuga timoris adiunctum est: magnas tamen victorias imperatores callidi hac fallaci & insidiosa sophismatis simulatione cōsecuti sunt. 16 Annibal Romanos ad Trebiam, ad Thrasimēnū lacum sophistica ista fallacia circunuenit. 17 Thomyris Scytharū regina Cyrum cum ingēti exercitu deleuit. Hinc simulationum penè omnium ac dissimulationum inuolucra nascuntur.

CAPTIOSA DISSENTANEA.

18 Ex dissentaneis item peccatur: & aliquādo iocus aliquis ex hoc errore quæritur.

Martialis,

Omnia Castor emi: sic fiet vt omnia vendas.

Libro 7.

Lusit in relatis emere & vendere.

Pinxisti Venerem, colis Artemidore Mineruam:

Et miraris opus displicuisse tuum?

t. ii

Libro 5. Martialis iocando velut repugnantia posuit Venerē bene pingere, & colere Mineruā.

☞ FALLACIA COMPARATIONIS.

19 Ex comparatis sunt etiam suæ captiones. Martialis,

Libro 5. *Quod alpha dixi Codre, penulatum
Te nuper aliqua cum iocaver in charta,
Si forte bilem mouit hic tibi versus,
Dicat licebit beta me togatorum.*

Paria videntur alpha penulatum, beta togatorum, quia sunt affines alphabeti literæ: cū illa tamen primum, hac secundum, aut nihil significemus. A maioribus idem poeta (quid enim vetat plura ex eodem idonea præsertim & illustria exempla sumere?)

Libro 8. *Soluere Pete decem tibi me sestertia cogis,
Perdiderat quoniam Buco ducenta tibi:
Ne noceant oro mihi non mea crimina, tu qui
Bis centena potes perdere, perde decem.*

2. ad At. Sic Cicero, 20 Hercule verum ut loquamur, subcōtumeliose tractatur noster Publius, primum qui cum in domo Cæsaris quondam vnus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem esse poterit.

Ex similibus, ut musa est fœminini generis: ergo etiam poeta.

☞ FALLACIA NOMINIS.

21 Ex nominibus infinitæ fallaciæ sunt. Ex errore notationis illud Martialis est i Ediliū,

22 *Cestari iunctis nisi desinis A Edile capris,* Libro 1.
Qui modo ficus eras, iam caprificus eris.

23 Ciceronis apertior est reprehensio in accusatorem Balbi, In qua erat accusatoris interpretatio indigna responsione, qui ita dicebat, comiter este cōmuniter: quasi verò priscum aliquod, aut insolitum verbum interpretaretur. Comes benigni, faciles, suaves homines esse dicuntur, qui errati comiter monstrant viam, benignè, non grauati, cōmuniter quidem certè nō conuenit. Notationes vitiosas in grammaticis, quàm multas videmus? Varronem deridet Quintilianus, Cui non post Varro nem sit venia, inquit, qui agrū quod in eo agatur aliquid: & graculos, quia gregatim volēt, dictos Ciceroni persuadere voluit: cū alterum ex Græco sit manifestū duci, alterum ex vocibus auium. Coniugationis magna sæpe est affinitas cū notatione, & eadē generis vtriusq; exēpla sæpe sunt, ut ager, agere: quod vtroque modo falsum est.

☞ FALLACIA DISTRIBUTIONIS.

24 Vitia diuisionis sunt ea ferè quæ rerum t. iii.

omnium, siquid desit, siquid redundet. Prioris generis exemplum est quinto Æneidos, ubi ludorum genera quatuor proponuntur, classis, cursus, sagittariorum, pugilum: quintum autem postea tameri non propositum describitur, certaminis equestris. Locus sic est,

*Prima cita Teucris ponam certamina classis:
Quique pedum cursu valet, & qui viribus audax,
Aut iaculo incedit melior, leuibusue sagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere castu:
Cuncti adsint, meritæq; expectent premia palma,
Sic fauete omnes, & cingite tempora ramis.*

Hic ludos quatuor tantum proponit, præter quos tamen quintum postea describit. Secundi generis exemplum Cicero notauit in Epiuro libro 2. de finibus, Quomodo autem philosophus loquitur tria genera cupiditatum? naturales & necessarias, naturales & non necessarias, nec naturales nec necessarias. Primum diuisit ineleganter: duo enim genera quæ erant, fecit tria: hoc est, non diuidere, sed frangere rem. Qui si diceret cupiditatum esse duo genera naturales & inanes, naturalium item quoque duo, necessarias & non necessarias, confecta res esset. Vitiosum est enim in diuidendo partem in genere numerare. Ad quam diuisionis notam pertinet illa Cicero-

nianæ partitionis reprehensio, de qua Quintilianus lib. 4. cap. 5. In omni partitione, ait, est utique aliquid potentissimum, quod cum audiuit iudex, cætera tanquam superuacua grauari solet. Itaque non defuerunt, qui Ciceronis illam pro Cluentio partitionem improbarent, qua se dicturum esse promisit primum, neminem maioribus criminibus, grauioribus testibus in iudicium vocatum, quam Oppianicum: deinde præiudicia ab iis esse facta iudicibus, à quibus condemnatus sit. Postremo iudicium pecunia tentatum non à Cluentio, sed contra Cluentium. Quia si probari posset, quod est tertium, nihil necesse fuerit dicere priora.

☉ FALLACIA, DEFINITIONIS

” 25 Cic. Illud magis miror, ne ignorans verum iter gloriæ, gloriosum putes plus te vni posse, quam omnes: & metui à ciuibus quam diligi malis. quod si ita putas, totam ignoras viam gloriæ, charum esse ciuem, bene de re publica mereri, laudari, coli, diligi, gloriosum: metui verò, & in odio esse, inuidiosum, derestabile, imbecillum, caducum. Sic philosophi cynici falsa definitio apud Martialem notatur:

” 26 *Hunc quem sæpe vides inter penetralia nostra
Pallados, & templi limina Cosme noui,
t. iiii.*

Libro 1.

*Cum baculo peraque senem, cui cana putrisque
Stat coma, & in pectus sordida barba cadit:
Cerea quem nudi tegit vxor Abolla grabati,
Cui dat latratos obuia turba cibos,
Esse putas cynicum deceptus imagine falsa:
Non est hic cynicus Cosme: quid ergo? canis.*

☞ FALLACIA TESTIMONII.

27 E testimoniis porro quàm multa sint mendacia, quàm multiplices errores, quàm quotidiana periuria, quid oratio longior exprimenda est? pro tanto autem vitio non tradenda præcepta, sed vota facienda sunt, vt homines potius ratione & veritate, 28 quàm autoritate & testimonio ad iudicandum moueantur.

1 *Analys* dialēctica non tantum versatur in præceptis dialēcticæ artis cognoscendis, explorandis, disputandis, sed etiam multo magis in scriptis & exemplis excellentium authorum perspicendis & explicandis: in quib⁹ duplex est cōsiderandi ratio, vna virtutū, altera vitiorū, si modo vitia in his deprehēdi possint. *Analys* igitur commodē distinguetur ex subiectis exēplis, circa quæ versatur, quæ vel recta sunt, vel vitiosa. Recta sunt quinque generum, & vitiosa totidem: quæ vtraque diligenter animaduertēda sunt in omnibus disputationib⁹ in quib⁹ dialēctica exercere volumus, *Quinque* virtutes differēdi ex præceptis inuentionis & dispositionis satis intelligitur: quib⁹ quinque vitia e regione rēspōdet, vt proprio alienū, perspicuo obscurū, certo ambiguū, vero falsū, consentaneo insequens: quorum vitio-

rum duo prima, alienum & obscurum, ad omnes inuentionis dispositionis partes attinent, quia non solum argumenta possunt esse aliena & obscura, sed etiam syllogismus & methodus: ambiguum & falsum ad inuentionis & syllogismi partes tantum: quia argumentum ambiguum aut falsum potest esse, atque etiā partes syllogismi, propositio, assumptio, complexio: syllogismus autē totus nec ambiguus nec falsus est, sicut nec vniuersa methodus, vitium insequentia pertinet ad solam conclusionem, quia hæc sola ex antecedētib⁹ sequitur, aut non sequitur.

Quid Aristoteles de generibus vitiorum dialēcticis virtutibus oppositorum?

In organo logico hæc quinque vitia, alienū, obscurum, ambiguum, falsum, & insequens sparsim, & in variis locis damnatur: sed tamen sine vlla legitima arte & doctrina notantur: alienum in Topicis & elenchis à dicto simpliciter ad dictum secundum quid, obscurum, ambiguum, & falsum item passim: insequens in fallacia elenchi, & ex cōsequenti: & in elenchis voluit Aristoteles omnia vitia comprehendere partitione fallaciarū quæ essent in dictione, & extra dictionem.

2 De quinque propositis exemplis quatuor accidere possunt inuentioni dialēcticæ, vt si argumenta aliena, si obscura, si ambigua, si falsa fuerint: quæ sigillatim deinceps explanabūtur, quia vtile est non solum virtutes argumentorum nosse, sed etiā vitia virtutib⁹ opposita, vt ea damnare & vitare possis. Primum igitur argumētū vitium est alienum, cum ipsum argumentum nihil ad rem oppositā attinet. Quale est illud apud Enniū de Meda,

vitinam ne in nemore Pelio

Cæsa cecidissent ad terram abiegnæ trabes:

Nunquā hera errās hanc mihi molestiā exhiberes

Medea animo agra, amore seuo saucia.

Arbores in Pelio monte cæsa: nihil ad miseras Medææ pertinet. Itaque hoc ancillæ argumentum a quæstione

alienissimū est. Tale vitiiū sepe animaduertimus in hominib⁹ stolidis, aut heberib⁹, aut leuibus: interdū etiā in his, qui ingeniis abundant: nam nihil feracius hominū ingeniis, iis præferim, quæ disciplinis exulta sunt: sed vt segetes fœcundę & huberes nō solūm fruges, sed etiā herbas effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex magnis & fœcundis ingeniis aut leuia quædam, aut à causis aliena, aut non vtilia gignuntur.

3 In hoc exēplo primūm quæstio ponitur de furto trium capellarum: à qua quæstione aliena erant, quæ ab accusatore dicebantur: quia narrationes de bello Cannensi, Mithridatico, Punico, Mariano, Syllano, nihil ad probandum furtum attinent.

4 Secundum vitium inuentionis est obscuritas, quæ facit, vt non intelligatur argumentū, quod dicitur: nihil est enim minus ferendum, quā vt oratio, quæ lumen rebus adhibere debet, tenebras & obscuritatē adferat: qualem Cicero dicit fuisse Rulli tribuni plebis, cum legem agrariam suaderet: Explicat (ait) orationem sanē longam, & verbis quidem valde bonis: vnum erat, quod mihi vitiosum videbatur: quod ex tanta frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere posset, quid ille diceret: hoc vtrum ille insidiarum causa fecerit, an hoc genere eloquentiæ deleatur, nescio. Et Martialis iocatur in Sextum poetam versus obscuros facientem:

Scriberete quæ vix intelligat ipse modestus,

Et vix Claranus, quid rogo, Sexte, iuuat?

Non lectore tuis opus est, sed Apolline libris:

Iudice te maior Cinna Marone fuit.

Sic tua laudentur, sanē mea carmina Sexte

Grammaticis placeant, & sine grammaticis.

Et Cicero libro secundo de diuinatione reprehedit coehlex definitionem, quæ fit his verbis,

Terrigena, herbigrada, domi porta, sanguine cassa,

quod longē fit obscurior, quā res ipsa, quæ definitur. Cicero tamen libro secundo de finibus ait licere obscure

loqui duobus modis, si aut de industria facias, vt Heraclitus qui cognomento *σκώπτινος* perhibetur, quia de natura nimis obscure memorauit: aut cum rerū obscuritas, non verborum facit, vt non intelligatur oratio, qualis est in Timæo Platonis: sed tamen Heraclitus ille excusandus non est: quia omnes artes quæ ad humanitatem pertinent, sic exponi & tradi debent, vt ab iis qui eas discunt facile possint intelligi. Obscuris autem enigmatis interdum nobis vti cōceditur, quando non est necesse, aut vtile ea quæ dicim⁹, ab omnib⁹ intelligi & cognosci.

5 Tertium argumenti vitium est ambiguitas, quæ cum aliquid probandum sumimus, propter varios intellectus possit fallere, vt dubites, quā significatione de multis sequi conueniat. Ideo quæ perperu monemur à dialecticis, vt in dicendo amphiboliam fugiamus, quæ differt ab obscuritate, quia obscuritas facit, ne res intelligatur: amphibolia, vt alio atque alio sensu possit intelligi. Cum igitur distincta fuerit ambigua: dictionis significatio ea, quā volumus sequi, tum ambiguitatis vitium nullū erit: & idcirco in iocis & salibus, qui ex ambiguo aliquo nomine sumuntur, amphibolia laudatur, quia iucunda & percepta variæ significationis intelligentia sic delectat, vt tamen videre possis, quod iocus & facetiæ spectent, nec ambiguitate nominis vllō modo cōturberis: vt Africano maiori coronam sibi in conuiuio ad caput accommodanti, cum ea sapius rumperetur, Lucius Licinius varius, Noli, inquit, mirari, si non conuenit: caput enim magnum est. Iocus est in ambiguo nomine (magnum) ideo gratus, quia vtraque significatio nominis aperta est, neque perturbat intelligentiam: quia Africani caput magnum dici potuit, & ipsius carnis mole, & nominis magnitudine: quod posterius Licinius præcipue volebat intelligi.

6 Iocus est in ambiguo nomine (suum:) carmen enim dicitur suum vel emptione, vel compositione: atque hoc genere ambiguitatis si quis serio & sine ioco

vreretur, id vitiosum esset.

7 Cicero lufit in ambiguis verbis (Sexto) & (Annali) quæ aliàs sunt nomina propria viri, aliàs communia, alterum numeri, alterum historiæ, quæ describitur secundum seriem & ordinem annorum.

8 Quartum argumenti vitium est falsitas, cum ex argumento enuntiatio falsa fit: eaque declaratur inductione per singulas argumentorum species. Est autem animadvertendum multas quidem res falsas tractari à poetis, neque tamen vitiose, neque contra decorum dialecticum: quia in his similitudo quædam rerum humanarum aut naturalium spectatur, vt in persona Simonis & Paphili faciles mores patris & filii describuntur: & in Metamorphosi Quidii causæ rerum naturalium sub occultis figmentis per allegoricam similitudinem notantur: & in aliis eodem modo. Itaque res à poetis similitudine quadam confinguntur: in similitudine autem vera non semper spectatur veritas rerum, sed interdum sola qualitas, vt dictum est libro primo. Primum igitur de causis falsis dicendum, sine, forma, efficiente, materia: finis falsus est equi lignei à Græcis fabricati: non enim Græci hunc fecerant, vt placarent Mineruam, sicut Sinon mœritur, sed vt dolo & fraude Troiam caperent. Talis error est in antiquis philosophis, qui falsos bonorum & malorum fines constituerunt, vt Epicurus voluptatem, Aristoteles actionem mundanæ virtutis. Forma falsa est, vt si anima hominis dicatur esse mortalis: efficiens item falsa est, vt quidam Romæ mentitus est Tyberium Gracchum esse patrem suum. Materia similiter falsa est, vt in rebus male materiatis & adulterinis.

9 Effecta falsa sunt, quæ à falsis proficiuntur causis, sine, forma, efficiente, materia. Causæ enim & effecta mutuam inter se relationem continent: itaque falsa causa falsi effectus: atque item contra falsus effectus falsa causa fuerit: neque idcirco nouis exemplis opus est, quia ex proximo causarum loco repeti possunt.

10 Iocus est in rhetorem tardæ & debilis memoria: hoc autem exemplum in seria disputatione vitiosum esset, sed vitio ipso nobis licet abuti ad iocum.

11 Qui oderant Quintum Fabium Maximum, facta eius calumniabantur, cum tamen essent recta & laudabilia. Itaque peccabant in differendo, cum res bene gestas, male gestas esse dicerent.

12 Error in subiectis accidit per omnia genera: nam subiecta primi generis interdum falsa sunt, vt si quis dixerit Myrtos optimè ali in motibus, aut Abietes in litoribus, vtrūque subiectum harum arborum fallax erit. Et secundi generis, vt Mercator purpuratus fallax est subiectum regis. Et tertii generis, vt in grammatica arte poetarum explicatio est falsum subiectum: licet Quintilianus libro primo Grammaticam diuidat in duas partes, rationem loquendi, & enarrationem poetarum. Sed hæc posterior pars Grammaticæ nihil est: nec poeta magis quam philosophi aut mathematici grammatico, aut Grammaticæ artis præceptis subiecti sunt: sed imperitia vulgi hunc errorem peperit: nam cum vulgus olim videret à grammaticis poetas & historicos primum explicari, non intelligebat non solum eos homines grammaticos esse, sed multis aliis artibus instructos. Itaque poetarum explicationem, quæ à multis artibus adiunatur, Ethicæ, Physicæ, Mathematicæ, Historiæ, vulgus inscienter soli Grammaticæ attribuebat.

13 Rhetorica tota finibus elocutionis & actionis includitur. Inuentio, dispositio, & memoria falso in rhetoricis præceptis concluduntur, quia rhetoricæ artis nihil sunt: nec sequitur, si absque his orator ornate dicere non possit, vt idcirco rhetoricæ artis partes dici debeant: quia hoc argumento Grammaticæ Rhetoricæ partes esset, & multæ aliæ artes, quæ ad bene differendum conferunt. Itaque in rhetoricis præceptis falsa materies inuentionis, dispositionis, & memoriæ traditur.

14 Nulla enim pene ars sic traditur, vt suis finibus

comprehensa, conclusaque sit: vt Medicina totam pene Physicā assumpsit: & Euclides in Geometria partē Arithmeticae confudit, & in Arithmetica multa de figuratis numeris alio loco traduntur.

15 Error in adiunctis etiam per omnia genera accidit, sicut in subiectis: nam & adiuncta primi generis interdum fallunt, vt vultus & superciliū in Pisone, & mores in Catilina: Et secundi generis, vt fucus in muliere: Et tertii generis, vt si inuentio est falsum subiectum rhetoricæ artis, Rhetorica item falsum est adiunctum inuentionis.

16 Annibal ad Trebiam hyeme pugnanturus: cū milites suos ignibus & oleo fouisset, Romanos rigentes gelu superauit, & ad lacum Thrasimēnū, cū lacus nebuli & palustris⁹ virgultis esset obsessus, clam equitum Romanorum terga inuasit, & in fugam vertit. Lege Liuium & Iularchum.

17 Cyrus in Scythiam cum copiis profectus simulato metu quasi refugiens castra sua deseruit epulis & vino referta, quō cū filius reginae Scytharum venisset, milites suos vino & cibis obrui patitur, itaque Cyrus statim reuersus omnes interficit: verū Thomyris regina ad vlciscendam cladis iniuriam pari insidiarum fraude regem aggreditur: simulata enim fuga Cyrum vsque ad angustias montium perduxit, atque ibi compositis insidiis ducta milia Persarum cum rege trucidauit, vt scribit Iustinus libro primo.

18 Dissentanea falsa & captiosa in singulis generibus notari possunt: in aduersis, Fortis est, non igitur temperans. Fortis & temperans videtur esse aduersa, cū tamen non sint, sed tantū dissimilia. In priuantibus: vt apud Martialem.

Nocturno fectere mero qui credit Acerram,

Fallitur, in lucem semper Acerra bibit.

Quauis enim nox & lux, id est dies, priuantia sint, captiosè tamen vt priuantia tractantur. In relatis: vt,

Omnia Castor emis: sic fiet, vt omnia vendat.

Licet enim emere & vendere sint relata, vitiosè tamen hoc modo inter se referuntur. In contradicentibus: vt Aliquis homo currit, aliquis homo non currit: contradictio fallax est, quia potest vtraque pars simul esse vera. In hoc genere vitium etiam longè maximum fuerit, si quis contradictionem dicat & loquatur: quemodo Socrates arguit Melirum accusatorem suum, quasi Melitus hæc dixerit. Socrates contra leges agit, deos esse non putans, sed deos esse putans. quæ quidem (inquit Socrates) iocantis nugæ esse videntur. Repugnantia etiam captiosa sunt, vt

Pinxisti Venerem: colis Artemidore Mineruam:

Et miraris opus displicuisse tuum.

Hæc pugnantia videntur esse, quæ tamen non sunt: quia de eodem simul affirmari verè possunt.

19 Cōparationes per omnia genera captiosè sunt: interdū enim res cōparantur inter se vt pares, quæ tamen pares non sunt: vt à Stoicis virtutes pares dicuntur, & paria vitia, cū tamē eiusmodi non sint. Et maiores cū minoribus captiosè comparantur, vt Alexander non potest Venerè pingere: ergo nec Apelles poterit: vel, Potest aliquis perdere viginti tercios: ergo decē aureos: vtrobique fallax est collatio in rebus diuersi generis: Et minores cum maioribus conferuntur, quæ tamen non sunt minores: vt, Seruus potest pingere: ergo etiam dominus. Similitudines etiam nonnullæ fallunt, qualis est illa: Quemadmodum nauis recens & noua melior est vetere, sic amicitia noua veterib⁹ meliores sunt. Et dissimilitudines etiam vitiosæ quedam sunt: vt, Non quæ admodū ignibus aurū, sic amicus rebus aduersis probatur.

20 Clodius petebat, vt vnus esset ex viginti quinque viris ad diuidendum agrum campanum: in quē Cicero iocatur ex fallaci collatione à maiori ad min⁹, Clodius solus vir fuit in lacris bonæ deæ: cur igitur in viginti quinque viris esse non poterit.

21 Notatio falsa & vitiosa est, quæ falsam nominis originem & vim ostendit: vt Donatus orationem dici putat, quasi oris rationem: sed falso, cum à verbo oroducta sit oratio: idem sepulchrum, quasi sine pulchro, cum perspicue veniat à verbo sepelio. Et Paulus iurecòsultus possessione dici vult quasi pedum positione: cum sine dubio oriatur à verbo possideo. Multo grauius imperiti & barbari homines hoc in loco peccarunt, qui propter ignorantiam linguarum falsissimas & ineptissimas nominum origines commetiuntur: vt Dialecticè dicta esse à *δία*, id est duo: & *λόγος*, sermo: quasi duorum sit sermo, cum apertam originem duxerit à verbo *διαλέγομαι*: cuius generis infinite sunt in philosopharum libris ineptiæ.

22 Martialis iocatur in AEdilum solitum vehi capris ad currum iunctis:
Qui modo ait, ficus eras, (id est, refertus vlceribus in capite vel barba natis) iam caprificus eris. Quasi caprificus arbor, id est ficus syluestris dicta sit à capra & ficus: itaque interpretatio eius nominis falsa est, quæ tamen Martiali licuit ad iocandum abuti.

23 Cicero reprehendit falsam & ineptam etymologiam aduerbii Comiter: quod accusator Cornelii Galbi ducebat ab aduerbio comunitè, cum interpretaretur caput illud fœderis Gaditani, vt *populi Romani maiestatem comiter conferuent*: cum tamen potius à nomine comis diriuetur: argumentum refutationis est à paribus: Comis est benignus, non communis: ergo comiter benigne, non communiter.

24 Duo vitia legitimæ & perfectæ diuisionis ponuntur: vnum, cum aliquid deest: alterum, cum aliquid redandat. Illud sit, cum aliqua pars in toto comprehensa non dicitur, vt si quis diuiderit virtutem in prudentiam, iustitiam & fortitudinem, peccabit, quia temperantiam partem virtutis prætermittet, vitium autem redundantiæ accidit, cum in diuisione aliquid ponitur, quo detracto, manet integra diuisio, vt si animal distribuatur in homi-

nem & bestiam, & Socratem, postremum redundabit, quia Socrates in hominis natura continetur. Peccatur etiam in singulis generibus diuisionis, in primo quidem, si totum integrum in falsa membra diuidatur, vt Europa in Asiam & Africam: Asia enim & Africa Europæ nihil sunt: in secundo, si quid vt genus diuidatur, quod tamen genus non sit, vt homo in virum & feminam: non enim species sunt hominis: in tertio, si falsum adiunctum diuidatur, vt rhetorica ars dicatur versari circa inuentionis, dispositionis, & memoriæ doctrinam: in quarto, si falsum subiectum distribuatur in adiuncta: vt Rerum incorporatearum alia sunt candida, alia nigra, alia medio colore affecta: eiusmodi enim res falso subiiciuntur coloribus.

25 Definitio multis modis reprehendi solet, si aliena, si obscura, si ambigua, si parum aut nimis plena, si falsa denique fuerit: de quo postremo falsitatis vitio nunc agitur, quod cum aliis vitiis sæpe confusum est: definitio igitur falsa est, quæ non declarat naturam rei propositæ quid sit, breuiter, propriè, & perspicue: vt si Marcus Antonius definiat gloriam potentiam in republica scelere partam, & odium metumque populis: talis definitio gloriae falso attribuetur, quia constat ex falsis gloriæ causis. Hanc igitur Cicero probat esse falsam ab aduersis, hoc modo, Laudari, coli, diligere gloria est: quare vituperari, metui, & in odio esse, gloria non est: sic Socrates apud Platonem passim sophistas exagitat, vitiosissimis definitionibus vtentes: vt Meno virtutem definebat præesse hominibus, Antipho hominem sanctum, qui sceleratis & sacrilegos in iudicium vocaret, siue pater esset, siue mater, siue quis alius: Philebus summum bonum frui voluptate: Hippias pulchrum vt aurum, vel virginem: Theætetus scientiam, sensum, vel opinionem: Trasimachus iustitiam, id quod est potentioribus vile: sic Aristoteles in Ethicis & Physicis plurima confutauit ab antiquis falso & vitiose definita.

26 Martialis iocatur ex falsa definitione Cynici,
v. i.

quæ quanuis colligatur ex adiunctis veris, attamē quia communia sunt, definitionem propriā Philosophi Cynici non faciunt: neque idcirco veram: vera enim definitio est non solum quæ verè enuntiatur, sed etiam quæ rem propriè explicat.

27 Falsitas in testimoniis frequenter inest diuinis & humanis: in diuinis nō his quidem, quæ à vero Deo, aut veris Dei prophetis eduntur, quorū nullum nisi verissimum potest esse, sed in his, quæ ab ethnicis vatibus & auspiciibus proferebantur: qui sapissime vel ad quæstum, vel ad gratiam mentiebantur, vel ea proferebāt, quorum nullam certam causam & rationem tenebant. Demosthenes quidē *φιλίππειον* Pythiam dicebat, id est, quasi cum Philippo facere. Hoc autem eō spectabat, vt eam à Philippo corruptam diceret. Et tota veterum auspiciorum ratione & diuinatione nihil erat fallacius: quia auis volās & cantans, neque prosperos, neque aduersos hominum euentus significat, neque Dei voluntatem & cōsiliū interpretatur, vt auspices illi falso putabant. Humana testimonia item sæpe fallunt eos præsertim, qui temerè credentes non examinant quid, aut à quo dictum sit, sed autoritatem personæ pro ratione sequuntur, vsurpantque illud, *Ipse dixit, ergo verum*. Quo quidē errore nihil est in disserendo turpius. Humanum testimonium fallax est, vt mendacium, quale est Sisonis libro secundo Aeneidos: Et periurium, vt Annibalis & Penorum. Et tabulæ, vt suppositum testamentū: & dicta testium, vt Gallorum contra Fonteium proditorum, & Græcorum contra Flaccum, quos leuissimos & vanissimos esse Cicero docet in orationibus pro Fonteio & Flacco: & promissum interdum fallax, vt Venus lib. 1. Aeneidos Iouem arguit quasi promissis nō stantē: & dicta vel scripta philosophorū aut oratorū aut poetarum interdū fallunt, vt si quis probet mundū esse æternū, quia Aristoteles affirmauit, Aristotelis dictū est falsum testimoniū assumptū ad probandam quæstionem.

28 In disciplinis maximè perniciosum est, vt hominū autoritas pro rationibus habeatur. In arithmetica & geometria vt computatio vel dimensio probetur, ridiculum esset, si quis autoritatem cuiusquam produceret: sola ratio & veritas pro autoritate est. In cæteris disciplinis si sic fieret, maior esset earū absolutio & perfectio: at quoniam tam multa opinionibus tenentur, sic vt multa quoque mendacia & commenta pro veris sententiis habeantur.

DE MAXIMIS QUAE

Vulgo nominantur.

I Breuiter attigimus exemplis ea vitia quæ virtutibus inuentionis opposita esse videbantur, nisi forte de maximis propositionibus, quæ vulgo nominantur in scholis, aliquid expectemus: quæ tamē nihil habent nouæ præceptionis: aliquid enim ex artis præceptis habent, vt definitionē, aut diuisionem, quod pro argumento ad quæstionem probandā sumitur, vt affirmati mihi artis huius omnia præcepta ad humanæ prudentiæ cōfirmationem referenda esse, inficiando si contradixeris, tum licebit vt finis maximam propositionem sumā, & dicam, omnia ad suum finē referenda esse: finis autem est propter quem hæc ars inuenta est, vt prudentiores & constantiores in ratiocinando simus. Ex finis definitione maximam propositionē sumpsit, & argumentū ex finis definitione accepit: in quo nihil artis no-

uæ existit. Vſitatas autem eſſe rationes has in bonis authoribus nõ ſolum fateor, ſed multis exemplis affirmo. Cicero in Topicis præceptis tales quaſdam generales monitiones propoſuit. Cauſa quid ſit effectum indicat, ait: ſic quod effectũ eſt, quæ fuerit cauſa demonſtrat. Atque in comparationis loco maiorum, parium, minorũ tales leges dedit.

- » Quod in re maiore valet, valeat in minore.
 » Item, Quod in re minore valet, valeat in maiore. Item, Quod in re pari valet, valeat in re quæ par eſt. Neque verò tantũ in præceptis hæc argumenta poſuit, ſed in philoſophia & orationibus adhibuit. In Tuſculanis contrariorum legem aſſumpſit: Quid ait, cum fatentur ſatis magnam vim eſſe in vitiis ad miſeram vitam, nonne fatendum eſt eandem in virtute eſſe ad beatam? Contraria enim contrariorum ſunt conſequẽtia, Eiuſmodi diſſimilitudinis legẽ, ſecũda agraria, idem uſurpauit: Audes etiam Rulle mentionem facere legis Sempronix? nec te ea lex ipſa commouet, tales viros illos x x v. Tribuum ſuffragio eſſe creatos? & cum à T. Gracchi æquitate ac pudore lõgiſſimẽ remotus ſis, id quod diſſimillima ratione factum ſit, eodem iure putas eſſe oportere? Sic in cæteris argumẽtis
- Libro. 5.*

ad ipſa confirmanda quædam ex eorum definitione, partibus, adiunctis argumenta ſumipſunt: nec inuentionis nouæ quicquã hãc eſt. Nec tantũ ad inuentionis partes, ſed ad diſpoſitionis quoque iſta pertinent. Nã ſi cõclusiones ad constantis ſyllogiſmi regulã factæ complexionem ſuam non probaret, eius ipſius ſyllogiſmi definitio in argumenti ſubſidium veniret. Cicero de Fato cõnexi primi proprietatem quandam ad cõclusionis confirmationem adhibuit: Si quod, ait, primum in connexo eſt, neceſſarium eſt, ſit etiã quod conſequitur, neceſſarium. De eodem connexo proprietates eſt conſimilis in Lucullo: Ipſa enim ratio, ait, connexi cum conſeſſeris ſuperius, cogit inferius concedere. Et idem de finibus ſecundi connexi definitionem quandam attingit: Teneamus illud, ait, neceſſe eſt, cum conſequens aliquod falſum ſit, illud cuius conſequens ſit, non poſſe eſſe verum. Sic in Natura deorum diſiuncti ſyllogiſmi pronuntiation quædam ab eodem ponitur: In omnibus diſiunctionibus, in quibus *(eſt aut non eſt)* ponitur, alterutrum verum eſſe. 3 Quamobrem omnes dialecticæ artis partes & præcepta in argumenta quæſtionis alicuius trahi poſſunt: nec tamen nouum argumenti genus

Lib. 4.

v. iii.

vllum erit: quæstionis enim, de qua agitur, necesse est rationes illas, causas, effecta, aut aliquid reliquorum argumentorum esse.

1 Expositis quatuor argumentorum vitiis, alieno, obscuro, ambiguo, falso, & falso quidem per omnia genera argumentorum, sequitur admonitio quædam de maximis propositionibus, quas sic Aristotelei vocat in schola, quæ generales probationes & rationes sunt ex præpotionum prius expositarum definitionibus, aut diuisionibus, aut alijs locis sumptæ: quarum nulla noua ars in dialectica tradi debet: loci enim inuentionis & dispositionis non tantum valent ad alias res omnes, sed etiam ad seipsas explicandum. Itaque non est difficile ex præceptis argumentorum, syllogismorum, & methodi generales præceptiones & canones id est, vt scholastici loquuntur, maximas propositiones elicere, vt in dialectica inuentione vel definitiones argumentorum, vel sententiæ quædam illustres ex his collectæ ad aliquid probandum assumuntur: vt Omnia referuntur ad suum finem: Forma dat cuique rei suam essentiam: Cause ex effectis, & effecta vicissim ex causis demonstrantur: Subiectorum & adiunctorum est cõmunis doctrina: Dissentaneorum si vnum affirmetur de aliquo, alterum protinus de eodem negetur necesse est: Quod valet in re pari, valeat in re quæ est par: Quod valet in maiore, valeat in minore: Quod valet in minore, valeat in maiore: Quæ similia sunt, eandem rationem habeant: quæ dissimilia sunt, dissimilem: Cõiugatorum si vnũ est, & alterum similiter erit: In diuisione nihil debet deesse aut superesse. De quo negatur genus, de eodem negatur species: De quo affirmatur species, de eodem affirmatur genus: De quo definitio dicitur vel negatur, de eodem dicitur vel negatur res definita. Expertis credendum est: Verax est Deus. In syllogismis similiter ad aliquid probandum vel definitiones

vsurpantur, vel sententiæ quædam illustres ex syllogismorum præceptis deductæ: vt Ex veris nihil nisi verum concluditur: Ex falsis interdum vera, interdum falsa conclusio efficitur. Sic ex methodo etiam quædam monitiones & leges sunt, qualis est illa Ciceronis primo libro Officiorum: Omnis quæ via & ratione suscipitur de re aliqua institutio, debet à definitione proficisci, vt intelligatur id de quo disputatur, & Vitiosum est in disputatione non eodem ordine exequi, quo proposuimus.

2 In syllogismo connexo secundi modi assumptio consequentem partem connexæ propositionis falsam assumit ponendo eius contradictionem, & complexio antecedentem partem falsam concludit ponendo eius contradictionem: vt

Si homo esset lapis, esset expertus sensus:

At non est expertus sensus:

Neque igitur est lapis.

3 Concluditur locus de maximis propositionibus, quas vocant, de quibus quidem dialectici velut secundam artem, & quasi ab argumentorum doctrina diuersam tradere solet, cum tamen ars hæc nulla noua sit: quia eiusmodi rationes ex generalibus locis summuntur, sicut quæstionis propositæ vel causæ, vel factæ, vel aliquid aliud ex reliquis argumentorum generibus.

ANALYSIS DISPOSITIONIS,

ac primum de alieno & obscuro syllogismo.

1 Analysis vt inuentionis, sic dispositionis vitia virtutum oppositione spectabit. Ac de syllogismi vitiis ordine, quo de virtutibus dictum est, dicamus, Per spiciamus igitur imprimis ne sit alienus syllogismus, & concludat aliud quam propositum fuerit: 2 deinde ne

obscura fit eius conclusio: quod cum verbis fit, vitium est Grammaticæ, non Dialecticæ. Rebus autem dupliciter obscura fit ratiocinatio, vel quia syllogismi partes multis rebus interpositis confunduntur: ideoque propositionis, assumptionis, complexionis sententia occultatur: vel quia pars aliqua syllogismi sola ponitur, reliquis de industria prætermis, ne statui possit, quid hinc efficiatur. Primi generis exemplum repetatur è secundo genere simplicium syllogismorum de Pythagoræ ratiocinatione: vbi nisi diligenter attendas, vix partes ratiocinationis perspicias. Secundi generis exemplum Cicero in Rulli lege reprehendit: Datur igitur, ait, primum
 ” vt liceat eis vendere omnia, de quibus ven-
 ” dendis senatusconsulta facta sunt M. Tullio,
 ” C. Cornelio Cos. aut postea, Cur hoc tam est
 ” obscurum atque cæcum? quid? ista omnia, de
 ” quib’ senatus cæsuit, nominatim in lege præ-
 ” scribi nonne potuerunt? Duæ sunt obscuri-
 ” tatis huius causæ Quirites, vna pudoris, si-
 ” quis pudor esse potest in tam insigni impudē-
 ” tia: altera sceleris. Hic Cicero sophisma Rulli
 coarguit, quod generalem tantum proposi-
 tionem posuerit: in qua occultè assumptio,
 complexioque lateret, & furtim recodita esset.

AMBIGUITAS.

4 Ambiguitas in oratione magnopere vitanda est, vt in argumentis antea monuimus: ea interdum accidit vitiosa argumenti cum partibus quæstionis dispositione, de quo nunc agitur. Duo calamitatis ex hac fraude insignia exempla de duobus regibus commemorantur, Cræso & Pyrrho. Cræsus Lydiæ rex apollinem de bello aduersus Cyru Persarum regem cum consuleret, oraculo ambiguo falsus est:

Cræsus Halim penetrās, magnā peruertet opū vim.

Credidit Cræsus, cum Halim Capadociæ fluium traiecisset, se hostium magnam vim peruersurum: peruertit autem suam, ait in diuinatione Cicero. Pyrrhus Epirotarum
 Libros.
 rex, cum eundem consuleret Apollinem de bello Tarentino contra Romanos, similis ambiguitate responsi delusus est:

Aio te AEacida Romanos vincere posse.

Credidit Romanos se victurum Pyrrhus, victus autem est à Romanis.

CAPTIOSA CONCLUSIO.

5 Considerandum deinceps erit de tota syllogismi dispositione, quam constanter partes inter se cohæreant. Sæpe enim non par-

rium falsitas, sed conclusionis inconsequen-
tia refellitur. Cuiusmodi sunt ista sophistmata
Quisquis dicit te animal esse, dicit Verum:

*Quisquis autem te asinum esse dicit, dicit te esse
animal:*

Quisquis igitur dicit te asinum, dicit Verum.

Item illud quod Diogeni obiectum est:

Quod non amisisti, habes:

Cornua non amisisti:

Cornua igitur habes.

Videtur ad leges primi generis simplicis
composita prior esse conclusio, cum tamen
argumentum animal, non generaliter vt do-
ctrina requirit, sed specialiter antecedit ma-
ius extremum quæstionis, & secundi exem-
pli propositio eum specialiter efferatur, eod-
em in vitio erit: sin generaliter intelligatur,
falsa erit: cornua enim non amisimus, quæ
nunquam habuimus. 6 Stoicum illud Zeno-
nis consecretarium vitiose concluditur:

» *Quod ratione vitur, id melius est, quàm quod ra-
tione non vitur:*

» *Nihil autem mundo melius:*

» *Ratione igitur mundus vitur.*

ibidem:

7 Itaque merito à Cotta deridetur. Hoc,
» si placet, iam efficies, vt mundus optimè le-
» gere librū videatur. Zenonis enim vestigiis

», hoc modo rationem poteris concludere:

» *Quod literatum est, id est melius, quàm quod non
literatum:*

» *Nihil autem mundo est melius:*

» *Literatus igitur est mundus.*

» Isto modo etiam difertus & quidē mathe-
» maticus, musicus, omni denique doctrina e-
» ruditus, postremo philosoph⁹ erit & mūdus.
» Clarius etiā vitiiū conclusionis eius intellige-
» tur, siquid absurdus concludas hoc modo:

Denarius maior est senario:

Infito autem numero nihil est maius.

Infitus ergo numerus est denarius.

Tamethi satis idonea reprehensio est vitiose
conclusionis, quod ad nullum modum legi-
timi syllogismi conficiatur: vera tamen con-
cluduntur aliquando dispositione fallaci. Vt
apud Persium:

8 *An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam Satyra 5.
Cui liber, vt voluit, licet, vt volo, viuere: non sum
Liberior Bruto?*

Sequere dispositionē hāc, errabis aliquādo: vt
An quicquā est aliud homo, nisi quod animal est?

Equus autem animal est:

Equus igitur homo est.

Fallax est conclusio. 9 Denique nihil ex om-
nibus negantibus & specialibus enuntiatis

in vlllo simplici syllogismo, nihil in primo genere ex propositione speciali, vel assumptione negata, nihil in secundo ex omnibus affirmatis aut propositione speciali, nihil in tertio ex assumptione negante, aut generali complexione, nihil item omnino ex modificatis cōtingētibus vel puris, vel mistis cōcluditur.

☞ FALLAX CONNEXIO.

10 Connexis syllogismis quanuis non congruentibus ad constantiam speciēque doctrinæ, multum tamen vtimur. Vtile est igitur admonere inconstantes eas conclusiones esse. Terentius,

In Adel.

11 - *D. ceterum*

Placet tibi factum Mitio? Mitio, si queam Mutare: nunc quum non queo, equo animo fero.

Pro Mure.

12 Cic. Etenim si largitionem factam esse confiterer, idque recte factum esse defenderem, facerem, improbe etiam, si alius legem tulisset: cum vero nihil commissum esse contra legē defendam, quid est quod meā defensionem latio legis impediatur? Ouidius,

2. Trist.

13 *Si quoties peccant homines, sua fulmina mittat Iuppiter, exiguo tempore inermis erit: Nunc Vbi detonuit, strepituque exterruit orbem: Purum discussis aëra reddit aquis.*

Iure igitur genitorque deum, rectorque vocatur: Iure capax mundus nil Ioue maius habet.

14 Cæsar apud Salustium, Si digna poena pro factis eorum reperitur, nouum consilium adprobo. sin magnitudo sceleris omnium ingenia exuperat, his vtendum censeo, quæ legibus comparata sunt. Quanuis enim falsa non sint omnia generis huius exempla, iisdem tamen vestigiis falsum effici cōcludiq; potest: vt

15 *Si arbor equus esset, viueret:*

sed arbor equus non est:

Non igitur arbor viuit.

Propositio, assumptioq; veræ sunt: cōplexio autem falsa. Proprium autem syllogismi est, certam dispositionem & nunquam fallētem præscribere, vt antecedentibus positis consequentia necessario concedenda sint. Rarum est vitium cōnexi ex cōsequenti assumptione: incidit tamen aliquando. Ouidius,

16 *Quem si cura deum tam certa vindicat ira,*

Ipse precor serpens in longam porrigar aluum:

Dixit, & vt serpens in longam tenditur aluum.

Ratio cinatio igitur sic habet:

si dii statuerunt vindicare Cadmum, fiat serpens:

sed fit serpens:

Ergo dii statuerunt vindicare.

Fallax est ista conclusio. dic enim

*tollit in ipso
radix ut dicitur
consequens.*

4. Metam.

*Assumptio cōsequens
ut videtur a deo*

Si arbor equus esset, viueret:

Sed viuit arbor:

Ergo arbor equus est,

Veris partibus antecedentibus falsa complexio efficitur. Quanquã vtroque isto & tollendi antecedentis & retinendi consequentis genere videtur conclusiones firmæ effici, si modo antecedens negetur, consequens affirmetur:

EXEMPLVM REMOTI
antecedentis.

Virgil.

Æne. 10.

17 *Si sine pace tua, atque inuito numine Troes*

Italiam petiere, luant peccata, neque illos

tuueris auxilio: sin tot responsa sequuti

Quæ superi, manesque dabas, cur nunc tua quisquã

Flectere iussa potest, aut cur noua condere fata?

Pro Mure.

18 Cicero, Quod si licet desinere, si te au-

- » thore possum, si nulla inertia, nulla super-
- » bia turpitudine, nulla inhumanitatis culpa sus-
- » cipitur, ego verò libenter desino: Sin autem
- » inertia fuga laboris & desidiam, repudiatio
- » supplicum superbiam, amicorum neglectio
- » improbitatem coarguit: nimirum hæc causa
- » est eiusmodi, quam nec industrius, nec miser-
- » ricors, nec officiosus deferere possit.

EXEMPLVM RETENTI
consequentis.

Teretius ex sermone Clinia & Clitipho-

nis ratiocinationem ita concludit, vt consequens retineat. Ait igitur Clinia,

19 *si nihil mali esset, iam hic adessent:*

Iam aderunt, inquit Clitipho.

Concludit tandem Clinia,

Nihil igitur est mali.

Propositio iisdem verbis ponitur. Assumptio exornatur adiuentis loci & personarum, quod longè mulieres & absint, & quod multum temporis, dum ornantur, absumunt. Sermo igitur sic est,

Clin. si nihil mali esset, iam hic adessent. Clit. iam aderunt. Clin. quando istuc erit?

Clit. Non cogitas hinc longius abesse? & nostri mores mulierum:

Dum moliantur, dum comuntur, annus est. Clin. ô Clitipho,

Timeo. Clit. respira: eccum Dromonem cum Syro vna adsunt tibi.

Sy. An tu? D. sic est. Sy. Verum interea dum sermones cedimus,

Ille sunt relicta. Clit. Mulier tibi adest: audin Clinia?

Clin. Ego verò audio nunc demum, & video, & valeo Clitipho.

Quauis autem in his exemplis constantia & consequentia certa conclusionis videatur, ea

In Heauti

tamen non tam dispositionis genere, quam rerum coherentia & ratione efficitur. ²⁰ Utilitas autem precipua retexendi syllogismi est in brevioribus aut longioribus disputationibus, quæ plerunque obscuriores solent esse. primi generis illa sunt, cum syllogismi partes magis comprehenduntur, quam distinguntur, ut in illo Miloniano principio, Etsi vereor, iudices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem, timere, minimèque deceat, cum T. Annius Milo magis de reipublicæ salute, quam de sua perturbetur, me ad eius causam parem animi magnitudinem adferre non posse. Retexere enim sententiam hic inclusam, syllogismum hunc inuenies:

Pro fortissimo viro dicere incipientem, timere turpe est:

Cicero pro Milone fortissimo viro dicere incipiens timet:

Est igitur turpe.

Nec ullus syllogismus simplex est, qui non possit vna conexi syllogismi propositione comprehendi: ut

Si nemo timidus est liber:

Et omnis avarus est timidus:

Certe nemo avarus est liber.

Eodemque modo in ceteris conclusionibus. Longioris autem disputationis retexendæ genus illud sit: ut cum in perpetuæ ac longæ ora-

tionis partibus multos syllogismos distinxeris, vno summam totam complectare omnibus detractis amplificationibus, notatis tamen, si commodum est, capitibus argumentorum. Sic Milonianam Ciceronis orationem in vnum conclusionis modum conclusam perspicies.

Insidiatorem & sceleratum licet interficere.

ut populi, iudiciorum, senatus, Marii, naturalis & humanæ legis autoritas testatur: nec senatus, nec Pompeii leges ullæ reclamant.

At P. Clodius insidiator & sceleratus fuit.

Insidias siquidem parauit utilitate, odio, improbis moribus, spe impunitatis impulsus: quod ipsius & voce & factis intellectum est: sceleratum verò fuisse, in deos atque homines facinora eius arguunt.

Clodius igitur iure casus est.

Hac dispositione Milonis defensione Cicero conclusit hoc modo. Cum verò poetam, cum oratorem, cum alium quenuis scriptorem legendum & explicandum sumpseris, totum sic excuties, & in breuem conclusionis alicuius summam comprehendes.

²¹ Virtutes syllogismi sunt expositæ libro secundo: de vitiis dicendum est: quæ sunt in genere quatuor: si syllogismus alienus sit, si obscurus, si in partibus suis ambiguus, si denique inconsequens & inconstans. Syllogismus alienus est, qui aliud concludit, quam sit propositum: ut si quis vellet concludere virtutem esse summum bonum

& mathematicum illud concluderet hoc modo:

*Omne triangulum tribus lateribus aequale habet tres
angulos aequales duobus rectis:*

Isopleuron est triangulum tribus lateribus aequale:

*Isopleuron igitur tres angulos habet aequales duo-
bus rectis.*

hic syllogism^o legitim^o quidē est, & ad artis normā cōpo-
situs, sed tamē vitiosus, quia à pposita questione alien^o.

2 Secundum syllogismi vitium est obscuritas: quæ
est vel in verbis, vel in rebus: obscuritas in verbis licet
vitiosa sit, non est tamen hoc vitium imputandū diale-
cticæ, sed grammaticæ: quia dialectica doctrina est mē-
tis & intelligentiæ: grammatica verò verborum scienti-
am & proprietatem sibi vendicat: itaque siquid in ver-
bis peccatur, grammaticæ vitio peccatur: rebus autem
duobus modis obscuratur syllogismus, vno, cum longa
oratio interiecta inter partes syllogismi facit, vt vix syl-
logismus agnoscat, vt apud Ouidium libro decimo
quinto metamorph. syllogismus Pythagoræ cōtra eum
carniū ob eam causam obscurus: altero, cum partes syl-
logismi de industria subtrahuntur: de qua occultatione præ-
cipit Aristoteles octauo topico, vt ad fallendū aduersa-
rium, quicum disputamus, interdum vnam, interdū plu-
res partes syllogismi prætermittamus & subtrahamus.

3 *Omnia de quibus vendendis senatuscōsulta facta sunt*

M. Tullio & C. Cornelio cōs. aut postea venditor:

*Sed loca publica vrbus, & sacella, & mōs Caurus, &
salicta ad Minturnas, & Herculeana via sunt ex
hoc genere:*

Hec igitur omnia venduntor,

Rullus in oratione sua assumptionem & complexione
retinuit, ne appareret eius manifesta improbitas: & id-
circo ratiocinationem suam de industria obscurauit.

4 Tertium syllogismi vitium est ambiguitas, cū ea
incidit in vnam, aut plures partes syllogismi: tum enim
sæpe fallit ratiocinantem: & in errorem falsæ conclu-

sionis deducit: vt cū Cræsus accepto ab Apolline ora-
culo ita secum ratiocinatus esset,

Cræsus Halim penetrans magnam peruertet opū vim:

Ego sum Cræsus Halim penetrans:

Ego igitur magnam peruertam opum vim.

Delusus est ambiguitate propositionis: putabat enim se
peruersurum vim hostium: peruertit autem suam: Am-
biguitas autem in syllogismi partibus accidit aliquādo
ex argumento: de quo vitio ante dictum est. Interdum
ratione partium quæstionis, quæ sunt ambigæ: vt in
exemplo proposito. Sic Pyrrhus rex Epirotarum dece-
ptus fuit, cū ex oraculo Apollinis ambiguo sic apud se
ratiocinaretur, Apollo dicit,

Aio te AEacida Romanos vincere posse:

Ego sum AEacides:

Romanos igitur vincere possum.

Ambiguum propositionē sic interpretatus est, vt puta-
ret à se Romanos victum iri, cū tamen esset secus in-
telligendum, à Romanis Pyrrhum victum iri.

5 Quartum syllogismi vitium dicitur in conseque-
tia: omnis autem syllogismus inconsequens est, qui ad
artis prius expositæ legem & normam non cōuenit: at-
que ita appellatur, quia in exemplo proposito, aut in
alio quoptam simili propositione & assumptione veris
complexio vera non sequitur, sed falsa.

6 Syllogismus fallax est & inconsequens: quia nō
est cōpositus ad vllam legē artis: In secundo enim gene-
re simpliciu ex omnib^o partib^o affirmatis vitiose cōclu-
ditur. Idem exemplū est libro primo de inuentione rhe-
torica: syllogismus aut in primo genere sic recte fieret,

Quicquid optimum est, vitur ratione:

Mundus est optimus:

Mundus igitur vitur ratione.

7 Cotta refellit vitiosum syllogismum Stoicorum:
vitioso exemplo similis dispositionis, vbi propositione:
& assumptione veris conclusio falsa sequitur.

8 Hic error est inconsequentia: quia in secundo genere simplici concluditur ex affirmatis omnibus: vt

Omnis liber viuit, vt vult:

Ego viuo vt volo:

Ego sum igitur liber.

9 Inconsequentia vitia consideranda sunt in syllogismis eo ordine, quo virtutes syllogismorum in praeceptis artis perspeximus: ac primum circa definitionem syllogismi accedit error, vbi non idem argumentum in propositione & assumptione disponitur, sed aliud & diuersum: vt

Omnis virtus est laudabilis:

Omnis iustitia est expetenda:

Ergo omnis iustitia est laudabilis:

Syllogismus fallax est, quia eius definitio syllogismi non conuenit. In syllogismis autem simplicibus duplex est error communis omnium generum. Primus, si quis ex omnibus partibus specialibus ratiocinetur: vt

Aliquod animal est apes ad risum:

Aliquis equus est animal:

Ergo aliquis equus est apes ad risum.

Secundus, si quis ex omnibus partibus negatis concludat: vt

Nullus homo currit:

Nullus equus est homo:

Ergo nullus equus currit.

Antecedentibus partibus veris complexio falsa sequitur.

Quinetiam vitia sunt singulis generibus proprius opposita, quae ex inspectione virtutum facile deprehenduntur:

vt in primo genere syllogismi propositione affirmata, & assumptione negata captiosus est: quia non conuenit ad vllum modum primi generis: & antecedentibus partibus veris falsam complexionem efficit: vt

Omne animal est substantia:

Nullus lapis est animal:

Nullus igitur lapis est substantia.

Vel propositione specialis & assumptione generalis: vt

Aliquod animal non currit, vt equus:

*ista sunt
in non propria*

Omnis homo est animal:

Ergo aliquis homo non currit.

In secundo genere duo item vitia sunt, si omnes partes affirmantur: vt

Omnis homo est animal:

Omnis equus est animal:

Ergo omnis equus est homo.

In quo genere fallacia est confectarium Stoicorum prius expositum: Vel si propositio sit specialis, & assumptio generalis: vt

Aliquod animal non ridet:

Omnis homo ridet:

Aliquis igitur homo non est animal.

Tertii generis item duo sunt vitia, si syllogismus sit complexione generalis: vt

Omnis homo est animal:

Omnis homo est substantia:

Ergo omnis substantia est animal.

Vel si assumptione fuerit negatus: vt

Omnis homo est animal:

Nullus homo est equus:

Ergo nullus equus est animal.

Ex contingentibus etiam puris nihil unquam concluditur,

Quiduis currens contingit hominem esse:

Omnem equum contingit currere:

Omnem igitur equum contingit hominem esse.

Neque etiam fit syllogismus ex contingentibus, & absolute enuntiatis: quia possit alicubi antecedentibus veris conclusio falsa sequi: vt

Nullus lapis vigilat:

Omne animal contingit vigilare:

Nullum igitur animal contingit lapidem esse.

Hoc postremum falsum est: quia mutua consecutione cum affirmatione sua consentit, *Omne animal contingit lapidem esse*: in contingentibus enim modificatis si affirmatio falsa fuerit, & negatio item falsa erit: & contra.

10 Expositis adulterinis & fallacibus syllogismis, qui videtur aliquam simplicem argumenti dispositionem imitari, deinceps videndum est, qui sint fallaces & inconstantes modi in coniuncta argumenti dispositione. In summa autem conexis duplex error accidit. Primus, cum tollitur antecedens, ut consequens tollatur. Secundus, cum retinetur consequens, ut retineatur antecedens; & quamvis exempla prioris generis apud bonos auctores permulta reperiantur, admonendu tamen est eiusmodi conclusiones ad iudicandum de re proposita firmas & constantes non esse, propterea quod alicubi contingit errare, & antecedentibus veris falsum concludere, quo argumento, in consequentia & inconstantia vitium diiudicatur.

11 Mitio obiurgatus à Demea fratre, quod permitteret ciuem Atticam pauperulam ab Eschino vxorem duci, respondet se non probare quidem factum, sed tamen æquo animo ferre: Syllogismus sic est:

Si factum mutari possit, non ferrem:

Sed mutari non potest:

At æquo igitur animo mihi ferendum est.

12 Cicero purgat se Sulpitio, quod legem de ambitu tulerit, & tamen Murenam defendat reum ambitus: Argumentum sic disponitur:

Si defenderem Murenam ambitum commississe, idque iure facerem improbe:

Sed non defendo Murenam ambitum commississe:

Quare nihil improbe facio.

13 Excitat Augustum admirandiam simili exemplo Iouis, quod ita disponitur:

Si Iupiter omnia mortalium delicta velit punire,

tandem erit inermis & impotens.

Sed non omnia delicta punit:

Et propterea rex est potentissimus, & summus & maximus.

14 Cæsar censet Lentulum, Cethegu, & alios participes coniurationis non esse morte multandos, sed ha-

bendos in vinculis: Argumentum sic disponitur:

Si coniurati pena suis flagitiis digna puniri possunt, acerbissima morte puniantur:

Sed non possunt pro merito puniri:

Ne igitur morte puniantur, sed in vinculis habeantur.

15 Exemplum est ad ostendendam inconsequentiam in hoc genere dispositionis, ubi tollitur antecedens ad tollendum consequens: antecedentibus enim veris complexio falsa sequitur: syllogismi autem regula certa est & constans, quæ nunquam fallit, quin propositione & assumptione veris conclusio vera efficiatur.

16 Verba sunt Cadmi Thebis profugi, & apud Illyrios sic cum sua coniuge molestos casus animo repetetis:

Si dii irati sunt mihi, quia sparsi humi detibus serpentibus à me interfecti, ultionis causa siam serpens:

deinde assumptio additur à poeta,

Quod Cadmus repente factus sit serpens:

unde concluditur id quod antecedit,

Deos videlicet iratos fuisse Cadmo, propter interfectionem serpentem.

17 Venus orat Iouem, ut liberet Troianos obsessos: Argumentum pressius ita concluditur:

Si Troiani bona pace tua in Italia non venerint, luat penas:

Sed bona pace tua venerunt in Italiam:

Ne luat igitur penas.

1 Cicero confirmat iustum esse officium defensionis pro Murena: Propositio antecede parte negatur, consequente affirmatur:

Si neque iners, neque superbus, neque inhumanus essem, libenter defunderem Murenam defendere:

deinde assumptio tollit antecedentem partem:

Sed iners & superbus & inhumanus essem:

Et complexio tollit consequentem.

Quare non desinam Murenam defendere.

19 Clinia apud Terentium torquetur mora & dilatione Antiphilæ amicæ suæ.

20 Expositis quatuor syllogismi vitiis, alieno, obscuro, ambiguo, incoſequenti, admonitio poſtrema reſtat de præcipua vtilitate retexendi ſyllogiſmi, ad comprehendendam & æſtimandam propoſitæ rei ſententiam. Retexitur autem ſyllogiſmus vel in breui, vel in longa diſputatione: prioris generis exempla repetantur ex libro ſecundo, vbi breues clauſulæ ex optimis authoribus citantur. Poſterioris generis exemplū eſſet, ſiquis totā aliquam Ciceronis orationem ſyllogiſmo complecteretur: vt diuinationem contra Ceciliū, hoc modo:

Is eſt poſitiſſimum eligendus actor, quem Siculi maxime velint, & Verres nolit.

Itemque is reiiciendus, quem Siculi nolint, & Verres maxime velint.

Sed Siculi Ciceronem expetunt, quem imprimis idoneum ad hanc cauſam agendam cognouerunt: Verres eundem metuit, quem ſentit firmum & grauē & ſanctum & diſertum fore accuſatorem: Siculi vero Ceciliū nolūt ſibi ipſis ſuſpectum, & ſocium Verres, & indiſertū, & ſubſcriptoribus indiſertis vallatū, nec vlla iuſta cauſa ſuſcipiendæ accuſationis fretū: & Caius Verres eūdē Ceciliū maxime expetit, ob eas ipſas cauſas, & vt accuſatoris præuaricatione infamia iudiciorū liberetur.

Quare in hac Sicilienſi cauſa Cicero eligendus eſt actor, & Cecilius reiiciendus.

Sic ſumma ſecundæ orationis de lege Agraria eſt in hoc ſyllogiſmo,

Si infidias fieri libertati veſtræ ſimulatione legis Agrariae intelligetis, defendite Quirites ab his infidiis veſtram libertatem.

Sed illud ex creatione decemuirorum, & ex poteſtate, quæ illis permittitur, intelligi poteſt:

Quare hac extincta peſte libertate veſtrā retinete.

Aſſumptio declaratur per partes legis Agrariæ, quæ ſūt de conſtituendis decemuiris ſumma authoritate & poteſtate præditis, de que vedendis, emedis, & diſtribuentis agris publicis. Ad hunc modum reliquæ Ciceronis

orationes ſingulæ in breuem quendam ſyllogiſmū facilioris intelligentiæ & iudicii gratia concludi poterūt.

ANALYSIS METHODI.

1 Eadem etiam analyſis in methodo & tota rerū diſpoſitione ſequenda eſt & exercenda. Diſputationes & explicationes omnium generum in oratoribus & poetis, in artibus ipſis, Grammatica, Rhetorica, Dialectica, Mathematicis, Philoſophia denique tota ad methodi legē perſpiciedæ: nec laudabiles tantū, ſed etiam vitiōſæ: quemadmodum Socrates apud Platonem Lyſiæ orationem reprehendit, quod nihil definiat, nihil partiatur: quæ ex confuſione rerum immenſa quædam obſcuritas exiſtit. Eſt autem magni erroris non eodē perſequi partes ordine, quo propoſueris: obſt enim perſpicuitati plurimū, cuius tamen cauſa ordo & diſpoſitio laudatur. In
 22 quod vitium Cicero pro Deiotaro incidit: Re-
 22 liqua pars, ait, accuſationis duplex fuit: vna,
 22 regem ſemper in ſpeculis fuiſſe: cum a te ani-
 22 mo eſſet alieno: altera, exercitum eum cōtra
 22 te magnū comparaffe: de exercitu dicam bre-
 22 uiter, vt cætera. Hic partem poſteriorē prio-
 re loco exequitur. Eodem modo Virgilius in
 exēplo partitionis imperfectæ paulo antè po-
 ſito lapſus eſt: tertium enim & quartum mē-
 brum conturbato ordine tractauit, tertium
 quippe quarto, & quartum, tertio loco. Cō-

fusio hæc *ὑπερολογία* dicitur à grammaticis, & in Homero frequens notatur, vt iam hoc Homerico tanquã sanè bello & specioso vitio Cicero per iocum in epistola quadam ad Atticum vtatur, vbi cum duas res ira proposuisset: Quæris ex me quid acciderit de iudicio, quod tam præter opinionem omnium factum sit: & simul vis scire quomodo ego minus, quam solẽ, præliatus sim. Cum, inquã, duas res ita proposuisset, ait: Respondebo tibi *ὑπερον πρῶτον ὀμηρικῶς*. Tum priore loco declarat, quod posteriore fuerat ab eo propositum. 2 Videndum etiam diligenter erit vniuersum illud alieni vitium. Tam enim est in vitio qui resistetem aperta, quam qui sua sponte sequentem occulta via ducit. Minimè verò necesse est hoc loco cõmemorare, quã omnes methodi nomẽ in ore habeãt, quãque vera methodo vtatur ferè nemo. In disciplinis explicandis via vna & simplex est à generibus ad species, ab integris ad partes: quã vix, ac ne vix quidem tot annorũ seculis vlla in arte adhuc obseruatam videmus. Quã obrem in analysi vitia hæc cernentur, ne aliena, obscura, ambigua, falsa, inconsequentia sint, quæ dicantur. Sed de genesi iam tempus est vt pauca dicatur: satis enim multa, superque de analysi præcepta sunt.

1 Diximus hætenus in Analysisi de vitii argumentorum & syllogismorum: restat vt de vitii methodi pauca dicamus: quæ duo sunt alienum & obscurum. Methodus obscura fit duobus modis: vno, si neque definit, neque partitè propofita res doceatur: vnde Cicero Acad. 1, reprehendit Epicureos, qui nihil definiunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt: nullã denique artem nec dicendi, nec disserendi putant: & Socrates in Philebo Platonis reprehendit orationem Lyssiã, quod in laudando amore & pulchro non docuisset quid sit amor & pulchrũ, neque in certa genera distinxisset, vnde factũ esset, vt oratio Lyssiã pretermisione eiusmodi luminũ dialecticorum paulo obscurior videretur: altero modo perturbatur & confunditur dispositio doctrinæ, non si neque definias, neque diuidas, sed si ordinẽ partiũ permisceas & confundas: turpissimũ est enim (vt ait Fabius libro quarto) non eodem ordine exequi, quo quidque proposueris. In quo vitio est descriptio ludorum libro quinto Aeneidos: nam cum Virgilius quatuor ludorum genera proposuisset, classẽ, cursum, certamẽ sagittariorum & pugilũ, perturbato ordine partium exposuit tertio loco pugilum certamen, & quarto sagittariorũ: nec potest excusari Virgilius, quasi sit prudentiæ methodum sequutus: quia in hac perturbatione ordinis nulla voluptatis aut comoditatis cuiusquam ratio spectari potuit. Tertio modo methodus obscuratur, si rem in docẽdo distribuas non in proximas, sed remotissimas partes: sepe enim fit, vt dum nimis in diuisione properamus, rem ipsam tardius absoluiamus: de quo vitio fugiendo Socrates nos admonet in ciuili Platonis. Quarto modo digressiones longiores interpositæ inter partes propofitæ disputationis interdũ pariunt obscuritatẽ ordinis, vt non facillè cernamus, qua via & quo ordine tota progrediatur oratio.

2 Secundum vitium methodi est, si ea fuerit aliena, vt si quis docendus, doceri tamen nolit, adhibere initio

definitiones & partitiones rerum, stultū & alienū est. Item si quis docendus doceri maximē velit, non adhibere initio definitiones & diuisiones rerum, stultum & alienum est.

GENESIS.

¹ Genesis non est inspectio propositi exempli, vt analysis, sed effectio noui operis: quæ meditatio vnā & eādē viam in scribendo dicendōque sequitur. Et quauis vox ad docendū multo valentior sit scriptura, linguæque sit manu disertior, ² vt sapienter in Phædro extremo Socrates disputat: scriptio- nis tamē exercitatio natura & tempore prior est: cuius non alia via est, quā Rhetores exercendæ eloquētiæ tradiderunt. Quamobrē (vt ³ Crassus ait) in istis ipsis exercitationibus etsi vtile est etiā subito sæpe dicere, tamē illud vtilius sumpto spatio ad cogitandū paratius atque accuratius dicere. Caput autē est (quod vt verē dicā, minimē facimus: est enim magni laboris, quē plerunque fugimus) quā plurimū scribere. Stylus optimus ac præstantissimus vt dicendi, ita differendi effectus ac magister. Nam si subitā & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facillē vincit, hanc ipsam profectō assidua ac diligens scriptura superabit. ⁴ Scribendi verō dicēdique prima facillimāque via est imitatio, quæ pru-

denter quos imitari velit, seliget, vnus ē Latinis Cicero in Orationibus, in Philosophia, in Oratoriis institutionibus (quanquam hic auctoritate veterum deceptus est) sæpe etiā in epistolis multum proderit, sed & omnium rerum diligētes ac accurati scriptores. Præcur- sione igitur interpretationis & luminis, virtutibus authoris ad imitandū propositi cognitis & perspectis quæstio aliqua consimilis earum rerū, quæ ab illo quem imitamur, tractatur, imitanda proponetur, scribendo dicendōque explicabitur, quam maximē ad veritatem & similitudinis expressionem accommodate: ita enim inuentionem acuemus, & confirmabimus dispositionis prudentiam, cum ex alienis virtutibus (vt accidit in sole ambulatibus) colorari nos sentiemus. Deinde ab imitatione scriptio dictioque se ipsam distūget, & secū ipsa certabit: quæstionē liberam sumet de bonis rebus & malis, de iucūdis & vtilibus, de que omnibus cōmuni hominum iudicio subiectis, & industria propria explicabit: omnes inuentionis artes excitabit: nullū intentatū genus argumenti relinquet: quæstionis vtranque partem per omnia argumentorum genera deducet. Hinc veterum sophistarum de rebus omnibus ex tempore dicēdi facultas extitit: hinc Academiæ dubitatio

& cōtra omnes omniū sententias disputatio: hinc ab Aristotele de singulis rebus in vtranque partem disserēdi manauit institutio: hinc Ciceronis, & excellentium oratorū quotidiana na declamatio: hinc omnis copia rerum & suppellex: hinc omnis probatio fideſque: hinc motus ferē omnis ac delectatio animorū. Quare quoniā in hac parte tantū boni est, magnus labor, magnum studium est adhibēdum, vt inde rerum abundantiam quā amplissimā, & ad omnem disputationem promptissimam facultatē hauriamus: deinde pari diligentia iudicii gradus omnes erunt exercēdi, quicquid interpretandum scribēdo, dicēdoque fuerit aliqua ratiocinationis forma, quanuis non perpetuō plena concludatur: vtque quæstionem eandē per omnes locos inuentionis, sic per omnes modos ratiocinationis deducamus: aliud alio modo argumentum concludamus: vt non tantum argumentis, sed syllogismorū modis subinde nouis semper vtamur. In perpetua autē & multiplici rerū explicatione methodi regula similiter exercēda: atque vt interpretationem, sic scriptionem dictionēque possumus per omnes artes deducere. Quis enim alienū vel incommodum putabit, si nō ad alios docendū, certē ad studiorum fructum augendū,

commentarios artium singularum dialectica ista ratione conficere? Imō verō quoniam tota hominis vita nihil aliud esse, quā ratiois vsus, id est dialecticæ exercitatio debet: sic rationis & dialecticę naturalis artem, quanquā breuiter & paucis præceptis cognitam, tota vita tamen in rebus omnibus meditemur & exerceamus, nec ab hominis vita dialecticū vsus separemus, nec hominē ab animali dialectico, id est, rationali distinctum & diuersum faciamus. Tandem certē vt in cæteris artificio omnibus, sic in hoc vniuerso, & omnia alia cōplectente, verissimū illud esse percipiemus, artē nō tam præceptis, quā exercitatione cognosci multaque quę otiose in scholis pueri ieiuna atque arida putabamus, in hoc vsu diligentissime versati mirabimur: atque ipse sensus variis consuetudine & exemplis, & multiplici vsu informatus aliquid ostendet, quod quieta cogitatio, quāuis acutissima, non poterat intelligere. Quamobrem quantus erit exercitationis labor, tanta erit artis non solum vtilitas, sed scientia, prudentiæque.

1 Dialectica duobus modis exercetur, Analyſi & Genesi. Analyſis perspicit & interpretatur res iam factas, vt authorū libros & disputationes ea ratione, quā hacten° exposuimus: Genesis sequitur dicta à verbo γίνεσθαι, id est fieri, vel nasci, quasi sūt operis alicuius ge-

neratio & effectio. Definitur itaque genesis non quælibet (est enim communis omnium artium, sicut in initio diximus) sed genesis dialectica, qua aliquid legibus & præscriptis dialecticæ artis condimus & efficimus.

2 Socrates in Phædro. Scriptio, ait, est pictura per similes opera nanque picta tanquam viuentia sunt: si quid verò interrogaueris, verecundè admodum silent: non secus existimabis sermones, quasi aliquid intelligant, dicere: verùm si cupidus cognoscendi ab iis aliquid petieris, idem semper & vnum significabunt: omnis nanque sermo cum semel scriptus est, passim reuoluitur æquè apud intelligentes, & apud eos, inter quos minimè decet: nescitque dicere quibus oportet, & quibus non oportet: iniuria verò affectus & contumelia, semper eget præsidio patris: quia neque ipse aduersario repugnare, neque sibi ipse opem ferre potest.

¶ H. Hæc quoque abs te rectè dicta videntur. s o. Quid porro: alium videmus sermonem fratrem huius, quem admodum legitimus sit, & quanto melior atque potentior, quàm is nascatur. ¶ H. Quem istum: & quomodo fieri dicis? s o. Eum, inquam, qui in animo dicentis cum scientia scribitur: quia sibi ipsi auxiliari potest: intelligitque apud quos loquendum sit, & apud quos tacendum.

¶ H. Scientis sermonem dicis viuentem & animatum: cuius oratio scripta simulachrum quoddam iure vocabitur. Hoc loco Socrates vocem comparat scripturæ, vt exemplar viuū suo simulachro: quia vox sit prima & princeps interpretis mentis & intelligentiæ: & scriptura vocis, sicut Aristoteles docet li. primo de interpretatione.

3 Crassus libro primo de Oratore, cum de ratione exercitationis disputat, dialecticam exercitationem cum rhetorica confundit, quemadmodum dialecticam artem cum rhetorica arte confusam videmus in iisdem oratorii dialogis. Genesis igitur dialectica duplex ex rhetoricum libris & institutis repetenda est, scriptio & dictio: vtraque prima diuisione diuiditur in subitam siue extem-

poralem & in cogitatum, accuratèque facta: licet enim scribere & dicere vel subito & ex tempore, vel sumpto ad cogitandum spatio: quod vtrunque genus tametsi vtile est, posterius tamen magis approbatur: quia multò prudentius & sapientius loquimur, & scribimus ea quæ diligentia cogitationis & meditationis præcessit.

4 Scriptio & dictio rursus diuiduntur cõmuniter in duo genera: vnum, quod imitationem vocamus: alterum, quod nomine caret, cum aliquid nullo proposito nobis auctore, ingenio & arbitrio nostro scribimus vel loquimur. Imitationis duæ sunt primæ cautiones: vna, vt optimos auctores eligamus, altera vt eorum virtutes, non vitia sequamur: atque hæc imitatio multum proderit primis dialecticè tyronibus, vt cum aliquem familiarem & popularem auctorem, qualis est inter Latinos Cicero, legerint, audierint, intellexerint, in simili materia dialecticas virtutes eius auctoris in inuentione & dispositione rerum pro viribus imitentur & exprimant: Hic enim primus campus est, in quo dialectica genesis versari debet: errant autem plerique homines imperiti, qui existimant dialecticæ artis vsum ad exercitationes scholasticarum questionum duntaxat accommodari posse & debere: longè enim maior & amplior est eius artis fructus, isque tam latè patet, quàm humanæ rationis vsum in vita patet. Quemadmodum autem grammatica genesis primum exercetur, cum pueri discunt in Latinis aut Græcis scriptoribus puritatem sermonis imitari, & voce vel scripto aliquo exprimere: sic iidem pueri, cum dialecticam artem perceperint, hanc primam in popularibus & familiaribus authoribus commodissimè exercebunt, & in eorum vestigiis persequendis paulatim dialecticam prudentiam acuent, & excitabunt: & quemadmodum cum quis in sole ambulat, etiam si ob aliam causam ambulat, fit natura tamè vt coloretur: sic cum pueri exemplo Ciceronis & aliorum authorum studiosius dixerint & scripserint, sentient prudentiam & orationem suam illorum vir-

tutibus, quasi sole colorari. Alterum dictionis & scriptio-
nis genus, quod fit sine vlla imitatione, multū pro-
derit iam tum adultis, qui eōm diu, multūmque vires in-
genii & prudentiæ imitandis in scribendo & dicendo
prudentium hominum virtutibus aluerint, auxerint, cō-
firmarint, experientur tandem quid ipsi per se possint.
Itaque liberam aliquam questionem omnibus argumē-
torum generibus explicare, omnibus syllogismorū sim-
pliciu & coniuñtorū modis concludere, & rebus quæ
tractabūtur, via & ordine collocādis planè & facile de-
ducere tentabunt: quæ meditationis & exercitationis
diligentia in dicendo vel scribendo mirabiles nobis cō-
moditates & utilitates prebebit: quæ perfecit, vt quan-
tus inter Græcos Demosthenes disserendi prudentia,
quantus inter Latinos Cicero acumine ingenii & præ-
stantia dicendi scribendique fuerit, tantus vterque hoc
ipso maximè, quòd dialecticā inuñtionis & dispositio-
nis prudentiam in priuatis publicisque studiis assidue
exercuit, euaserit.

DE MEMORIA

I Dialecticæ exercitationi satisfactū iam
nūc esse arbitror. Accessio memoriæ (quam
dispositioni fecimus) nobis est adiungenda,
suāque exercitatione breuiter ornāda: in qua
quia præcepta nulla noua sunt, quid aliud re-
quirēdum est, quam vt exemplo res illustre-
tur? Sit igitur puer, qui querimoniam Pene-
lopes apud Ouidiū de Vlyssis absentia post
euersam Troiam, memorię cōmendare velit:

*Sed mihi quid prodest vestris dissecta lacertis
Ilios & murus, quod fuit ante solum,*

*Si maneo, qualis Troia durante manebam,
Virque mihi dempto sine carendus abest?
Diruta sunt alijs: Vni mihi Pergama restant:
Incola captiuo qua boue victor arat.
Iam seges est, Vbi Troia fuit, ressecandæque falce,
Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.
Semisepulta virum curuis feriuntur aratris
Ossa, ruinosas oculis herba domos.
Victor abes: nec scire mihi qua causa morandi,
Aut in quo lateas ferreus orbe licet.
Quisquis ad hæc vertit peregrinā littora puppim,
Ille mihi de te multa rogatus abit:
Quamque tibi reddat: si te modo viderit vsquā,
Traditur huic digitis charta notata meis.
Nos Pylon antiqui Neleia Nestoris arua
Misimus: incerta est fama remissa Pylo.
Misimus & Sparten, Sparte quoque nescia veri
Quas habitas terras, aut Vbi lentus abes:
Vtilius starent etiam nunc mænia Phæbi,
Ira scior votis heu leuis ipsa meis.
Scirem Vbi pugnares, & tantum bella timerem,
Et mea cum multis iuncta querela foret:
Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demes:
Et Patet in curas area lata meas,
Quæcūque aquor habet, quæcūque pericula tellus:
Tam longa causas suspicor esse mora.
Hunc totum locum cum viderit puer pri-
mo connexo syllogismo comprehensum, par-*

res singulas notabit: earumque præcipuas exornationes: propositione igitur aspiciet initio in quatuor primis versibus positam:

Sed mihi quid prodest Vestris dissecta lacertis

Ilios, & murus, quod fuit ante solum,

Si maneo, qualis Troia durate manebam,

Virque mihi dempto sine carendus abest?

Deinde sequitur ex dissentaneis absentie amplificatione nondum positæ assumptionis: At tu abes, & quidem nimium diu, quia cæteri redierunt, tu solus abes tam multis post deletam Troiam temporibus: ubi sex sunt versus:

Diruta sunt aliis, Vni mihi Pergama restant,

Incola captiuo quæ boue victor arat:

Iam seges est, Vbi Troia fuit, ressecandaque falce,

Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.

Semiseputa virum curuis fertuntur aratris

Ossa, ruinosas occulit herba domos.

Duodecimus versus habet assumptionem auctam maiori: Non modo abes, sed sic abes, ut scire nequeam, ubi lateas: quod exaggeratur factis Penelopes: Interrogo, scribo, mitto in omnes orbis partes, nec quicquam de te audio: decem sunt hic versus:

Victor abes: nec scire mihi quæ causa morandi,

Aut in quo lateas ferreus orbe licet.

Quisquis ad hæc vertit peregrinã listora puppim,

Ille mihi de te multa rogatus abit:

*Quamque tibi reddat, si te modo viderit vsquam,
Traditur huic digitis charta notata meis.*

Nos Pylon antiqui Neleia Nestoris arua

Misimus: incerta est fama remissa Pylo.

Misimus & sparten, sparte quoque nescia veri

Quas habitas terras, aut ubi lentus abes.

Conclusio tandem vicesimo primo secundoque versu per contrarium significatur: duo tantum sunt versus:

Vtilius starent etiam nunc mœnia Phæbi:

Irascor votis, heu leuis, ipsa meis.

Sed & ipsi conclusioni amplificatione accedit ex adiuncto, quod ipsum ex repugnantibus augetur: sex sunt versus:

Scirem ubi pugnares, & tantum bella timerem:

Et mea cum multis iuncta querela foret:

Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demes:

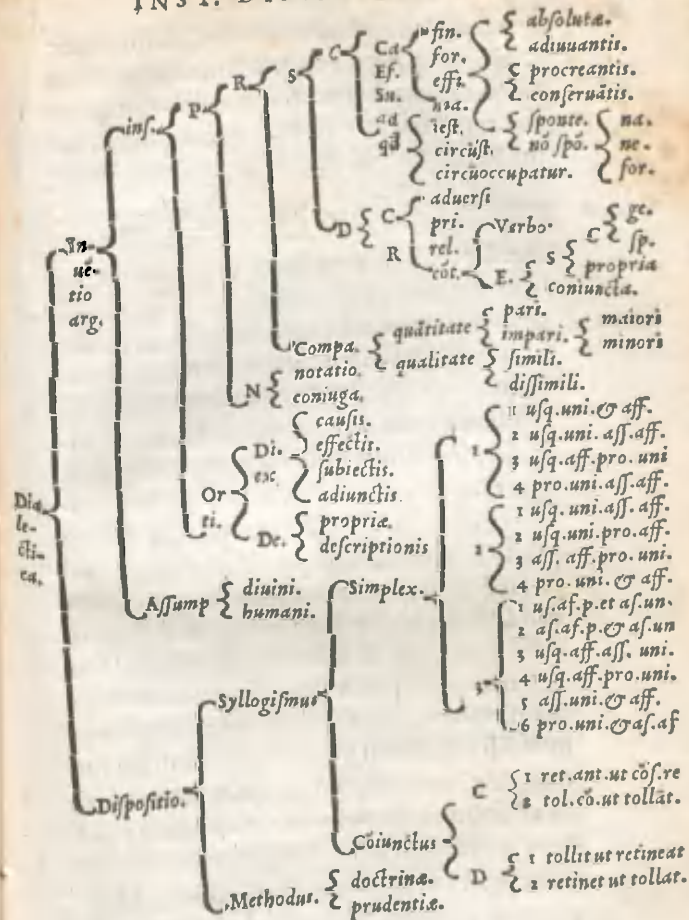
Et patet in curas area lata meas.

Quæcûque aquor habet, quæcûque pericula tellus,

Tam longa causas suspicor esse mora.

Quamobrem cum hac interpretationis diligentia, puer totam sententiam distinxerit, vel à diligenti præceptore distinctam acceperit: & ex octo & viginti versibus quatuor propositioni, sexdecim assumptioni, octo conclusioni tribuerit, hac syllogismi descriptione non solum partes, sed partium quoque sententiam sibi repræsentabit. Nam cum scierit

hic primo loco propositionem, secundo assumptionem, tertio conclusionem esse: sciet itidem ex cogniti syllogismi legibus, quæ vis cuiusque partis esse debeat: quinetiam hac ratione facillimè *φαντασίας* animo concipiet: per quas imagines rerum absentium ita subiiciet animo, vt cernere oculis, ac præsentis habere videatur. Vt in hoc exëplo occurrent antiquæ vrbs ruinæ, agricolæ, ossa, nauæ, mulier sollicitè interrogans, tabellarii, bella, naufragia, cædes: In orationibus autè disputationibusque longioribus ediscèdis methodi dispositio similem cõmoditatem præbebit. Nam tũ definitiones distributionesque vniuersas tanquã digitos in manu, tum deductos velut articulos definitiones distributionesque singulares sequemur: omniũque numerum tanto facilius habebimus, quanto est methodi ordo syllogismi ordine nescio quomodo familiaris magis, magisque naturalis. Exemplum de nostris institutionibus cõmodissimum hic erit, vt dialectica sui ipsius imprimis memoriam cõfirmet, quæ aliis opem confirmandæ memoriæ polliceatur: Figuretur igitur hic primis rerum notis artis dialecticæ summa, & vniuersa partitio: quæ, quod dicimus, oculis etiam spectadum proponat.

3 Itaque partitis hoc modo distributisque rebus, vt verborū quoque contextus facilius ediscatur, qui ab arte auxilii nihil admodum capit: (nisi fortè quod res ordine distributæ sua vocabula secū rapiant: ac, vt Horatius ait,

In Arce: Verbaque prouisam rem non inuita sequetur

accedat si placet meditatio, vt per partes paulatim memoria ducatur: 4 quinetiam modica voce in meditatio animus excitetur. vt duplici motu dicendi & audiendi memoria iuuetur: tum certè si qua ratio memoriā possit adiuuare, illa dispositionis admonitio iuuabit: 5 licebitque philosophis & oratoribus (qui locis & imaginibus artem quādam memoriæ cōfinxerunt) per nos quidem valere: nihil enim pollicentur, quod nō vberius multo, faciliusque teneamus. Aiūt enim ordinem prodesse memoriæ: sed externis & commentitiis eum signis & simulachris instruūt: nos ordinis rebus ipsis insiti doctrinam certissimam, rerūque verissimas imagines adhibemus. illi verborum memoriā infinitate formarum cōturbant, dum propter singula verba ad singulas species est respiciendum: nos hanc partem rerum cōpositione & collocatione (quātum natura fert) adiuuamus. Quapropter quicquid est, quod ad cōfirmandam

memoriā doctrina possit efficere, id totum dispositionis dialecticæ doctrina præstabit.

1 Dialecticam artem duobus modis exerceri posse cōstat, analysi & genesi: memoriæ, quæ sequitur, exercitatio nihil aliud est nisi meditatio, quæ proposita aliquā orationem vel sententiā ediscimus secundum artem syllogismi & methodi: ars enim dispositionis non tantum ad iudicandum & explicandū, sed etiam ad recordandum valet. Analysis memoriæ duplex est: vna quæ breuiorem sententiā syllogismo cōprehensam notatis partibus & inspecto ordine earum partium ediscimus: altera, quæ longiorem disputationem via methodi memoriæ mādamus, & à generalibus definitionibus & diuisionibus ad speciales, & his subiectas, si eiusmodi dispositio in oratione seruetur, vel à rebus dispositis, quicunque alius ordo descriptus fuerit, excolendæ memoriæ gratia progredimur.

2 Secunda ratio exercendæ & confirmandæ memoriæ sequitur ordinem dialecticæ methodi: vt cum volumus longiorem aliquam orationē animo memoriæque comprehendere, videamus quo modo disposita sit, cogitationemque ad ordinem partium referamus.

3 Fabius libro vndecimo, Si longior, ait complectenda memoria fuerit oratio, proderit per partes ediscere: & hæc partes non sint per exigua: alioqui multæ erunt, quæ eam distinguant, atque concidēt: dandi sunt certi quidam termini, vt contextum verborum, qui difficillimus est, continuēt crebra meditatio, partes deinceps ipsas repetitus ordo coniungat.

4 Fabius libro vndecimo, Ediscere tacitè optimum esset, si non subirent velut otiosum animum plerumque alia cogitationes: propter quas est excitandus voce, vt duplici motu iuuetur memoria dicendi & audiendi: sed hæc vox sit modica & magis murmur.

5 Rhetores in mnemonis præceptis diuidunt me

moræ artem in locos & imagines: locos volūt esse illa-
stres, explicatos, modicis interuallis rectè atque ordine
dispositos: cuiusmodi sunt ostium, fenestra, angulus, ca-
minus, fornix, intercolūnium, & similia: & imagines ia-
bent in locis disponere acres & insignes, & quæ celeri-
ter occurrere, & animū percutere possint: quarum ad-
monitu facile & expeditè nobis liceat quod volumus,
meminisse: easque partiuntur in duo genera, vt aliæ sint
rerum, aliæ verborū: rerum imagines exprimūt, cūm
summatim ipsorum negotiorū notas comparamus: ver-
borum similitudines constituuntur, cūm vniuscuiusque
nominis memoria imagine aliqua notatur. Quam do-
ctrinam de fingendis locis & imaginibus ad memoriæ
subsidū Quintilian^o lib. vndecimo deridet, & iure qui-
dē deridet: quia nō solum vanū, sed etiā valde laborio-
sum sit ad aliquid edificandū locos & imagines extrinse-
cus cōparare: cūm labor ipse edificandi geminari videat-
ur fingendo locos & imagines, & orationem proposi-
tam huc reuocando: nec solum geminari, sed etiam fru-
strā suscipi, præsertim cūm ista commenta magis memo-
riam perturbent, quā adiuuent. Adde etiam quod sen-
sus non eandem imaginem semper habeant, quam res
ipsæ quæ ediscūtur: & si quis imagines omnium verbo-
rum quæ sunt in actionibus in verrem, cōstituere velit,
nōnne (inquit Fabius) impediri quidem eorum quæ di-
cit, decursum necesse est duplici memoriæ cura: nā quo-
modo poterūt copulata fluere, si propter singula verba
ad singulas formas respiciendū erit: Fabius itaque dam-
nata locorum & simulachrorū vana & inutili doctrina,
quam Græci curiosè magis, quā utiliter inuenerunt,
censet memoriā duabus rebus magnopere iuuari, di-
uisione & cōpositione: nam qui rectè diuiserit, nūquam
poterit in rerum ordine errare: & quæ bene composita
erunt, memoriā sua serie ducent. Diuisio autem & cō-
positio, de quibus loquitur, nihil ferè aliud sunt, nisi ra-
tio & via & dispositio vel syllogismi vel methodi.

PERORATIO OPERIS.

I Quamobrè propositis artis, naturæ cōue-
niētibus institutis, & exercitationis medita-
tione descripta, habemus adumbratā quandā
dialecticæ virtutis imaginē: dignitatē dicere
de re tanta nō audeo. Maior enim quædā hu-
ius facultatis vis est, quā² vulgò existimari so-
let. Hic imperii amplissimi atque vniuersum
terrarū orbem cōmunibus legibus admini-
strātis simile quiddam mihi videre videor: ta-
meti enim multæ prouinciæ, variæ regiones,
dissimiles præfecturæ in illo sint imperio: om-
nes tamē iisdem legibus gubernantur. Alius
in Asia præfectus, alius in Aphrica, in Europa
sit alius, & variis insignibus titulisque nominē-
tur Asiaticus, Aphricanus, Europeanus: gene-
rales tamē leges omnibus æquabiliter propo-
sitæ sunt, quibus respublicas sibi cōmissas &
traditas moderentur. Ita cūm sit vna rationis
virtus & natura, qua res omnes explicatur: li-
cet subiecta materies, in qua versatur & exer-
cet, varias in partes diuersasque secta sit, pars
alia Mathematicis, alia naturis rerū, alia moribus
hominū, alia aliis circūclusa: omnes tamen
cōmunibus dialecticæ præceptis inueniēdi,
disponēdiq; cōtinentur ac tractantur. Et licet
in distinctis dissimiliū generum finibus mo-
derandis & constituēdis varia hominum in-

genia occupentur, variisque idcirco nominibus appellentur, grammatici, rhetores, poetae, historici, arithmetici, geometrae, musici, astrologi, physici, ethici: lex tamen vna ratioque dialectica tum cogitandi, tum disponendi proposita est, qua res sibi subiectas interpretetur. Itaque ut communionem illam dialecticae ad res omnes pertinentem breuiter indicaremus, nulla quidem a physicis, mathematicis, aut reliquis maiorum disciplinarum studiis exempla petiuimus⁹, quod persuasum omnibus esset apud earum doctores artium, summum dialecticae splendorem esse: nec eorum tamen exempla ad illustrandam dialecticam satis esse idonea, cum sint posterioris & postea perceptae cognitionis. Verum est simplici prudentiae communis usu (qui caeteris in rebus arte nulla comprehensis versatur, omnium dialecticarum laudum testimonia sumpsimus: atque ea quidem quam maxime potuimus insignia. Poetas enim & oratores, id est claros & illustres communis illius sensus, & humanae prudentiae testes in singulis doctrinae locis adhibuimus: qui cum dialecticam non solum in priuatis doctorum hominum scholis, verum etiam in iudiciis, in senatu, in concionibus, in theatris, in omnibus denique humanae vitae partibus vigentem flo-

rentemque demonstrauerint, tum facile singularem hunc rationis fructum, omnium hominum commune esse vindicabunt: popularique illa sua non solum sapientia, verum etiam suauitate & elegantia maiores certe virtutis huius amores excitabunt.

1 Explicatio dialecticae virtutis concluditur per epilogum trium partium, ex quibus ipsa constat.

2 Vulgo haec ars in scholasticis altercationibus collocatur, neque vllum praeterea usum habere existimatur.

3 Similitudo ad explicandum quam late pateat dialecticae artis usus: vbi generales differendi regulae generalibus maximi imperii legibus comparantur.

4 Quia omnes artium praeciputiones primum inuenta sunt, quod dialecticae inuentionis opus est: deinde iudicatae & probatae, quae syllogismi vis est: postremo collocatae & dispositae, quae ars est methodi.

5 Artifices in suis artibus definitiones & diuisiones, & reliqua probationum genera explorat ex dialecticis definitionis, diuisionis, & aliorum argumentorum normis & regulis: & si de vero & falso dubitant, ad syllogismi iudicium recurrunt: & ordinis dispositione methodi legibus contemplantur: dialectica igitur dissentit a caeteris artibus, sicut causa ab effectis: quia homo omnes artes non alia vi, quam mentis & rationis inuenit, & inuentas probauit & collocauit.

6 Dialectica prior est ordine, & prius cognoscenda: caeterae rerum artes post dialecticam tradendae & cognoscendae sunt: non bene autem rebus nodum cognitis & posterioribus uteremur ad res priores & antecedentes explicandum.

7 In rebus arte comprehensis dialecticam facile videmus: in caeteris rebus nulla arte comprehensis poetae & oratores dialecticam etiam versari demonstrant: ex

quibus exempla potius petenda fuerunt ad explicatio-
nem institutionum dialecticarum, quam ex magnarum
artium doctoribus. Quemadmodum enim grammaticæ
usus & exempla licet in mathematicis & philosophicis
studiis sint, attamen grammaticus cum rudem puerum
docebit, talibus exemplis rerum obscurarum & nō-
dum cognitarum minimè uterur, sed facilibus,
pròptis, & in medio positis: sic dialecticæ
primus usus, & prima exercitatio
in facili & populari ma-
teria versari
debet.

FINIS.

PARISIIS,

EXCVDEBAT MATTHÆVS DAVID

NON. IANVAR.

1 5 5 2.